1939-1945

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ

€ 5,90

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΤΟΥΛΑΣ
Ιστορικός

Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΟΨΗ ΤΗΣ «ΝΕΑΣ ΤΑΞΗΣ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ

ΟΙ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ"

1939-1945

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ

Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΟΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΤΑΞΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΤΟΥΛΑΣ
Ιστορικός

ΟΙ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ *"ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ"*

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ 1939-1945

Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΟΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΤΑΞΗΣ

Ιωάννης Κωτούλας
Ιστορικός

ΣΕΙΡΑ: ΟΙ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ *"ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ"*
ΤΙΤΛΟΣ No 29
ISBN 978-960-6740-02-2

Πρώτη έκδοση: 2007

Copyright ©: Εκδόσεις ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ
Γ. Σεφέρη 8, Δάφνη, Τηλ. Κέντρο: 210 92.73.620 Fax: 210 92.73.622, www.periscopio.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Σ. Πανέλης

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Νίκος Γιαννόπουλος
ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αντζελα Κονιδάρη
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Γεωργία Λουκά
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Μανίνα Δουραλή
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Ι. Ξυνός - Ι. Ευστράτογλου ΟΕ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Σπύρος Καββαδίας

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή μέρους ή όλου του βιβλίου, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 6

1 ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΚΑΙ «ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΟΙ» ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΙ 9

2 ΒΙΑΙΟΠΡΑΓΙΕΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΤΩΝ 27

3 ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΠΟΛΕΜΟΥ 43

4 ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 53

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 81

Εισαγωγή

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε μια σύγκρουση πολυσύνθετη και από πολλές απόψεις μοναδική στη φυσιογνωμία της. Ηταν καταρχάς μια αναμέτρηση αντίπαλων στρατιωτικών μονάδων που πολέμησαν με ιδιαίτερη ένταση, η οποία υπερέβαινε οποιαδήποτε άλλη σύγκρουση στην παγκόσμια Ιστορία. Αυτό δεν οφειλόταν απλώς στην πρόοδο της τεχνολογίας και στην αξιοποίησή της ως πολεμικού μεγέθους, αλλά και στη νεωτερική υφή του πολέμου όπως αυτή διαμορφώθηκε από μια σειρά παραγόντων. Τέτοιοι παράγοντες ήταν ο χαρακτήρας των ολοκληρωτικών καθεστώτων, η ανάδυση της βίας ως κοινωνικού μεγέθους και ως ευρείας πολιτικής τακτικής την οποία εισήγαγε ο κομμουνισμός κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, καθώς και η απόπειρα εθνικής αποκατάστασης και απόκτησης εθνικής ανεξαρτησίας στον ευρωπαϊκό χώρο που έλαβε τη μορφή της συνεργασίας με τον Αξονα ή της συμπαράταξης με τις δυτικές δημοκρατικές δυνάμεις.

Σε ορισμένες εκφάνσεις του, στο Ανατολικό Μέτωπο κατ' εξοχήν και δευτερευόντως στα άλλα μέτωπα, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε πόλεμος αντίπαλων ιδεολογιών και κοινωνικών συστημάτων, αλλά και πόλεμος λαών (Völkerkrieg), όπως προσφυώς τον είχαν ονομάσει οι Γερμανοί επιτελείς. Η εμπλοκή των κοινωνιών στις διεργασίες του πολέμου είχε συντελέσει στην υπέρβαση της εικόνας της ταυτόχρονης πλην διακριτής λειτουργίας τόσο του στρατού όσο και του κοινωνικού συνόλου, οδηγώντας προς την αντίληψη του ολοκληρωτικού πολέμου.

Η παραβίαση των κανόνων διεξαγωγής του πολέμου υπήρξε αναπόφευκτη συνέπεια των παραπάνω παραγόντων και πρακτική όλων των εμπλεκόμενων πλευρών, τόσο των κρατών του Αξονα όσο και των Συμμάχων. Η έννοια των «*εγκλημάτων πολέμου*» - καθώς και οι μεταγενέστερες και αναδρομικά εφαρμοζόμενες έννοιες περί «*εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας*» ή «*εγκλημάτων γενοκτονίας*» - παρουσιάζουν σημαντικές δυσκολίες στον ακριβή ορισμό τους. Στην παρούσα μελέτη εξετάζονται ως εγκλήματα πολέμου πράξεις για τις οποίες ισχύει ο ίδιος προσδιορισμός και σήμερα, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις δεν ίσχυε εκείνη την εποχή. Η συζήτηση για τα εγκλήματα πολέμου υπήρξε ιδιαίτερα έντονη, όπως ήταν αναμενόμενο, στην ηττημένη πλευρά και ιδιαίτερα στις κοινωνίες των δύο κυριότερων μελών του Αξονα, της Γερμανίας και της Ιαπωνίας. Στην Ιταλία, λόγω της συμπαράταξης της χώρας με τους Συμμάχους από το 1943 και του Ψυχρού Πολέμου αργότερα, η συζήτηση αυτή δεν είχε ιδιαίτερες κοινωνικές συνέπειες.

Η μεταπολεμική εικόνα του Γερμανικού Στρατού χαρακτηρίστηκε από μια βολική διττή εικόνα. Αφενός υπήρχε η Wehrmacht, το κύριο τμήμα του Γερμανικού Στρατού, το οποίο δεν ήταν υπεύθυνο για τη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου και αφετέρου τα Waffen SS και οι ειδικοί παραστρατιωτικοί σχηματισμοί Einsatzgruppen, που δρούσαν στα μετόπισθεν και ως στόχο είχαν τις εθνικές μειονότητες, τους διανοούμενους και τα πολιτικά στελέχη του κομμουνιστικού συστήματος. Η Wehrmacht εμφανιζόταν υπό αυτή την οπτική ως ο αμιγής στρατιωτικών καθηκόντων σχηματισμός, που επιτελούσε το αποδεκτό έργο της διεξαγωγής του πολέμου, αν και όχι χωρίς κάποιον υπερβάλλοντα ζήλο, ο οποίος όμως θεωρείτο εν τέλει δικαιολογημένος δεδομένων των ιδιαίτερων συνθηκών του πολέμου στο Ανατολικό Μέτωπο. Οι όποιες ακρότητες και παραβιάσεις του διεθνούς πολεμικού δικαίου αποδίδονταν με ευκολία στα Waffen SS. Στη Δίκη της Νυρεμβέργης το 1946, άλλωστε, μόνο τα SS θεωρήθηκαν εγκληματική οργάνωση και η απλή συμμετοχή σε αυτά έγκλημα πολέμου, ενώ για τη Wehrmacht δεν διατυπώθηκε αντίστοιχη κατηγορία.

Η προσέγγιση αυτή ήταν εν μέρει δικαιολογημένη στο πλαίσιο της μεταπολεμικής κοινωνίας της Δυτικής Γερμανίας. Στη Wehrmacht είχαν υπηρετήσει κατά τον πόλεμο περισσότεροι από 17.000.000 Γερμανοί πολίτες. Συνεπώς η απόδοση εγκληματικού χαρακτήρα στη Wehrmacht θα ισοδυναμούσε με απόδοση εγκληματικών χαρακτηριστικών σε ένα ολόκληρο έθνος. Και αν αυτό είχε συμβεί σε μεμονωμένες περιστάσεις κατά τον πόλεμο, ήταν κυρίως αποτέλεσμα της συμμαχικής προπαγάνδας, που έσπευδε να ταυτίζει τον εθνικοσοσιαλισμό με τον γερμανικό λαό. Κατά τη μεταπολεμική περίοδο το δημοκρατικό γερμανικό κράτος διαχώρισε ιδεολογικά τον εθνικοσοσιαλισμό από τον γερμανικό λαό και τη Wehrmacht. Η εξέλιξη αυτή ήταν αναγκαία, ώστε να διατηρηθεί ένας βαθμός εθνικής και κρατικής συνοχής έναντι της απειλής την οποία αντιπροσώπευε ο κομμουνιστικός κόσμος όχι απλώς για τη Γερμανία, σημαντικό τμήμα της οποίας θα παρέμενε υπό ξενικό έλεγχο έως το 1989, αλλά και για ολόκληρη τη δυτική Ευρώπη. Η Γερμανία αποτελούσε ξαφνικά το ανάχωμα της δημοκρατικής Δύσης έναντι της κομμουνιστικής Ανατολής.

Στην Ανατολική Γερμανία, από την άλλη πλευρά, λόγω του σοβιετικού πολιτικού και στρατιωτικού ελέγχου, συντηρείτο έως το 1989 ο μύθος των «*απελευθερωτών Σοβιετικών*», δηλαδή ουσιαστικά η κατάλυση ενός εγχώριου κοινωνικού καθεστώτος από τις δυνάμεις ενός εισβολέα εθνικού εχθρού, όπως ήταν η σλαβική ΕΣΣΔ για το γερμανικό Γ' Ράιχ το 1945. Καθώς ο κομμουνισμός άρχισε να καταρρέει, εμφανίστηκε στη δυτική ιστοριογραφία η τάση της μερικής ενοχοποίησης και της Wehrmacht για εγκλήματα πολέμου. Η τάση αυτή έλαβε και ακραίες μορφές, όταν στα μέσα της δεκαετίας του 1990 επαναλήφθηκε από ορισμένους ιστορικούς το επι-

χείρημα της συλλογικής δαιμονοποίησης του γερμανικού έθνους για τα εγκλήματα πολέμου της περιόδου 1939-45.

Ηταν η Wehrmacht εξίσου υπεύθυνη για την πραγματοποίηση εγκλημάτων πολέμου, όπως και τα Waffen SS και οι παραστρατιωτικοί σχηματισμοί ή είχε διατηρήσει μια διαφορετική στάση, τηρώντας τους κανόνες του πολέμου; Από την άλλη πλευρά, είναι πράγματι τόσο δεδομένο ότι τα Waffen SS υπήρξαν εγγενώς εγκληματική οργάνωση ή μήπως τα αντανακλαστικά – πολιτικά και ιστοριογραφικά - που εγείρονται κατά την εξέταση της δράσης τους είναι τελικά απόρροια της προπαγανδιστικής δαιμονοποίησής τους από τις συμμαχικές δυνάμεις, αλλά και από τους ίδιους τους Γερμανούς, οι οποίοι είχαν εφεύρει έναν κατάλληλο αποδιοπομπαίο τράγο στον οποίον θα επέρριπταν τις αρνητικές εκφάνσεις της πολεμικής προσπάθειας; Αλλωστε η ιδιομορφία της οργάνωσης αυτής, ο ιδεολογικός της χαρακτήρας, ο πιστοποιημένος φανατισμός των μελών της, ακόμη και η αισθητική της οπτικής τους αναπαράστασης βοηθούν στην επινόηση μιας τέτοιας εικόνας. Ωστόσο, η αντήχηση των πορισμάτων της Δίκης της Νυρεμβέργης, που υπήρξε αβάσιμη από νομικής άποψης και ουσιαστικά μια έκφραση του «*δικαίου των νικητών*» και η άκριτη αναπαραγωγή τους ως ιστορικών δεδομένων, οπωσδήποτε δεν συνδράμει την ιστοριογραφική έρευνα και την αμερόληπτη σκιαγράφηση των γεγονότων της περιόδου 1939-45.

Συχνά επίσης παρατηρείται στην ιστοριογραφία της μεταπολεμικής περιόδου το εξής ερμηνευτικό σχήμα για την πραγματοποίηση ή μη των εγκλημάτων πολέμου: σύμφωνα με την άποψη που υποστηρίχθηκε μεταπολεμικά από τους στρατιωτικούς και τους συντηρητικούς πολεμικούς κύκλους, η Wehrmacht επιτέλεσε το καθήκον της, ενώ οι όποιες ιδεολογικές αναφορές παρατηρούντο στις ενέργειές της -η απόδοση ιδιαίτερου χαρακτήρα στις συγκρούσεις στο Ανατολικό Μέτωπο, η αιματηρή καταστολή των ανταρτών στην ΕΣΣΔ και την κατεχόμενη Ευρώπη, ακόμη και ο αντιεβραϊσμός σε ορισμένες περιπτώσεις- αποτελούσαν συνέπεια της ιδεολογικής κατήχησης που προερχόταν από την πολιτική εθνικοσοσιαλιστική ηγεσία. Σε αυτό το σχήμα οι αξιωματικοί του στρατού εμφανίζονται ως υπεύθυνοι επαγγελματίες που είχαν την ατυχία να δρουν σε ένα φορτισμένο ιδεολογικό πλαίσιο το οποίο επέβαλλε η πολιτική Αρχή. Οι δε στρατιώτες παρουσιάζονται ως απλοί, άβουλοι δέκτες της άνωθεν εκπορευόμενης προπαγάνδας η οποία προσδιόριζε την υφή του πολέμου. Ωστόσο, μια τέτοια θεώρηση, εκτός από το γεγονός ότι αποτελεί άλλη μια έκφραση της εύκαιρης απόδοσης ευθυνών στο εθνικοσοσιαλιστικό κράτος, εμφανώς παραβλέπει τη στάση των ιδίων των στρατιωτών, καθώς και την αυτενέργεια στη διαμόρφωση της αντίληψής τους για τον πόλεμο. Η αντίληψη της άνωθεν διαμορφωμένης ιδεολογίας των μελών του κοινωνικού συνόλου -η μαρξιστικής προέλευσης δηλαδή πρόσληψη της ιδεολογίας ως «*εποικοδομήματος των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων*»- αποτελεί ένα ελαττωματικό ερμηνευτικό σχήμα, αφού με αυτό τον τρόπο δεν λαμβάνονται υπ' όψιν οι ιδιοτυπίες της κοινωνικής οργάνωσης της Γερμανίας μετά το 1933 -η προσέγγιση, δηλαδή, μιας νέας, αταξικής διάρθρωσης- και η αλληλεπίδραση των επιμέρους κοινωνικών ομάδων.

Αλλωστε έως το τέλος του πολέμου είναι ενδιαφέρον ότι τρεις ήταν οι κοινωνικές ομάδες που παρέμειναν με ιδιαίτερη θέρμη πιστές στο όραμα του εθνικοσοσιαλισμού και της μέχρι τέλους αντίστασης, έστω και αν κινούντο από διαφορετικά κίνητρα: η νεολαία, εξαι-

τίας του ηρωικού ιδεαλισμού τον οποίον διέκριναν στον εθνικοσοσιαλισμό, τα κομματικά στελέχη, λόγω της λειτουργικής ταύτισής τους με το καθεστώς και οι απλοί στρατιώτες του μετώπου, που βίωναν άμεσα τις συνέπειες της γερμανικής ήττας και της πολιτικής επικράτησης του κομμουνισμού.

Η απόδοση επομένως του χαρακτηρισμού του «*εγκληματία πολέμου*» στους απλούς Γερμανούς στρατιώτες ή ακόμη και συλλήβδην στα μέλη των Waffen SS -όπως συνέβη στη Δίκη της Νυρεμβέργης- είναι κατά κάποιον τρόπο εξίσου παραπλανητική με την απόδοση εξ ορισμού του χαρακτηρισμού του «*τρομοκράτη*» στα μέλη των αντιστασιακών οργανώσεων στην κατεχόμενη Ευρώπη. Το ερώτημα δεν τίθεται πλέον στη βάση αν ήταν εγκληματικές οργανώσεις οι γερμανικές και οι ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις ή κάποιοι επιμέρους σχηματισμοί τους. Με την ίδια λογική θα έπρεπε να θεωρηθούν εγκληματικές οργανώσεις η RAF και η Αμερικανική Αεροπορία ή και οι ίδιες οι χερσαίες συμμαχικές δυνάμεις, αλλά και πολλές αντιστασιακές οργανώσεις των κατεχομένων λαών, ιδίως στη Βαλκανική χερσόνησο.

Αντιθέτως, η ιστοριογραφική έρευνα πρέπει να θεωρήσει τα εγκλήματα πολέμου όλων των πλευρών -τόσο των Συμμάχων όσο και των μελών του Αξονα- ως εκφάνσεις ενός μαζικού, πολύπλευρου πολέμου, ως μια συγκρουσιακή τελετουργία εξιλεωτικής ανταπόδοσης, όπου δεν υπάρχει μέτωπο, διότι όλοι -οι στρατιώτες, τα πολιτικά και τα κομματικά στελέχη, οι άμαχοι πολίτες, οι εθνικές και θρησκευτικές ομάδες- και τα πάντα -στρατιωτικές εγκαταστάσεις, πόλεις, επιστημονικά κέντρα, πολιτιστικά και θρησκευτικά μνημεία- αποτελούν νόμιμους ή μη, αλλά πάντως υπαρκτούς στόχους των εμπλεκομένων στην προσπάθεια για τελική επικράτηση.

Στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το μέτωπο βρισκόταν παντού, ακριβώς διότι εντωμεταξύ είχε μεταβληθεί η ίδια η φύση των πολεμικών επιχειρήσεων, αλλά και το πολιτιστικό πλαίσιο των κοινωνιών, μετά την άνοδο των ολοκληρωτικών συστημάτων, είτε άμεσα, όπου επικράτησαν τέτοια συστήματα, είτε έμμεσα, ως αντίδραση στην εξέλιξη αυτή. Με άλλα λόγια μια σύγκρουση αυτού του είδους και αυτού του μεγέθους μπορούσε να κερδηθεί μόνο από την πλευρά η οποία θα επιδείκνυε τη μεγαλύτερη αποφασιστικότητα και τον μεγαλύτερο τακτικό αμοραλισμό, έστω και αν αυτό θα σήμαινε μερική ή εκτεταμένη παραβίαση των κανόνων διεξαγωγής του πολέμου και των κοινώς αποδεκτών πολεμικών συμβάσεων.

Τέλος, σχετικά με τους παράγοντες κλιμάκωσης ή απόδοσης ιδιαίτερης φυσιογνωμίας στον πόλεμο αυτό, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η μονομερής απόδοση ευθύνης και η διαστρεβλωτική έξαρση εγγενών στοιχείων των ιδεολογικών συστημάτων των κρατών του Αξονα συντελούν στην παρατεινόμενη ιστορική λήθη και την επιλεκτική αποσιώπηση εγκλημάτων πολέμου που διαπράχθηκαν από τις στρατιωτικές δυνάμεις των συμμαχικών κρατών τόσο κατά του γερμανικού και του ιαπωνικού λαού, των πολιτών του εχθρού δηλαδή, όσο και κατά των πολιτών των κατεχόμενων περιοχών.

Αν η γερμανική και η ιαπωνική πλευρά συνέτειναν στην εξαγρίωση των πολεμικών ηθών με τα δόγματα περί φυλετικού πολέμου και της ιστορικής αποστολής των εθνών τους για κυριαρχία στους χώρους συμφερόντων τους, το ίδιο ισχύει κατ' αναλογία και για τη συμμαχική πλευρά, με τους μαζικούς και αδιάκριτους βομβαρδισμούς εναντίον αμάχων, καθώς και με τα δόγματα της «*παράδοσης άνευ όρων*» και της συλλογικής ενοχοποίησης στρατιωτικών οργανώσεων, αλλά και ολόκληρου του γερμανικού και του ιαπωνικού λαού, ακόμη όμως και με την προβολή της αναγκαιότητας της επικράτησης της δημοκρατίας στην κατεστραμμένη από τις συγκρούσεις ευρωπαϊκή ήπειρο. Δεν πρέπει να αποσιωπάται, δηλαδή, ότι αντίστοιχα δόγματα, έστω και αν ήταν αρκετά διαφορετικά λόγω του παραλλασσόμενου πολιτιστικού και πολιτικού πλαισίου, είχαν αναπτυχθεί και στην πλευρά των νικητών Συμμάχων. Οσον αφορά τους Αγγλοσάξονες, οι μεν Βρετανοί είχαν αναπτύξει από τον 19ο αιώνα τον φυλετικό ρατσισμό και την αντίληψη της ιδιαιτερότητάς τους, έννοιες οι οποίες αποκρυσταλλώνονταν στην αντίληψη της Βρετανικής αυτοκρατορίας ως φορέα εκπολιτισμού της ανθρωπότητας, ενώ οι Αμερικανοί ανέπτυξαν μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και εξαιτίας αυτού την ιδέα της παγκόσμιας οικονομικής κυριαρχίας τους, επιδίωξη την οποία εκπλήρωσαν σε μεγάλο βαθμό με τη συμμετοχή τους στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι Σοβιετικοί από την πλευρά τους επιδίωκαν την παγκόσμια επιβολή του χιλιαστικού πολιτικού συστήματος του κομμουνισμού, όπως φάνηκε και από τα γεγονότα της μεταπολεμικής περιόδου. Τα εγκλήματα πολέμου, επομένως, που διέπραξαν όλες οι πλευρές δεν αποτελούσαν παρά λειτουργικές διαφοροποιήσεις -συχνά και άκρως επιτυχείς τακτικές- των μέσων για την επίτευξη της νίκης.

1

Στρατόπεδα συγκέντρωσης και «προληπτικοί» βομβαρδισμοί

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ

Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αποτελούσαν συνήθη και καθιερωμένη πρακτική όλων των εμπόλεμων πλευρών. Για πρώτη φορά εμφανίστηκαν στο τέλος του 19ου αιώνα στον πόλεμο των Βρετανών κατά των Μπόερς, των ολλανδικής καταγωγής αποίκων της νότιας Αφρικής. Αργότερα η χρήση τους συστηματοποιήθηκε ήδη από το 1921 από το καθεστώς των μπολσεβίκων στη Ρωσία εναντίον των πολιτικών τους αντιπάλων. Στην προπολεμική Γερμανία υπήρχαν ήδη από τον Μάρτιο του 1933, λίγο μετά την ανάληψη της εξουσίας από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα, έξι στρατόπεδα συγκέντρωσης, στα οποία βρίσκονταν έγκλειστοι αντίπαλοι του καθεστώτος και πληθυσμιακές ομάδες για τις οποίες θεωρείτο ότι παρουσίαζαν αντικοινωνική συμπεριφορά. Βάση του συστήματος των στρατοπέδων συγκέντρωσης ήταν η νομική έννοια της «προληπτικής κράτησης» (Schutzhaft). Οι έγκλειστοι στα στρατόπεδα συγκέντρωσης πριν την έναρξη του πολέμου δεν είχαν υπερβεί τα 20.000 άτομα και αυτά όχι σε σταθερή βάση.

Μετά την έναρξη του πολέμου ιδρύθηκαν πολυάριθμα άλλα στρατόπεδα συγκέντρωσης σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη. Τα περισσότερα από αυτά ήταν συγκεντρωμένα στην Ανατολική Ευρώπη, ιδίως στην περιοχή του παλαιού πολωνικού κράτους. Στη Γερμανία υπήρχαν στρατόπεδα συγκέντρωσης στο Μπέργκεν-Μπέλζεν, κοντά στην πόλη του Αμβούργου, στο

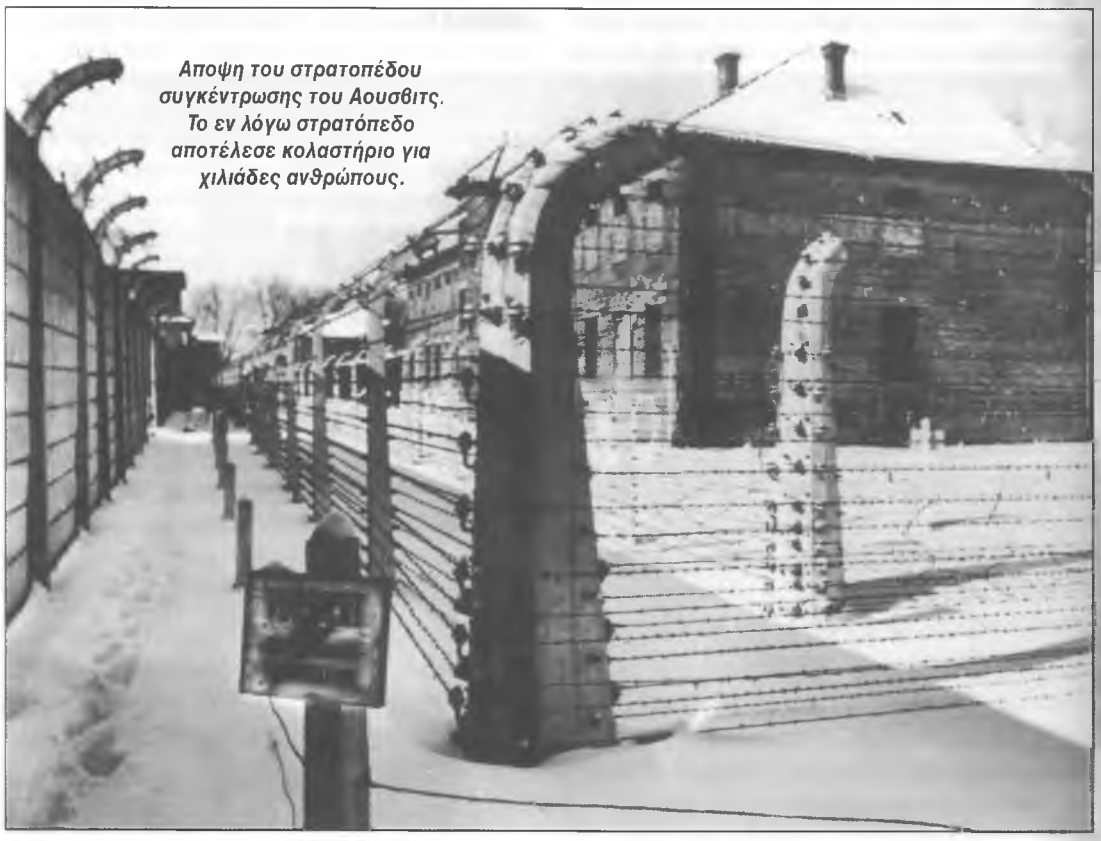

Αποψη του στρατοπέδου συγκέντρωσης του Αουσβιτς. Το εν λόγω στρατόπεδο αποτέλεσε κολαστήριο για χιλιάδες ανθρώπους.

«Ο Εβραίος υποκινεί και παρατείνει τον πόλεμο». Η γερμανική προπαγάνδα θεωρούσε τον εβραϊκό παράγοντα υπεύθυνο για την έναρξη και την κλιμάκωση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ζάξενχαουζεν, βόρεια του Βερολίνου, στο Μπούχενβαλντ, κοντά στη Βαϊμάρη, στο Νταχάου, βόρεια του Μονάχου, καθώς και στο Μάουτχαουζεν του Οστμαρκ, της παλαιάς Αυστρίας. Μετά την έναρξη του πολέμου αυξήθηκαν οι ανάγκες στέγασης αιχμαλώτων και κοινωνικών στοιχείων ή εθνικών ομάδων, οι οποίες θεωρήθηκαν εχθρικές για την ασφάλεια του Ράιχ. Στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης υπήρχαν Εβραίοι, αιχμάλωτοι πολέμου του στρατού της ΕΣΣΔ, αιχμάλωτοι με το διάταγμα «Νύχτα και Ομίχλη» (Nacht und Nebel), που επέτρεπε τη σύλληψη των ύποπτων ατόμων χωρίς να υπάρχει προγενέστερη ανακριτική και δικαστική διαδικασία.

Καθώς ο Γερμανικός Στρατός κατακτούσε εδάφη στα ανατολικά του Ράιχ, δημιουργήθηκαν νέα στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπως στο Αουσβιτς (σημ. Οσβιέτσιεν της Πολωνίας), 200 περίπου χιλιόμετρα νοτίως της Βαρσοβίας και στο Χέλμνο, πλησίον του ποταμού Βιστούλα. Στην εδαφική επικράτεια του Μείζονος Ράιχ υπήρχε επίσης ένα πρότυπο στρατόπεδο συγκέντρωσης-γκέτο, στο Τερέζιενσταντ, στο προτεκτοράτο της Βοημίας και της Μοραβίας. Οσα εδάφη του παλαιού πολωνικού κράτους δεν είχαν προσαρτηθεί στο Ράιχ αποτέλεσαν το μόρφωμα της Γενικής Διοίκησης (Generalgouvernment). Στην περιοχή αυτή υπήρχαν το στρατόπεδο συγκέντρωσης της Τρεμπλίνκα, του Μάιντανεκ, του Μπελζέκ, της Πονιάτοβα και του Τρεβνίκι. Εκτός από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, υπήρχαν και ειδικά διαμορφωμένα γκέτο για τον περιορισμό των εβραϊκής καταγωγής ατόμων, παλαιών υπηκόων τόσο του Γερμανικού Ράιχ όσο και των κατακτημένων περιοχών.

Ο περιορισμός των εχθρικών για τους Γερμανούς στοιχείων συνοδευόταν από διάφορες πράξεις βαρβαρότητας κατά των κρατουμένων, οι οποίες κυμαίνονταν από αγγαρείες έως βασανισμούς και θανατώσεις ή επίσημα διατεταγμένες εκτελέσεις. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών του μαζικότερου πολέμου της ανθρώπινης ιστορίας υπήρξαν απώλειες εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Νταχάου

Η είσοδος στο στρατόπεδο του Αουσβιτς με την επιγραφή «Η εργασία απελευθερώνει».

άρχισε τη λειτουργία του στις 22 Μαρτίου 1933 και αρχικά προοριζόταν για τον εγκλεισμό πολιτικών αντιπάλων του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος. Κατά την περίοδο λειτουργίας του στρατοπέδου, έως την κατάληψή του από τις συμμαχικές δυνάμεις, τον Απρίλιο του 1945, εγκλείστηκαν σε αυτό περισσότεροι από 200.000 άνθρωποι, οι οποίοι προέρχονταν από διαφορετικές χώρες. Περίπου 1/3 από αυτούς ήταν Εβραίοι. Οι ανθρώπινες απώλειες στο στρατόπεδο και τις περιφερειακές εγκαταστάσεις του ανήλθαν, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του στρατοπέδου και του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, σε 31.591 άτομα. Οι θάνατοι αυτοί οφείλονται σε ασθένειες, επιδημίες τύφου και χολέρας, κακή διατροφή και σποραδικές βαναυσότητες των φρουρών. Στις αρχές του 1945, για παράδειγμα, εκδηλώθηκε μια σοβαρή επιδημία τύφου, η οποία αντιμετωπίστηκε με την εκκένωση του συνόλου των κρατουμένων και κατά την οποία μεγάλο μέρος των κρατουμένων απεβίωσε.

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Μπούχενβαλντ ιδρύθηκε το καλοκαίρι του 1937. Οι έγκλειστοι παρείχαν καταναγκαστική εργασία τόσο εντός του στρατοπέδου όσο και σε γειτονικές πόλεις (Βαϊμάρη, Ερφουρτ, Ιένα), όπου απασχολούντο σε κρατικές και ιδιωτικές επιχειρήσεις ως ανειδίκευτο προσωπικό. Στο στρατόπεδο εγκλείστηκαν την περίοδο λειτουργίας του περίπου 250.000 άνθρωποι, ενώ ο αριθμός των απωλειών ανήλθε σε 56.000 άτομα. Η μεγάλη πλειοψηφία των απωλειών οφείλεται σε επιδημίες τύφου, ιδίως κατά τις μεγάλες επιδημίες των ετών 1942 και 1943, οπότε πέθαναν χιλιάδες έγκλειστοι και φρουροί. Πολυάριθμες ήταν επίσης οι απώλειες από τους συμμαχικούς βομβαρδισμούς, όπως αυτόν της 24ης Αυγούστου 1944 από την Αμερικανική Αεροπορία, η οποία χρησιμοποίησε εμπρηστικές βόμβες. Το στρατόπεδο συγκέντρωσης χρησιμοποιήθηκε κατά την περίοδο 1945-50 από τους Σοβιετικούς για τον εγκλεισμό Γερμανών άμαχων πολιτών και στελεχών του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος.

Στο Μπέργκεν-Μπέλζεν το στρατόπεδο ιδρύθηκε το 1940, αρχικά για να στεγάσει αιχμαλώτους πολέμου, κυρίως άνδρες του Σοβιετικού Στρατού, καθώς και πολιτικούς αντιπάλους του καθεστώτος ή αντιστασιακούς από τη Δυτική Ευρώπη. Οι συνθήκες διαβίωσης για τους αιχμαλώτους ήταν αρκετά σκληρές. Υπολογίζεται ότι έως την άνοιξη του 1942 είχαν αποβιώσει στο στρατόπεδο περίπου 18.000 Σοβιετικοί αιχμάλωτοι πολέμου εξαιτίας της ανεπαρκούς σίτισης, του κρύου και των νόσων. Τον Απρίλιο του 1943 το στρατόπεδο τέθηκε υπό τη διοίκηση των SS και την ίδια περίοδο δέχθηκε τους πρώτους Εβραίους κρατουμένους, για τους οποίους υπήρχε το σχέδιο να χρησιμοποιηθούν ως ανταλλάξιμοι για την επιστροφή Γερμανών αιχμαλώτων από τη Βρετανία. Τον Μάρτιο του 1944 τμήμα του στρατοπέδου χρησιμοποιήθηκε για τη στέγαση αιχμαλώτων από άλλα στρατόπεδα, οι οποίοι ήταν άρρωστοι και δεν μπορούσαν να προσφέρουν εργασία. Ο αριθμός των εγκλείστων ήταν αναλογικά χαμηλός σε σχέση με τα άλλα στρατόπεδα συ-

Μέλη της Αμερικανικής Επιτροπής του Κογκρέσου εξετάζουν αποστεωμένα πτώματα κρατουμένων στο Μπούχενβαλντ στις 26 Απριλίου 1945.

Μαζικός τάφος στο Μπέργκεν-Μπέλζεν τον Μάιο του 1945.

γκέντρωσης. Την 1η Δεκεμβρίου 1944 μια καταγραφή του δυναμικού των εγκλείστων ανέφερε 15.257 άτομα. Στις αρχές του 1945 η διοίκηση του στρατοπέδου μετέφερε πρόσθετους κρατουμένους από στρατόπεδα των ανατολικών εδαφών, τα οποία καταλάμβανε με την προέλασή του ο Ερυθρός Στρατός. Εως τα μέσα Απριλίου του 1945 ο αριθμός των κρατουμένων είχε προσεγγίσει τα 60.000 άτομα. Η συγκέντρωση υπερβολικά μεγάλου αριθμού κρατουμένων στις εγκαταστάσεις του στρατοπέδου - η χωρητικότητα του οποίου ήταν μόλις 10.000 άτομα - προκάλεσε έξαρση των επιδημιών, ιδίως του τύφου, και ως φυσικό επακόλουθο έναν υψηλό αριθμό ανθρώπινων απωλειών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι μόνο τον Φεβρουάριο του 1945 πέθαναν περίπου 7.000 άτομα, ενώ τον Μάρτιο 18.168 κρατούμενοι και το πρώτο ήμισυ του Απριλίου περί τις 9.000 επιπλέον. Τα θύματα των επιδημιών θάπτονταν σε μαζικούς τάφους, ώστε να αποφεύγεται το ενδεχόμενο μετάδοσης της νόσου.

Εγκληματική ήταν η συμπεριφορά των υπευθύνων των στρατοπέδων ιδίως στις ανατολικές περιοχές, οι οποίες βρίσκονταν εγγύτερα στο μέτωπο. Στο Αουσβιτς ιδρύθηκε στρατόπεδο συγκέντρωσης στο τέλος του 1939, μετά από την κατάληψη της Πολωνίας από τον Γερμανικό Στρατό και τη διαίρεση της χώρας μεταξύ του γερμανικού Ράιχ και της Σοβιετι-

Εγκλειστοι Εβραίοι στο στρατόπεδο του Αουσβιτς, οι οποίοι επελέγησαν για καταναγκαστική εργασία.

Αιχμάλωτοι μετά την απελευθέρωσή τους, τον Απρίλιο του 1945, στο Νταχάου.

κής Ενωσης. Το 1941 το στρατόπεδο διευρύνθηκε, ενώ σε κοντινή τοποθεσία ιδρύθηκε το στρατόπεδο του Μπίρκεναου για αιχμάλωτους πολέμου του Ερυθρού Στρατού. Στο Αουσβιτς υπήρχαν κρατούμενοι από 26 διαφορετικές εθνικότητες, η πλειοψηφία των οποίων αποτελείτο από Εβραίους, καθώς και από περιθωριακές κοινωνικές ομάδες, όπως Αθίγγανους, ομοφυλόφιλους, πόρνες, ποινικούς καταδίκους και φαυλόβιους. Το στρατόπεδο διαιρείτο σε τρεις επιμέρους εγκαταστάσεις, ενώ στην ευρύτερη περιοχή υπήρχαν περί τα 40 μικρότερα στρατόπεδα εργασίας, όπου απασχολούντο οι κρατούμενοι ως εργατικό δυναμικό. Στο στρατόπεδο υπήρχαν έγκλειστοι χιλιάδες κρατούμενοι, μεγάλος αριθμός των οποίων απεβίωσε. Το στρατόπεδο καταλήφθηκε από τον Σοβιετικό Στρατό στις 27 Ιανουαρίου 1945.

Το στρατόπεδο συγκέντρωσης της Τρεμπλίνκα λειτούργησε για σύντομο χρονικό διάστημα, από τον Ιούλιο του 1942 έως τον Οκτώβριο του 1943. Σε αυτό εγκλείστηκαν σχεδόν αποκλειστικά Εβραίοι από την Πολωνία, μεγάλος αριθμός των οποίων εξοντώθηκε. Τον Αύγουστο του 1943 τμήμα των κρατουμένων εξεγέρθηκε κατά των Γερμανών δεσμοφυλάκων τους. Κατά την εξέγερση προκλήθηκαν πυρκαγιές στις εγκαταστάσεις του στρατοπέδου, οι οποίες επεκτάθηκαν, προκαλώντας τον θάνατο εκατοντάδων κρατουμένων. Η βία των δεσμοφυλάκων ολοκλήρωσε τις δυσμενείς συνέπειες, αφού από τους αρχικούς 1.500 κρατουμένους, που είχαν συμμετάσχει στην εξέγερση, επιβίωσαν μόνον 30 άτομα. Η καταστροφή των κτιριακών εγκαταστάσεων επέφερε και την αναστολή της λειτουργίας του εν λόγω στρατοπέδου, ενώ οι εναπομείναντες κρατούμενοι εκτελέστηκαν από τους δεσμοφύλακες.

Το σακάκι ενός Ρωσοεβραίου κρατουμένου σε γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Πύργος ο οποίος χρησίμευε ως περιμετρική σκοπιά στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Μαϊντάνεκ.

Σημερινή άποψη του στρατοπέδου του Αουσβιτς.

Στο Μαϊντάνεκ αρχικά λειτούργησε στρατόπεδο αιχμαλώτων πολέμου από τον Οκτώβριο του 1941, το οποίο αργότερα – τον Φεβρουάριο του 1943 – μετατράπηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ο υψηλότερος αριθμός κρατουμένων που στεγάστηκαν στο στρατόπεδο ανήλθε σε 50.000 άτομα, ενώ υπολογίζεται ότι περίπου 250.000 άτομα εγκλείστηκαν κατά καιρούς στο συγκεκριμένο στρατόπεδο. Από τους εγκλείστους το 40% περίπου ήταν Εβραίοι, το 35% Πολωνοί, ενώ οι υπόλοιποι κρατούμενοι ήταν κρατούμενοι από τη Σοβιετική Ενωση, αλλά και από τη Δυτική Ευρώπη. Οι αιχμάλωτοι χρησιμοποιούντο ως εργατικό δυναμικό σε βιομηχανίες παραγωγής πολεμικού εξοπλισμού. Το στρατόπεδο έπαυσε τη λειτουργία του τον Ιούλιο του 1944 λόγω της προέλασης του Ερυθρού Στρατού. Οι Σοβιετικοί έκαναν λόγο για 1.500.000 θύματα στο στρατόπεδο, όμως ο υπερβολικός αυτός αριθμός έχει μειωθεί από τους μελετητές στα 50.000 άτομα διαφόρων εθνικοτήτων.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης υπό τον έλεγχο των γερμανικών στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δυνάμεων υπήρχαν και σε διάφορες χώρες της κατεχόμενης Ευρώπης, όπως στη Γαλλία, την Ολλανδία, τη Σερβία. Τον Σεπτέμβριο του 1941 δημιουργήθηκε στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Σάμπατς της Σερβίας, όπου τελικά εκτοπίστηκαν 25.000 περίπου άτομα, κάτοικοι περιοχών με αντιστασιακή δραστηριότητα, κομμουνιστές, Εβραίοι και Αθίγγανοι. Αρχικά είχε

Ανδρες των SS επιβιβάζουν με τη βία σε φορτηγά Εβραίους της Κρακοβίας.

Ο Χίτλερ ως θάνατος, σε ένα φυλλάδιο που απευθυνόταν προς τη γερμανική νεολαία, χωρίς όμως ουσιαστικό αποτέλεσμα.

προβλεφθεί να δημιουργηθεί ένα μεγαλύτερο στρατόπεδο συγκέντρωσης στο κοντινό Γιάρακ, όμως το σχέδιο εγκαταλείφθηκε λόγω ακαταλληλότητας του εδάφους.

Τα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης αποτελούσαν τμήμα της πολεμικής προσπάθειας των Γερμανών, οι οποίοι αποσκοπούσαν αρχικά να περιορίσουν τα ανεπιθύμητα στοιχεία (αιχμαλώτους πολέμου αντίπαλων κρατών, θεωρούμενες εχθρικές εθνικές και κοινωνικές μειονότητες) και κατόπιν να αξιοποιήσουν το εργατικό δυναμικό των αιχμαλώτων, συχνά υπό συνθήκες που προκαλούσαν μαζικούς θανάτους μεταξύ των κρατουμένων και κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου.

ΟΙ ΔΙΩΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ο Γερμανικός Στρατός, τόσο η Wehrmacht όσο και τα Waffen SS και παραστρατιωτικές ομάδες, οργάνωσαν εκτεταμένες διώξεις κατά του εβραϊκού πληθυσμού της ευρωπαϊκής ηπείρου. Η δημιουργία ή σε πολλές περιπτώσεις η διατήρηση των ήδη υπαρχόντων γκέτο για τους Εβραίους των κατεχομένων περιοχών αποσκοπούσε στον αποτελεσματικό έλεγχό τους και την καταστολή ενδεχόμενων υπονομευτικών δραστηριοτήτων, καθώς οι Γερμανοί τούς θεωρούσαν εχθρικό στοιχείο. Η αντίληψη αυτή είναι έκδηλη σε πολυάριθμες αναφορές των γερμανικών μονάδων από το μέτωπο, στις οποίες οι Εβραίοι εμφανίζονται ως σύνδεσμοι των ανταρτών, πράκτορες στα μετόπισθεν και κύριοι υποστηρικτές του σοβιετικού καθεστώτος. Σε αναφορά, για παράδειγμα, της Ταξιαρχίας Ιππικού των SS, με ημερομηνία 3 Σεπτεμβρίου 1941, σημειώνεται ότι «*οι επαφές μεταξύ των τμημάτων των ανταρτών διατηρούνται κυρίως από Εβραίους*», ενώ σε αναφορά κατάστασης, με ημερομηνία 10 Σεπτεμβρίου 1941, του στρατιωτικού διοικητή της Λευκορωσίας υποστηρίζεται ότι «*η εβραϊκή κάστα, που συνιστά το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού στις πόλεις, αποτελεί την κινητήρια δύναμη του αντιστασιακού κινήματος που εμφανίζεται σε διάφορα μέρη*».

Μετά την κατάληψη του Μινσκ στη Λευκορωσία οι περίπου 100.000 Εβραίοι της πόλης τέθηκαν αρχικά σε περιορισμό. Κατόπιν, στις 19 Ιουλίου 1941, ο διοικητής της Στρατιωτικής Διοίκησης διέταξε τη μετεγκατάσταση εντός πέντε ημερών όλου του εβραϊκού πληθυσμού σε συγκεκριμένη περιοχή της πόλης. Στα

Νεαροί Γάλλοι σε πάρκο του Παρισιού, στο οποίο απαγορευόταν να εισέλθουν Εβραίοι το 1942. Σε πολλές χώρες της κατεχόμενης Ευρώπης υπήρξαν αντιεβραϊκές πρωτοβουλίες από τους ίδιους τους ευρωπαϊκούς λαούς.

Τα όρια του εβραϊκού γκέτο στο Αμστερνταμ της Ολλανδίας. Σε όλη την Ευρώπη η γερμανική προέλαση προκάλεσε τη θυματοποίηση των Εβραίων.

περίχωρα και την ύπαιθρο ο εβραϊκός πληθυσμός εκκενωνόταν από τα χωριά και μεταφερόταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης ή στα γκέτο των αστικών κέντρων, ώστε να αποφεύγεται η πιθανολογούμενη αντιστασιακή τους δράση. Οι επιχειρήσεις εκκαθάρισης, κατά τη διάρκεια των οποίων φονεύτηκε σημαντικό ποσοστό των μετακινούμενων Εβραίων, έπαυσαν τον Ιανουάριο του 1942, καθώς η αντεπίθεση του Σοβιετικού Στρατού καθιστούσε αναγκαία την ακύρωση δευτερευουσών επιχειρησιακών δραστηριοτήτων της Wehrmacht, όπως ήταν από επιτελικής άποψης η εκκένωση των Εβραίων.

Νεαροί Εβραίοι απασχολούνται σε σιδηρουργείο στο Λοντζ της σημερινής Πολωνίας. Οι Εβραίοι άνω των 12 ετών παρείχαν υποχρεωτική εργασία.

Στη Γαλλία ο εβραϊκός πληθυσμός αριθμούσε περίπου 300.000 άτομα και αντιμετώπιζε συχνά την εχθρότητα του γαλλικού πληθυσμού. Τον Οκτώβριο του 1940 το καθεστώς του Βισύ, το οποίο τηρούσε φιλογερμανική στάση, έλαβε την πρωτοβουλία – χωρίς προηγούμενο αίτημα της γερμανικής πλευράς – επιβολής αντιεβραϊκών νομοθετικών μέτρων. Το 1941 η κυβέρνηση του Βισύ ίδρυσε τη Γενική Επιτροπή Εβραϊκών Θεμάτων (Commissariat General aux Questions Juives), η οποία συνεργάστηκε με τη Gestapo στη μεταγωγή πολλών Εβραίων από τη Γαλλία σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Στις 16-17 Ιουλίου 1942 12.884 Εβραίοι, που δεν ήταν πολίτες του γαλλικού κράτους, αλλά Εβραίοι της Ανατολικής Ευρώπης οι οποίοι είχαν καταφύγει στη Γαλλία μετά τον Σεπτέμβριο του 1939, μεταφέρθηκαν αρχικά στα στρατόπεδα του Ντρανσύ, στα περίχωρα του Παρισιού. Εκεί διαχωρίστηκαν τα παιδιά από τους ενηλίκους και οι τελευταίοι μεταφέρθηκαν στο Αουσβιτς. Οι μεταφορές συνεχίστηκαν και έως τον Ιούλιο του 1944 είχαν μεταφερθεί στα στρατόπεδα συγκέντρωσης 76.000 Εβραίοι.

Αντίστοιχες ενέργειες σε βάρος των Εβραίων σημειώθηκαν σε πολλές χώρες της κατεχόμενης Ευρώπης. Ενας μεγάλος αριθμός εβραϊκής καταγωγής πολιτών των ευρωπαϊκών χωρών εκτοπίστηκε στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου οι συνθήκες διαβίωσης και τα γεγονότα του πολέμου προκάλεσαν υψηλές απώλειες για τους Εβραίους αιχμαλώτους. Οι διώξεις κατά των Εβραίων είναι γενικά γνωστές με τον όρο Ολοκαύτωμα, ενώ μεταξύ της ι-

Αθίγγανοι εκτοπίζονται στον σταθμό του Ασπεργκ, με τελικό προορισμό κάποιο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Οι Αθίγγανοι είχαν γνωρίσει σε μεγάλο ποσοστό διώξεις ήδη από το 1933, καθώς θεωρούντο αντικοινωνικά στοιχεία.

Λιθουανοί πολίτες στο Κάουνας ξυλοκοπούν μέχρι θανάτου Εβραίους της πόλης τους στις 28 Ιουνίου 1941, λίγες ημέρες μετά τη γερμανική εισβολή στην ΕΣΣΔ.

Το εβραϊκό γκέτο της Βαρσοβίας σφραγίστηκε τον Νοέμβριο του 1940. Ο πληθυσμός σύντομα υπέφερε από ασιτία και επιδημικές νόσους.

Αντιεβραϊκή προπαγανδιστική αφίσα στην ουκρανική γλώσσα. Στην επικεφαλίδα διαβάζουμε: «Ο Εβραίος - Ο αιώνιος εχθρός σου» και στις τελευταίες δύο γραμμές: «Στάλιν και Εβραίοι - Μια συμμορία εγκληματιών».

στοριογραφικής κοινότητας υπάρχουν διαφωνίες για τον ακριβή αριθμό των θυμάτων.

Στην Ελλάδα ο εβραϊκός πληθυσμός αριθμούσε συνολικά 73.000 άτομα προπολεμικά, η πλειοψηφία των οποίων ήταν συγκεντρωμένη στη Θεσσαλονίκη. Από αυτούς περί τα 12.000 άτομα δεν συνελήφθησαν, καθώς κατέφυγαν στην ελληνική ενδοχώρα ή διέφυγαν προς τη Μέση Ανατολή. Στις 11 Ιουλίου 1942 οι γερμανικές Αρχές προέβησαν σε απογραφή των αρρένων Εβραίων, που ήταν ικανοί να προσφέρουν εργασία. Τελικά επιστρατεύτηκαν 3.500 Εβραίοι, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν για μερικούς μήνες ως εργατικό δυναμικό για αγγαρείες σε λατομεία και σε εργοτάξια. Στο τέλος του 1942 κατέφθασε στη Θεσσαλονίκη ειδικό κλιμάκιο της SD, το οποίο είχε λάβει εξουσιοδότηση να προετοιμάσει τη μετεγκατάσταση του εβραϊκού πληθυσμού της Ελλάδας σε έναν οροθετημένο χώρο, ώστε να είναι ευκολότερος ο έλεγχός τους. Από τον Φεβρουάριο του 1943 άρχισαν να εφαρμόζονται περιοριστικά μέτρα σε βάρος των Εβραίων, οι οποίοι αντιμετωπίζονταν ως ομάδα εχθρική για τα γερμανικά συμφέροντα. Στις 15 Μαρτίου εκτοπίστηκαν τα πρώτα 2.400 άτομα στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Αουσβιτς στην κατεχόμενη Πολωνία. Ακολούθησαν 18 επιπλέον αποστολές Εβραίων από την Ελλάδα, έως τις 10 Αυγούστου 1943, οι οποίες είχαν ως προορισμό το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Μπέργκεν Μπέλ-

Γερμανική αφίσα η οποία παρουσιάζει το στερεότυπο του φιλοχρήματου, μπολσεβίκου και βασανιστή των λαών Εβραίου.

Εβραίοι από το γκέτο του Μινσκ οδηγούνται στους χώρους καταναγκαστικής εργασίας.

ζεν. Μεγάλο τμήμα των Εβραίων οι οποίοι εκτοπίστηκαν από την Ελλάδα απεβίωσε στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, ενώ τμήμα τους επιβίωσε μετά τον πόλεμο και μετανάστευσε στο νεοσύστατο κράτος του Ισραήλ, μαζί με ομοφύλους τους από άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

ΤΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ

Το 1941, μετά την εκδήλωση της γερμανικής επίθεσης κατά του κράτους της Γιουγκοσλαβίας, η Κροατία ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος, ενώ η περιοχή της Σλοβενίας, στα δυτικά της Κροατίας, αναγνωρίστηκε ως ζώνη ιταλικής επιρροής. Στη Σλοβενία – όπως και στην Ελλάδα – οι Ιταλοί εφήρμοζαν ουσιαστικά τακτική εθνοκάθαρσης, ώστε οι περιοχές αυτές να εποικιστούν σταδιακά από ιταλικό πληθυσμό. Γι' αυτό τον σκοπό στη Σλοβενία εφαρμόστηκαν τακτικές μαζικών εκτελέσεων κατά του άμαχου πληθυσμού, καθώς και εγκλεισμού ενός σημαντικού αριθμού πολιτών σε στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Ιταλοί στρατιώτες οδηγούν Γιουγκοσλάβους ομήρους στο τόπο της εκτέλεσης.

Τα ιταλικά στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Σλοβενία ανέρχονταν σε 32 και είχαν δημιουργηθεί σε διάφορες τοποθεσίες (Κραλιέβιτσα, Λόπουντ, Κούπαρι, Κόριτσα, Μπρατς, Χβαρ, Αρμπε και αλλού). Οι Ιταλοί διατηρούσαν κατά την περίοδο της εκεί στρατιωτικής τους παρουσίας (Απρίλιος 1941-Σεπτέμβριος 1943) έγκλειστους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης περί τις 50.000 άνδρες και γυναίκες, συχνά μάλιστα ιδιαίτερα νεαρής ηλικίας. Από αυτό τον αριθμό 11.606 άτομα τελικά πέθαναν λόγω των κακουχιών, των βαναυσοτήτων και των εκτελέσεων από τους Ιταλούς φρουρούς. Μόνο στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Αρμπε πέθαναν 1.500 άτομα.

Σε ειδικό υπόμνημα του στρατηγού Μάριο Ροάττα, επικεφαλής των ιταλικών δυνάμεων στην περιοχή, με ημερομηνία 8 Σεπτεμβρίου 1942, προτεινόταν η εφαρμογή εκτεταμένων εκτοπισμών σε βάρος του άμαχου σλοβενικού πληθυσμού. Σύμφωνα με αυτό το σχέδιο, εκατοντάδες χιλιάδες άμαχοι Σλοβένοι θα εκτοπίζονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης στην ιταλική ζώνη κατοχής της Γιουγκοσλαβίας πριν την τελική μετεγκατάστασή τους σε άλλη γεωγραφική περιοχή.

ΤΑ ΙΑΠΩΝΙΚΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ

Οι Ιάπωνες διατηρούσαν στρατόπεδα συγκέντρωσης και εργασίας ήδη από την περίοδο που είχαν αρχίσει οι εχθροπραξίες με τους Κινέζους, το 1931. Πολύ συχνά οι αιχμάλωτοι Κινέζοι στρατιώτες μεταφέ-

Στη θέση Μπάμπι Γιαρ κοντά στο Κίεβο εξοντώθηκαν συνολικά 33.771 Εβραίοι της Σοβιετικής Ενωσης από τις ειδικές παραστρατιωτικές μονάδες Einsatzgruppen.

Αμερικανική προπαγανδιστική αφίσα. Ο Μουσολίνι σύρεται στον πόλεμο από τον Γκαίρινγκ, ενώ τους παρακολουθούν με φανερή ικανοποίηση ο Θάνατος και ο αυτοκράτορας Χιροχίτο.

«Ο Αιώνιος Εβραίος», αφίσα αντισημιτικής προπαγανδιστικής ταινίας.

ρονταν σε εγκαταστάσεις στην Κορέα και την ίδια την Ιαπωνία, για να απασχοληθούν ως εργατικό δυναμικό στα μετόπισθεν, συμβάλλοντας στην αύξηση της πολεμικής παραγωγής. Οι δυσμενείς συνθήκες εργασίας και η σκληρότητα των Ιαπώνων φρουρών συντελούσαν σε υψηλά ποσοστά θνησιμότητας μεταξύ των αιχμαλώτων. Στο στρατόπεδο του Χούσου, για παράδειγμα, πέθανε το μισό εργατικό δυναμικό, 450 άτομα από τα αρχικά 900.

Οι σημαντικές επιτυχίες του Ιαπωνικού Στρατού στην Ασία τους τρεις πρώτους μήνες της εμπλοκής τους κατά των Συμμάχων (Δεκέμβριος 1941-Φεβρουάριος 1942) -η κατάληψη του Χονγκ Κονγκ, των Ολλανδικών Ανατολικών Ινδιών, των Φιλιππίνων και της Σιγκαπούρης- είχαν ως αποτέλεσμα να περιέλθουν στον έλεγχο των Ιαπώνων περισσότεροι από 100.000 αιχμάλωτοι στρατιώτες των Συμμάχων. Οι Ιάπωνες δεν είχαν επεξεργαστεί ένα οργανωμένο σύστημα διαχείρισης του αιχμάλωτου στρατιωτικού προσωπικού. Κατά συνέπεια πολύ συχνά δεν υπήρχαν κατάλληλες εγκαταστάσεις για τον περιορισμό των αιχμαλώτων πολέμου, κατάσταση η οποία δυσχεραινόταν από τις εξαιρετικά αντίξοες κλιματικές συνθήκες της νοτιοανατολικής Ασίας. Ωστόσο, οι ακρότητες κατά των αιχμαλώτων αποτελούσαν τόσο κατά την αρχική όσο και στις μεταγενέστερες φάσεις του πολέμου περισσότερο υπέρβαση των ορίων από μεμονωμένους στρατιώτες παρά συνήθη πολεμική πρακτική του Ιαπωνικού Στρατού. Για τα θύματα, βεβαίως, των πρακτικών αυτών οι ερμηνείες του φαινομένου ελάχιστη σημασία είχαν. Ο Βρετανός αιχμάλωτος Αντονυ Χιούιτ απηχεί τις απόψεις πολλών άλλων ατόμων, όταν αναφέρει: «*Νομίζω ότι οι Ιάπωνες ήταν απαίσιοι άνθρωποι. Δεν υπήρχε καμιά σχέση ανάμεσα στην κανονική πολιτισμένη συμπεριφορά και τον τρόπο συμπεριφοράς των Ιαπώνων στρατιωτών. Δεν υπήρχε κανένας λόγος για τη συμπεριφορά τους αυτή, για τους απαίσιους, βάναυσους και σαδιστικούς τους τρόπους*».

Οσον αφορά τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, οι Ιάπωνες δεν είχαν επικυρώσει τη Συνθήκη της Γενεύης για την ανθρωπιστική μεταχείριση των αιχμαλώτων. Μετά την αιχμαλωσία δεκάδων χιλιάδων στρατιωτών των Συμμάχων, οι δυτικές συμμαχικές κυβερνήσεις διαμαρτυρήθηκαν προς την ια-

Ο Βρετανός αιχμάλωτος Τζον Σαρπ σε ιαπωνικό στρατόπεδο συγκέντρωσης. Οι Ιάπωνες περιφρονούσαν τους στρατιώτες των Συμμάχων, επειδή είχαν παραδοθεί αντί να σκοτωθούν στη μάχη.

Αιχμάλωτοι στρατιώτες των Συμμάχων επιβιβασμένοι σε τραίνο, το οποίο τους μετέφερε στον τόπο εργασίας τους, στις ζούγκλες της Βιρμανίας για την κατασκευή ενός σιδηροδρομικού δικτύου.

πωνική κυβέρνηση, ζητώντας ανθρωπιστική μεταχείριση. Αποτέλεσμα των διπλωματικών αυτών ενεργειών ήταν ο περιορισμός των ακροτήτων σε βάρος των Δυτικών αιχμαλώτων, όχι όμως και η εξάλειψή τους. Σε γενικές γραμμές οι συνθήκες για τους αιχμαλώτους πολέμου στα στρατόπεδα ήταν γενικά άθλιες και η βιαιότητα των Ιαπώνων φρουρών σύνηθες φαινόμενο. Οι αιχμάλωτοι, τόσο οι στρατιώτες των Συμμάχων όσο και οι πολίτες, υφίσταντο ξυλοδαρμούς, ποικίλα βασανιστήρια, ενώ η σίτισή τους ήταν ανεπαρκής.

Σε υπόμνημά του προς τους διοικητές των στρατοπέδων ο Χιντέκι Τόγιο, ανώτατος διοικητής του Ιαπωνικού Στρατού, εξέθετε τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές διαγωγής προς τους αιχμαλώτους πολέμου: «*Οι αιχμάλωτοι πολέμου πρέπει να υπόκεινται σε αυστηρή πειθαρχία, σε βαθμό που δεν θα αντιβαίνει τους νόμους του ανθρωπισμού. Απαραίτητο είναι να προσέξουν (οι διοικητές των στρατοπέδων) να μην καταληφθούν από την εσφαλμένη αντίληψη του ανθρωπισμού ή να μην καμφθούν λόγω προσωπικών αισθημάτων προς τους αιχμαλώτους πολέμου, τα οποία μπορεί να δημιουργηθούν λόγω του μακροχρόνιου εγκλεισμού των αιχμαλώτων*». Το 1943, ωστόσο, μια συμπληρωματική διάταξη, η οποία εκδόθηκε από το Υπουργείο Πολέμου, διευκρίνιζε ότι «*σε περίπτωση που ένας αιχμάλωτος πολέμου είναι ένοχος για έγκλημα ανυπακοής, θα υπόκειται σε φυλάκιση και σύλληψη, ενώ είναι δυνατόν να ληφθούν οποιαδήποτε άλλα μέτρα που θα συμβάλλουν στην αποκατάσταση της πειθαρχίας*».

Τον Οκτώβριο του 1942 οι μερίδες φαγητού προς τους κρατουμένους των ιαπωνικών στρατοπέδων περιορίστηκαν σε μόλις 420 γραμμάρια ημερησίως, ενώ αργότερα μειώθηκαν ακόμη περισσότερο. Η υγειονομική περίθαλψη ήταν ελλιπής έως ανύπαρκτη σε πολλές περιπτώσεις, ενώ η κατάσταση των αιχμαλώτων επιδεινωνόταν από το τροπικό κλίμα και τις ενδημικές αρρώστιες. Η στέρηση τροφής, οι συνεχείς και επιτεινόμενες κακουχίες, η απουσία φαρμάκων και περίθαλψης, καθώς και η βαναυσότητα των Ιαπώνων στρατιωτών προκάλεσαν τον θάνατο χιλιάδων ατόμων στα ιαπωνικά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Στο Αρχιπέλαγος των Μολούκων υπήρχαν δύο στρατόπεδα συγκέντρωσης, σε ισάριθμα νησάκια, όπου περιορίστηκαν χιλιάδες αιχμάλωτοι στρατιώτες των Συμμάχων. Το πρώτο βρισκόταν στο νησί Αμπόινα, όπου οι Ιάπωνες αιχμαλώτισαν τον Φεβρουάριο του 1942 809 Αυστραλούς στρατιώτες και 300 Ολλανδούς. Οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν σε υπάρχουσες στρατιωτικές εγκαταστάσεις, στη θέση Ταν Τόι. Οι δύο ομάδες αιχμαλώτων διατηρήθηκαν σε διαφορετικούς χώρους, ώστε να είναι αποτελεσματικότερος ο έλεγχός τους. Αρχικά η σίτιση ήταν επαρκής και οι συνθήκες ικανοποιητικές, όμως από τον Ιούλιο του 1943 η κατάσταση μεταβλήθηκε ριζικά. Οι μερίδες φαγητού μειώθηκαν δραστικά, κατάσταση που επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο το 1945, καθώς οι Ιάπωνες έχαναν τον πόλεμο. Ως αποτέλεσμα της ανεπαρκούς σίτισης περισσότεροι από 200 αιχμάλωτοι πέθαναν μόνο το 1945. Επίσης εκατοντάδες αιχμάλωτοι σκοτώθηκαν τον Φεβρουάριο του 1943 και πάλι τον Αύγουστο του 1944, όταν οι Σύμμαχοι βομβάρδισαν κάποιες αποθήκες πυρομαχικών που υπήρχαν στο στρατόπεδο.

Το δεύτερο στρατόπεδο βρισκόταν στο μικρό νησί Χαροεκόε, όπου από τον Απρίλιο του 1943 περιορίστηκαν περίπου 2.000 Βρετανοί και Ολλανδοί αιχμάλωτοι πολέμου. Οι αιχμάλωτοι χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή ενός στρατιωτικού αεροδρομίου. Η σίτιση περιορίστηκε μόνο σε όσους ήταν αρκετά υγιείς, για να εργαστούν, γεγονός που προκάλεσε τον θάνατο των πιο αδύναμων κρατουμένων. Οι συνθήκες υγιεινής ήταν πολύ άσχημες και εκατοντάδες αιχμάλωτοι πέθαναν από δυσεντερία και τύφο. Εως το τέλος του πολέμου περισσότεροι από τους μισούς αρχικούς αιχμαλώτους είχαν πεθάνει στο στρατόπεδο του Χαροεκόε.

Τον Απρίλιο του 1942, έναν μήνα μετά την παράδοσή τους στον Ιαπωνικό Στρατό, περίπου 2.600 Βρετανοί, Αμερικανοί και Ολλανδοί στρατιώτες μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο Κύκλος, που ήταν προηγουμένως στρατόπεδο των ολλανδικών δυνάμεων. Το στρατόπεδο στέγασε έως 5.000 περίπου αιχμάλωτους, μεγάλο τμήμα των οποίων πέθανε λόγω των επιδημιών και των κακουχιών.

Οι Ιάπωνες επιφύλαξαν αυστηρή μεταχείριση και για τους Ινδούς που μετείχαν στον Ινδικό Στρατό, που τελούσε υπό βρετανική στρατιωτική διοίκηση. Η Ιαπωνία είχε συμβάλει στη δημιουργία του Ινδικού Εθνικού Στρατού, που συσπείρωνε τους Ινδούς αντιπάλους της βρετανικής αποικιοκρατίας. Αξιοποιώντας τα εθνικιστικά αισθήματα του ινδικού πληθυσμού, οι Ιάπωνες επιδίωκαν να προκαλέσουν αναστάτωση στον βρετανικό έλεγχο της Ινδίας. Η στάση τους, όμως, έναντι των Ινδών που υπηρετούσαν στις τάξεις του Βρετανικού Στρατού ήταν σκληρή, ώστε να χρησιμεύσει και ως προπαγανδιστική ενέργεια. Μετά την κατάληψη της Σιγκαπούρης οι αιχμάλωτοι πιέστηκαν, αρχικά με υποσχέσεις, κατόπιν με άσκηση φυσικής βίας, να συμμετάσχουν στον Ινδικό Εθνικό Στρατό. Οι Ινδοί αυτοί αιχμάλωτοι θεωρήθηκαν αργότερα βοηθητικό προσωπικό του Ιαπωνικού Στρατού.

Οι αιχμάλωτοι πολέμου των Ιαπώνων συχνά χρησι-

Βρετανοί αιχμάλωτοι πολέμου στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Σελετάρ της Σιγκαπούρης. Οι συνθήκες ήταν άθλιες για τους κρατουμένους.

μοποιήθηκαν για την κατασκευή στρατιωτικών εγκαταστάσεων -αεροδρομίων, κτισμάτων, γεφυρών, οδικών και σιδηροδρομικών αρτηριών- στη νοτιοανατολική Ασία. Στις αρχές του 1942 οι ιθύνοντες του Ιαπωνικού Στρατού αποφάσισαν να προβούν στην κατασκευή ενός σιδηροδρόμου ο οποίος θα ένωνε τη Βιρμανία με το Σιάμ, ώστε να συνδεθούν δύο υπάρχουσες γραμμές, από τη Ρανγκούν έως το Γιε και από τη Σιγκαπούρη έως την Μπανγκόγκ. Η απόσταση που έπρεπε να καλυφθεί με την κατασκευή του σιδηροδρόμου προσέγγιζε τα 400 χιλιόμετρα. Οι εργασίες άρχισαν καθυστερημένα, τον Νοέμβριο του 1942 και, σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα κατασκευής, θα έπρεπε να ολοκληρωθούν εντός 18 μηνών, δηλαδή έως τον Απρίλιο του 1944. Η ευθύνη κατασκευής ανατέθηκε στον Ιαπωνικό Νότιο Στρατό, υπό τον αρχιστράτηγο Τεραούτσι. Καθώς το βοηθητικό προσωπικό, το οποίο απάρτιζαν κάτοικοι της περιοχής, δεν επαρκούσε για την εκπλήρωση του χρονοδιαγράμματος, αποφασίστηκε να επιστρατευτούν αιχμάλωτοι πολέμου από τα στρατόπεδα της νοτιοανατολικής Ασίας. Για τον σκοπό αυτό μεταφέρθηκαν αρχικά δύο ομάδες αιχμαλώτων πολέμου, κυρίως Βρετανών, από τη Σιγκαπούρη, καθώς και μια τρίτη αργότερα, από τη Σουμάτρα.

Καθώς ο πόλεμος λάμβανε άσχημη τροπή για την Ιαπωνία σταθερά μετά τα μέσα του 1942, αποφασίστηκε η αναγκαστική επίσπευση της κατασκευής της σιδηροδρομικής σύνδεσης. Πλέον το έργο θα έπρεπε να έχει ολοκληρωθεί έως τον Αύγουστο του 1943. Η απόφαση αυτή είχε, όπως ήταν φυσικό, ως αποτέλεσμα την επίταση της εργασίας και την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των αιχμαλώτων που απασχολούντο ως εργατικό δυναμικό. Οι υψηλές απώλειες των αιχμαλώτων αναφέρονται και σε υπόμνημα της ίδιας της ιαπωνικής κυβέρνησης για το έργο («*Αναφορά για την απασχόληση αιχμαλώτων πολέμου στην κατασκευή του σιδηροδρόμου Σιάμ-Βιρμανίας*»): «*Καθώς η εποχή των βροχών ενέσκηψε νωρίτερα απ' ό,τι συνήθως, οι συνθήκες στη ζούγκλα επιδεινώθηκαν από τον Απρίλιο και εξής και κατά συνέπεια αυξήθηκαν σταδιακά και τα θύματα του έργου. Αντιμέτωπη με αυτή τη δυσμενή εξέλιξη, η διοίκηση του Αυτοκρατορικού Στρατού μετέθεσε τελικά τον αναμενόμενο χρόνο ολοκλήρωσης του έργου κατά δύο μήνες*».

Ο σιδηρόδρομος τελικά ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 1943, έχοντας εντωμεταξύ προκαλέσει τον θάνατο χιλιάδων αιχμαλώτων. Από τους 46.000 αιχμαλώτους οι οποίοι απασχολήθηκαν σε διάφορα διαστήματα στην κατασκευή του σιδηροδρόμου, πέθαναν από τις κακουχίες και τις σποραδικές εκτελέσεις περίπου 16.000 άτομα. Εκτός από τους αιχμαλώτους, πέθανε κατά την κατασκευή του έργου και ένας υψηλός αριθμός μελών του βοηθητικού προσωπικού, το οποίο αποτελούσαν αυτόχθονες κάτοικοι της Βιρμανίας, της Ιάβας, της Μαλαισίας και Κινέζοι. Υπολογίζεται ότι από τους 150.000 ανθρώπους του βοηθητικού προσωπικού πέθαναν περίπου 60.000. Συνολικά, δηλαδή, η κατασκευή του σιδηροδρόμου προκάλεσε τον θάνατο περίπου 76.000 ατόμων. Ανάλογα γεγονότα -απώλειες δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων για την κατασκευή δημοσίων έργων- είχαν να πιστοποιηθούν από την περίοδο της κατασκευής των μεγάλων τεχνητών γεωφυσικών έργων στην ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Στη νήσο Βόρνεο των Ολλανδικών Ανατολικών Ινδιών ο Ιαπωνικός Στρατός αξιοποίησε το δυναμικό των αιχμαλώτων, για να προβεί στην κατασκευή ενός αεροδρομίου στο βορειοανατολικό άκρο του Βόρνεο, κοντά στην πόλη Σαντακάν. Οι πρώτοι 1.500 αιχμάλωτοι- κατά πλειοψηφία Αυστραλοί- κατέφθασαν στο Σαντακάν τον Ιούλιο του 1942. Τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1943 το στρατόπεδο ενισχύθηκε με 1.200 επιπλέον αιχμαλώτους, κυρίως Βρετανούς. Μετά από μια απόπειρα απόδρασης τον Μάιο του 1943, η μετα-

χείριση των αιχμαλώτων επιδεινώθηκε δραστικά, καθώς οι μερίδες του φαγητού μειώθηκαν και η βαναυσότητα των Ιαπώνων στρατιωτών επιτάθηκε. Οι κακουχίες, η εσκεμμένα ανεπαρκής σίτιση και οι εκτελέσεις για την επιβολή πειθαρχίας, είχαν ως αποτέλεσμα τον θάνατο 600 περίπου ατόμων έως τις αρχές του 1945.

Μετά τον βομβαρδισμό του αεροδρομίου από τις αεροπορικές δυνάμεις των Συμμάχων, τον Ιανουάριο του 1945 και τη συνεπακόλουθη αχρήστευσή του, οι Ιάπωνες επέταξαν 500 αιχμαλώτους ως μεταφορείς για την πορεία του Ιαπωνικού Στρατού από το Σαντακάν στην πόλη Απι, στη δυτική πλευρά του Βόρνεο, για μια απόσταση 200 χιλιομέτρων μέσα σε πυκνή ζούγκλα. Τον Μάιο του 1945 αποφασίστηκε να πραγ-

Η ζωή στα ιαπωνικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπως αποτυπώθηκε μεταπολεμικά από έναν έγκλειστο Βρετανό στρατιώτη.

ματοποιηθεί με τους υπόλοιπους αιχμάλωτους, οι οποίοι θεωρήθηκαν ικανοί να την πετύχουν, περίπου 550 άτομα. Κατά την πορεία πολυάριθμοι αιχμάλωτοι πέθαναν από τις κακουχίες και την εξάντληση ή εκτελέστηκαν από τους Ιάπωνες στρατιώτες, επειδή αποτελούσαν βάρος για τη συνέχιση της πορείας. Τελικά από τους αιχμάλωτους στρατιώτες επέζησαν μόνο έξι άτομα, αφού οι υπόλοιποι εκτελέστηκαν κατά τη διάρκεια της πορείας ή πέθαναν από τις πρωτοφανείς κακουχίες. Οι υπόλοιποι 250 αιχμάλωτοι, οι οποίοι ήταν πολύ άρρωστοι για να ακολουθήσουν, παρέμειναν στο στρατόπεδο του Σαντακάν, όπου χρησιμοποιήθηκαν για εργασίες. Τελικά θα πέθαιναν όλοι, είτε από εκτελέσεις είτε από την πείνα, ιδίως μετά την εκκένωση του στρατοπέδου από τις ιαπωνικές δυνάμεις. Από τους αρχικούς 2.500 αιχμαλώτους του στρατοπέδου στο Σαντακάν επιβίωσαν μόνον έξι άτομα.

Αντίστοιχη περίπτωση υπήρξε ένα προγενέστερο γεγονός, η πορεία θανάτου του Μπαταάν (νήσος Βόρνεο της Ινδονησίας), που συνέβη τον Απρίλιο του 1942. Μετά την παράδοση των αμερικανικών και φιλιππινέζικων στρατιωτικών δυνάμεων στο Μπαταάν, οι αιχμάλωτοι αρχικά οδηγήθηκαν στην πολίχνη Σαν Φερνάρντο, καλύπτοντας απόσταση 100 χιλιομέτρων. Κατά την πορεία αυτή, η οποία διήρκεσε εννέα ημέρες, υπήρξαν πολυάριθμοι θάνατοι από κόπωση και την έντονη ζέστη και από τις βιαιότητες των Ιαπώνων συνοδών στρατιωτών. Κατόπιν οι αιχμάλωτοι αποφασίστηκε να μεταφερθούν στο στρατόπεδο Ο' Ντόνελ. Για τον σκοπό αυτό συνωστίστηκαν βίαια σε φορτηγά, όπου αρκετοί πέθαναν από ασφυξία. Συνολικά έως την άφιξή τους στο εν λόγω στρατόπεδο υπολογίζεται ότι περίπου 8.000 αιχμάλωτοι πέθαναν από εξάντληση και από τις ακρότητες των Ιαπώνων.

Οι περιπτώσεις αυτές χρησιμεύουν, για να καταδείξουν τη βίαιη τροπή του πολέμου, όχι πάντως αντιπροσωπευτική για την ευρύτερη τύχη των αιχμαλώτων στην περιοχή ευθύνης του Ιαπωνικού Στρατού. Από τους 350.000 άνδρες των Συμμάχων που γνώρισαν την αιχμαλωσία από τους Ιάπωνες, τελικά πέθανε ποσοστό 27%, κυρίως από τις κακουχίες και τα βασανιστήρια και λιγότερο από τις εκτελέσεις. Το ποσοστό είναι ιδιαίτερα υψηλό, ιδίως αν το αντιπαραβάλει κανείς με το χαμηλό ποσοστό των απωλειών των στρατιωτών (πλην Σοβιετικών) οι οποίοι είχαν αιχμαλωτιστεί από τον Γερμανικό Στρατό, και το οποίο ανήλθε μόλις σε 4%.

Εκτός από την αξιοποίηση των αιχμαλώτων ως εργατικού δυναμικού, ωστόσο, υπήρξαν και σκοτεινότερες σελίδες στη μεταχείριση των αιχμάλωτων στρατιωτών από άνδρες του Ιαπωνικού Στρατού. Στη Νέα Γουινέα, νησί το οποίο είχε περιέλθει εν μέρει υπό ιαπωνικό έλεγχο, σημειώθηκαν περιπτώσεις κανιβαλισμού σε βάρος Αυστραλών στρατιωτών. Τα γεγονότα αυτά επαναλήφθηκαν αρκετές φορές και η ερμηνεία της αναγκαστικής προσφυγής σε ανθρώπινη σάρκα ως τροφή δεν επαρκεί πάντοτε για την κατανόηση των συμβάντων. Ο κανιβαλισμός στη Νέα Γουινέα αποτέλεσε περισσότερο μια ιδιότυπη πρακτική επιβεβαίωσης της αλληλεγγύης και του ομαδικού πνεύματος μεταξύ των Ιαπώνων στρατιωτών παρά αναγκαστική επιλογή, υπαγορευμένη από την έλλειψη τροφίμων.

Σε πολλές περιπτώσεις οι απώλειες των αιχμαλώτων πολέμου αυξάνονταν λόγω της συμμαχικής πολεμικής δράσης κατά του Ιαπωνικού Στρατού. Υπήρξαν βομβαρδισμοί με στόχο στρατιωτικές εγκαταστάσεις και στρατόπεδα συγκέντρωσης που χρησίμευαν και ως χώροι αποθήκευσης πυρομαχικών και άλλων πολεμοφοδίων. Οι βομβαρδισμοί αυτοί προκάλεσαν υψηλές απώλειες μεταξύ των αιχμαλώτων, ενώ το ίδιο συνέβη και με την πολεμική δράση των Συμμάχων στις θάλασσες. Στις 13 Δεκεμβρίου 1944 1.650 Αμερικανοί αιχμάλωτοι πολέμου από στρατόπεδα συγκέντρωσης στις Φιλιππίνες επιβιβάστηκαν στο ιαπωνικό πλοίο «Οριάκου Μάρου», ώστε να μεταφερθούν στην Ιαπωνία. Το μεταγωγικό πλοίο εντοπίστηκε από αεροσκάφη της Αμερικανικής Αεροπορίας, τα οποία προκάλεσαν με βόμβες τη βύθιση του σκάφους. Από τους επιβαίνοντες αιχμαλώτους τελικά διασώθηκαν μόλις 13 άτομα.

Εκτός από τα στρατόπεδα που αφορούσαν στρατιώτες των Συμμάχων, υπήρχαν και εκείνα όπου πε-

Η Βαρσοβία καταστράφηκε σε μεγάλο ποσοστό από τη Luftwaffe και το πυροβολικό.

Το Ρότερνταμ της Ολλανδίας δέχθηκε σφοδρό βομβαρδισμό τον Μάιο του 1940 κατά την προέλαση της Wehrmacht στο Δυτικό Μέτωπο.

Άνδρες της πυροσβεστικής υπηρεσίας προσπαθούν να κατασβέσουν μια εστία φωτιάς στο κατεστραμμένο από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς Λονδίνο.

ριορίζονταν πολίτες των κατεχόμενων περιοχών, τόσο ευρωπαϊκής όσο και ασιατικής καταγωγής. Οι συνθήκες διαβίωσης στα στρατόπεδα αυτά ήταν εξίσου άσχημες με αυτές στα στρατόπεδα αιχμαλώτων. Μόνο στη Σουμάτρα εγκλείστηκαν σε στρατόπεδα περίπου 13.000 άμαχοι πολίτες, κατά πλειοψηφία ολλανδικής καταγωγής, σε τρία στρατόπεδα. Στη θέση Μπραστάγκι της βόρειας Σουμάτρας υπήρχε στρατόπεδο για γυναίκες και παιδιά, όπου όμως οι συνθήκες ήταν απλώς ελαφρώς καλύτερες, καθώς οι μερίδες του φαγητού ήταν πάντοτε μηδαμινές, προκαλώντας πολυάριθμους θανάτους. Γενικά, τα στρατόπεδα για τους άμαχους πολίτες παρουσίαζαν υπερβολική συγκέντρωση ατόμων, γεγονός που επεξέτεινε τη θνησιμότητα από τη διάδοση ασθενειών.

Άποψη της Βαρσοβίας που φλέγεται μετά από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς τον Σεπτέμβριο του 1939.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΙ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ

Σύμφωνα με τις ισχύουσες κατά την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου διατάξεις του διεθνούς δικαίου, συγκεκριμένα σύμφωνα με το άρθρο 25 της Σύμβασης της Χάγης για τη διεξαγωγή του πολέμου στην ξηρά (1899), απαγορευόταν η επίθεση ή ο βομβαρδισμός κατά πόλεων, χωριών, οικιών και κτισμάτων που δεν διέθεταν αμυντική οχύρωση. Το 1929 η διάταξη τροποποιήθηκε ώστε να περιλαμβάνει και τη δράση της αεροπορίας. Η διάταξη αυτή παραβιάστηκε σε πολυάριθμες περιπτώσεις από τις χώρες του Αξονα κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα βιομηχανικά κέντρα, πάντως, αποτελούσαν νόμιμους στόχους και ως εκ τούτου η καταστροφή τους δεν συνιστούσε έγκλημα πολέμου. Από αυτή την άποψη δεν ήταν έγκλημα πολέμου η επίθεση στην καρδιά της βιομηχανικής Αγγλίας (Κόβεντρυ, Μπέρμιγχαμ, Μάντσεστερ, Λίβερπουλ), ήταν όμως η επίθεση στο Λονδίνο, η οποία αποσκοπούσε να κάμψει το ηθικό των άμαχων πολιτών.

Η γερμανική διοίκηση χρησιμοποίησε τη Luftwaffe ως βοηθητικό όπλο για τις επιχειρήσεις των χερσαίων δυνάμεων και ως τακτικό όπλο καταστροφής σημαντικών βιομηχανικών και στρατιωτικών εγκαταστάσεων του εχθρού. Η αεροπορία χρησιμοποιήθηκε επίσης και ως μέσο τρομοκράτησης του άμαχου πληθυσμού, αυτό όμως συνέβη σε περιορισμένη σχετικά κλίμακα.

Κατά την έναρξη των εχθροπραξιών με την Πολωνία, τον Σεπτέμβριο του 1939, η Luftwaffe αρχικά είχε περιοριστεί να συμβάλει στη διευκόλυνση των κινήσεων του πεζικού, προσβάλλοντας γέφυρες και στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1939 όμως πραγματοποιήθηκαν περίπου 1.150 έξοδοι πτήσης για τον βομβαρδισμό του τελευταίου προπυργίου της πολωνικής αντίστασης της Βαρσοβίας, η οποία – και λόγω της δράσης του γερμανικού πυροβολικού - καταστράφηκε σε ποσοστό 84%. Στην επιχείρηση χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 500 τόννοι εκρηκτικών βομβών και 72 τόννοι εμπρηστικών βομβών. Η Luftwaffe προσέβαλε αδιακρίτως διάφορους στόχους, ακόμη και νοσοκομεία, τα οποία στις οροφές τους έφεραν το σύμβολο του Ερυθρού Σταυρού.

Μετά την έναρξη της γερμανικής επίθεσης στο Δυτικό Μέτωπο, τον Μάιο του 1940, ο Γερμανικός

Παιδιά στους δρόμους του κατεστραμμένου Λονδίνου. Η βρετανική κυβέρνηση δεν διέθετε οργανωμένο σχέδιο προστασίας του άμαχου πληθυσμού, όπως συνέβαινε στη Γερμανία.

Αποψη οδού στο βομβαρδισμένο Λονδίνο.

Στρατός επιδίωξε την ταχεία κατάληψη της Ολλανδίας και του Βελγίου, ώστε να αντιμετωπίσει τους κύριους αντιπάλους του, το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα και τον Γαλλικό Στρατό. Στις 14 Μαΐου 1940 οι δυνάμεις της Wehrmacht, υπό τον στρατηγό Χάνς Σμιντ, ζήτησαν την υποστήριξη της Luftwaffe. Αυτή τη φορά, ωστόσο, η αεροπορία δεν θα είχε μια απλή επικουρική παρουσία, αλλά θα πραγματοποιούσε μια μαζική επίθεση με στόχο την πόλη του Ρότερνταμ, στη δυτική Ολλανδία. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν τα βομβαρδιστικά He-111 αντί για τα Stukas.

Προτού πραγματοποιηθεί η επίθεση, ο Σμιντ ζήτησε από τον Ολλανδό διοικητή της φρουράς του Ρότερνταμ, συνταγματάρχη Πιέρ Βίλχεμ Σαρού, να παραδώσει την πόλη αμαχητί, ώστε να αποφευχθεί η καταστροφή της. Ο Σαρού προσπάθησε να κερδίσει χρόνο και καθυστέρησε τις διαπραγματεύσεις. Τελικά, όμως, η επίθεση των βομβαρδιστικών άρχισε στις 16.30 περίπου, όταν συνολικά 90 αεροσκάφη επιτέθηκαν στην πόλη, ρίχνοντας το φορτίο των βομβών τους. Κατά τον βομβαρδισμό χρησιμοποιήθηκαν 158 βόμβες των 250 κιλών και 1.150 μικρότερης ισχύος βόμβες των 50 κιλών. Υπολογίζεται ότι περίπου 800-900 Ολλανδοί πολίτες και στρατιώτες έχασαν τη ζωή τους, ενώ περισσότερα από 70.000 άτομα έμειναν άστεγα λόγω της ευρείας καταστροφής των κατοικιών. Ενα μεγάλο τμήμα της πόλης – έκτασης 2,6 τετραγωνικών χιλιομέτρων – ισοπεδώθηκε εντελώς, ενώ καταστράφηκαν συνολικά 24.978 κατοικίες, 24 εκκλησίες, 2.320 καταστήματα, 775 αποθήκες και 62 σχολεία.

Ο βομβαρδισμός του Ρότερνταμ αποτελούσε τμήμα της προσπάθειας του Γερμανικού Στρατού να επιτύχει την ταχεία συνθηκολόγηση των ολλανδικών ενόπλων δυνάμεων, ώστε απερίσπαστος να ασχοληθεί με την καταστροφή των γαλλικών και των βρετανικών δυνάμεων. Από αυτή την άποψη εκπλήρωσε τους στόχους του, αφού η ολλανδική κυβέρνηση, ανησυχώντας για παρόμοιους σφοδρούς βομβαρδισμούς και σε άλλες πόλεις της χώρας, αποφάσισε τις επόμενες ημέρες να συνθηκολογήσει.

Ο βασικός, όμως, στόχος των γερμανικών βομβαρδισμών κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε η νήσος της Αγγλίας, ιδίως η πρωτεύουσά της, το Λονδίνο. Οι αρχικές επιθέσεις σημειώθηκαν στις 7 Σεπτεμβρίου 1940, αμέσως μετά την ακύρωση της επιχείρησης «Θαλάσσιος Λέων» για την απόβαση στη Βρετανία. Εκείνη την ημέρα 300 γερμανικά βομβαρδιστικά βομβάρδισαν την πόλη και τις εγκαταστάσεις του λιμανιού, προκαλώντας τον θάνατο 436 ατόμων και τον σοβαρό τραυματισμό 1.600 επιπλέον. Οι επιχειρήσεις κλιμακώθηκαν γρήγορα, καθώς μόνο τον Σεπτέμβριο του 1940 η Luftwaffe χρησιμοποίησε κατά του Λονδίνου 5.300 τόννους εκρηκτικών βομβών. Ο άμαχος πληθυσμός της πόλης σύντομα συνήθισε στους βομβαρδισμούς και πολλοί εγκατέλειψαν τις κατοικίες τους για μεγάλο χρονικό διάστημα, μετακινούμενοι στα ειδικά αεροπορικά καταφύγια ή στους υπόγειους σταθμούς του μετρό. Οι Γερμανοί αποσκοπούσαν να προκαλέσουν τη δυσαρέσκεια των πολιτών κατά της βρετανικής κυβέρνησης και τη δημιουργία μιας κοινωνικής τάσης υπέρ της συνθηκολόγησης, επιδίωξη που όμως δεν στέφθηκε με επιτυχία.

Η πρώτη φάση των βομβαρδισμών κατά του Λονδίνου διήρκεσε από τον Σεπτέμβριο έως τα μέσα Νοεμβρίου του 1940. Κατά την περίοδο αυτή περίπου 200 γερμανικά αεροσκάφη πραγματοποιούσαν επιδρομές κατά της πόλης κάθε βράδυ, ενώ σε όλο αυτό το διάστημα χρησιμοποιήθηκαν 13.000 τόννοι εκρηκτικών βομβών και περισσότερες από 1.000.000 εμπρηστικές βόμβες. Στις 29 Δεκεμβρίου 1940 η Luftwaffe επιτέθηκε ξανά με 100.000 εμπρηστικές βόμβες, εκμεταλλευόμενη την άμπωτη του ποταμού Τάμεση, η οποία προκαλούσε έλλειψη νερού για χρήση από την πυροσβεστική υπηρεσία. Ακολούθησαν σποραδικές επιδρομές τα έτη 1941-42, ενώ οι αεροπορικές επιδρομές επαναλήφθηκαν, αν και σε μικρότερη κλίμακα, το 1944 με τους πυραύλους V-1 και V-2. Καθ' όλη τη διάρκεια των βομβαρδισμών των βρετανικών πόλεων υπολογίζεται ότι περί τις 43.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, ενώ καταστράφηκαν περισσότερες από 1.000.000 κατοικίες.

Αλλες πόλεις της Αγγλίας οι οποίες γνώρισαν την καταστροφή σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό από τις επιθέσεις της γερμανικής αεροπορίας ήταν το Κόβεντρυ, το Λίβερπουλ, το Μάντσεστερ, το Μπέρμιγχαμ, το Μπρίστολ, το Σέφιλντ και το Γκρήνοκ.

Το Κόβεντρυ, μια πόλη στην καρδιά των βιομηχανικών περιοχών της Αγγλίας, υπέστη πολλαπλούς βομβαρδισμούς κατά τον πόλεμο, με τον πλέον εκτεταμένο να σημειώνεται το απόγευμα της 14ης Νοεμβρίου 1940. Στην πόλη υπήρχαν πολυάριθμα εργοστάσια της βρετανικής πολεμικής βιομηχανίας. Η επιδρομή πραγματοποιήθηκε από 515 γερμανικά βομβαρδιστικά, τα οποία χρησιμοποίησαν περί τους 500 τόννους εκρηκτικών βομβών και 36.000 εμπρηστικές βόμβες. Το πρώτο κύμα των αεροσκαφών χρησιμοποίησε εκρηκτικές βόμβες, η χρήση των οποίων αποσκοπούσε να καταστρέψει το υδρευτικό δίκτυο, την παροχή του ηλεκτρικού ρεύματος και του αερίου και να καταστρέψει τις οδικές αρτηρίες, ώστε να δυσκολευτεί η πυροσβεστική υπηρεσία στην απόπειρα κατάσβεσης. Το δεύτερο κύμα των αεροσκαφών χρησιμοποίησε τόσο εκρηκτικές όσο και εμπρηστικές βόμβες, καθώς και νάρκες με αλεξίπτωτα, ώστε να προκληθούν πολλαπλές εστίες πυρκαγιάς στην πόλη. Κατά την επιδρομή σκοτώθηκαν 554 πολίτες και τραυματίστηκαν 865, ενώ περισσότερα από 60.000 κτίσματα καταστράφηκαν ή υπέστησαν σοβαρές ζημίες. Η επίθεση θεωρήθηκε από τη γερμανική πλευρά απάντηση στον προγενέστερο βρετανικό βομβαρδισμό κατά του Μονάχου, στις 8 Νοεμβρίου 1940. Η βρετανική πολιτική ηγεσία γνώριζε για τον επικείμενο βομβαρδισμό από τη Luftwaffe χάρη στο σύστημα αποκρυπτογράφησης Ultra, ωστόσο δεν προχώρησε στην εκκένωση της πόλης, για να μη αντιληφθεί η γερμανική πλευρά ότι ήταν σε θέση να αποκρυπτογραφεί τα απόρρητα σήματά τους.

Μια δεύτερη σημαντική επιδρομή κατά του Κόβεντρυ σημειώθηκε στις 8 Απριλίου 1941, όταν 237 γερμανικά βομβαρδιστικά εξαπέλυσαν 315 εκρηκτικές βόμβες και 710 δοχεία με εμπρηστικές βόμβες. Ακολούθησαν δύο μικρότερες επιδρομές στις 10 και 11 Απριλίου. Ο συνολικός απολογισμός των επιθέσεων αυτών ανήλθε σε 475 νεκρούς αμάχους και περισσότερους από 700 τραυματίες.

Το Λίβερπουλ υπέστη τους πλέον εκτεταμένους βομβαρδισμούς μετά το Λονδίνο, καθώς αποτελούσε το μεγαλύτερο ναυπηγικό κέντρο, βασικό ναύσταθμο του Βασιλικού Ναυτικού και ταυτόχρονα ιδιαίτερα σημαντική βιομηχανική περιοχή. Οι γερμανικές αεροπορικές επιδρομές κατέστησαν συχνότερες προς το τέλος του 1940, ώστε έως τις αρχές του 1941 είχαν σημειωθεί περισσότερες από 300 επιδρομές. Σε διάστημα τριών μόνο ημερών, από τις 20 έως τις 22 Δεκεμβρίου 1940, σκοτώθηκαν 439 άνθρωποι λόγω των εσκεμμένων πληγμάτων της Luftwaffe σε αεροπορικά καταφύγια. Η κορύφωση, όμως, των βομβαρδισμών κατά της πόλης πραγματοποιήθηκε από την 1η έως τις 7 Μαΐου 1941 και ήταν μια από τις τελευταίες μεγάλες επιδρομές προτού εξαπολυθεί η επίθεση στο Ανατολικό Μέτωπο κατά της ΕΣΣΔ. Στην οργανωμένη αυτή επιχείρηση της Luftwaffe συμμετείχαν 681 βομβαρδιστικά, ενώ χρησιμοποιήθηκαν 870 τόννοι εκρηκτικών βομβών και περισσότερες από 112.000 εμπρηστικές βόμβες. Οι συνέπειες στον άμαχο πληθυσμό της πόλης υπήρξαν βαριές, καθώς 1.741 άνθρωποι σκοτώθηκαν, 1.154 τραυματίστηκαν, ενώ 76.000 έμειναν άστεγοι. Η επίθεση ουσιαστικά αποτέλεσε σημαντική επιτυχία της Luftwaffe, αφού οι ζημίες τις οποίες προκάλεσε στη βρετανική πολεμική προσπάθεια υπήρξαν εκτεταμένες. Οι μισές αποβάθρες των πλοίων αχρηστεύτηκαν, 500 οδοί στην πόλη αποκλείστηκαν από τα συντρίμμια, 700 κεντρικοί αγωγοί ύδρευσης και 80 υπόνομοι καταστράφηκαν, ενώ και το σιδηροδρομικό δίκτυο υπέστη μεγάλες ζημίες.

Ο καθεδρικός του Αγίου Παύλου στο Λονδίνο φλέγεται από τη δράση της Luftwaffe.

Γερμανικό βομβαρδιστικό υπερίπταται των λιμενικών εγκαταστάσεων του Σάρεϋ.

Κατεστραμμένο κτίριο στο Βελιγράδι. Η γιουγκοσλαβική πρωτεύουσα υπέστη σφοδρότατο βομβαρδισμό από τη Luftwaffe για «πολιτικούς λόγους».

Στο Μάντσεστερ οι εντονότεροι βομβαρδισμοί σημειώθηκαν στις 22 και στις 23 Δεκεμβρίου 1940, προκαλώντας τον θάνατο 684 ατόμων και τον τραυματισμό 2.364 επιπλέον. Κατά τους βομβαρδισμούς καταστράφηκαν πολλά δημόσια κτίσματα, όπως ο καθεδρικός ναός της πόλης και το χρηματιστήριο. Η πόλη αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα βιομηχανικά κέντρα της Βρετανίας και ως εκ τούτου ήταν αναμενόμενος στόχος των γερμανικών επιθέσεων. Στην πρώτη επίθεση συμμετείχαν 270 γερμανικά αεροσκάφη, τα οποία χρησιμοποίησαν 272 τόννους εκρηκτικών βομβών και 1.032 δοχεία με εμπρηστικές βόμβες, στόχος των οποίων ήταν η πρόκληση πυρκαγιών σε διάφορες εστίες στην πόλη, ώστε να προκληθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και ευρύτερη ζημιά. Στη δεύτερη επίθεση, το επόμενο βράδυ, συμμετείχαν 171 γερμανικά αεροσκάφη, τα οποία έριξαν 195 τόννους εκρηκτικών βομβών και 893 δοχεία με εμπρηστικές βόμβες, ολοκληρώνοντας την καταστροφή της πόλης.

Το Μπέρμιγχαμ στην κεντρική Αγγλία βομβαρδίστηκε πολλές φορές κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς αποτελούσε – μαζί με το Μάντσεστερ - το σημαντικότερο βιομηχανικό κέντρο της Αγγλίας και τη δεύτερη σε μέγεθος πόλη. Η πρώτη επίθεση της Luftwaffe σημειώθηκε στις 9 Αυγούστου 1940 και η τελευταία στις 23 Απριλίου 1943. Κατά τις επιθέσεις αυτές σκοτώθηκαν συνολικά 2.241 άτομα, 3.010 τραυματίστηκαν σοβαρά, ενώ 3.682 επιπλέον υπέστησαν ελαφρές κακώσεις. Καταστράφηκαν επίσης 12.391 κατοικίες, 302 εργοστασιακές μονάδες – οι οποίες αποτελούσαν και τον βασικό στόχο των Γερμανών – και 239 άλλα κτίσματα.

Το Μπρίστολ δέχθηκε την επίθεση των γερμανικών βομβαρδιστικών τη νύκτα της 2ας Νοεμβρίου 1940. Τα επιτιθέμενα αεροσκάφη έριξαν 5.000 εμπρηστικές και 10.000 εκρηκτικές βόμβες. Στις 24 Νοεμβρίου ακολούθησε νέα επιδρομή, η οποία κατέστρεψε ολοσχερώς ένα μεγάλο τμήμα της πόλης. Ο συνολικός απολογισμός των νεκρών από τις δύο επιθέσεις ήταν 1.299 άτομα, ενώ καταστράφηκαν 3.000 κτίσματα και 90.000 επιπλέον υπέστησαν εκτεταμένες ζημίες.

Το Σέφιλντ βομβαρδίστηκε σε δύο διαδοχικές φάσεις, τις νύκτες της 12ης και της 15ης Δεκεμβρίου 1940. Οι απώλειες μεταξύ των αμάχων ανήλθαν σε 660 άτομα, ενώ υπήρξαν 1.500 περίπου τραυματίες και 40.000 άνθρωποι έμειναν άστεγοι. Τα κτίσματα που ισοπεδώθηκαν ήταν περίπου 3.000, ενώ συνολικά 78.000 κατοικίες υπέστησαν μικρότερες ή μεγαλύτερες ζημίες. Η πόλη υπήρξε στόχος της Luftwaffe, επειδή αποτελούσε κέντρο παραγωγής ατσαλιού, βασικού υλικού της πολεμικής βιομηχανίας.

Το Γκρήνοκ βομβαρδίστηκε επί δύο ημέρες, στις 6 και 7 Μαΐου 1941, σε δύο διαδοχικές φάσεις. Η Luftwaffe χρησιμοποίησε για την επίθεση 50 βομβαρδιστικά. Οι αεροπορικές επιδρομές είχαν ως στόχο τις λιμενικές εγκαταστάσεις και τα πλοία που κατασκευάζονταν στην πόλη. Αρχικά ρίφθηκαν εμπρηστικές βόμβες στην περίμετρο της πόλης, ενώ κατά το δεύτερο κύμα της επίθεσης χρησιμοποιήθηκαν εκρηκτικές βόμβες και νάρκες εδάφους με αλεξίπτωτα, οι οποίες προξένησαν εκτεταμένες καταστροφές. Οι παράπλευρες απώλειες από την επίθεση και τις δύο ημέρες ανήλθαν σε 280 νεκρούς άμαχους πολίτες και περισσότερους από 1.200 τραυματίες. Περίπου 1.000 κατοικίες καταστράφηκαν ολοσχερώς, ενώ επιπλέον 10.000 υπέστησαν εκτεταμένες ζημίες.

Κατά την εκστρατεία στα Βαλκάνια οι Γερμανοί βομβάρδισαν μόνο την πρωτεύουσα της Γιουγκοσλαβίας, το Βελιγράδι, ενώ απέφυγαν να βομβαρδίσουν την Αθήνα, κατόπιν προσωπικής εντολής του Χίτλερ. Στο τέλος Μαρτίου του 1941 η φιλοαξονική κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας ανατράπηκε από μια ομάδα πραξικοπηματιών στρατιωτικών, οι οποίοι πρόσκειντο στον βρετανικό παράγοντα. Η Γερμανία αντέδρασε άμεσα με μια επιχείρηση-αστραπή, η οποία αποσκοπούσε στην αποτροπή δημιουργίας βάσης εξόρμησης των Βρετανών κατά των γερμανικών δυνάμεων. Οι Γερμανοί ανησυχούσαν ότι θα επαναλαμβανόταν η περίπτωση του Μακεδονικού Μετώπου κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι ενωμένες συμμαχικές δυνάμεις προωθήθηκαν προς τα βόρεια, προκαλώντας τη ριζική αποδυνάμωση της Αυστροουγγαρία και τη συνθηκολόγησή της. Καθώς η Γερμανία προσανατολιζόταν στη μεγάλη επίθεση κατά της ΕΣΣΔ, δεν μπορούσε να επιτρέψει το ενδεχόμενο να χρησιμοποιηθεί η Γιουγκοσλαβία και πιθανώς μελλοντικά η Ελλάδα ως ορμητήριο των βρετανικών δυνάμεων. Η εισβολή στη Γιουγκοσλαβία έφερε ως κωδικό όνομα τον τίτλο «Επιχείρηση Τιμωρία» (Fall Bestrafung), ενδεικτι-

κό για την οπτική των επιτιθέμενων. Τμήμα της όλης επιχείρησης κατά της Γιουγκοσλαβίας υπήρξε ο ανελέητος βομβαρδισμός του Βελιγραδίου.

Η Luftwaffe βομβάρδισε το Βελιγράδι στις 6 Απριλίου 1941, πρώτη ημέρα της γερμανικής εισβολής, κατά την οποία μάλιστα οι Σέρβοι ως παλαιοημερολογίτες Ορθόδοξοι εόρταζαν το Πάσχα. Η πόλη δεν διέθετε οποιεσδήποτε εγκαταστάσεις αντιαεροπορικού πολέμου. Οι Γερμανοί πραγματοποίησαν την εισβολή, χωρίς να έχει προηγηθεί επίσημη κήρυξη πολέμου. Ο βομβαρδισμός διήρκεσε πέντε ημέρες, από τις 6 έως και τις 10 Απριλίου και κατά την εφαρμογή του χρησιμοποιήθηκαν βόμβες ανάφλεξης και έκρηξης. Η Luftwaffe πραγματοποίησε μια πραγματική επίδειξη δύναμης, η οποία αποσκοπούσε να προκαλέσει σύγχυση στα μετόπισθεν του κράτους και να κάμψει τη θέληση για αντίσταση των γιουγκοσλαβικών ενόπλων δυνάμεων, αλλά και του άμαχου πληθυσμού. Στην επιχείρηση χρησιμοποιήθηκαν περισσότερα από 500 αεροσκάφη, μαχητικά και βομβαρδιστικά. Ο βομβαρδισμός διεξήχθη σε τρεις διακριτές φάσεις και τα αεροσκάφη απογειώθηκαν από τις βάσεις των γερμανικών στρατευμάτων στο συμμαχικό κράτος της Ρουμανίας.

Ο συνολικός απολογισμός της «Επιχείρησης Τιμωρία» ήταν 2.274 νεκροί, κατά πλειοψηφία άμαχοι πολίτες, ενώ άλλοι υπολογισμοί αυξάνουν τις συνολικές απώλειες σε 17.500 άτομα. Ο αριθμός των νεκρών υπερέβαινε τον αριθμό των νεκρών όλων των προηγούμενων γερμανικών βομβαρδισμών, δηλαδή της Βαρσοβίας στην Πολωνία, του Κόβεντρυ στη Βρετανία και του Ρότερνταμ στην Ολλανδία. Εκατοντάδες κτίσματα, δημόσια κτίρια, στρατιωτικές εγκαταστάσεις, εργοστάσια, μορφωτικά κέντρα και ιδιωτικές οικίες καταστράφηκαν ολοσχερώς. Η επιχείρηση υπήρξε ιδιαίτερα αποτελεσματική, εκπληρώνοντας τους αρχικούς της στόχους. Ο Γιουγκοσλαβικός Στρατός άρχισε να αποδιοργανώνεται σε μεγάλο βαθμό και η θέληση των Σέρβων για μάχη κάμφθηκε σημαντικά, γεγονός που διευκόλυνε την ταχεία κατάληψη της χώρας από τις γερμανικές δυνάμεις εισβολής. Η κυβέρνηση εγκατέλειψε τη χώρα και το γερμανικό σχέδιο κατανίκησης του αντιπάλου ολοκληρώθηκε. Το Βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας ουσιαστικά κατακερματίστηκε, αφού εδάφη του περιήλθαν στον έλεγχο της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ουγγαρίας, της Ιταλίας και της Αλβανίας, καθώς και του νεοσύστατου Ανεξάρτητου Κράτους της Κροατίας.

Ο στρατηγός Χάινριχ φον Κλάιστ ανέφερε στη δίκη του μετά τον πόλεμο: «*Η αεροπορική επιδρομή στο Βελιγράδι το 1941 είχε πρωτίστως πολιτικό χαρακτήρα, καθώς αποσκοπούσε να τρομοκρατήσει και δεν σχετιζόταν άμεσα με τον πόλεμο. Ο βομβαρδισμός αυτός ήταν αποτέλεσμα της ματαιοδοξίας του Χίτλερ, μια προσωπική του εκδίκηση*». Η πραγματοποίηση βομβαρδισμού χωρίς να έχει προηγηθεί επίσημη κήρυξη πολέμου αποτελούσε παραβίαση του διεθνούς δικαίου από τη γερμανική πλευρά. Με βάση αυτές τις κατηγορίες καταδικάστηκε μεταπολεμικά σε θάνατο ο στρατηγός Αλεξάντερ Λορ (Alexander Lohr), διοικητής των σχηματισμών της Luftwaffe που συμμετείχαν στον βομβαρδισμό του Βελιγραδίου.

Παράλληλα με τις διεξαγόμενες επιχειρήσεις στον χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης η Luftwaffe συνέχιζε τις επιθέσεις κατά στόχων στη Βρετανική αυτοκρατορία. Στις 15 Απριλίου 1941 200 βομβαρδιστικά της Luftwaffe, τα οποία απογειώθηκαν από βάσεις στη βόρεια Γαλλία και την Ολλανδία, έπληξαν το Μπέλφαστ της Βόρειας Ιρλανδίας, περιοχής η οποία ανήκει στους Βρετανούς. Ο συνολικός αριθμός των νεκρών από την επιχείρηση αυτή ανήλθε σε 900 περίπου άτομα, ενώ οι τραυματίες ήταν περίπου 1.500. Στην επιχείρηση χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 203 τόννοι εκρηκτικών βομβών, 80 νάρκες εδάφους που είχαν προσδεθεί σε αλεξίπτωτα και 800 δοχεία με συνολικά 96.000 τεμάχια εμπρηστικών βομβών. Σχεδόν τα μισά από τα οικοδομήματα της πόλης καταστράφηκαν ολοσχερώς και το 1/4 περίπου του πληθυσμού – 100.000 άτομα από το σύνολο των 415.000 – έμεινε άστεγο για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ συνολικά 220.000 άτομα εγκατέλειψαν την πόλη, αναζητώντας προσωρινά ασφαλές καταφύγιο σε γειτονικές πόλεις και οικισμούς.

«Η Βρετανία δεν θα καεί!». Οι γερμανικοί βομβαρδισμοί εμφανίζονται ως εγκληματική πρακτική, στην οποία αντιστέκεται επιτυχώς η Βρετανία.

Η επίθεση στο Μπέλφαστ αποσκοπούσε στην καταστροφή των βιομηχανικών εγκαταστάσεων. Η πόλη αποτελούσε σημαντικό βιομηχανικό και ναυπηγικό κέντρο, το οποίο συνέβαλλε στη βρετανική πολεμική προσπάθεια. Οι Γερμανοί είχαν πραγματοποιήσει αναγνωριστικές πτήσεις πάνω από το Μπέλφαστ στις 30 Νοεμβρίου 1940, εντοπίζοντας πιθανούς στρατιωτικούς στόχους. Είχε προηγηθεί, μάλιστα, ένας μικρότερης έκτασης βομβαρδισμός στις 7 Απριλίου, ο οποίος είχε προκαλέσει περιορισμένες απώλειες μεταξύ του άμαχου πληθυσμού.

Στο Ανατολικό Μέτωπο η Luftwaffe βομβάρδισε εκτεταμένα το Μινσκ. Στις 24 Ιουνίου 1941 η πόλη του Μινσκ, με 270.000 κατοίκους, δέχθηκε σφοδρή αεροπορική επίθεση. Η επίθεση διεξήχθη σε τρεις διαδοχικές φάσεις, με 47 αεροσκάφη να συμμετέχουν σε καθεμιά. Οι βομβαρδισμοί κατέστρεψαν τις δεξαμενές της πόλης, ώστε η παροχή νερού για την κατάσβεση των εστιών πυρκαγιάς υπήρξε εξαρχής προβληματική. Περί το 85% των κτισμάτων καταστράφηκε ολοσχερώς, ενώ σκοτώθηκαν περισσότεροι από 1.000 άνθρωποι. Η επίθεση προκάλεσε μεγάλο κύμα φυγής μεταξύ των άμαχων πολιτών, οι οποίοι κατευθύνθηκαν ανατολικά. Ωστόσο σε σύντομο χρονικό διάστημα περιήλθαν υπό τον έλεγχο του Γερμανικού Στρατού.

Κατεστραμμένα αεροσκάφη της Αυστραλιανής Αεροπορίας, αποτέλεσμα της ιαπωνικής επιδρομής στην πόλη του Ντάρβιν το 1942.

Εικόνες καταστροφής σε πόλη της Κίνας μετά από βομβαρδισμό της Ιαπωνικής Αεροπορίας.

ΙΑΠΩΝΙΚΟΙ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ

Κατά τις επιχειρήσεις του στην περιοχή της Μαντζουρίας, αλλά και στο εσωτερικό της Κίνας, ο Ιαπωνικός Στρατός κατέφυγε πολύ συχνά σε χρήση αεροπορικών επιδρομών με βομβαρδισμό, σε βάρος των άμαχων πολιτών αρκετών κινεζικών πόλεων. Οι επιθέσεις αυτές αποσκοπούσαν στο να κάμψουν τη θέληση για αντίσταση του κινεζικού πληθυσμού κατά της ιαπωνικής κυριαρχίας στην ευρύτερη περιοχή και στην απαξίωση των αντιστασιακών οργανώσεων. Ο επικεφαλής του Επιτελείου του Εκστρατευτικού Σώματος Κεντρικής Κίνας πραγματοποίησε μια τέτοια προσέγγισή του, σε υπόμνημά του προς τον υπουργό Πολέμου Ιταγκάκι το 1939: «*Ο Στρατός και η Αεροπορία θα πρέπει να πραγματοποιήσουν αεροπορικές επιδρομές σε στρατηγικά σημεία στο εσωτερικό της Κίνας, ώστε να τρομοκρατήσουν τις εχθρικές δυνάμεις και τους πολίτες και με αυτό τον τρόπο να τους αναπτύξουν μια αντιπολεμική ειρηνόφιλη τάση. Αυτό που περιμένουμε από τις επιθετικές επιχειρήσεις κατά του εσωτερικού είναι περισσότερο ο πνευματικός τρόμος που θα προκαλέσουν στις εχθρικές δυνάμεις και τους πολίτες παρά η άμεση υλική ζημία που θα προκληθεί στο προσωπικό και τον εξοπλισμό του εχθρού. Περιμένοντας, θα τους δούμε να παθαίνουν νευρική καταρράκωση, να τρομοκρατούνται υπερβολικά και να αρχίζουν βίαιες αντιεθνικιστικές ειρηνιστικές κινήσεις*».

Ο Ιαπωνικός Στρατός πραγματοποίησε εκτεταμένους βομβαρδισμούς κατά των πόλεων της Κίνας, προκαλώντας υψηλές απώλειες μεταξύ των αμάχων.

Κατά την περίοδο 1931-1945 ο Ιαπωνικός Στρατός βομβάρδισε πολλές πόλεις της Κίνας, όπως την πρωτεύουσα Νανκίνγκ, τη Σαγγάη και το Σούτσοβ, προκαλώντας σε όλες αυτές τις περιπτώσεις υψηλό αριθμό απωλειών μεταξύ των Κινέζων κατοίκων.

Η Ιαπωνική Αεροπορία έπληξε επίσης την πόλη Ντάργουιν στη βόρεια Αυστραλία στις 19 Φεβρουαρίου 1942. Επρόκειτο για την πρώτη από ένα κύμα 100 περίπου επιθέσεων κατά πόλεων και στρατιωτικών εγκαταστάσεων στο έδαφος της Αυστραλίας τις οποίες πραγματοποίησαν οι Ιάπωνες κατά την περίοδο 1942-43. Το Ντάρβιν είχε πληθυσμό μόλις 2.000 κατοίκους τότε, καθώς η πόλη είχε εκκενωθεί από το μεγαλύτερο τμήμα του άμαχου πληθυσμού. Ωστόσο, στάθμευαν εκεί περίπου 15.000 στρατιώτες, για να αποσοβήσουν το ενδεχόμενο μιας ιαπωνικής απόβασης.

Ο βομβαρδισμός πραγματοποιήθηκε από μαχητικά που απογειώθηκαν από τέσσερα αεροπλανοφόρα και από βαρύτερα βομβαρδιστικά, που είχαν τις βάσεις τους στις Ολλανδικές Ανατολικές Ινδίες. Συνολικά συμμετείχαν 242 βομβαρδιστικά και μαχητικά αεροσκάφη. Κατά την ιαπωνική επίθεση σκοτώθηκαν 51 πολίτες και στρατιώτες, ενώ τραυματίστηκαν τουλάχιστον 330 άτομα. Οι αεροπορικές επιδρομές προκάλεσαν πανικό μεταξύ των εναπομείναντων πολιτών, οι οποίοι σε μεγάλο ποσοστό έσπευσαν να εγκαταλείψουν την πόλη, ανησυχώντας για ενδεχόμενη εισβολή του Ιαπωνικού Στρατού.

Βιαιοπραγίες κατά πολιτών

2

ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΑΠΩΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΚΙΝΕΖΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ο Ιαπωνικός Στρατός διαπνεόταν αρχικά από ιπποτική συμπεριφορά, σεβασμό του ηττημένου αντιπάλου και προβλεπόμενη μεταχείριση των αιχμαλώτων. Ενα αυτοκρατορικό διάταγμα του 1880 επίτασσε την ευγενική και ανθρωπιστική συμπεριφορά προς τους αιχμαλώτους πολέμου. Η συμπεριφορά του Ιαπωνικού Στρατού τόσο κατά τον Ρωσοϊαπωνικό πόλεμο του 1905 όσο και κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο κατά των Γερμανών αιχμαλώτων πολέμου -η Ιαπωνία ήταν τότε σύμμαχος της Βρετανίας- ήταν υποδειγματική. Αλλωστε στις αρχές του 20ού αιώνα δεν σημειώθηκαν εκτεταμένες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου, ούτε υπήρξαν περιστατικά απάνθρωπης μεταχείρισης των αιχμαλώτων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Οι Ιάπωνες διατηρούσαν στρατιωτική παρουσία στην Κίνα από το 1931, όταν κατέλαβαν τμήμα της Μαντζουρίας, την οποία ανακήρυξαν κράτος-δορυφόρο με την ονομασία Μαντσούκουο. Η συμπεριφορά του Ιαπωνικού Στρατού έναντι του κινεζικού πληθυσμού υπήρξε εξαρχής σκληρή. Οι Ιάπωνες αντιμετώπιζαν υποτιμητικά τους Κινέζους, τους οποίους κύκλοι του στρατού αποκαλούσαν χαρακτηριστικά, έντομα ή ζώα (chankorro). Για τους Ιάπωνες επιτελείς, οι Κινέζοι ήταν υπάνθρωποι, οι οποίοι έπρεπε να υποδουλωθούν με βίαιο τρόπο, αν αυτό καθίστατο αναγκαίο. Μεταξύ των δύο εθνών υπήρχε μακραίωνη ιστορική αντιπαλότητα, η οποία πλέον μετατρεπόταν σε φυλετικό πόλεμο. Μετά την εισβολή του Ιαπωνικού Στρατού στη Μαντζουρία οι ένοπλοι Κινέζοι αντιμετωπίζονταν όχι ως αναγνωρισμένος αντίπαλος στρατός, αλλά ως συμμορίτες, παράνομοι αντάρτες, ενώ ο τοπικός άμαχος πληθυσμός ως πιθανός συνεργάτης των αντιστασιακών δυνάμεων.

Τον Αύγουστο του 1932 τμήματα του Ιαπωνικού Στρατού καταδίωξαν αντιστασιακές κινεζικές ομάδες που υποχώρησαν κοντά στην ευρύτερη περιοχή της πόλης Φουσούν. Εκεί υπήρχαν τρεις μικρές πόλεις, οι κάτοικοι των οποίων θεωρήθηκαν από τον Ιαπωνικό Στρατό ένοχοι συνεργίας με τους αντάρτες. Συγκεκριμένα κατηγορήθηκαν ότι υπέθαλψαν τους αντάρτες, παρέχοντάς τους τροφή και στέγη. Και στις τρεις πόλεις οι Ιάπωνες απομάκρυναν τον πληθυσμό, για να εκτελέσουν τελικά ένα μεγάλο μέρος του. Ανδρες, γυναίκες και παιδιά οδηγήθηκαν σε τάφρους δίπλα στις κύριες οδικές αρτηρίες και θανατώθηκαν με πολυβολισμούς, ενώ όσοι επέζησαν δολοφονήθηκαν από τους Ιάπωνες στρατιώτες με ξιφολόγχες. Ο συνολικός αριθμός των νεκρών από την επιχείρηση αυτή ανήλθε σε 2.700 άτομα.

Ιάπωνες στρατιώτες εκτελούν αιχμάλωτους Κινέζους άμαχους πολίτες μετά την κατάληψη της Νανκίνγκ, τον Δεκέμβριο του 1937.

Το 1937 ο Ιαπωνικός Στρατός υπό τον στρατηγό Ματσούι προήλασε προς την τότε πρωτεύουσα της Κίνας, τη Νανκίνγκ. Κατά την προέλασή του κατέλαβε την πόλη Σούτσοου, στις όχθες της λίμνης Τάι Χου. Εκεί οι Ιάπωνες επιδόθηκαν σε αδιάκριτες δολοφονίες και εκτελέσεις άμαχων πολιτών, καθώς και πολυάριθμους βιασμούς των γυναικών. Τα γεγονότα στο Σούτσοου ήταν απλώς το προανάκρουσμα για όσα ακολούθησαν τον Δεκέμβριο του 1937, μετά την κατάληψη της Νανκίνγκ. Η πόλη καταλήφθηκε στις 13 Δεκεμβρίου και σύντομα άρχισαν οι βιαιοπραγίες κατά του άμαχου πληθυσμού.

Ορισμένοι Δυτικοί που βρίσκονταν τότε στη Νανκίνγκ, ανέφεραν ότι είδαν τις ακρότητες του Ιαπωνικού Στρατού κατά των άμαχων Κινέζων πολιτών. Ο Τζον Ρέιμπ, πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής για τη Ζώνη Ασφαλείας της Νανκίνγκ, ανέφερε: «*Εμείς οι*

Αιχμάλωτοι Κινέζοι πολίτες θάβονται ζωντανοί από Ιάπωνες στρατιώτες.

Ευρωπαίοι έχουμε παραλύσει από τον τρόμο μας. Παντού γίνονται εκτελέσεις, μερικές πραγματοποιούνται με πολυβόλα έξω από τους στρατώνες του Υπουργείου Πολέμου. Χθες το βράδυ αναφέρθηκε ότι βιάστηκαν έως και 1.000 γυναίκες και κορίτσια. Μόνο στο κολέγιο Γκίνλινγκ βιάστηκαν 100 κοπέλες. Δεν ακούει κανείς τίποτε άλλο εκτός από βιασμούς. Αν παρέμβουν οι σύζυγοι ή οι αδελφοί των θυμάτων, εκτελούνται». Ενας άλλος μάρτυρας των ακροτήτων, ο δρ Ρόμπερτ Γουίλσον (Robert Wilson), μέλος αποστολής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, ανέφερε σε υπόμνημά του: «Η σφαγή των πολιτών είναι ανατριχιαστική. Παντού βιασμοί και βαναυσότητες πραγματικά απίστευτες. Δύο κορίτσια, ηλικίας 16 ετών περίπου, βιάστηκαν μέχρι θανάτου σε ένα από τα στρατόπεδα προσφύγων. Στο Πανεπιστημιακό Σχολείο, όπου υπάρχουν περισσότεροι από 8.000 άνθρωποι, οι Ιάπωνες εισέβαλαν δέκα φορές χθες το βράδυ, περνώντας πάνω από το τείχος, έκλεψαν τρόφιμα, ρούχα και βίασαν έως ότου ικανοποιήθηκαν. Σκότωσαν με ξιφολόγχη ένα μικρό αγόρι, ενώ ένα άλλο μικρό αγόρι, ηλικίας οκτώ ετών, που είχε πέντε πληγές από ξιφολόγχη, το περιέθαλψα σήμερα το πρωί επί μιάμιση ώρα». Ωστόσο, οι μαρτυρίες αυτές έχουν ελεγχθεί ως ανακριβείς και τα στοιχεία που ενίοτε προσκομίζονται ως αποδείξεις των βιαιοπραγιών κατά των Κινέζων, ιδίως το φωτογραφικό υλικό, αφορούν απλώς νεκρούς από τις στρατιωτικές συγκρούσεις στα περίχωρα. Σίγουρα πάντως πριν από την κατάληψη της πόλης, αλλά και αμέσως μετά από την είσοδο του Ιαπωνικού Στρατού, υπήρξαν εν ψυχρώ εκτελέσεις Κινέζων στρατιωτών οι οποίοι είχαν παραδοθεί.

Κατά τις βιαιοπραγίες στη Νανκίνγκ, οι οποίες διήρκεσαν έξι ολόκληρες εβδομάδες, έως τον Ιανουάριο του 1938, σημειώθηκαν λεηλασίες και καταστροφές, καθώς και πολυάριθμοι βιασμοί, δολοφονίες και εξευτελισμοί πολιτών. Ο συνολικός αριθμός των νεκρών, ωστόσο, δεν μπορεί να εκτιμηθεί με απόλυτη βεβαιότητα και συχνά μάλιστα έχει αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης ανάμεσα στην κινεζική και την ιαπωνική πλευρά. Οι Κινέζοι κάνουν λόγο για εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς, ενώ οι Ιάπωνες από την πλευρά τους θεωρούν ότι τα θύματα των βιαιοπραγιών, των δολοφονιών και των βιασμών ήταν απλώς μερικές χιλιάδες.

Παρόμοια περιστατικά συνέβησαν στη βόρεια Κίνα, στην περιοχή Σάνκο, όπου το 1938 ο Ιαπωνικός Στρατός πραγματοποίησε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των κομμουνιστών ανταρτών. Ο στρατιώτης Χατζίμε Κόντο, ο οποίος συμμετείχε στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, παρέχει μια ερμηνεία για τις ακρότητες του Ιαπωνικού Στρατού στη συγκεκριμένη περίπτωση: «*Νιώθαμε ότι στην περιοχή του εχθρού μπορούσαμε να κάνουμε οτιδήποτε. [...] Δεν μας είχε ανακοινωθεί ότι μπορούσαμε να κάνουμε οτιδήποτε, όμως το μάθαμε από τους ανώτερους συναδέλφους μας. Βασικά όλα συνδέονταν με το αυτοκρατορικό σύστημα. Είχαμε εκπαιδευτεί να σκοτώνουμε κομμουνιστές και σε αυτή την επαρχία όλοι ήταν κομμουνιστές, οπότε όλοι αυτοί οι άνθρωποι έπρεπε να εξοντωθούν εν ονόματι του αυτοκράτορα. Ετσι σκέφτονταν οι απλοί στρατιώτες*».

Στην επαρχία Χσινγκ Τάι άνδρες του Ιαπωνικού Στρατού προέβησαν σε δολοφονίες, βιασμούς, λεηλασίες και πυρπολήσεις των χωριών που συναντούσαν. Παρόμοια γεγονότα συνέβησαν και στην ευρύτερη περιοχή της Σαγγάης, όπου σημειώθηκαν εκτελέσεις αγροτών και καταστροφές των οικιών τους. Στα μέσα του 1941 καταλήφθηκε η πόλη Βέι Γιανγκ στην επαρχία Κβάντουνγκ, μετά από συγκρούσεις με τους Κινέζους αντάρτες. Περίπου 600 άμαχοι πολίτες εκτελέστηκαν μετά την είσοδο του Ιαπωνικού Στρατού στην πόλη. Τον Σεπτέμβριο του 1941 εκτελέστηκαν 200 Κινέζοι αγρότες κοντά στην πόλη Τσάνγκσα, στην επαρχία Χουνάν, ενώ μετά την κατάληψη της πόλης ακολούθησαν βιαιοπραγίες σε βάρος του άμαχου πληθυσμού.

Συχνά οι βιαιοπραγίες σε βάρος των κατοίκων μιας περιοχής πραγματοποιούντο με το πρόσχημα της καταστολής των Κινέζων ανταρτών, εθνικιστών και κομμουνιστών, που αντιμάχονταν την ιαπωνική κυριαρχία. Ο βετεράνος Μασάγιο Ενομότο (Masayo Enomoto), που υπηρέτησε με τον Αυτοκρατορικό Στρατό στην Κίνα, περιγράφει τις τακτικές των συμπατριωτών του στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις: «*Οταν εισέρχεσαι σε ένα χωριό, πρώτα κλέβεις τα πολύτιμα αγαθά τους. Κατόπιν σκοτώνεις μερικούς ανθρώπους και έπειτα βάζεις φωτιά στο χωριό, καίγοντας τα πάντα. Τέτοιοι φόνοι, πυρπολήσεις και λεηλασίες συνέβαιναν παντού*». Ο ίδιος αναφέρει σχετικά με τους βιασμούς σε βάρος των γυναικών στην Κίνα, φαινόμενο που είχε λάβει ευρείες διαστάσεις: «*Μπαίναμε στα χωριά στο πλαίσιο των επιχειρήσεων, ο καθένας μόνος του ή κατά ομάδες, και αν βλέπαμε καθόλου γυναίκες στο χωριό, τότε τις βιάζαμε. Αν ήμασταν δύο μαζί, τότε ο ένας καθόταν σκοπός. Μετά δεν μιλούσαμε καθόλου για όλα αυτά*». Ο βιασμός συχνά λειτουργούσε ως διαδικασία αποδοχής στην ομάδα, ως μια ιδιότυπη μυητική λειτουργία, μια στρατιω-

τική τελετή μετάβασης για τους νεώτερους στρατιώτες. Καθιστάμενοι συνυπεύθυνοι για τις ακρότητες αυτές, οι Ιάπωνες στρατιώτες ενώνονταν με τα δεσμά της αμοιβαίας ενοχής.

Μετά την κατάληψη του Χονγκ Κονγκ, στο τέλος Δεκεμβρίου του 1941, οι Ιάπωνες στρατιώτες της 38ης Μεραρχίας εκτέλεσαν έναν μεγάλο αριθμό κινεζικής καταγωγής κατοίκων της πόλης. Ο Βρετανός στρατιώτης Αντονυ Χιούιτ, που αιχμαλωτίστηκε τότε από τους Ιάπωνες, αναφέρει για τις δολοφονίες άμαχων Κινέζων πολιτών: «*Εβλεπα παντού πτώματα. Εβλεπα τους Ιάπωνες να σκοτώνουν τον κόσμο, να σκοτώνουν τους Κινέζους παντού. Τους κτυπούσαν και τους έριχναν στο έδαφος με τα κοντάκια των όπλων τους, τους πυροβολούσαν χωρίς συγκεκριμένο λόγο, τους λήστευαν. Ηταν απαίσιο θέαμα*».

Καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου οι Ιάπωνες επιδόθηκαν σε διάφορες ακρότητες σε βάρος του άμαχου κινεζικού πληθυσμού. Η εν γένει συμπεριφορά του Ιαπωνικού Στρατού προς τον κινεζικό πληθυσμό υπήρξε βίαιη, αφού η Κίνα αντιμετωπιζόταν ως ο σημαντικότερος εχθρός των Ιαπώνων στην προσπάθειά τους να κυριαρχήσουν στην Απω Ανατολή. Χαρακτηριστική είναι, για παράδειγμα, η δραστική μείωση του κινεζικού πληθυσμού του Χονγκ Κονγκ. Από την κατάληψή του από τον Ιαπωνικό Στρατό, στο τέλος του 1941, έως την αποκατάσταση της βρετανικής κυριαρχίας, το 1945, ο κινεζικός πληθυσμός είχε μειωθεί από 1.600.000 σε 750.000 άτομα. Περισσότεροι από τους μισούς είχαν πεθάνει ή απομακρυνθεί λόγω των κακουχιών, των επιδημιών και της συμπεριφοράς του κατοχικού Ιαπωνικού Στρατού.

Μετά την κατάληψη της Σιγκαπούρης, στις αρχές του 1942, Ιάπωνες στρατιώτες εξασκήθηκαν με τις ξιφολόγχες τους σε βάρος ζωντανών αιχμαλώτων.

Ιάπωνες στρατιώτες λογχίζουν έναν αιχμάλωτο Κινέζο.

Στις 20 Ιανουαρίου 1942 οι Ιάπωνες κατέλαβαν την πολίχνη Μπαλικπαπάν στη νήσο Βόρνεο. Προτού παραδοθούν οι Ολλανδοί στρατιώτες, κατέστρεψαν κατόπιν διαταγών τις εγκαταστάσεις εξόρυξης πετρελαίου στην περιοχή. Η απόφαση αυτή εξόργισε τους Ιάπωνες ιθύνοντες, που αποφάσισαν την εξόντωση ολόκληρου του ευρωπαϊκής καταγωγής πληθυσμού της πόλης. Η διάκριση αυτή αποσκοπούσε και στον προσεταιρισμό των αυτόχθονων κατοίκων. Οι Ευρωπαίοι κάτοικοι και στρατιώτες που αιχμαλωτίστηκαν οδηγήθηκαν σε μια παραλία, όπου εκτελέστηκαν μαζικά σε ένδειξη αντιποίνων. Παρόμοιο περιστατικό συνέβη και στην πόλη Μπλόρα της Ιάβας, μετά

Το νόημα της ιαπωνικής κατοχής. Φρικτά κακοποιημένο πτώμα Κινέζου πολίτη.

την αντίστοιχη καταστροφή των πετρελαϊκών εγκαταστάσεων από τους Ολλανδούς στρατιώτες. Η τακτική, πάντως, του Ιαπωνικού Στρατού ήταν της εκκαθάρισης περιοχών από τα εχθρικά στοιχεία. Από τον Δεκέμβριο του 1941, οπότε εκδηλώθηκε η ιαπωνική επίθεση στη νοτιοανατολική Ασία, έως τον Απρίλιο του 1942, όταν άρχισε η ανάσχεσή της λόγω της συμμαχικής αντεπίθεσης, παρόμοιες σφαγές συνέβησαν σε 26 διαφορετικές περιπτώσεις και τοποθεσίες, με αποτέλεσμα τον θάνατο χιλιάδων ατόμων.

Μετά την κατάληψη της Σιγκαπούρης, στις 15 Φεβρουαρίου 1942, οι Ιάπωνες επιδόθηκαν σε εκτεταμένους διωγμούς κατά του κινεζικού πληθυσμού της πόλης. Οι άμαχοι Κινέζοι συγκεντρώνονταν σε διακριτές τοποθεσίες και πολύ συχνά εκτελούντο μαζικά ή κατά μικρές ομάδες. Οι εκτελέσεις πραγματοποιούντο με πυροβολισμό, πνιγμό στη θάλασσα, αποκεφαλισμό ή με ξιφολόγχες. Υπολογίζεται ότι περί τις 5.000 Κινέζοι θανατώθηκαν εκείνη την περίοδο. Τα γεγονότα εντάσσονται στην απόπειρα εθνοκάθαρσης σε βάρος του κινεζικού πληθυσμού στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ασίας. Οι Κινέζοι, άλλωστε, ήταν υποστηρικτές των Βρετανών και αντιμετωπίζονταν από τον Ιαπωνικό Στρατό ως δυνητικοί υπονομευτές της στρατιωτικής του παρουσίας στην περιοχή.

Στις 19 Οκτωβρίου 1943 εκδηλώθηκε εξέγερση στο λιμάνι Τζέστελτον, πρωτεύουσα του βόρειου Βόρνεο, σημαντικής βάσης των Ιαπώνων. Κατά την εξέγερση, η οποία υποκινήθηκε από το κινεζικό στοιχείο της πόλης, σκοτώθηκαν περίπου 40 Ιάπωνες στρατιώτες. Σε αντίποινα ο Ιαπωνικός Στρατός βομβάρδισε τα χωριά στην εγγύς περιφέρεια της πόλης, καταστρέφοντάς τα ολοσχερώς και προκαλώντας τον θάνατο εκατοντάδων ατόμων. Τα αντίποινα δεν περιορίστηκαν σε αυτές τις ενέργειες. Τις επόμενες ημέρες οι Ιάπωνες συνέλαβαν και βασάνισαν εκατοντάδες άτομα, ενώ εκτέλεσαν χωρίς δίκη 189 Κινέζους αμάχους. Οι Ιάπωνες εξόντωσαν επίσης εκατοντάδες μέλη μιας τοπικής φυλής, των Σουλούκ, οι οποίοι κατοικούσαν σε νησάκια στα ανοικτά του Τζέστελτον, επειδή οι αρχηγοί τους είχαν συμμετάσχει στην εξέγερση. Παρόμοια περιστατικά συνέβησαν στο τέλος του 1943 και κατά το πρώτο ήμισυ του 1944 στο Ολλανδικό Βόρνεο, όπου υπήρχε περιορισμένη αντιστασιακή δραστηριότητα.

Τον Φεβρουάριο του 1945, καθώς ο Αμερικανικός Στρατός έσφιγγε τον κλοιό του γύρω από την πρωτεύουσα των Φιλιππίνων Μανίλα, ο Ιαπωνικός Στρατός πραγματοποίησε μαζικές εκτελέσεις Φιλιππινέζων αμάχων, τους οποίους θεωρούσε υπόπτους συνεργασίας με τις αμερικανικές δυνάμεις εισβολής. Η υπόθεση αυτή πράγματι ίσχυε για ένα τμήμα του πληθυσμού, αφού υπήρχαν συγκροτημένες αντιστασιακές δυνάμεις, που προκαλούσαν δολιοφθορές στον Ιαπωνικό Στρατό. Οι Ιάπωνες εκτέλεσαν μαζικά συγκεντρωμένους αιχμαλώτους, ενώ σε άλλες περιπτώσεις έβαλαν φωτιά σε δημόσια κτίρια και ιδιωτικές κατοικίες, προκαλώντας τον θάνατο χιλιάδων άμαχων πολιτών. Εκτός από τις εκτελέσεις και τις εν ψυχρώ δολοφονίες, σημειώθηκαν πολυάριθμα περιστατικά βασανιστηρίων και βιασμών. Ο Ιαπωνικός Στρατός εκτονωνόταν στους Φιλιππινέζους για τη δυσμενή εξέλιξη των πολεμικών επιχειρήσεων, για την οποία τους θεωρούσε εν μέρει υπεύθυνους.

Ο Ιαπωνικός Στρατός πραγματοποίησε, τέλος, σε μερικές περιπτώσεις και μαζικές εκτελέσεις άμαχων πολιτών της ΕΣΣΔ, στα σύνορα με το κράτος-προτεκτοράτο της Μαντζουρίας.

Ενα έγκλημα πολέμου που συνέβη μόνο στην Απω Ανατολή ήταν αυτό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης χιλιάδων γυναικών. Ο Ιαπωνικός Στρατός δημιούργησε ειδικά τμήματα τα οποία ονομάστηκαν «*σταθμοί αναψυχής*», με γυναίκες που θα προσέφεραν σεξουαλική ικανοποίηση στους Ιάπωνες στρατιώτες. Οι γυναίκες αυτές, κινεζικής, κορεατικής ή άλλης ασιατικής καταγωγής, ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις θύματα απαγωγής ή παραπλάνησης, στις οποίες είχε αναφερθεί ότι απλώς θα εργάζονταν για τον Ιαπωνικό Στρατό. Σε μερικές περιπτώσεις θύματα του μέτρου αυτού έπεσαν και γυναίκες ευρωπαϊκής καταγωγής, όμως κατά κανόνα οι Ιάπωνες τηρούσαν ευμενέστερη στάση έναντι των Δυτικών αμάχων τους οποίους είχαν αιχμαλωτίσει. Το μέτρο αυτό αποσκοπούσε εν μέρει να περιορίσει το φαινόμενο των βιασμών σε βάρος του άμαχου πληθυσμού και ουσιαστικά να συντελέσει στη διατήρηση της πειθαρχίας στις τάξεις του Ιαπωνικού Στρατού, μετατρέποντας το γεγονός του ελεύθερου βιασμού σε θεσμοθετημένη πρακτική. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των γυναικών που χρησι-

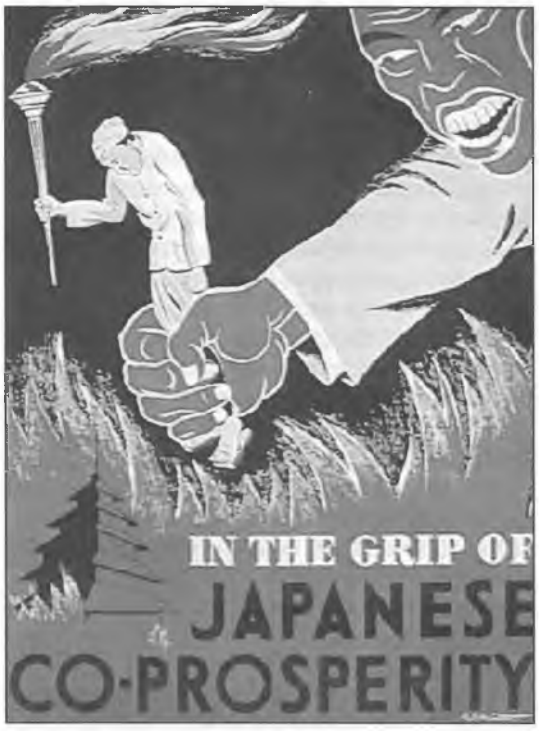

«Στην αρπάγη της ιαπωνικής κοινής ευημερίας». Φυλλάδιο προς τον κινεζικό πληθυσμό, το οποίο απαξίωνε τις ιαπωνικές διακηρύξεις για συνεργασία των ασιατικών λαών.

μοποιήθηκαν στους σταθμούς αναψυχής κυμαίνεται μεταξύ 80.000 και 100.000 ατόμων.

Οι Ιάπωνες χρησιμοποίησαν επίσης όπλα βακτηριολογικού πολέμου, τα οποία απαγορεύονταν από τις διεθνείς συνθήκες και δεν χρησιμοποιήθηκαν από κανένα άλλο εμπόλεμο κράτος. Η Μονάδα 731, η οποία τελούσε υπό τον στρατηγό Ισιι, αποτελούσε μια πρωτότυπη ερευνητική μονάδα βιολογικού πολέμου. Η εν λόγω μονάδα χρησιμοποίησε ιδιότυπες μεθόδους βιολογικού πολέμου, όπως διάδοση επιδημιών με αρουραίους, που είχαν πρώτα μολυνθεί με τον ιό της πανώλης. Σε μια περίπτωση, μάλιστα, η σημασία του όπλου αυτού φάνηκε όταν κατά λάθος οι αρουραίοι αφέθηκαν σε περιοχή όπου βρίσκονταν Ιάπωνες στρατιώτες. Το αποτέλεσμα ήταν ο θάνατος 1.600 ατόμων από πανώλη. Οι δραστηριότητες της Μονάδας 731 ήταν ποικίλες και αφορούσαν τις αντιδράσεις των ανθρώπινων οργανισμών στην πανώλη, τον τύφο, την ευλογιά, τον μεταδιδόμενο ίκτερο, τη γάγγραινα, τον τέτανο, τη χολέρα, τη δυσεντερία, την αδενοπάθεια, την οστρακιά, τον υψηλό πυρετό, την εγκεφαλίτιδα, τον επιδημικό αιμορραγικό πυρετό, τη διφθερίτιδα, την πνευμονία, σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα, τη φυματίωση, τη σαλμονέλα, καθώς και διάφορες άλλες ασθένειες που απαντούσαν στους ασιατικούς πληθυσμούς και είχαν επηρεάσει τον Ιαπωνικό Στρατό κατοχής.

Κατά τις επιχειρήσεις του στην Κίνα ο Ιαπωνικός Στρατός χρησιμοποίησε επίσης συχνά δηλητηριώδη αέρια, η χρήση των οποίων είχε απαγορευτεί από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών (1919). Τα δηλητηριώδη αέρια χρησιμοποιήθηκαν μόνο κατά των ασιατικών πληθυσμών και στρατιωτών, κυρίως των Κινέζων, όχι κατά των στρατιωτών των Συμμάχων, εξαιτίας του φόβου των αντιποίνων.

Υπήρξαν επίσης περιστατικά στα οποία αναφέρεται η πραγματοποίηση ιατρικών πειραμάτων σε Κινέζους πολίτες και στρατιώτες. Οι Ιάπωνες επιτελείς φέρονται να έχουν πραγματοποιήσει ακόμη και ανατομικές επεμβάσεις, με ή χωρίς προηγούμενη αναισθησία, σε υγιείς Κινέζους αιχμαλώτους. Τα πειράματα αυτά υποτίθεται ότι αποσκοπούσαν να διευρύνουν τις γνώσεις της στρατιωτικής ιατρικής σε τομείς όπως η περίθαλψη των τραυματιών πολεμιστών, η δημόσια υγιεινή και η καταπολέμηση λοιμωδών νοσημάτων. Εξυπακούεται ότι τα θύματα των επιβεβλημένων αυτών επεμβάσεων κατά κανόνα έχαναν τη ζωή τους στα πειράματα.

ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΑΜΑΧΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΙΤΑΛΙΚΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 46 της Συνθήκης της Χάγης για τη διεξαγωγή του πολέμου στην ξηρά, «*η οικογενειακή τιμή και τα δικαιώματα, οι ζωές των ατόμων και η ατομική τους ιδιοκτησία, καθώς και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρακτικές είναι σεβαστές*». *Σύμφωνα δε με το άρθρο 50 της ίδιας συνθήκης, «καμιά συλλογική ποινή, χρηματικό πρόστιμο ή άλλο μέτρο, δεν μπορεί να επιβληθεί σε πληθυσμούς για πράξεις μεμονωμένων ατόμων, για τις οποίες δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν από κοινού υπεύθυνοι*».

Στη Δύση η γερμανική κατοχή υπήρξε κατά τα πρώτα έτη μάλλον ήπια, αφού, λόγω της δεδομένης

Μέλη της διαβόητης Ταξιαρχίας Dirlewanger κατά την εξέγερση της Βαρσοβίας, τον Αύγουστο του 1944. Η μονάδα αυτή των SS, αποτελούμενη κατά μεγάλο μέρος από καταδίκους του κοινού ποινικού δικαίου, πρωτοστάτησε στις ωμότητες οι οποίες διαπράχθηκαν στην πολωνική πρωτεύουσα.

Νεκροί Τσέχοι στο Λίντιτσε, μετά από τα γερμανικά αντίποινα σε βάρος του άμαχου πληθυσμού, που ακολούθησαν τη δολοφονία του προτέκτορα της Βοημίας και της Μοραβίας Ράινχαρντ Χάυντριχ.

στρατιωτικής υπεροχής της Γερμανίας στο ευρύτερο ευρωπαϊκό μέτωπο και του αποπροσανατολισμού των εγχώριων αντιγερμανικών πολιτικών δυνάμεων, δεν υπήρχαν αξιόλογες πράξεις αντίστασης. Οι ίδιες οι γερμανικές αρχές κατοχής κατά κανόνα επιδίωκαν να αποσπάσουν την ευνοϊκή στάση των λαών που τελούσαν υπό τη στρατιωτική τους διοίκηση. Αποσκοπούσαν αφενός να προσελκύσουν στο στρατόπεδο του Αξονα ορισμένα δυτικά έθνη, ιδίως τους Γάλλους, αφετέρου να αποσοβήσουν το ενδεχόμενο δημιουργίας ισχυρών αντιστασιακών ομάδων που αναγκαστικά θα απασχολούσαν σημαντικό αριθμό γερμανικών μονάδων για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων κατά των ανταρτών.

Η εμφάνιση των αντιστασιακών ομάδων προκάλεσε τη διεξαγωγή αντιποίνων από τις αρχές κατοχής, που επιδίωκαν να διατηρήσουν τον πολιτικό έλεγχο των περιοχών ευθύνης τους. Τον Σεπτέμβριο του 1940 η διοίκηση του Γερμανικού Στρατού στη Γαλλία όρισε ως ομήρους «*τους κατοίκους μιας χώρας, οι οποίοι εγγυώνται με τις ζωές τους την άψογη συμπεριφορά του πληθυσμού. Η ευθύνη για την τύχη τους εναπόκειται κατ' αυτόν τον τρόπο στα χέρια των συμπατριωτών τους. Κατά συνέπεια ο πληθυσμός πρέπει να απειλείται δημοσία ότι οι όμηροι θα θεωρούνται υπεύθυνοι για τις εχθρικές πράξεις μεμονωμένων ατόμων*».

Στη Γαλλία οι Γερμανοί άρχισαν να εκτελούν αμάχους σε μεγάλη κλίμακα ήδη από τον Αύγουστο του 1941 ως αντίποινα για τους φόνους Γερμανών στρατιωτών από αντιστασιακές ομάδες. Η τακτική αυτή έλαβε την τελική επίσημη έγκρισή της στις 16 Σεπτεμβρίου 1941, καθώς εξελισσόταν η επίθεση στο Ανατολικό Μέτωπο. Τότε εκδόθηκε η Γενική Διαταγή του στρατηγού Βίλχελμ Καϊτέλ (Wilhelm Keitel), στρατιωτικού διοικητή της Γαλλίας, η οποία παράλληλα απευθυνόταν ως κοινοποίηση και στους Γερμανούς στρατιωτικούς διοικητές των κατεχόμενων περιοχών της Ευρώπης, και η οποία θα χρησίμευε ως γενικός οδηγός αντιμετώπισης της αντιστασιακής δραστηριότητας. Μεταξύ άλλων αυτή ανέφερε: «I. *Στις 22 Αυγούστου 1941 εξέδωσα την ακόλουθη ανακοίνωση: «Το πρωί της 21ης Αυγούστου 1941 ένα μέλος των Γερμανικών Ενόπλων Δυνάμεων σκοτώθηκε στο Παρίσι ως αποτέλεσμα μιας δολοφονικής επίθεσης.*

Κατά συνέπεια διατάζω τα εξής: (1) Ολοι οι Γάλλοι που λαμβάνονται σε προληπτική κράτηση οποιουδήποτε είδους από τις γερμανικές αρχές ή εκ μέρους των γερμανικών αρχών στη Γαλλία, θα θεωρούνται όμηροι από τις 23 Αυγούστου. (2) Αν συμβούν και άλλα παρόμοια περιστατικά, αρκετοί από αυτούς τους ομήρους θα εκτελεστούν. Ο αριθμός τους θα εξαρτηθεί από τη σοβαρότητα της απόπειρας». [...] VI. Αν συμβεί κάποιο περιστατικό από το οποίο σύμφωνα με την ανακοίνωσή μου της 21ης Αυγούστου απαιτείται η εκτέλεση ομήρων, η εκτέλεση πρέπει να πραγματοποιηθεί αμέσως μετά την έκδοση της διαταγής. Επομένως, οι διοικητές των περιφερειών, πρέπει να επιλέγουν από τον συνολικό αριθμό των ομήρων στις περιφέρειές τους, όσους από πρακτικής άποψης είναι δυνατόν να εκτελεστούν και να τους εισάγουν σε έναν κατάλογο ομήρων. Οι κατάλογοι αυτοί θα χρησιμεύσουν ως βάση για τις προτάσεις που θα μου υποβληθούν σε περίπτωση κάποιας εκτέλεσης.

Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί έως τώρα, οι δράστες αυτών των ακροτήτων προέρχονται από κομμουνιστικές ή αναρχικές τρομοκρατικές συμμορίες. Οι διοικητές των περιφερειών, επομένως, πρέπει να επιλέξουν από εκείνα τα πρόσωπα που, λόγω των κομμουνιστικών ή των αναρχικών απόψεών τους στο παρελθόν ή εξαιτίας της συμμετοχής τους σε οργανώσεις αυτού του είδους, είναι οι πλέον κατάλληλοι για να εκτελεστούν. Κατά την πραγματοποίηση της επιλογής πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν ότι όσο ευρύτερα είναι γνωστοί οι όμηροι που θα εκτελεστούν, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η αποτρεπτική επίδραση στους ίδιους τους δράστες και σε εκείνα τα πρόσωπα, στη Γαλλία και στο εξωτερικό, που φέρουν την ηθική ευθύνη για τις τρομοκρατικές ενέργειες και τις δολιοφθορές. [...] Κατά την ταφή των πτωμάτων πρέπει να αποφεύγεται η ταφή μεγάλου αριθμού σε έναν μαζικό τάφο στο ίδιο νεκροταφείο, ώστε να μη δημιουργηθούν εστίες προσκυνήματος, τα οποία, τώρα ή αργότερα, πιθανόν να αποτελέσουν κέντρα αντιγερμανικής προπαγάνδας».

Παρόμοιες διαταγές εκδόθηκαν και σε άλλες περιοχές της κατεχομένης Ευρώπης: στο Βέλγιο από τον στρατηγό φον Φαλκενχάουζεν, στην Ολλανδία από τον πολιτικό διοικητή Σέυς-Ινκβαρτ και στη Νορβηγία από τον στρατηγό φον Φάλκενχορστ. Η αποτελεσματικότητα της τακτικής των αντιποίνων ήταν αμφιλεγόμενη, αφού προκαλούσε δικαιολογημένη αγανάκτηση στον τοπικό πληθυσμό και αντιγερμανικά συναισθήματα, τα οποία μάλιστα εκμεταλλεύονταν, μετά τα μέσα του 1941, επιδέξια οι κομμουνιστικές πολιτικές δυνάμεις. Το γεγονός είχε επισημάνει από το τέλος του 1941 ο στρατιωτικός διοικητής του Βελγίου, στρατηγός φον Φαλκενχάουζεν, με αναφορά του προς τον Καϊτέλ, στην οποία επέκρινε την τακτική: «*Το αποτέλεσμα είναι αναμφισβήτητα ιδιαίτερα απογοητευτικό. Η επίδραση δεν είναι τόσο αποτρεπτική όσο καταστροφική στην αίσθηση ασφάλειας και δικαιοσύνης του πληθυσμού. Το χάσμα ανάμεσα στα άτομα που είναι επηρεασμένα από τον κομμουνισμό και στο υπόλοιπο τμήμα του πληθυσμού γεφυρώνεται. Ολοι οι κύκλοι γεμίζουν με αισθήματα μίσους προς τις αρχές κατοχής και η εχθρική προπαγάνδα αποκτά υλικό για τους σκοπούς της*».

Στις 21 Οκτωβρίου 1941 μέλη της γαλλικής αντίστασης σκότωσαν τον Γερμανό στρατιωτικό διοικητή της Νάντης. Αμέσως οι γερμανικές αρχές εκτέλεσαν 27 έγκλειστους κομμουνιστές στη φυλακή του Σατωμπριάν, οι οποίοι είχαν περιοριστεί σε κάθειρξη ακριβώς για να χρησιμεύσουν για την αποτροπή επιθέσεων κατά των δυνάμεων κατοχής. Στις 25 Οκτωβρίου οι

Γερμανοί επανέλαβαν τις εκτελέσεις ομήρων, αυτή τη φορά στο Μπορντώ, όπου είχε επίσης σημειωθεί η δολοφονία ενός Γερμανού αξιωματούχου. Τα θύματα ανήλθαν στην περίπτωση αυτή σε 50 άτομα.

Στο τέλος του 1941 ήταν εμφανής η αποτυχία των τακτικών αντιμετώπισης της αντιστασιακής δραστηριότητας. Σύμφωνα με το Διάταγμα «Νύχτα και Ομίχλη» (Nacht und Nebel Erlass) της 7ης Δεκεμβρίου 1941, οι υπεύθυνοι για ενέργειες δολιοφθοράς ή επιθέσεων κατά των γερμανικών στρατευμάτων θα μεταφέρονταν κρυφά στη Γερμανία, όπου θα δικάζονταν από στρατοδικεία. Με αυτό τον τρόπο θα προκαλείτο αναταραχή στον τοπικό κοινωνικό ιστό των κατεχόμενων περιοχών, αφού οι συγγενείς του απαχθέντος δεν θα γνώριζαν την τύχη του. Το μέτρο αυτό αποτέλεσε τη βάση για μια άλλη αντίληψη, αυτή της «*συλλογικής ευθύνης των μελών των οικογενειών των δολοφόνων και δολιοφθορέων*», σύμφωνα με τη γερμανική ορολογία. Οταν πραγματοποιείτο κάποια αντιστασιακή ενέργεια, οι συγγενείς του δράστη και τα μέλη της οικογένειάς του άνω των 16 ετών θα στέλνονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Σε περίπτωση που δεν συλλαμβανόταν ο δράστης, τότε θα εκτελούντο οι συγγενείς του. Η ευθύνη για την τέλεση των δικών στη Γερμανία αρχικά ανατέθηκε στα πολιτικά δικαστήρια, κατόπιν όμως μεταβιβάστηκε στη Gestapo.

Στην Τσεχία, η οποία από τον Μάρτιο του 1939 είχε καταστεί επισήμως περιοχή ελεγχόμενη από το Γερμανικό Ράιχ (προτεκτοράτο της Βοημίας και της Μοραβίας), μέλη της τσεχικής αντίστασης σε συνεργασία με Βρετανούς πράκτορες σκότωσαν τον αντιστράτηγο Α' τάξης (SS Obergruppenführer) Ράινχαρντ Χάυντριχ (Reinhard Heydrich). Η εκτέλεση πραγματοποιήθηκε στην περιοχή Κλάντνο, δίπλα στο Λίντιτσε. Το βράδυ της 9ης Ιουνίου Γερμανοί στρατιώτες έφθασαν στο Λίντιτσε. Ολοι οι κάτοικοι διατάχθηκαν να εγκαταλείψουν τις οικίες τους και αρχικά περιορίστηκαν στο σχολείο της πόλης. Την επόμενη ημέρα οδηγήθηκαν σε ξέφωτα κοντά στην πόλη, όπου οι ενήλικες άνδρες, συνολικά 172 άτομα, εκτελέστηκαν. Από τις γυναίκες ορισμένες μεταφέρθηκαν στην Πράγα, όπου εκτελέστηκαν, ενώ οι υπόλοιπες 155 οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Ράβενσμπρουκ. Από τα παιδιά 90 οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Γκνάιζεναου, άλλα υιοθετήθηκαν από γερμανικές οικογένειες, καθώς θεωρήθηκαν ότι παρουσίαζαν αξιόλογα φυλετικά χαρακτηριστικά, ενώ τα υπόλοιπα μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Τρεμπλίνκα στην Πολωνία. Το ίδιο το χωριό, στο οποίο δεν είχε απομείνει κανένας ζωντανός κάτοικος, ισοπεδώθηκε εντελώς και η περιοχή ανασκάφηκε και περιβλήθηκε με αγκαθωτή περίφραξη, αποτελώντας ένα ιδιότυπο μνημείο των συνεπειών της αντίστασης στις γερμανικές δυνάμεις. Το γεγονός περιγράφηκε ως εξής στον γερμανικό Τύπο: «*Κατά τη διάρκεια των ερευνών για τους δολοφόνους του αντιστράτηγου Α' τάξης βρέθηκαν αδιαμφισβήτητες αποδείξεις ότι ο πληθυσμός του Λίντιτσε κοντά στο Κλάντνο παρείχε υποστήριξη και βοήθεια στους δράστες του εγκλήματος. Οι σχετικές αποδείξεις συγκεντρώθηκαν, παρά τις ανακρίσεις, χωρίς τη συνεργασία των κατοίκων. Η στάση των κατοίκων απέναντι στο έγκλημα τεκμηριώνεται από πρόσθετες δραστηριότητες εχθρικές προς το Ράιχ, όπως στασιαστικό υλικό, αποθήκες με όπλα και πυρομαχικά, έναν παράνομο ραδιοφωνικό πομπό, καθώς και μεγά-*

Στις 22 Απριλίου 1941 άνδρες της Wehrmacht εκτέλεσαν εκατοντάδες Γιουγκοσλάβους πολίτες στο Πάντσεβο. Η εκτέλεση θεωρήθηκε από τη γερμανική πλευρά νομικά δικαιολογημένη πράξη αντιποίνων.

Οι νεκροί Γιουγκοσλάβοι πολίτες στο Πάντσεβο μπροστά από τον τοίχο του νεκροταφείου, όπου εκτελέστηκαν.

Ανδρες της Wehrmacht στέκονται πάνω από πτώματα άμαχων Γιουγκοσλάβων πολιτών στις 20 Ιουλίου 1941 στο Τσάτσακ της Σερβίας.

Γιουγκοσλάβοι όμηροι πολίτες στο Σάμπατς τον Οκτώβριο του 1941.

Κράλιεβο, 16 Οκτωβρίου 1941. Γερμανοί στρατιώτες φυλάσσουν τα πτώματα των εκτελεσθέντων Γιουγκοσλάβων.

λες ποσότητες αγαθών που είχαν οριστεί σε δελτίο, καθώς και από το γεγονός ότι ορισμένοι κάτοικοι του χωριού συνεργάζονταν ενεργά με τον εχθρό στο εξωτερικό. Καθώς οι κάτοικοι αυτού του χωριού αντιτάχθηκαν με τον πλέον ασυμβίβαστο τρόπο στους ισχύοντες νόμους με τις ενέργειες και την υποστήριξή τους προς τον φόνο του Χάυντριχ, οι άρρενες ενήλικες εκτελέστηκαν, οι γυναίκες οδηγήθηκαν σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, ενώ τα παιδιά εντάχθηκαν σε κατάλληλα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Τα κτίσματα ισοπεδώθηκαν και το όνομα του τόπου διαγράφηκε από τα αρχεία».

Οι επιχειρήσεις αντιποίνων για τις επιθέσεις κατά των μελών των γερμανικών ενόπλων δυνάμεων συνεχίστηκαν σταθερά τα επόμενα έτη σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο. Το γεγονός αυτό καταδείκνυε αφενός την αποτυχία του εγχειρήματος συνεργασίας με τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις των κατεχόμενων λαών, αφετέρου τη δυναμική που προσλάμβαναν σταδιακά οι μορφές αντιστασιακής δράσης, σε σημείο που να αποτελέσουν μεταπολεμικά επιχειρήματα νομιμοποίησης της υφαρπαγής της εξουσίας από τις αντιγερμανικές, εθνικιστικές και κομμουνιστικές πολιτικές δυνάμεις.

Τον Σεπτέμβριο του 1942, μετά από μια δολοφονική επίθεση εναντίων Γερμανών στρατιωτών στον κινηματογράφο «Ρεξ» στο Παρίσι, εκτελέστηκαν 116 όμηροι, οι οποίοι επιλέχθησαν από το οχυρό του Ρομαινβίλ στα περίχωρα της γαλλικής πρωτεύουσας. Η γερμανική κατοχή σταδιακά καθίστατο σκληρότερη και οι διαδικασίες έρευνας και τιμωρίας της αντιστασιακής δραστηριότητας συνοπτικότερες και περισσότερο αδιάκριτες στην καταστολή των αντιγερμανικών τάσεων του πληθυσμού των κατεχομένων χωρών. Στην Ολλανδία μετά από μια απόπειρα δολοφονίας κατά του Ράουτερ, αποφασίστηκε από τον διοικητή Σέυς-Ινκβαρτ, η επιβολή συνοπτικής αστυνομικής δικαιοσύνης. Με βάση αυτά τα μέτρα θανατώθηκαν περισσότεροι από 4.000 πολίτες κατά την περίοδο 1942-45.

Στο τέλος Μαρτίου του 1944 η 12η Μεραρχία Panzer Hitlerjugend υπό τον υπολοχαγό Βάλτερ Χάουκ κινήθηκε προς τις ακτές της Νορμανδίας, καθώς οι ενδείξεις για την πραγματοποίηση επικείμενης συμμαχικής απόβασης πλήθαιναν. Η μεραρχία είχε χρησιμοποιήσει μια αμαξοστοιχία για την κίνησή της. Στις 2 Απριλίου κοντά στον μικρό σιδηροδρομικό σταθμό της Ασκ (Ascq) σημειώθηκε δολιοφθορά, καθώς από εκρηκτικό μηχανισμό ανατινάχθηκε η σιδηροδρομική γραμμή. Ο Χάουκ διέταξε τους άνδρες των SS να συλλάβουν όλους τους ενήλικες άνδρες στα σπίτια που διαφαίνονταν κοντά στον σταθμό. Συνολικά 70 Γάλλοι χωρικοί οδηγήθηκαν σε κοντινή τοποθεσία, όπου εκτελέστηκαν με μια σφαίρα στο κεφάλι. Εκτελέστηκαν επιπλέον 16 άνδρες στο χωριό, ενώ μετά από ανακριτική έρευνα της Gestapo συνελήφθησαν έξι άτομα που κατηγορήθηκαν για την τοποθέτηση του εκρηκτικού μηχανισμού. Οι έξι αυτοί άνδρες εκτελέστηκαν από απόσπασμα, αυξάνοντας τον συνολικό αριθμό των νεκρών της επιχείρησης αντιποίνων σε 92 άτομα. Για το γεγονός διαμαρτυρήθηκε η Κυβέρνηση του Βισύ προς τον διοικητή των γερμανικών δυνάμεων στη βόρεια Γαλλία, στρατάρχη φον Ρούντστεντ. Μετά τον πόλεμο αναζητήθηκαν οι ένοχοι, οι οποίοι εντοπίστηκαν σε συμμαχικά στρατόπεδα αιχμαλώτων στην ηπειρωτική Ευρώπη και την Αγγλία. Οι άνδρες των SS, μεταξύ αυτών και ο Χάουκ, καταδικάστηκαν σε θάνατο. Αργότερα η ποινή τους μετατράπηκε σε φυλάκιση και ο Χάουκ απελευθερώθηκε τον Ιούλιο του 1957.

Στις 20 Μαΐου νότια του μικρού χωριού Φρεσινέλε-Ζελά, κοντά στην Τουλ της κεντρικής Γαλλίας, μέλη της γαλλικής Αντίστασης σκότωσαν έναν Γερμανό αξιωματικό. Σε αντίποινα οι γερμανικές δυνάμεις εισήλθαν την επόμενη ημέρα στο χωριό και συνέλαβαν 15 ομήρους, άρρενες ενηλίκους τους οποίους εκτέλεσαν.

Μετά τη συμμαχική απόβαση στη Νορμανδία οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής επιδίωξαν να διατηρήσουν τον έλεγχο των μετόπισθεν, όπου σημειώνονταν εκτεταμένες ενέργειες δολιοφθοράς από δίκτυα της γαλλικής Αντίστασης και πράκτορες. Στις 9 Ιουνίου 1944 μονάδες της 2ης Μεραρχίας Panzer SS Das Reich, που τελούσε υπό τις διαταγές του στρατηγού των SS Λάμερντιγκ, επιτέθηκαν στην πολίχνη Τυλ

της κεντρικής Γαλλίας, κοντά στη Λιμόζ. Είχαν προηγηθεί συντονισμένες ενέργειες της γαλλικής Αντίστασης, τμήματα της οποίας είχαν κατορθώσει να θέσουν υπό τον έλεγχό τους την πόλη τις προηγούμενες ημέρες. Οι γερμανικές μονάδες ανακάλυψαν ότι οι Γάλλοι αντιστασιακοί είχαν σκοτώσει συνολικά 64 Γερμανούς στρατιώτες της φρουράς, οι οποίοι ανήκαν στο 3ο Τάγμα του 95ου Συντάγματος. Οι νεκροί σε πολλές περιπτώσεις είχαν ακρωτηριαστεί με ειδεχθή τρόπο, ενώ πολλά πτώματα βρέθηκαν σε διάφορες τοποθεσίες κοντά στην πόλη. Τα γερμανικά αντίποινα άρχισαν την επόμενη ημέρα, με τη συγκέντρωση όλων των αρρένων της πόλης, συνολικά 130 ατόμων. Οσοι ήταν πολύ νέοι αφέθησαν ελεύθεροι, ενώ οι υπόλοιποι 99 εκτελέστηκαν από τη 2η Μεραρχία Panzer των SS. Τα πτώματα των εκτελεσθέντων κρεμάστηκαν στους φανούς και τους εξώστες της πόλης, ούτως ώστε το θέαμα να προκαλέσει αποτροπιασμό και να αποτρέψει μελλοντικές επιθέσεις από τη γαλλική Αντίσταση. Συνελήφθησαν επίσης 149 πολίτες, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στη Γερμανία για να παράσχουν καταναγκαστική εργασία. Από αυτούς επέστρεψαν μόνο 48 άτομα.

Το μεγαλύτερο έγκλημα πολέμου κατά αμάχων πολιτών το οποίο διέπραξαν οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής στη δυτική Ευρώπη συνέβη στις 10 Ιουνίου 1944 στο χωριό Οραντούρ-συρ-Γκλαν της κεντρικής Γαλλίας. Η 2η Μεραρχία Panzer SS «Das Reich», υπεύθυνη και για την προηγούμενη σφαγή στη Τυλ, έφθασε στην Λιμόζ. Το 1ο Τάγμα Fuehrer της μεραρχίας, υπό τον 32 ετών ταγματάρχη Αντολφ Ντίκμαν, είχε σταθμεύσει στην πόλη Σεν Ζυνιέν, όπου αναδιοργανωνόταν. Υπήρξαν περιορισμένες συγκρούσεις με τοπικούς αντιστασιακούς πυρήνες, κατά τη διάρκεια των οποίων σκοτώθηκαν δύο Γερμανοί στρατιώτες. Μια μονάδα του τάγματος, δύναμης 120 ανδρών, έφθασε στην Οραντούρ, όπου θεωρείτο ότι υπήρχε η βάση των ανταρτών. Οι στρατιώτες περικύκλωσαν το χωριό και διέταξαν όλους τους κατοίκους να συγκεντρωθούν στην αγορά, ώστε να διεξαχθεί έλεγχος ταυτοτήτων. Οι γυναίκες και τα παιδιά διαχωρίστηκαν από τους άνδρες και οδηγήθηκαν στο εσωτερικό της τοπικής εκκλησίας. Οι άνδρες χωρίστηκαν σε έξι ομάδες, ώστε να είναι αποτελεσματικότερος ο έλεγχός τους. Κατόπιν τους παρέταξαν σε τοπικές αποθήκες και στάβλους, όπου εκτελέστηκαν με πυροβολισμούς. Τα πτώματά τους καλύφθηκαν με τα άχυρα των σταύλων και οι άνδρες των SS τους έβαλαν φωτιά σε μια πιθανή προσπάθεια να εξαφανίσουν τα ίχνη της σφαγής. Οι γυναίκες και τα παιδιά, συνολικά 452 άτομα τα οποία όλο αυτό το διάστημα βρίσκονταν παγιδευμένα στην εκκλησία, σκοτώθηκαν όταν οι Γερμανοί στρατιώτες άρχισαν να βάλλουν με πολυβόλα κατά της εκκλησίας και να ρίχνουν χειροβομβίδες στο εσωτερικό του κτίσματος. Στο τέλος οι στρατιώτες έβαλαν φωτιά στην εκκλησία, ώστε να ολοκληρώσουν το έργο της εκτέλεσης. Από όλα τα άτομα μέσα στην εκκλησία διασώθηκε μόνο μια γυναίκα, η Μαργκερίτ Ρουφάνς, η οποία κατάφερε να διαφύγει σπάζοντας ένα από τα παράθυρα της εκκλησίας. Ελάχιστοι από τους κατοίκους επέζησαν, καθώς πέτυχαν να διαφύγουν στα γειτονικά δάση. Η σφαγή στην Οραντούρ προκάλεσε την αντίδραση ακόμη και του γερμανικού επιτελείου, αφού διέρρευσαν αναφορές του γεγονότος. Διατάχθηκε εξεταστική έρευνα και σύσταση στρατοδικείου, όμως ο Ντίκμαν σκοτώθηκε προτού καταστεί δυνατό να δικαστεί, στις 30 Ιουνίου, κατά τις συγκρούσεις στην ευρύτερη περιοχή της Νορμανδίας.

Ο Βέζελιν Νίκολιτς, Γιουγκοσλάβος αντάρτης, λίγο πριν την εκτέλεσή του από απόσπασμα της Wehrmacht.

Οι υπεύθυνοι της σφαγής στην Οραντούρ οδηγήθηκαν σε δίκη τελικά οκτώ έτη μετά τη λήξη του πολέμου, το 1953, όταν συστάθηκε γαλλικό στρατιωτικό δικαστήριο στο Μπορντώ. Στο δικαστήριο πιστοποιήθηκε ότι οι συνολικοί νεκροί ανήλθαν σε 641 άτομα (244 γυναίκες, 207 παιδιά και 190 άνδρες). Από τους υπεύθυνους της σφαγής καταδικάστηκαν σε θάνατο 21 στρατιώτες, μεταξύ των οποίων 14 Αλσατοί που είχαν ενταχθεί στα SS. Η θανατική ποινή μετατράπηκε αργότερα σε μακροχρόνια φυλάκιση, ωστόσο όλοι οι εμπλεκόμενοι είχαν απελευθερωθεί έως το 1959.

Στο τέλος Αυγούστου του 1944, καθώς οι γερμανικές δυνάμεις υποχωρούσαν υπό το βάρος της συμμαχικής προέλασης στη βορειοδυτική Γαλλία, άνδρες του 2ου Τάγματος της SAS, των βρετανικών ειδικών δυνάμεων, έπεσαν με αλεξίπτωτο πίσω από τις γερμα-

Το πτώμα του Βέζελιν Νίκολιτς απαγχονίστηκε μετά την εκτέλεσή του και τέθηκε σε δημόσια θέα στο Κρούσεβατς τον Αύγουστο του 1941.

νικές γραμμές, με σκοπό να προκαλέσουν δολιοφθορές και να δυσχεράνουν τις κινήσεις υποχώρησης των Γερμανών. Οι Βρετανοί στρατιώτες συνεργάστηκαν με μέλη της τοπικής αντίστασης και στις 28 Αυγούστου σκότωσαν σε ενέδρα δύο Γερμανούς μόνιμους αξιωματικούς και δύο εφέδρους. Το γεγονός εξαγρίωσε τη διοίκηση των SS, ώστε διατάχθηκε έφοδος στο γειτονικό χωριό Ρομπέρ-Εσπάν. Οι άνδρες των SS συγκέντρωσαν τους ενήλικες άνδρες, συνολικά 49 άτομα, τους οποίους οδήγησαν στον σιδηροδρομικό σταθμό. Εκεί τους εκτέλεσαν με ριπές τριών πολυβόλων. Κατόπιν οι Γερμανοί στρατιώτες πυρπόλησαν τα σπίτια του χωριού. Τα αντίποινα για τη δράση των Βρετανών και των Γάλλων ανταρτών δεν περιορίστηκαν σε αυτό το γεγονός, αλλά επεκτάθηκαν και σε γειτονικούς οικισμούς. Στο χωριό Κουβόνζ εκτελέστηκαν 26 άνδρες, ενώ σχεδόν όλα τα σπίτια του χωριού, 54 από τα 60, παραδόθηκαν στις φλόγες. Εκτελέσεις σημειώθηκαν και στο διπλανό χωριό Μπερύ-συρ-Σωλ, όπου υπήρξαν επτά νεκροί, ενώ πυροπολήθηκαν η εκκλησία και αρκετά σπίτια. Τέλος στη Μογκεβίλ εκτελέστηκαν τρεις άνδρες. Συνολικά οι νεκροί από τα αντίποινα για τη συγκεκριμένη ενέργεια των Βρετανών και των Γάλλων ανταρτών ανήλθαν σε 85 άτομα.

Στο χωριό Σεν-Αρμάν-Μοντρόν το 1942 τυφεκίστηκαν 35 Εβραίοι, όχι όμως από τις γερμανικές αρχές κατοχής, αλλά από τους Γάλλους κατοίκους, οι οποίοι είχαν εξαγριωθεί για την επιβολή γερμανικών αντιποίνων στην περιοχή τους λόγω της αντιστασιακής δραστηριότητας ορισμένων εβραϊκών στοιχείων.

Στην Ιταλία, μετά την πτώση του φασιστικού καθεστώτος τον Σεπτέμβριο του 1943 και τη σύσταση φιλοσυμμαχικής κυβέρνησης στον Νότο, οι Γερμανοί απέκτησαν τον στρατιωτικό έλεγχο της κεντρικής και βόρειας Ιταλίας. Στις 23 Μαρτίου 1944 στη Ρώμη μια γερμανική περίπολος έπεσε θύμα βομβιστικής επίθεσης. Οι απώλειές της ανήλθαν σε 32 νεκρούς και πολυάριθμους τραυματίες. Ο αντισυνταγματάρχης των SD Κάππλε διέταξε τη διεξαγωγή ανακριτικών ερευνών για το γεγονός. Εντωμεταξύ από τον στρατάρχη Κέσελριγκ, επικεφαλής των γερμανικών δυνάμεων στην Ιταλία, διατάχθηκε η εκτέλεση δέκα Ιταλών πολιτών για κάθε νεκρό Γερμανό στρατιώτη. Ο στρατιωτικός διοικητής της Ρώμης, στρατηγός Μέλτζερ, αναζήτησε θύματα από όσους είχαν ήδη καταδικαστεί σε θάνατο ή σε μακροχρόνια φυλάκιση από τις γερμανικές δυνάμεις, καθώς και από φυλακισμένους Εβραίους. Τελικά, ο αριθμός των εκτελεσθέντων στα αντίποινα ανήλθε σε 335 άτομα, υπερβαίνοντας κατά πολύ την αναλογία που είχε ορίσει ο Κέσελριγκ. Οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν στα Αρδεατινά Σπήλαια, στα περίχωρα της Ρώμης. Η εκτέλεση πραγματοποιήθηκε από άνδρες της SD, καθώς η Wehrmacht αρνήθηκε να αναμειχθεί με το γεγονός. Κατόπιν οι Γερμανοί στρατιώτες ανατίναξαν το σπήλαιο, ώστε να αποκρύψουν το γεγονός. Ο στρατάρχης Κέσελριγκ οδηγήθηκε μεταπολεμικά σε δίκη στη Βενετία, τον Φεβρουάριο του 1947. Αρχικά καταδικάστηκε σε θάνατο με εκτέλεση, κατόπιν όμως η ποινή του μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη. Το 1953 απελευθερώθηκε για λόγους υγείας.

Στις 17 Ιουνίου 1944 ο στρατάρχης Κέσελριγκ εξέδωσε νέες διαταγές προς τους υφισταμένους του διοικητές στρατιωτικών μονάδων στην Ιταλία. Η διαταγή ζητούσε την επίταση των μέτρων για την καταστολή της αντιστασιακής δραστηριότητας και την υπέρβαση της «*συνήθους εγκράτειας*» κατά την επιβολή των αντιποίνων, με απώτερο σκοπό την αποτροπή επιθέσεων και δολιοφθορών κατά των γερμανικών στρατευμάτων. Σε διακήρυξή του προς τον ιταλικό πληθυσμό ο Κέσελριγκ συνόψιζε παραστατικά τη νέα αυτή, πιο ανελαστική, τακτική των αρχών κατοχής: «*Εως τώρα οι Γερμανικές Ενοπλες Δυνάμεις έχουν κάνει όλα όσα έπρεπε λόγω των πολεμικών αναγκών με συνέπεια και λαμβάνοντας υπόψη στον μέγιστο βαθμό τον πληθυσμό. Η φιλική αυτή συμπεριφορά εξαρτάται από την απόλυτη αμοιβαιότητα εκ μέρους του πληθυσμού. Σε περίπτωση που αυξηθούν οι εγκληματικές προσβολές και επιθέσεις από τους αντάρτες, που έως τώρα υπήρξαν μεμονωμένες και ατομικές ενέργειες, τότε η στάση του Ανώτατου Διοι-*

κητή των Γερμανικών Ενόπλων Δυνάμεων θα πρέπει αναγκαστικά να μεταβληθεί άμεσα. Ο ίδιος ο πληθυσμός θα είναι υπεύθυνος για τις συνέπειες μιας τέτοιας απόφασης.

Για να εγγυηθώ την ασφάλεια των μετόπισθεν και των γραμμών επικοινωνίας, διατάζω αμέσως τα εξής:

1. Οποιοσδήποτε βρεθεί να κατέχει όπλα και εκρηκτικά, τα οποία δεν έχουν δηλωθεί στην πλησιέστερη Γερμανική Διοίκηση ΘΑ ΕΚΤΕΛΕΙΤΑΙ.

2. Οποιοσδήποτε προσφέρει καταφύγιο σε αντάρτες ή τους προστατεύει ή τους συνδράμει με ρουχισμό, τρόφιμα ή όπλα ΘΑ ΕΚΤΕΛΕΙΤΑΙ.

3. Αν κάποιος βρεθεί να γνωρίζει μια ομάδα στασιαστών ή ακόμη και έναν μόνο στασιαστή, χωρίς να έχει ενημερώσει γι' αυτό το πλησιέστερο διοικητήριο, ΘΑ ΕΚΤΕΛΕΙΤΑΙ.

4. Οποιοσδήποτε παρέχει πληροφορίες στον εχθρό ή στους αντάρτες για τη θέση των Γερμανικών Διοικήσεων ή των στρατιωτικών εγκαταστάσεων ΘΑ ΕΚΤΕΛΕΙΤΑΙ.

5. Κάθε χωριό στο οποίο αποδεικνύεται ότι υπάρχουν αντάρτες ή στο οποίο πραγματοποιήθηκαν επιθέσεις κατά Γερμανών ή Ιταλών στρατιωτών ή στο οποίο πραγματοποιήθηκαν απόπειρες δολιοφθοράς στρατιωτικού υλικού ΘΑ ΙΣΟΠΕΔΩΝΕΤΑΙ. Επίσης όλοι οι άρρενες κάτοικοι ενός τέτοιου χωριού άνω των 18 ετών ΘΑ ΕΚΤΕΛΟΥΝΤΑΙ. Οι γυναίκες και τα παιδιά θα εγκλείονται σε στρατόπεδα εργασίας.

ΙΤΑΛΟΙ: Η ευημερία της πατρίδας σας και η μοίρα των οικογενειών σας εναπόκεινται στα χέρια σας. Οι Γερμανικές Ενοπλες Δυνάμεις, όπως αναφέρεται στην παρούσα διαταγή, θα ενεργήσουν με δικαιοσύνη, χωρίς όμως έλεος και με την αυστηρότητα που θα απαιτείται κατά περίπτωση».

Στο Βέλγιο στις 5 Σεπτεμβρίου 1944 μια ομάδα αντιστασιακών επιτέθηκε σε μια γερμανική μονάδα, σκοτώνοντας τρεις στρατιώτες κοντά στο χωριό Μπάντε. Δύο ημέρες αργότερα ο Αμερικανικός Στρατός κατέφθασε στην περιοχή και οι Γερμανοί υποχώρησαν ανατολικότερα. Τον Δεκέμβριο του 1944, κατά τη γερμανική αντεπίθεση στις Αρδέννες, το χωριό Μπάντε ανακαταλήφθηκε από τις γερμανικές δυνάμεις. Στις 24 Δεκεμβρίου ένα τμήμα της SD συγκέντρωσε όλους τους ενήλικους άνδρες του χωριού, τους οποίους ανέκρινε επισταμένως για τα γεγονότα της 5ης Σεπτεμβρίου. Οι άνδρες διατάχθηκαν να παραταχθούν μπροστά σε ένα καφενείο. Κατόπιν οδηγήθηκαν ένας-ένας στο εσωτερικό του κτίσματος, όπου και εκτελέστηκαν με μια σφαίρα. Συνολικά θανατώθηκαν 34 άτομα, ενώ ένας νέος 21 ετών, ο Λεόν Πρέιλ, κατάφερε να διαφύγει στο γειτονικό δάσος. Το χωριό τελικά απελευθερώθηκε από τα βρετανικά στρατεύματα στις 10 Ιανουαρίου 1945, αφού η αντεπίθεση των Αρδεννών είχε αποτύχει, οπότε και πιστοποιήθηκε το εγκληματικό γεγονός. Ηδη από τον Δεκέμβριο του 1944 είχε συσταθεί ένα Βελγικό Δικαστήριο Εγκλημάτων Πολέμου. Για το συγκεκριμένο έγκλημα τελικά ενοχοποιήθηκε ένας γερμανόφωνος Ελβετός, ο Ερνστ Χάλντεμαν, που ήταν μέλος της ομάδας των εκτελεστών της SD. Ο Χάλντεμαν είχε ενταχθεί στα SS στη Γαλλία, στις 15 Νοεμβρίου 1942 και το 1944 η μονάδα του είχε ενωθεί με άλλες μονάδες της SD, αποτελώντας την 8η Κομμάντο SS Ειδικών Καθηκόντων. Ο Χάλντεμαν συνελήφθη στην Ελβετία μετά τον πόλεμο και οδηγήθηκε σε δίκη ενώπιον ελβετικού στρατοδικείου. Στις 28 Απριλίου 1948 καταδικάστηκε σε εικοσαετή φυλάκιση, απελευθερώθηκε όμως με αναστολή το 1960. Ηταν το μόνο μέλος της εκτελεστικής ομάδας που οδηγήθηκε σε δίκη.

Στις 11 Νοεμβρίου 1941 άνδρες Ουγγρικού Στρατού, συμμάχου των Γερμανών, που είχε καταλάβει την περιοχή της Βοϊβοντίνα στη Γιουγκοσλαβία, εκτέλεσαν 11 νέους Σέρβους.

Στις 18 Δεκεμβρίου, μια ημέρα μετά την εκτέλεση των Αμερικανών αιχμαλώτων στο Μαλμεντύ, η ίδια μονάδα του Γιοακίμ Πάιπερ εκτέλεσε 130 Βέλγους πολίτες - 67 άνδρες, 47 γυναίκες και 23 παιδιά - στο χωριό του Στάβελοτ. Η εκτέλεση πραγματοποιήθηκε ως αντίποινα για τη στέγαση Αμερικανών στρατιωτών που είχαν δράσει στην περιοχή.

Τον Μάρτιο του 1945 σημειώθηκε στην πόλη Απελντορν της Ολλανδίας ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα των γερμανικών δυνάμεων κατοχής. Τη νύχτα της 6ης Μαρτίου το αυτοκίνητο του στρατηγού των SS Χανς Αλμπιν Ράουτερ έπεσε σε ενέδρα, κατά την οποία σκοτώθηκε ο οδηγός και ο υπασπιστής του στρατηγού, ενώ ο ίδιος ο Ράουτερ τραυματίστηκε σοβαρά, διέφυγε όμως τελικά τον κίνδυνο. Ο επικεφαλής της έρευνας για την επίθεση, υποστράτηγος των SS δρ Εμπερχαρντ Σόνγκαρθ διέταξε αμέσως τη διεξαγωγή αντιποίνων σε βάρος του άμαχου πληθυσμού. Οι Γερμανοί συνέλαβαν 116 άνδρες, τους οποίους μετέφεραν στο σημείο της φονικής ενέδρας. Εκεί οι Ολλανδοί άμαχοι εκτελέστηκαν και τα πτώματά τους τάφηκαν σε έναν μαζικό τάφο στο νεκροταφείο Χάιντεχοφ στο χωριό Ούγκχελεν. Οι Γερμανοί επεξέτει-

Ο απαγχονισμός από τους Γερμανούς των Σοβιετικών αξιωματούχων Κίπερ και Κόγκαν, οι οποίοι είχαν κατηγορηθεί από τους Ουκρανούς για ακρότητες σε βάρος τους κατά τη σοβιετική διακυβέρνηση.

ναν τα αντίποινά τους ακόμη και σε εγκλείστους των φυλακών υπό τον έλεγχο της Gestapo στην Ολλανδία, φονεύοντας δεκάδες κρατουμένους. Συνολικά οι νεκροί από τις ενέργειες αντιποίνων για την ενέδρα ανήλθαν σε 163 άτομα. Ο στρατηγός Ράουτερ επιβίωσε του πολέμου και, αφού συνελήφθη από τη βρετανική στρατιωτική αστυνομία, παραδόθηκε στις ολλανδικές Αρχές. Καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε στις 25 Μαρτίου 1949 από απόσπασμα κοντά στη φυλακή του Σεβενίγκεν, όπου κρατείτο μετά την έκδοση της καταδικαστικής απόφασης. Ο Σόνγκαρθ δικάστηκε από βρετανικό στρατοδικείο, κρίθηκε ένοχος και καταδικάστηκε σε θάνατο με απαγχονισμό, ποινή που εκτελέστηκε το 1946.

Η οικονομική ενίσχυση του πολέμου εμφανίζεται ως προστασία της οικογένειας από την απειλή του Αξονα.

Τη νύχτα της 30ής Σεπτεμβρίου 1944 μια ομάδα μελών της ολλανδικής αντίστασης επιτέθηκαν σε τέσσερις Γερμανούς στρατιώτες κοντά στο χωριό Πούτεν. Οι τρεις στρατιώτες διέφυγαν, όμως ο τέταρτος κατέστη όμηρος των ανταρτών. Ο Γερμανός διοικητής της ευρύτερης περιοχής, ο στρατηγός Χάιντς Χέλμουτ φον Βούλις, διέταξε να συλληφθούν όλοι οι άρρενες κάτοικοι του χωριού και να καταστραφούν τα σπίτια. Τελικά συγκεντρώθηκαν 589 άνθρωποι, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στη Γερμανία για παροχή καταναγκαστικής εργασίας. Από αυτούς επέστρεψαν στην πατρίδα τους μετά το τέλος του πολέμου μόνο 49 άτομα, αφού οι υπόλοιποι έχασαν τη ζωή τους λόγω των κακουχιών και των επιδημιών τύφου.

Στις 23 Οκτωβρίου 1944 μέλη της ολλανδικής Αντίστασης εκτέλεσαν στο Αμστερνταμ τον αξιωματικό των SS Χέρμπερτ Ολσαγκελ. Την επόμενη ημέρα συνελήφθησαν 29 πολίτες, οι οποίοι εκτελέστηκαν μέσα στο πλήθος στο κέντρο της πόλης. Οι γερμανικές δυνάμεις επίσης έβαλαν φωτιά σε ορισμένα κτίσματα στο κέντρο του Αμστερνταμ.

Στην Ανατολή η συμπεριφορά του Γερμανικού Στρατού υπήρξε από την αρχή πολύ πιο βίαιη σε σχέση με τη διαγωγή στη Δύση. Και αυτό διότι στην Ανατολή η Γερμανία είχε εδαφικές διεκδικήσεις και αντιμετώπιζε τους σλαβικούς πληθυσμούς ως φυλετικούς και πολιτικούς εχθρούς. Στην Πολωνία οι γερμανικές ακρότητες θεωρήθηκαν εν μέρει από τη γερμανική πλευρά ανταπάντηση στις διώξεις που υφίστατο ο γερμανικής καταγωγής πληθυσμός του πολωνικού κράτους τα προηγούμενα έτη, αλλά και κατά τα πρώτα στάδια του πολέμου.

Αμέσως μετά την εισβολή στην Πολωνία, τον Σεπτέμβριο του 1939, σημειώθηκαν οι πρώτες εκτελέσεις άμαχων πολιτών. Στις 5 Σεπτεμβρίου 200 άμαχοι εκτελέστηκαν ή κάηκαν ζωντανοί στο Σοσνοβίτσε από στρατιώτες της Νότιας Στρατιάς. Μεταξύ των νεκρών περιλαμβάνονταν 12 Εβραίοι. Στις 6 Σεπτεμβρίου στο Καγιετανοβίτσε εκτελέστηκαν περίπου 80 Πολωνοί, ενώ το χωριό καταστράφηκε. Στις 8 Σεπτεμβρίου στο Πίνκτσοβ σκοτώθηκαν περίπου 300 Πολωνοί και καταστράφηκαν περισσότερα από 500 σπίτια μετά από επίθεση του Γερμανικού Στρατού στο χωριό. Στις 10 Σεπτεμβρίου 160 πολίτες, μεταξύ αυτών και γυναικόπαιδα, εκτελέστηκαν ή κάηκαν ζωντανοί στο Κιλεγιόβιτσε, ενώ το χωριό καταστράφηκε ολοκληρωτικά. Μετά την τελική επικράτηση του Γερμανικού Στρατού ακολούθησε μια μακρά περίοδος κατοχής του πολωνικού λαού, έως τον Ιανουάριο του 1945. Την περίοδο αυτή σημειώθηκαν 2.332 εκτελέσεις και οι νεκροί ανήλθαν σε 34.098 άτομα. Από το σύνολο αυτό μόλις το 16% είχε καταδικαστεί με βάση τις διεθνείς συνθήκες. Οι υπόλοιποι εκτελέστηκαν χωρίς δίκες ή επιδίκαση ποινής.

Μετά την κατάληψη της Γιουγκοσλαβίας τον Απρίλιο του 1941 οι γερμανικές δυνάμεις αντιμετώπισαν αντιστασιακή δραστηριότητα από τον σερβικό πληθυσμό, αφού οι Κροάτες και οι Βόσνιοι μουσουλμάνοι ευνοήθηκαν από την κατάσταση η οποία προέκυψε. Στις 19 Απριλίου 1941 σκοτώθηκε ένας Γερμανός στρατιώτης και ένας άλλος τραυματίστηκε σοβαρά στο Πάντσεβο από ενέδρα ανταρτών. Την επόμενη ημέρα ο Γερμανικός Στρατός συγκέντρωσε 100 πολίτες για εξέταση. Ο διοικητής της πόλης, ο αντισυνταγματάρχης Φριτς Μπάντελοβ, διεξήγαγε δίκες οι

Δημόσιοι απαγχονισμοί Σοβιετικών πολιτών στο Χάρκοβο τον Νοέμβριο του 1941.

οποίες δεν ακολουθούσαν τις συμβάσεις του διεθνούς δικαίου. Ο προεδρεύων δικαστής, ο ταγματάρχης των SS Ρούντολφ Χόφμαν, καταδίκασε 36 από τους συλληφθέντες πολίτες σε θάνατο. Τις επόμενες ημέρες 18 εκτελέστηκαν στο νεκροταφείο της πόλης και 18 απαγχονίστηκαν από απόσπασμα του Τάγματος «Grossdeutschland». Τα πτώματα των απαγχονισθέντων αφέθηκαν στη θέση τους αρκετές ημέρες για εκφοβισμό των υπόλοιπων πολιτών και αποτροπή άλλων αντιστασιακών ενεργειών.

Μετά τη γερμανική επίθεση στην ΕΣΣΔ οι Σέρβοι κομμουνιστές και οι Εβραίοι της άλλοτε Γιουγκοσλαβίας θεωρήθηκαν επικίνδυνες πολιτικά ομάδες από τις γερμανικές αρχές κατοχής. Η αντιστασιακή δραστηριότητα την οποία υποκινούσε το Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας υπό τον Γιόζεφ Μπροζ (Τίτο) προκάλεσε την αντίδραση των γερμανικών δυνάμεων, οι οποίες θα απαγχόνιζαν πλέον δημοσίως κομμουνιστές και Εβραίους ως αντίποινα.

Η νέα τακτική εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στις 20 Ιουλίου 1941, μετά από την ανεπιτυχή απόπειρα δολοφονίας του στρατηγού Ανταλμπερτ Λόντσαρ. Οι Γερμανοί εκτέλεσαν 52 κομμουνιστές και Εβραίους από διάφορες πόλεις στην ευρύτερη περιοχή, όπου σημειώθηκε η απόπειρα δολοφονίας. Εκτελέσεις – με απαγχονισμό και πυροβολισμό - πραγματοποιήθηκαν στο Τσατσάκ, το Βελιγράδι και το Κρούσεβατς. Εως τον Αύγουστο του 1941 είχαν εκτελεστεί περισσότεροι από 1.000 κομμουνιστές και Εβραίοι, ενώ οι απώλειες των Γερμανών από την αντιστασιακή δραστηριότητα ανέρχονταν σε 21 στρατιώτες.

Η εμφάνιση των Σέρβων εθνικιστών Τσέτνικ δυσχέρανε την κατάσταση για τους Γερμανούς, αφού εκτός από τα μεγάλα αστικά κέντρα, το μεγαλύτερο τμήμα της υπαίθρου ελεγχόταν από τις ομάδες των ανταρτών. Για την αντιμετώπιση της αυξημένης αντιστασιακής δραστηριότητας ο Βίλχελμ Καϊτέλ, επικεφαλής της Ανώτατης Διοίκησης της Wehrmacht, εξέδωσε στις 16 Σεπτεμβρίου 1941 διαταγή για τις επιχειρήσεις κατά των ανταρτών, στην οποία προτεινόταν, σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη, η θανάτωση 50-100 κομμουνιστών για κάθε νεκρό Γερμανό στρατιώτη. Επίσης προτεινόταν η συστηματική εκκαθάριση ολόκληρων περιοχών από τον πληθυσμό τους, με τη μεταφορά των αμάχων σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, ώστε να μη διαθέτουν οι αντάρτες βάσεις ανεφοδιασμού. Η διαταγή αυτή ωστόσο δεν εφαρμόστηκε στον ίδιο βαθμό σε όλες τις κατεχόμενες χώρες. Στις 22 Σεπτεμβρίου 1941 ο πληθυσμός της περιοχής Μάτσβα εκκενώθηκε και μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Σάμπατς. Κατά την πραγματοποίηση αυτών των ενεργειών σκοτώθηκαν 830 άμαχοι, ενώ εκτοπίστηκαν 8.400 άτομα.

Στις αρχές Οκτωβρίου του 1941 σκοτώθηκαν 21 Γερμανοί στρατιώτες από ενέδρα ανταρτών. Ο στρατηγός Φραντς Μπέμε, τότε πληρεξούσιος επικεφαλής στρατηγός στη Σερβία, διέταξε την εκτέλεση του εκατονταπλάσιου αριθμού ατόμων, ήτοι 2.100 ανθρώπων, ως ενέργεια αντιποίνων. Για τον σκοπό αυτό επιλέχθηκαν Σέρβοι πολίτες, Εβραίοι και Αθίγγανοι από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τα οποία είχαν μεταβληθεί σε δεξαμενές αναλώσιμου ανθρώπινου δυναμικού. Η σχετική διαταγή του στρατηγού Μπέμε, με ημερομηνία 10 Οκτωβρίου 1941, καθόριζε ότι πλέον για

κάθε αντιστασιακή ενέργεια που κατέληγε σε θάνατο Γερμανών στρατιωτών θα επιλέγονταν να εκτελεστούν άμαχοι που ανήκαν στις εξής κατηγορίες: κομμουνιστές, Εβραίοι, εθνικιστές. Οι Γερμανοί εκτελούσαν κάθε φορά εκατοντάδες ανθρώπους τους οποίους είχαν συλλάβει και θεωρούσαν ομήρους.

Μια από τις συνήθεις τακτικές του Γερμανικού Στρατού ήταν η χρήση των αμάχων ως ανθρώπινης ασπίδας ή ως εξιλαστήριων θυμάτων. Τον Οκτώβριο του 1941 οι γερμανικές δυνάμεις άρχισαν να αποχωρούν ελεγχόμενα από τη νότια Σερβία λόγω της πίεσης των ανταρτών. Διατήρησαν τον έλεγχο της πόλης Κράλιεβο με τα τάγματα πεζικού 739 και 747 της 717ης Μεραρχίας Πεζικού. Στις 13 Οκτωβρίου οι μονάδες αυτές περικυκλώθηκαν από δυνάμεις ανταρτών, οι οποίες όμως δεν κατάφεραν να κάμψουν τη γερμανική αντίσταση. Την επόμενη ημέρα οι Γερμανοί άρχισαν να συγκεντρώνουν εκατοντάδες πολίτες ως ομήρους, τους οποίους άρχισαν να εκτελούν από τις 15 Οκτωβρίου, οπότε και εκτελέστηκαν 300 Σέρβοι πολίτες. Οι συλλήψεις επεκτάθηκαν στο σύνολο των ανδρών της πόλης, ηλικίας 14 έως 60 ετών. Στις 16 Οκτωβρίου εκτελέστηκαν συνολικά 1.736 άνδρες και 19 γυναίκες «*κομμουνιστικών φρονημάτων*».

Αυτή δεν θα ήταν, όμως, η μεγαλύτερη σφαγή στην κατεχόμενη Σερβία. Μετά από επίθεση ανταρτών στο Κραγκούγεβατς, από την οποία σκοτώθηκαν δέκα Γερμανοί στρατιώτες και τραυματίστηκαν επιπλέον 26, μονάδες του 749ου και του 724ου Τάγματος Πεζικού εκτέλεσαν αρχικά στις 19 Οκτωβρίου 422 ενήλικες άνδρες στα χωριά κοντά στο Κραγκούγεβατς. Την επόμενη ημέρα, κατόπιν διαταγής του διοικητή του 749ου Τάγματος, ταγματάρχη Οτο Ντες, συγκεντρώθηκαν χιλιάδες πολίτες αδιακρίτως ηλικίας, συχνά και παιδιά από τα σχολικά συγκροτήματα. Εως τις 21 Οκτωβρίου οι Γερμανοί είχαν εκτελέσει συνολικά 2.300 Σέρβους διαφόρων ηλικιών και ιδιοτήτων. Ο αριθμός αφορούσε την αναλογία που είχαν θεσπίσει οι αρχές κατοχής και σύμφωνα με την οποία θα εκτελούντο 100 όμηροι για κάθε νεκρό Γερμανό στρατιώτη και 50 για κάθε τραυματία. Εκτελέστηκαν επίσης ορισμένοι Εβραίοι και κομμουνιστές, καθώς και 53 κατάδικοι από την τοπική φυλακή.

Ανάλογες επιχειρήσεις με εκτελέσεις αμάχων-μικρότερης κλίμακας- διεξάγονταν και από μονάδες του Ουγγρικού Στρατού ο οποίος κατείχε τη σερβική περιοχή της Βοϊβοντίνα.

Στην εδαφική επικράτεια της ΕΣΣΔ τα εγκλήματα κατά αμάχων πολιτών που ακολούθησαν τη γερμανική εισβολή του 1941 υπήρξαν πολυάριθμα. Ο Γερμανικός Στρατός δεν αισθανόταν δεσμευμένος από τη Συνθήκη της Γενεύης του 1929, καθώς η ΕΣΣΔ δεν είχε υπογράψει ποτέ τη σχετική συνθήκη. Οι τοπικοί στρατιωτικοί διοικητές είχαν το δικαίωμα να επιβάλουν εκτεταμένα αντίποινα για οποιαδήποτε αντιστασιακή δραστηριότητα. Με το διάταγμα του Χίτλερ της 13ης Μαΐου 1941, ενόψει της σχεδιαζόμενης εισβολής στην ΕΣΣΔ, η ευθύνη για τους πολίτες μεταβιβάστηκε από τα στρατοδικεία στις ίδιες τις στρατιωτικές μονάδες. Με αυτό το μέτρο η απόδοση δικαιοσύνης καθίστατο μια συνοπτική διαδικασία εκτέλεσης και τρομοκράτησης του άμαχου πληθυσμού. Η διάκριση μεταξύ πολίτη και στρατιώτη του εχθρού σχεδόν είχε καταργηθεί, αφού οι ένοπλοι πολίτες θα αντιμετωπίζονταν ως άτακτα στρατεύματα, αντάρτες, ενώ εγκρινόταν η χρήση μαζικών αντιποίνων κατά του άμαχου πληθυσμού. Σε συμπληρωματικές οδηγίες για το διάταγμα του Χίτλερ, που εκδόθηκαν από την Ομάδα Στρατιάς Β στις 13 Ιουνίου 1941, αναστελλόταν η ισχύς του άρθρου ΙΙ της Συνθήκης της Χάγης για τη διεξαγωγή του πολέμου στην ξηρά. Με βάση αυτή την τροποποίηση οι επιχειρήσεις κατά των άμαχων πολιτών υπόκεινται σε τιμωρία, μόνο εάν παραβιάζουν τους πειθαρχικούς κανόνες. Σταδιακά η προπαγάνδα

Νεκρός Γιουγκοσλάβος αντάρτης, ο οποίος εκτελέστηκε από τον ιταλικό στρατό κατοχής.

των Γερμανών για ταύτιση των Σοβιετικών πολιτών με άτακτα στρατεύματα κατέστη κατά το μάλλον ή ήττον πραγματικό δεδομένο. Η εξέλιξη αυτή οφειλόταν τόσο στη βία και τις τακτικές καταστολής του Γερμανικού Στρατού κατοχής όσο και στην αναβάθμιση της αντίστασης χάρη στις ενέργειες των πολιτικών στελεχών του Ερυθρού Στρατού και των συνδέσμων τους στα μετόπισθεν. Από τα μέσα του 1942 η αντιστασιακή δραστηριότητα θα κορυφωνόταν, ιδίως στη Λευκορωσία. Αντίστοιχα, ωστόσο, θα επιτεινόταν και η βία των δυνάμεων κατοχής, που αντιμετώπιζαν πλέον τους αντάρτες ως «*συμμορίτες*» (banditen), ταραξίες της έννομης τάξης. Η καταστολή ανατέθηκε στα Waffen SS, ακόμη και σε ειδικές μονάδες, όπως το Τάγμα «Ντιρλεβάνγκερ», που αποτελείτο από κοινούς κατάδικους του ποινικού δικαίου, και το οποίο αργότερα διαλύθηκε λόγω απειθαρχίας και εγκλημάτων πολέμου. Χαρακτηριστική είναι η φρασεολογία στη Διαταγή της Ανωτάτης Διοίκησης της Wehrmacht της 16ης Δεκεμβρίου 1942, όταν πλέον η αντιστασιακή δραστηριότητα και οι εξελίξεις στον νότιο τομέα του μετώπου είχαν προκαλέσει σοβαρά προβλήματα στις γερμανικές επιχειρήσεις κατά του Ερυθρού Στρατού: «*[...] 1. Σε αυτό τον πόλεμο κατά των συμμοριτών ο εχθρός χρησιμοποιεί φανατικούς μαχητές με κομμουνιστική εκπαίδευση, οι οποίοι δεν διστάζουν να πραγματοποιήσουν κάθε βίαιη πράξη. Περισσότερο από ποτέ το θέμα είναι πλέον η μάχη για την ίδια την ύπαρξή μας. Η μάχη αυτή δεν σχετίζεται με τον ιπποτισμό της μάχης ή τις συμφωνίες της Συνθήκης της Γενεύης. [...] 2. Κανείς Γερμανός που εμπλέκεται σε αυτό τον πόλεμο κατά των συμμοριτών δεν θα υπόκειται σε πειθαρχικές ενέργειες για τη διαγωγή του στον πόλεμο κατά των συμμοριτών και των συνεργατών τους*».

Στον νότιο τομέα επιχειρήσεων ο Γερμανικός Στρατός προέβη κατά την προέλασή του προς το Στάλινγκραντ και την ευρύτερη περιοχή του Καυκάσου σε αρκετά εγκλήματα πολέμου. Μετά την κατάληψη της πόλης Λουτσκ στην Ουκρανία στο τέλος Ιουνίου του 1941, μονάδες της SD συνέλαβαν 300 Εβραίους και 20 κομμουνιστές, τους τελευταίους με την κατηγορία της λεηλασίας. Ολοι εκτελέστηκαν στις 30 Ιουνίου. Στις 2 Ιουλίου μονάδες της στρατιωτικής αστυνομίας και της 6ης Στρατιάς εκτέλεσαν- σε συνεργασία με τον ουκρανικό πληθυσμό- περισσότερους από 1.000 Εβραίους στην πόλη, ως ανταπόδοση για την παλαιότερη εκτέλεση 2.800 Ουκρανών από το σοβιετικό καθεστώς. Με τα μέτρα αυτά ο Γερμανικός Στρατός επιδίωκε αφενός την εκκαθάριση των μετόπισθεν από πιθανά εχθρικά στοιχεία, αφετέρου την απόσπαση της εύνοιας του ουκρανικού πληθυσμού, που αρχικά υποδέχθηκε τους Γερμανούς ως απελευθερωτές από τη σοβιετική καταπίεση.

Στις αρχές Ιουλίου του 1941 οι γερμανικές δυνάμεις-συγκεκριμένα άνδρες της Μεραρχίας «Βίκινγκ» των SS, της 9ης Τεθωρακισμένης Μεραρχίας, της 60ής Μεραρχίας Πεζικού και της 125ης Μεραρχίας Πεζικού- εκτέλεσαν περίπου 1.000 Εβραίους της Ταρνοπόλ ως αντίποινα για τις ακρότητες σε βάρος Ουκρανών, αιχμάλωτων Γερμανών στρατιωτών και κατοίκων γερμανικής καταγωγής της ΕΣΣΔ από μονάδες της NKVD, της σοβιετικής μυστικής αστυνομίας.

Ιταλοί στρατιώτες αμέσως μετά την εκτέλεση αμάχων πολιτών στο Μαυροβούνιο.

Στις αρχές Αυγούστου του 1941 η SD συνέλαβε περισσότερους από 400 Εβραίους στο Ζίτομιρ, οι οποίοι εκτελέστηκαν σε συνεργασία με την 6η Στρατιά. Στο Φάστοβ (Fastov), σύμφωνα με την Αναφορά Επιχειρησιακής Κατάστασης, αρ. 80 (11/9/1941), «*η τάξη ήταν δυνατόν να εξασφαλιστεί μόνον αφού εκτελέστηκαν ένας πρώην τρομοκράτης και ολόκληρος ο εβραϊκός πληθυσμός της πόλης, μεταξύ 12 και 60 ετών, συνολικά 262 άτομα, από το Sonderkommando 4a*».

Μετά την κατάληψη του Κιέβου ο Γερμανικός Στρατός εκκένωσε την πόλη και τα περίχωρα από ολόκληρο τον εβραϊκό πληθυσμό, τον οποίον θεωρούσε υπεύθυνο για την παρατεινόμενη αντιστασιακή δραστηριότητα στο εσωτερικό της κατειλημμένης πόλης. Στις 29 και 30 Σεπτεμβρίου μονάδες των SS εκτέλεσαν συνολικά 33.771 Εβραίους στη θέση Μπάμπι Γιαρ. Οι νεκροί τοποθετήθηκαν σε έναν εκτεταμένο χώρο ταφής, ο οποίος κατόπιν σκεπάστηκε με χώμα. Στο Χάρκοβο στο τέλος του 1941 θανατώθηκαν 200 κομμουνιστές, με εκτέλεση ή απαγχονισμό σε δημόσια

Στο Ταρνοπόλ της Ουκρανίας στις 6 Ιουλίου 1941 ο τοπικός ουκρανικός πληθυσμός επιδόθηκε σε σφαγές Εβραίων με τη συνεργασία του Γερμανικού Στρατού εισβολής.

θέα, καθώς και ορισμένοι Εβραίοι, ως αντίποινα για τον θάνατο Γερμανών στρατιωτών από βόμβες που είχαν τοποθετηθεί σε δημόσια κτήρια από τον υποχωρούντα Σοβιετικό Στρατό.

Στον κεντρικό τομέα επιχειρήσεων των γερμανικών δυνάμεων, με απόληξη τα περίχωρα της Μόσχας, οι γερμανικές δυνάμεις αντιμετώπισαν επίσης με αγριότητα την αντιστασιακή δραστηριότητα των Σοβιετικών. Τον πρώτο χρόνο της κατοχής, έως τα μέσα του 1942, θανατώθηκαν περίπου 80.000 άτομα για αντιστασιακή δραστηριότητα. Συχνά τα γερμανικά στρατεύματα χρησιμοποιούσαν άμαχους πολίτες ως ανθρώπινες ασπίδες σε ορισμένες επιχειρήσεις τους, ενίοτε χωρίς αποτέλεσμα, αφού οι στρατιώτες δεν δίσταζαν να πυροβολήσουν τους άμαχους, οι οποίοι θεωρούντο προδότες και συνεργοί του εχθρού. Σε άλλες περιπτώσεις οι άμαχοι χρησιμοποιούντο για την εκκαθάριση ναρκοπεδίων, τακτική που απαγορευόταν από το διεθνές δίκαιο.

Ο διοικητής της 9ης Στρατιωτικής Περιφέρειας απέστειλε την ακόλουθη αναφορά στην Ανώτατη Διοίκηση για τις ακρότητες των γερμανικών στρατευμάτων: «*Θέμα: Ακρότητες σε βάρος του άμαχου πληθυσμού της Ανατολής. Οσον αφορά τις πολυάριθμες μαζικές εκτελέσεις στη Ρωσία, ήμουν αρχικά πεπεισμένος ότι είχαν τονιστεί υπέρμετρα. Επισυνάπτω μια αναφορά του στρατηγού Ρέσλερ, η οποία επιβεβαιώνει πλήρως τις φήμες αυτές. [...] Εάν τέτοια μέτρα πραγματοποιούνται ανοικτά, θα γίνουν γνωστά πίσω στην πατρίδα και θα προκαλέσουν επικρίσεις. Σίρβιντ (Schirwindt)*».

Το 1943 οι επιχειρήσεις κατά των ανταρτών κατέστησαν πραγματικός τακτικός πόλεμος. Πλέον ο Γερμανικός Στρατός χρησιμοποιούσε βαρύ εξοπλισμό, τεθωρακισμένα, ακόμη και την αεροπορία, για να καταστείλει την αντιστασιακή δραστηριότητα. Στις επιχειρήσεις αυτές εμπλέκονταν η Wehrmacht, οι ειδικοί σχηματισμοί Einsatzgruppen, τα SS, η SD και η αστυνομία. Ολόκληρες περιοχές εκκενώνονταν από τον πληθυσμό τους, ώστε να δημιουργηθούν νεκρές ζώνες και να διευκολυνθεί ο έλεγχος στα μετόπισθεν.

Η ιταλική στρατιωτική παρουσία στη Γιουγκοσλαβία, κυρίως στο Μαυροβούνιο, συνοδεύτηκε από σημαντικά επεισόδια σε βάρος των άμαχων πολιτών. Την 1η Μαρτίου 1942 ο στρατηγός Μάριο Ροάτα, επικεφαλής της Δεύτερης Στρατιάς, εξέδωσε τη διαταγή 3C προς τους υφισταμένους του. Το κείμενο προέβλεπε αυστηρές κυρώσεις για τον υποτελή σλαβικό πληθυσμό, αφού θα εφαρμόζονταν μαζικές και συνοπτικές εκτελέσεις, λήψη ομήρων, πραγματοποίηση εκτεταμένων άλλων αντιποίνων, όπως φυλακίσεις και πυρπολήσεις οικιών και γενικώς δρακόντεια μέτρα, που αποσκοπούσαν στην τρομοκράτηση του σλαβικού πληθυσμού.

Μετά τον πόλεμο, πάντως, δεν υπήρξαν καταδίκες σε βάρος των Ιταλών εγκληματιών πολέμου που έδρασαν στη βόρεια και την ανατολική Αφρική, τη Γαλλία, τη Βαλκανική Χερσόνησο και το Ανατολικό Μέτωπο, μολονότι περισσότεροι από 1.200 Ιταλοί αξιωματικοί παραπέμφθηκαν με σχετικές κατηγορίες. Αντίθετα, δηλαδή, με ό,τι συνέβη στην ηττημένη Γερμανία μετά το τέλος του πολέμου και την εμπειρία της αποναζιστικοποίησης, στην Ιταλία δεν υπήρξαν αντίστοιχα φαινόμενα απόδοσης δικαιοσύνης ή συλλογικής ενοχοποίησης των επικεφαλής αξιωματούχων λ.χ. των φασιστικών οργανώσεων, παρά τα διαβήματα στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών των κυβερνήσεων της Ελλάδας, της Γιουγκοσλαβίας και της Αιθιοπίας.

3 Εγκλήματα κατά αιχμαλώτων πολέμου

ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ

Κατά την επίθεση των γερμανικών δυνάμεων στο Δυτικό Μέτωπο, υπήρξαν κάποιες περιπτώσεις παραβίασης του διεθνούς δικαίου από τα γερμανικά στρατεύματα. Στις 26 Μαΐου 1940, καθώς οι γερμανικές δυνάμεις έσφιγγαν τον κλοιό τους γύρω από τους υποχωρούντες Βρετανούς, ένας λόχος του Βασιλικού Τάγματος του Νόρφολκ παραδόθηκε σε άνδρες του 2ου Τάγματος Πεζικού της 3ης Μεραρχίας Τεθωρακισμένων Totenkopf των Waffen SS, επικεφαλής του οποίου ήταν ο υπολοχαγός των SS Φριτς Κνέχλαιν. Οι 99 αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν σε ένα κοντινό συγκρότημα αγροικιών, όπου τους παρέταξαν έναντι ενός τοιχώματος. Οι βολές των δύο πολυβόλων σκότωσαν τους 97, ενώ δύο κατάφεραν να διαφύγουν. Αργότερα αιχμαλωτίστηκαν από άλλη γερμανική μονάδα και μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδο αιχμαλώτων. Οι νεκροί τοποθετήθηκαν σε έναν ρηχό, πρόχειρο λάκκο μπροστά από τις αγροικίες. Το 1942 πραγματοποιήθηκε εκταφή των νεκρών από τις γαλλικές Αρχές, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στο τοπικό νεκροταφείο του Λε Παραντί. Μετά τον πόλεμο ο Κνέχλαιν συνελήφθη και δικάστηκε για το έγκλημα αυτό στο Αμβούργο. Καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε με απαγχονισμό στις 28 Ιανουαρίου 1949.

Στις 27 Μαΐου 1940, την επομένη της σφαγής στο Λε Παραντί, περί τους 100 άνδρες του 2ου Βασιλικού Τάγματος Γουόργουικσαιρ συνελήφθησαν αιχμάλωτοι από άνδρες του 2ου Τάγματος της 1ης Μεραρχίας Τεθωρακισμένων SS Leibstanbdarte Adolf Hitler στο Εσκελμπέκ, κοντά στο Βόρμχουντ, περί τα 18 χιλιόμετρα από τη Δουνκέρκη, προορισμό των υποχωρούντων Βρετανών. Οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν σε μια κοντινή αγροικία, όπου περιορίστηκαν. Τότε οι Γερμανοί στρατιώτες έριξαν στο εσωτερικό της αγροικίας πέντε χειροβομβίδες, οι οποίες σκότωσαν τους περισσότερους από τους αιχμαλώτους. Μερικοί σκοτώθηκαν από πυρά των Γερμανών στρατιωτών, ενώ επέζησαν 15 άνδρες, οι οποίοι αργότερα μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδο αιχμαλώτων. Οι νεκροί θάφτηκαν σε έναν μαζικό τάφο, σε διπλανή τοποθεσία. Το 1941 άνδρες των SS αποκάλυψαν τα πτώματα και τα μετέφεραν σε διάφορα κοιμητήρια στις κοντινές πολίχνες, για να καλύψουν το έγκλημα.

Ο εθνικοσοσιαλισμός ως θανάσιμος εχθρός του χριστιανισμού.

Μετά την επιτυχημένη απόβαση των συμμαχικών δυνάμεων στη Νορμανδία, τον Ιούνιο του 1944, σημειώθηκαν αρκετά περιστατικά ακροτήτων κατά αιχμάλωτων στρατιωτών των πρώτων. Σε πολλές περιπτώσεις οι υπαίτιοι των σφαγών ήταν νεαρής ηλικίας Γερμανοί στρατιώτες, οι οποίοι επιδείκνυαν κατά κανόνα έντονο ιδεολογικό φανατισμό, ενώ πολλοί από αυτούς είχαν υποστεί τις συνέπειες των συμμαχικών βομβαρδισμών που είχαν προκαλέσει την απώλεια εκατοντάδων χιλιάδων άμαχων Γερμανών πολιτών.

Στις 8 Ιουνίου 37 Καναδοί στρατιώτες αιχμαλωτίστηκαν από άνδρες της 12ης Μεραρχίας Τεθωρακισμένων των SS Hitlerjugend. Οι δράστες συγκεκριμένα ανήκαν στο 2ο Τάγμα του 26ου Τεθωρακισμένου Συντάγματος Γρεναδιέρων. Οι αιχμάλωτοι Καναδοί στρατιώτες αρχικά οδηγήθηκαν στο διοικητήριο του 2ου Τάγματος και κατόπιν σε ένα ξέφωτο, κοντά στο χω-

Ο Γιοακίμ Πάιπερ κατά τη διάρκεια της δίκης του για την εκτέλεση Αμερικανών αιχμαλώτων στο Μαλμεντύ.

«Ο Χίτλερ, αυτός είναι ο πόλεμος. Γερμανέ στρατιώτη, πατά και στο δικό σου αίμα». Με βάση έναν πίνακα του Φραντς φον Στουκ, η σοβιετική προπαγάνδα θεωρεί υπεύθυνο για κάθε θάνατο τον Χίτλερ.

ριό Λε Μενίλ-Πατύ (Le Mesnil-Patty). Αφού διατάχθηκαν να καθίσουν κάτω, με τους πληγωμένους άνδρες τους στο κέντρο, εκτελέστηκαν με ριπές πολυβόλου. Οι απώλειες ανήλθαν συνολικά σε 35 νεκρούς. Δύο από τους Καναδούς αιχμαλώτους κατάφεραν να διαφύγουν προσωρινά. Σύντομα συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδο αιχμαλώτων.

Σε μια άλλη περίσταση στις 8 Ιουνίου συνελήφθησαν περίπου 40 Καναδοί του σώματος North Nova Scotia Highlanders, κοντά στα χωριά Ωτί και Μπουρόν. Οι άνδρες αυτοί σκοτώθηκαν μετά την αιχμαλωσία τους, κατά την επιστροφή της γερμανικής μονάδας η οποία τους συνέλαβε στα μετόπισθεν. Τα άψυχα σώματα των στρατιωτών πετάχτηκαν κατόπιν στο οδόστρωμα. Μερικοί Γάλλοι πολίτες έσπευσαν να απομακρύνουν τα πτώματα στην άκρη, όμως διατάχθηκαν από τους Γερμανούς στρατιώτες να τα επαναφέρουν στην αρχική τους θέση, ώστε να είναι ορατά από τους στρατιώτες των Συμμάχων.

Στις 8 Ιουνίου εκτελέστηκαν επιπλέον 26 Καναδοί στρατιώτες στον Πύργο του Ωντρί, οι οποίοι είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι από Τάγμα Προκαλύψεως της 12ης Μεραρχίας Panzer των SS Hitlerjugend. Η συγκεκριμένη μεραρχία, αποτελούμενη από μέλη της Χιτλερικής Νεολαίας, που ενίοτε ήταν μόλις 15 ετών, διέπραξε αρκετά εγκλήματα πολέμου σε βάρος των στρατιωτών των Συμμάχων. Συνολικά υπολογίζεται ότι ακρότητες συνέβησαν σε 31 διακριτές περιπτώσεις, με θύματα 134 Καναδούς, τρεις Βρετανούς και έναν Αμερικανό στρατιώτη. Ο διοικητής της μεραρχίας, Κουρτ Μάγιερ, δικάστηκε μεταπολεμικά στο Αουριχ της Γερμανίας και στις 28 Δεκεμβρίου 1945 καταδικάστηκε σε θάνατο. Η ποινή του αργότερα μετατράπηκε σε ισόβια και το 1954 αποφυλακίστηκε για λόγους υγείας.

Ιδιαίτερα γνωστή είναι η σφαγή στην τοποθεσία του Βελγίου Μαλμεντύ, όπου στις 17 Δεκεμβρίου 1944 εκτελέστηκαν 84 Αμερικανοί στρατιώτες, αιχμάλωτοι πολέμου. Κατά τη γερμανική αντεπίθεση στις Αρδέννες η 1η Μεραρχία Panzer των SS, που τελούσε υπό τις διαταγές του ταγματάρχη των SS Γιοακίμ Πάιπερ, εγκλώβισε άνδρες του 285ου Τάγματος Παρατήρησης Πυροβολικού από την 7η Αμερικανική Μεραρχία Τεθωρακισμένων. Ο επικεφαλής των Αμερικανών στρατιωτών, υπολοχαγός Βίρτζιλ Λάρυ, αποφάσισε να προχωρήσει σε παράδοση. Οι αιχμάλωτοι μεταφέρθηκαν σε ένα παρακείμενο χωράφι. Μερικοί από αυτούς προσπάθησαν να δραπετεύσουν, ώστε να καταφύγουν στο παρακείμενο δάσος. Ενας από τους άνδρες των SS τράβηξε το πιστόλι του και πυροβόλησε τον οδηγό του υπολοχαγού Λάρυ, σκοτώνοντάς τον. Τότε τα γερμανικά τεθωρακισμένα άνοιξαν πυρ με τα πολυβόλα τους κατά των αιχμαλώτων. Οι νεκροί ανήλθαν σε 84 άτομα, ενώ 43 Αμερικανοί στρατιώτες επέζησαν. Οι νεκροί αφέθηκαν στο χιόνι και τα πτώματά τους εντοπίστηκαν αργότερα, από την 30ή Μεραρχία Πεζικού στις 14 Ιανουαρίου 1945. Οι Αμερικανοί εξοργίστηκαν με την ενέργεια αυτή των SS και ως αποτέλεσμα εκδόθηκε διαταγή ότι για την επόμενη εβδομάδα θα εκτελούντο όλοι οι άνδρες των SS που θα συλλαμβάνονταν αιχμάλωτοι. Μετά τον πόλεμο 74 Γερμανοί στρατιώτες των SS, μεταξύ αυτών και ο Πάιπερ, καταδικάστηκαν σε ποινές που κυμαίνονταν από την πολυετή κάθειρξη έως τον θάνατο. Ο Πάιπερ αφέθηκε ελεύθερος το 1956, όμως δολοφονήθηκε από Γάλλους κομμουνιστές τρομοκράτες το 1972.

Μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών από την κυβέρνηση Μπαντόλιο στις 8 Σεπτεμβρίου 1943, οι γερμανικές δυνάμεις κινήθηκαν αστραπιαία για να εξουδετερώσουν τους έως τότε συμμάχους τους, που ξαφνικά είχαν μετατραπεί σε εχθρικές δυνάμεις. Στις 11 Σεπτεμβρίου ο Χίτλερ ενέκρινε με διάταγμά του την εκτέλεση των Ιταλών αξιωματικών που συλλαμβάνονταν αιχμάλωτοι. Στην Κεφαλλονιά υπήρχε η ιταλική Μεραρχία Acqui, αποτελούμενη από 525 αξιωματικούς και 11.500 στρατιώτες, υπό τον στρατηγό Αντόνιο Γκαντίν. Σύντομα κατέφθασαν στο νησί το 11ο Τάγμα του Συντάγματος Κυνηγών της 1ης Ορεινής Μεραρχίας υπό τον ταγματάρχη Χάραλντ φον Χίρσφελντ. Με τη συνδρομή της Luftwaffe, οι γερμανικές δυνάμεις εξουδετέρωσαν με εντυπωσιακό τρόπο τους Ιταλούς αντιπάλους τους. Μετά την αιχμαλωσία των Ιταλών στρατιωτών, οι Γερμανοί άρχισαν να τους εκτελούν σε ομάδες των τεσσάρων έως δέκα ατόμων. Τέσσερις ώρες αργότερα, είχαν εκτελεστεί συνολικά 4.750 Ιταλοί στρατιώτες. Οι Γερμανοί δικαιολόγησαν την εκτέλεση ως καταστολή εχθρικών δυνάμεων. Μεταπολεμικά ο στρατηγός Χούμπερτ Λαντς (Hubert Lanz), ανώτερος διοικητής των γερμανικών μονάδων

που ενεπλάκησαν στη σφαγή, καταδικάστηκε σε κάθειρξη 12 ετών στις Δίκες της Νυρεμβέργης. Τελικά απελευθερώθηκε το 1951. Τη δεκαετία του 1950 τα πτώματα μεταφέρθηκαν στην Ιταλία, στο Στρατιωτικό Νεκροταφείο του Μπάρι. Το 2002 η υπόθεση επανήλθε στο προσκήνιο, όταν ασκήθηκε νέα δικαστική δίωξη στη Γερμανία εναντίον δέκα πρώην μελών της 1ης Ορεινής Μεραρχίας.

Στις 4 Οκτωβρίου 1943 οι Γερμανοί κατέλαβαν τη νήσο Κω, αιχμαλωτίζοντας συνολικά 1.388 Βρετανούς και 3.145 Ιταλούς στρατιώτες. Οι Γερμανοί συνέλαβαν τον συνταγματάρχη Φέλιτσε Λέτζιο και επιπλέον 101 αξιωματικούς των ιταλικών δυνάμεων, τους οποίους οδήγησαν σε μια θέση με αλυκές, ανατολικά της πόλης της Κω. Εκεί τους εκτέλεσαν σε ομάδες των δέκα ατόμων. Οι νεκροί θάφτηκαν σε μαζικούς τάφους. Μετά τη λήξη του πολέμου τα πτώματα των νεκρών Ιταλών αξιωματικών μεταφέρθηκαν στο Στρατιωτικό Νεκροταφείο του Μπάρι.

Τον Απρίλιο του 1945, καθώς οι συμμαχικές δυνάμεις στη Δύση είχαν πλέον εισχωρήσει στο εσωτερικό της ίδιας της Γερμανίας, στο νησί Τέξελ, δίπλα στις ακτές της Ολλανδίας, σημειώθηκε μια μεγάλης έκτασης σφαγή αιχμαλώτων πολέμου. Στο νησί υπήρχαν περίπου 700 πρώην στρατιώτες του Σοβιετικού Στρατού από τη Γεωργία, οι οποίοι είχαν προσφερθεί ως εθελοντές για τη μάχη κατά του μπολσεβικισμού. Οι Γεωργιανοί στρατιώτες είχαν σχηματίσει το 822ο Τάγμα Πεζικού και διοικούντο από περίπου 400 Γερμανούς υπαξιωματικούς και αξιωματικούς. Βλέποντας τη δυσμενή τροπή του πολέμου οι Γεωργιανοί πραγματοποίησαν εξέγερση κατά των Γερμανών αξιωματικών τους. Στο τέλος Απριλίου, με επικεφαλής τον λοχαγό Σάλβα Λολάτζε, κατάφεραν να εισέλθουν στους κοιτώνες των Γερμανών στρατιωτών και να σκοτώσουν 246 άνδρες κατά τη διάρκεια του ύπνου τους. Οι Γερμανοί απέστειλαν δυνάμεις από την ηπειρωτική Ολλανδία, για να καταστείλουν την εξέγερση. Αφού απέκτησαν τον έλεγχο της κατάστασης και αιχμαλώτισαν τους εξεγερθέντες Γεωργιανούς, οι Γερμανοί απέδωσαν συνοπτική δικαιοσύνη. Εδεσαν τους αιχμαλώτους ανά τέσσερα ή πέντε άτομα και τοποθέτησαν χειροβομβίδες ανάμεσά τους, οι οποίες τους κομμάτιασαν. Κατά την καταστολή της εξέγερσης και την εκτέλεση των αιχμαλώτων σκοτώθηκαν 476 Γεωργιανοί, οι οποίοι θάφτηκαν σε νεκροταφείο στο νησί Τέξελ.

ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ ΤΟΥ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ

Η τύχη των Σοβιετικών αιχμαλώτων πολέμου στο Ανατολικό Μέτωπο υπήρξε σκληρή. Γενικά υπολογίζεται ότι περισσότεροι από τους μισούς στρατιώτες που περιήλθαν σε αιχμαλωσία έχασαν τη ζωή τους, είτε λόγω εκτελέσεων είτε λόγω κακουχιών, των επιδημιών δυσεντερίας, φυματίωσης και τύφου και των βα-

Εκτελεσθέντες Σοβιετικοί στρατιώτες.

ναυσοτήτων. Οι νεκροί ανέρχονται σε 3.300.000 άτομα επί συνόλου 5.700.000 αιχμαλώτων, σε ποσοστό δηλαδή 58%, που συγκρινόμενο με το αντίστοιχο ποσοστό των νεκρών αιχμαλώτων στρατιωτών του Ρωσικού Στρατού κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (5%), καταδεικνύει τη ριζική μεταλλαγή των πολεμικών ηθών και την επικράτηση της μαζικής, αποστασιοποιημένης από την ατομική τύχη του στρατιώτη, σύγκρουσης.

Ηδη από την αρχή της εκστρατείας στην Ανατολή για την καταστροφή της ΕΣΣΔ ήταν έκδηλες οι προθέσεις των ιθυνόντων των γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων. Στις «*Οδηγίες για τη μεταχείριση των Σοβιετικών αιχμαλώτων πολέμου*», διαταγή που εκδόθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 1941 από την Ανωτάτη Διοίκηση της Wehrmacht, συγκεκριμένα από τον στρατηγό Χέρμαν Ράινεκε, αναφερόταν ότι ο πόλεμος στην Ανατολή δεν θα δεσμευόταν από τις συνήθεις αντιλήψεις περί ιπποτικού πολέμου και ότι ο εχθρός θα αντιμετωπιζόταν με δραστικά μέτρα. Οι στρατιώτες εξουσιοδοτούντο να κάνουν ελεύθερη χρήση των όπλων τους κατά των αιχμαλώτων πολέμου. Το κείμενο κατέληγε χαρακτηριστικά: «*Για τους λόγους αυτούς ο*

Ο Γιοακίμ Πάιπερ, ταγματάρχης των Waffen SS, υπεύθυνος για την εκτέλεση των αιχμάλωτων Αμερικανών στρατιωτών στο Μαλμεντύ και για βιαιοπραγίες σε βάρος ανδρών του Σοβιετικού Στρατού και Σοβιετικών αμάχων πολιτών.

μπολσεβίκος στρατιώτης έχει χάσει κάθε δικαίωμα να δέχεται μεταχείριση ως έντιμος στρατιώτης, σύμφωνα με τη Συνθήκη της Γενεύης».

Αλλωστε, η ΕΣΣΔ δεν είχε επικυρώσει στο σύνολό της τη Συνθήκη της Γενεύης του 1929 -όπως αντιθέτως είχε κάνει το Γερμανικό Ράιχ- ούτε αναγνώριζε ως δεσμευτική τη Σύμβαση της Χάγης του 1907 για τους κανόνες διεξαγωγής του πολέμου στην ξηρά. Με αυτό το δεδομένο αντιλαμβάνεται κανείς ότι η τακτική του Γερμανικού Στρατού στην Ανατολή ήταν εν μέρει αντίδραση στην αναμενόμενη σκληρότητα και βιαιότητα των μεθόδων του Ερυθρού Στρατού.

Πράγματι, η μεταχείριση των Σοβιετικών αιχμαλώτων πολέμου υπήρξε εξαρχής ιδιαίτερα σκληρή. Σε πολλές περιπτώσεις κάθε αιχμάλωτος θεωρείτο δόλιος αντίπαλος, κάθε ένδειξη ανυπακοής αποδεδειγμένη απόπειρα δολιοφθοράς, κάθε συζήτηση μεταξύ των αιχμαλώτων αρχή συνωμοτικής δράσης, ακόμη και κάθε βήμα εκτός γραμμής προσπάθεια για απόδραση. Οι Γερμανοί αντιμετώπιζαν όλες αυτές τις εκδηλώσεις των Σοβιετικών αιχμαλώτων με εξαιρετική σκληρότητα, επιφέροντας πολυάριθμους αδικαιολόγητους θανάτους.

Ιδίως κατά τους πρώτους μήνες της εκστρατείας, όταν ο Γερμανικός Στρατός συνελάμβανε κατά εκατοντάδες χιλιάδες τους Σοβιετικούς στρατιώτες, υπήρξαν εκτεταμένες απώλειες των τελευταίων. Αυτό φυσικά οφειλόταν περισσότερο στις δυσμενείς συνθήκες που προκλήθηκαν από την αναπόφευκτη συγκέντρωση ενός τόσο μεγάλου αριθμού ανθρώπων εν μέσω μιας παρατεινόμενης πολεμικής επιχείρησης. Περίπου 2.000.000 αιχμάλωτοι πέθαναν μόνο το 1941 λόγω της ανεπαρκούς σίτισης, των κακουχιών και των επιδημιών που εκδηλώνονταν στα πρόχειρα στρατόπεδα αιχμαλώτων. Η λογική της προτεραιότητας των πολεμικών στόχων -της τελικής εξουδετέρωσης της σοβιετικής αντίστασης- καθιστούσε δευτερεύουσα τη μέριμνα για τους Σοβιετικούς αιχμαλώτους. Χιλιάδες άνθρωποι πέθαναν, για παράδειγμα, από τις επίπονες και μακρές πεζοπορίες έως τους χώρους υποδοχής, αφού δεν είχαν διατεθεί οχήματα μεταφοράς, λόγω της χρήσης τους στο μέτωπο στα ανατολικά. Αλλωστε δεν υπήρχαν καταλύματα για την υποδοχή των αιχμαλώτων. Τα στρατόπεδα αιχμαλώτων ήταν απλώς περιφραγμένοι χώροι, χωρίς καμιά προστασία από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες και τις επιδημίες. Η δε σίτιση ήταν ανεπαρκής, αφού προσφερόταν μόλις το 25% των απαιτούμενων ημερήσιων αναγκών σε θερμίδες, γεγονός το οποίο επέφερε πρόσθετες απώλειες από πείνα και εξάντληση.

Ρωσία 1941. «Σύλληψη κομισάριων του Ερυθρού Στρατού μεταμφιεσμένων σε πολίτες». Από τον τίτλο της γερμανικής αυτής προπαγανδιστικής φωτογραφίας μπορούμε να μαντέψουμε την τύχη των συλληφθέντων.

Σε αναφορά του υπουργικού συμβούλου Ντορς, με ημερομηνία 7 Οκτωβρίου 1941, προς τον υπουργό για τις Κατεχόμενες Ανατολικές Περιοχές Αλφρεντ Ρόζενμπεργκ περιγραφόταν η άθλια κατάσταση των αιχμαλώτων στο στρατόπεδο του Μινσκ: «*Οι αιχμάλωτοι που έχουν συνωστιστεί σε αυτό το μέρος μετά βίας μπορούν να κουνηθούν και αναγκάζονται να πραγματοποιούν τις φυσικές ανάγκες τους εκεί όπου στέκονται. Οι αιχμάλωτοι πολέμου μερικές φορές περνούν έξι έως οκτώ ημέρες χωρίς τροφή και με τη ζωώδη απάθεια που προκαλεί η πείνα, δεν έχουν παρά μια επιθυμία, να βρουν κάτι να φάνε. Ο μόνος δυνατός τρόπος συνεννόησης, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι ανεπαρκείς μονάδες περιφρούρησης, οι οποίες επιτελούν το καθήκον τους ημέρα και νύκτα χωρίς διακοπή, είναι οι πυροβολισμοί, που χρησιμοποιούνται ανηλεώς*».

Η Διαταγή περί Κομισαρίων (Kommissarbefehl), που εκδόθηκε στις 6 Ιουνίου 1941, προέβλεπε την άμεση εκτέλεση των πολιτικών στελεχών του Ερυθρού Στρατού, των κομισαρίων, που αποτελούσαν ιδεολογικούς καθοδηγητές των Σοβιετικών στρατιωτών και εμπνευστές της πεισματικής αντίστασης στη γερμανική προέλαση. Ο σημαντικός αριθμός εβραϊκής καταγωγής ατόμων μεταξύ των κομισαρίων αποτελούσε αφενός όπλο για τη γερμανική προπαγάνδα, που ταύτιζε το κομμουνιστικό καθεστώς με τον εβραϊσμό, αφετέρου λειτουργεί ερμηνευτικά για τις εκτελέσεις σε πολλές περιπτώσεις Εβραίων αιχμαλώτων, που θεωρούντο στυλοβάτες του σοβιετικού καθεστώτος. Η εν λόγω διαταγή ανακλήθηκε τον Μάιο του 1942, όταν διαπιστώθηκε από τους στρατιωτικούς του μετώπου ότι ενίσχυε την αντίσταση του σοβιετικού στρατεύματος.

Η Wehrmacht επίσης συνεργάστηκε με την Αστυ-

Ο δημόσιος απαγχονισμός τριών μελών της σοβιετικής αντίστασης στο Μινσκ τον Οκτώβριο του 1941.

Σοβιετικοί αιχμάλωτοι αναμένουν τη μεταφορά τους σε κάποιο γερμανικό στρατόπεδο. Οι περισσότεροι από αυτούς δεν ξαναείδαν την πατρίδα τους.

νομία Ασφαλείας (Orpo) και την Υπηρεσία Ασφάλειας (SD), υπηρεσίες υπό τον έλεγχο του Ράινχαρντ Χάυντριχ. Οι δύο αυτές υπηρεσίες είχαν δικές τους στρατιωτικές μονάδες (Einsatzkommandos), οι οποίες ανέλαβαν τον εντοπισμό και την εξόντωση των «*πολιτικά ανεπιθύμητων*» στοιχείων στα μετόπισθεν της κατεχομένης ΕΣΣΔ, δηλαδή των ιδεολόγων κομμουνιστών, των στελεχών του κομμουνιστικού κόμματος και των Εβραίων. Εκτιμάται ότι καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου ο αριθμός των πολιτικών στελεχών που θανατώθηκαν από τις μονάδες αυτές ανήλθε σε 140.000 άτομα.

Τον Ιούλιο του 1941 πιθανολογείται ότι συνέβησαν εκτελέσεις μερικών χιλιάδων Εβραίων και κομισαρίων αιχμαλώτων στο Μινσκ. Στην κατάθεσή του, ενώπιον ενός δικαστηρίου (12/10/1963) ο στρατιώτης με τα ελλιπή στοιχεία Μπ. (Β.), του 12ου Λόχου του 354ου Συντάγματος Πεζικού, ανέφερε: «*Μέρος των καθηκόντων περιφρούρησης που μας είχαν ανατεθεί ήταν η φύλαξη ενός εκτεταμένου στρατοπέδου αιχμαλώτων στο Μινσκ. [...] Σε αυτό το στρατόπεδο βρίσκονταν οι αιχμάλωτοι από τη μάχη περικύκλωσης στο Μινσκ-Μπιαλυστόκ. Απ' όσο ξέρω, υπήρχαν εκεί και Εβραίοι κρατούμενοι. Ξέρω ότι αργότερα αυτοί οι Εβραίοι εκτελέστηκαν. Οσοι εκτελέστηκαν ήταν πολιτικοί κομισάριοι του Ρωσικού Στρατού, καθώς και άλλοι Εβραίοι*».

Σε μια άλλη μαρτυρία, αυτή του επικεφαλής αξιωματικού του ανωτέρω λόχου, υπάρχει μια αντίθετη αναφορά της μεταχείρισης των αιχμαλώτων κομισαρίων: «*Στο Μινσκ έπρεπε να φυλάξουμε ένα τεράστιο στρατόπεδο αιχμαλώτων. [...] Το στρατόπεδο περιείχε αιχμαλώτους από τις μάχες περικύκλωσης στο Μπιαλυστόκ και το Μινσκ, περίπου 120.000 άτομα.[...] Οσον αφορά τις εκτελέσεις Εβραίων ή πολιτικών κομισαρίων στο στρατόπεδο, δεν είδα ούτε άκουσα να συμβαίνει κάτι τέτοιο*».

Στις 14 Οκτωβρίου 1941, 742 αιχμάλωτοι Εβραίοι της Ουκρανίας εκτελέστηκαν από μια διμοιρία του Sonderkommando 4a, ενώ 375 επιπλέον εκτελέστηκαν στις 16 Οκτωβρίου 1941. Σε αυτούς περιλαμβάνονταν πολυάριθμοι κομισάριοι του Ερυθρού Στρατού. Στην αναφορά του συνταγματάρχη Ερβιν Λαχάουζεν, από το Γραφείο Αντικατασκοπείας της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης, με ημερομηνία 23 Οκτωβρίου 1941 και τίτλο «*Παρατηρήσεις και διαπιστώσεις κατά το ταξίδι στην Ανατολή*» περιγράφεται η μεταχείριση των Σοβιετικών αιχμαλώτων: «*Εξαιτίας της φυσικής κόπωσης που προκαλούν οι πορείες, της άθλιας διατροφής και των άσχημων συνθηκών στα καταλύματα των εγκαταστάσεων, οι αιχμάλωτοι πολέμου συχνά καταρρέουν και κατόπιν μεταφέρονται από τους άλλους στρατιώτες ή αφήνονται στο έδαφος. Η 6η Στρατιά έχει εκδώσει διαταγές βάσει των οποίων όλοι οι αιχμάλωτοι πολέμου που καταρρέουν θα εκτελούνται. Δυστυχώς, αυτό συμβαίνει στον δρόμο, ακόμη και στις πόλεις*».

Καθώς έφθασε ο δριμύς χειμώνας του 1941/42, η επίταση του ψύχους προκάλεσε αυξημένη θνησιμότητα μεταξύ των αιχμαλώτων και πρόσθετη αποδιοργάνωση του ήδη ελλιπούς δικτύου επιμελητείας και περίθαλψης των αιχμαλώτων. Μόνο τον Οκτώβριο του 1941 εκτιμάται ότι ένας αβέβαιος αριθμός αιχμαλώτων, 20-50.000 άτομα, έχασαν τη ζωή τους στα μετόπισθεν της Ομάδας Στρατιάς Κέντρου, ενώ τον επόμενο μήνα ο αριθμός ανήλθε στα 80-100.000 άτομα. Η απόφαση της γερμανικής πολιτικής ηγεσίας από το τέλος του 1941 να χρησιμοποιηθούν σε μεγάλο ποσοστό οι Σοβιετικοί αιχμάλωτοι για καταναγκαστική εργασία, οπωσδήποτε συνετέλεσε μακροπρόθεσμα στην αυξημένη πιθανότητα επιβίωσης ενός μεγάλου ποσοστού αυτών, παρά τις εξουθενωτικές συνθήκες και την ανεπαρκή σίτιση στα στρατόπεδα εργασίας.

Η χρήση των Σοβιετικών αιχμαλώτων ως εργατι-

Νοέμβριος 1941, Χάρκοβο. Απαγχονισμοί από μπαλκόνι κτιρίου της πόλης.

κού δυναμικού και η δυσμενής τροπή του πολέμου, που συνεπαγόταν την αναγκαιότητα αυξημένης παραγωγής, βελτίωσε τις συνθήκες διαβίωσής τους, αφού από τον Οκτώβριο του 1944 οι Σοβιετικοί αιχμάλωτοι πολέμου λάμβαναν πλέον μερίδες ίσες με αυτές του γερμανικού πληθυσμού στο Ράιχ. Το 1945, όμως καθώς το σύστημα επιμελητείας των στρατοπέδων εργασίας είχε καταρρεύσει λόγω της μειωμένης παραγωγής και των συμμαχικών βομβαρδισμών, οι ρυθμοί θανάτου των αιχμαλώτων αυξήθηκαν κατακόρυφα.

ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΙΑΠΩΝΕΣ

Η Ιαπωνία δεν είχε επικυρώσει τη Συνθήκη της Γενεύης για την ανθρωπιστική μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, την οποία είχε υπογράψει το 1929. Στις αρχές του 1942 οι ΗΠΑ και η Βρετανία ενημέρωσαν την ιαπωνική κυβέρνηση ότι προτίθεντο να τηρήσουν όσα προβλέπονταν από τη Συνθήκη της Γενεύης για τη μεταχείριση των αιχμαλώτων και ζητούσαν αμοιβαία στάση και από την Ιαπωνία. Ο υπουργός Εξωτερικών Χιντέκι Τόγιο παρείχε τη διαβεβαίωση ότι, αν και δεν δεσμευόταν από τη Συνθήκη, η Ιαπωνία θα εφάρμοζε ουσιαστικά τις διατάξεις της σε όλους τους στρατιώτες των συμμαχικών δυνάμεων, οι οποίοι ενδεχομένως να καθίσταντο αιχμάλωτοι πολέμου των ιαπωνικών δυνάμεων.

Στην πραγματικότητα όμως οι Ιάπωνες επέδειξαν ιδιαίτερη σκληρότητα κατά των αιχμαλώτων πολέμου. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις οι αιχμάλωτοι εκτελούντο αμέσως μετά τη σύλληψή τους. Αλλες φορές εκτελούντο στα στρατόπεδα συγκέντρωσης είτε για λόγους πειθαρχίας είτε επειδή προσπάθησαν να δραπετεύσουν είτε για να μη απελευθερωθούν από τις συμμαχικές δυνάμεις και χρησιμεύσουν ως πολεμικό δυναμικό.

Οι θηριοπραγίες του Ιαπωνικού Στρατού κατά των αντιπάλων του είχαν εγκαινιαστεί αρκετά νωρίς, ήδη από την περίοδο της εισβολής και κατάληψης της Μαντζουρίας και των εχθροπραξιών με τις κινεζικές αντιστασιακές δυνάμεις. Μετά την κατάληψη της κινεζικής πρωτεύουσας Νανκίνγκ, τον Δεκέμβριο του 1937, ακολούθησαν εκτεταμένες θηριοπραγίες κατά αιχμαλώτων στρατιωτών του Κινεζικού Στρατού. Μια μαρτυρία, προερχόμενη από τον αξιωματικό του Ναυτικού Μασατάκε Οκουμίγια, είναι ενδεικτική των γεγονότων. Ο Οκουμίγια παρακολούθησε την εκτέλεση εκατοντάδων Κινέζων στρατιωτών: «*Δεν έκαναν κα-*

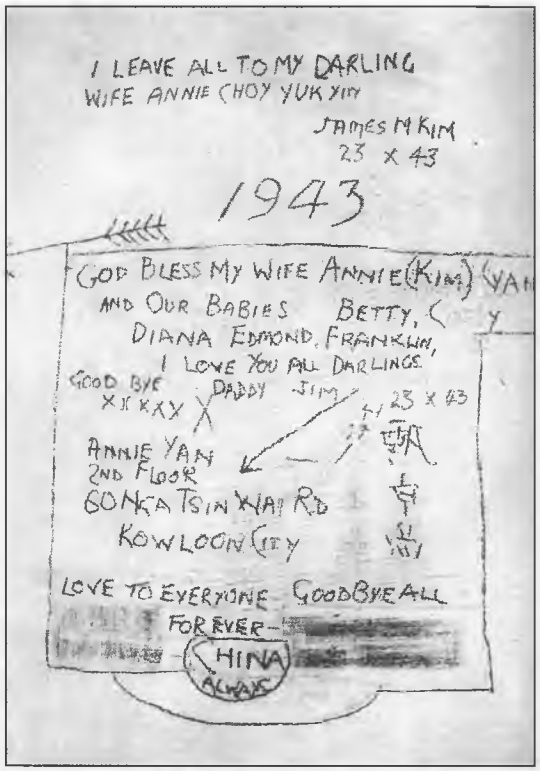

Το τελευταίο μήνυμα του Αγγλοκινέζου στρατιώτη Τζαίημς Κιμ, μέλους των βρετανικών δυνάμεων του Χονγκ-Κονγκ. Ο λόγος της εκτέλεσής του από τους Ιάπωνες παραμένει άγνωστος, καθώς οι δεσμοφύλακες φρόντισαν να τον σβήσουν από το μήνυμα.

θόλου θόρυβο, ήταν πολύ ήσυχοι. Τους είχαν δέσει με τα χέρια πισθάγκωνα. Κατόπιν τους παρέταξαν δίπλα στην όχθη του ποταμού και τους σκότωσαν με ξιφολόγχες και σπαθιά. Επειτα τους πέταξαν στο ποτάμι. Αρχικά ήμουν έκπληκτος και αποσβολωμένος. Εξαιτίας όμως της γενικής ατμόσφαιρας, σταδιακά συνήθισα. Στο τέλος δεν το σκεφτόμουν καν ούτε ένιωθα κάτι ιδιαίτερο για όλα αυτά».

Στον Νότο, μετά την κατάληψη του Χάνκοβ, τον Μάρτιο του 1938, οι Ιάπωνες εκτέλεσαν τους Κινέζους στρατιώτες που είχαν αιχμαλωτίσει, πυροβολώντας τους, αφού πρώτα τους είχαν ρίξει στα νερά του ποταμού Γιάνγκτσε. Οι νεκροί ήταν μερικές δεκάδες Κινέζοι στρατιώτες και το γεγονός πιστοποιήθηκε από Αμερικανούς πολίτες που βρίσκονταν στην περιοχή για επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Τα πολυάριθμα περιστατικά εκτελέσεων αιχμαλώτων στρατιωτών του εχθρού προκάλεσαν αντίδραση στα ανώτατα κλιμάκια του Ιαπωνικού Στρατού. Ο υφυπουργός Πολέμου εξέδωσε τον Φεβρουάριο του 1939 μια άκρως απόρρητη ειδική διαταγή προς όλους τους διοικητές στρατιωτικών μονάδων που έδρευαν στην Κίνα. Σε αυτή επισημαινόταν ο κίνδυνος να προκληθεί ζημιά στην καλή φήμη του Ιαπωνικού Στρατού από τις ειδήσεις των ακροτήτων, οι οποίες διαδίδονταν στα μετόπισθεν από στρατιώτες που επέστρεφαν στην Ιαπωνία από την Κίνα: «*[...] Η αδιάκριτη ομιλία των αξιωματικών και των ανδρών που επιστρέφουν δεν προκαλεί απλώς φήμες, αλλά βλάπτει και την εμπιστοσύνη του λαού στον στρατό και υπονομεύει την ενότητα του λαού που στηρίζει τον στρατό. [...] Επαναλαμβάνω εκ νέου τη διαταγή, ώστε να καταστεί πιο αυστηρός ο έλεγχος των διαταγών και κατά συνέπεια να αποτελέσουν αντικείμενο επαίνου οι αξιομνημόνευτες πράξεις, να ανυψωθεί η πολεμική φήμη του Ιαπωνικού Στρατού και να καταστεί βέβαιο ότι τίποτε δεν θα παρεμποδίσει την πραγμάτωση των σκοπών του Ιερού αυτού Πολέμου*».

Τον Δεκέμβριο του 1941, αμέσως μετά την αιφνιδιαστική τους επίθεση στο Περλ Χάρμπορ κατά του Αμερικανικού Στόλου του Ειρηνικού, οι Ιάπωνες επιτέθηκαν στη βρετανική κτήση του Χονγκ Κονγκ στη νότια Κίνα. Μετά την κατάληψη τμήματος της πόλης, στις 19 Δεκεμβρίου 1941, σημειώθηκαν ακρότητες σε πολλές περιπτώσεις σε βάρος των Βρετανών στρατιωτών. Ο Οσλερ Τόμας ήταν εθελοντής αξιωματικός ιατρός στην 4η Πυροβολαρχία. Οι άνδρες του Στρατιωτικού Ιατρικού Σώματος και πολίτες που προσέφεραν ιατρική υπηρεσία, συνολικά 33 άτομα, αιχμαλωτίστηκαν από τους Ιάπωνες, οι οποίοι τους οδήγησαν σε έναν κοντινό χείμαρρο στη βάση ενός λόφου. Ο Τόμας περιέγραψε τα γεγονότα ως εξής: «*Μας έβαλαν να στραφούμε προς τον χείμαρρο και εκείνη τη στιγμή κάποιος έφυγε από τη θέση του. Είδα μια μορφή να πηδάει πάνω από τον χείμαρρο και να τρέχει στο κάτω μέρος του λόφου. Ακούστηκε ένας μόνο πυροβολισμός και ο άνθρωπος έπεσε νεκρός. Αμέσως μόλις συνέβη αυτό, ξέσπασε πανδαιμόνιο. Το ένστικτό μου -δεν ξέρω τι με παρακίνησε- ήταν να πέσω μέσα στον χείμαρρο. Μερικά δευτερόλεπτα αργότερα ένα σώμα έπεσε πάνω μου. Καθώς ήμουν ξαπλωμένος μέσα στον χείμαρρο το νερό περνούσε από κάτω μου και άρχισε να γεμίζει με αίμα*». Οι Ιάπωνες στρατιώτες σκότωναν τους Βρετανούς αιχμαλώτους διαπερνώντας τους με τις ξιφολόγχες των όπλων τους ή πυροβολώντας τους. Τελικά επέζησαν μόνο δύο άνδρες από το σύνολο της ιατρικής αποστολής.

Μετά την κατάληψη της νήσου Αμπόινα στις 3 Φεβρουαρίου 1942 αιχμαλωτίστηκαν συνολικά 210 Αυστραλοί στρατιώτες. Αρχικά δέκα αιχμάλωτοι θανατώθηκαν με ξιφολόγχες από τους Ιάπωνες στρατιώτες, με το αιτιολογικό ότι θα παρεμπόδιζαν τις κινήσεις του Ιαπωνικού Στρατού. Μετά την απόδραση δύο αιχμαλώτων από μια ομάδα 51 ατόμων δόθηκαν διαταγές να εκτελεστούν οι υπόλοιποι. Οι 49 αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν σε μια φυτεία φοινίκων, όπου εκτελέστηκαν με αποκεφαλισμό ή με ξιφολόγχες που διαπέρασαν τις καρδιές τους. Στις 17 Φεβρουαρίου αποφασίστηκε να εκτελεστούν και οι υπόλοιποι αιχμάλωτοι, με σπαθιά και ξιφολόγχες. Στην περίπτωση αυτή η εκτέλεση των αιχμαλώτων υπαγορεύτηκε από την τακτική των Ιαπώνων να μη μεριμνούν για τους αιχμαλώτους, ώστε να μη παρεμποδίζονται οι τακτικές κινήσεις των στρατιωτικών τους δυνάμεων.

Στις 4 Φεβρουαρίου 1942 ιαπωνικές δυνάμεις αιχμαλώτισαν 29 Αυστραλούς στρατιώτες στο Ραμπαούλ της Νέας Βρετανίας. Οι αιχμάλωτοι ανήκαν στο νοσηλευτικό σώμα του Αυστραλιανού Στρατού. Από τους Ιάπωνες τους προσφέρθηκε η επιλογή του τρόπου θανάτου τους, με πυροβολισμό ή με ξιφολόγχη, σύμφωνα με τη μαρτυρία ενός αιχμαλώτου που προσποιήθηκε τον νεκρό και κατάφερε τελικά να διαφύγει.

Τις επόμενες ημέρες οι Ιάπωνες εκτέλεσαν και αρκετούς άλλους αιχμαλώτους πολέμου με τον ίδιο τρόπο, αυξάνοντας τον συνολικό αριθμό των νεκρών αιχμαλώτων στη Νέα Βρετανία σε 150 άτομα.

Στη θέση Γουάγκα Γουάγκα της Νέας Γουινέας, την οποία οι Ιάπωνες κατέλαβαν εν μέρει τον Αύγουστο του 1942, οι Αυστραλοί στρατιώτες εντόπισαν σε περιπολίες τους τα πτώματα τεσσάρων αιχμάλωτων συναδέλφων τους, οι οποίοι είχαν δεθεί σε κορμούς δένδρων και ακρωτηριαστεί.

Τον Οκτώβριο του 1943 στη νήσο Γουέικ, όπου υπήρχαν περίπου 100 Αμερικανοί αιχμάλωτοι, αποφασίστηκε από τον Ιαπωνικό Στρατό η εκτέλεσή τους. Οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν σε μια παραλία, όπου, αφού πρώτα αναγκάστηκαν να γονατίσουν, εκτελέστηκαν με ριπές πολυβόλων που είχαν τοποθετηθεί πίσω τους.

Στις 14 Δεκεμβρίου 1944 στη νήσο Παλαβάν των Φιλιππίνων συνέβη μια μαζική εκτέλεση Αμερικανών αιχμαλώτων. Στο νησί υπήρχαν περίπου 150 αιχμάλωτοι στρατιώτες, άνδρες του Αμερικανικού Στρατού και του σώματος των Πεζοναυτών. Οι επικεφαλής των ιαπωνικών δυνάμεων στη νήσο Παλαβάν είχαν ανακοινώσει μερικές ημέρες νωρίτερα στους αιχμαλώτους ότι σε περίπτωση εισβολής των συμμαχικών δυνάμεων στην περιοχή, αυτοί θα εκτελούντο. Μετά από μερικούς συναγερμούς για αεροπορικές επιδρομές των συμμαχικών αεροσκαφών, οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν σε καταλύματα, όπου συνωστίστηκαν. Χωρίς προειδοποίηση οι Ιάπωνες στρατιώτες άρχισαν να σκοτώνουν τους αιχμαλώτους με χειροβομβίδες, πυρά από πολυβόλα και τυφέκια, ενώ αποτελείωναν όσους τυχόν επιζούσαν με τις ξιφολόγχες τους. Σε αυτό το όργιο αίματος σκοτώθηκαν τελικά 145 αιχμάλωτοι, ενώ ελάχιστοι κατάφεραν να διαφύγουν μέσα στην αναταραχή και να περισυλλεγούν τελικά μετά την απόβαση των αμερικανικών δυνάμεων, τον Φεβρουάριο του 1945. Το γεγονός κατέστη γνωστό μετά την αμερικανική απόβαση και υπήρξε μάλιστα επίσημη διαμαρτυρία της αμερικανικής κυβέρνησης στις 19 Μαΐου 1945 προς τον υπουργό Εξωτερικών της Ιαπωνίας, όπου στηλιτευόταν η θηριωδία αυτή: «*Τέτοια βαρβαρική συμπεριφορά εκ μέρους των ιαπωνικών ενόπλων δυνάμεων αποτελεί προσβολή για όλα τα πολιτισμένα έθνη. Η ιαπωνική κυβέρνηση δεν μπορεί να αποφύγει την τιμωρία για αυτό το έγκλημα. Η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών απαιτεί ότι θα επιβληθεί η προσήκουσα τιμωρία σε όλους όσους διηύθυναν ή συμμετείχαν σε αυτό το έγκλημα*». Η ιαπωνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε ότι θα εξετάσει το θέμα, όμως δεν υπήρξαν περαιτέρω ενέργειες έως την τελική συνθηκολόγηση των Ιαπώνων, τον Αύγουστο του 1945.

Οι Ιάπωνες πραγματοποίησαν σε πολυάριθμες περιπτώσεις εκτελέσεις αιχμάλωτων πιλότων των συμμαχικών δυνάμεων, οι οποίοι θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για τον θάνατο άμαχων πολιτών. Στις 18 Απριλίου 1942 οι Αμερικανοί πραγματοποίησαν αεροπορική επιδρομή στην ιαπωνική πρωτεύουσα, το Τόκυο, με 16 βομβαρδιστικά Β-25, με επικεφαλής τον Τζέιμς Ντουλίτλ. Ο βομβαρδισμός αποσκοπούσε να εξυψώσει το ηθικό του καταπτοημένου αμερικανικού πληθυσμού και των στρατιωτών, πέντε μήνες μετά την ιαπωνική επίθεση στο Περλ Χάρμπορ. Οι Ιάπωνες θορυβήθηκαν έντονα από το γεγονός του βομβαρδισμού, καθώς μάλιστα θεωρούσαν απρόσβλητη την Ιαπωνία στις επιθέσεις της Αμερικανικής Αεροπορίας. Ο Ιαπωνικός Στρατός στην Κίνα συνέλαβε οκτώ από τους αεροπόρους, καταρρίπτοντας τα αεροσκάφη τους, καθώς οι Αμερικανοί πιλότοι προσπαθούσαν να προσεγγίσουν περιοχές τις οποίες ήλεγχαν οι εθνικιστές Κινέζοι υπό τον Τσανγκ Κάι Σενγκ. Οι οκτώ Αμερικανοί αιχμάλωτοι καταδικάστηκαν σε θάνατο, διότι είχαν πραγματοποιήσει βομβαρδισμό κατά του άμαχου ιαπωνικού πληθυσμού. Τελικά εκτελέστηκαν τρεις από αυτούς, ενώ οι υπόλοιποι καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη.

Ενας Βρετανός στρατιώτης εκτελείται από Ιάπωνα στρατιώτη με αποκεφαλισμό στη Νέα Γουινέα το 1942.

Η εκτέλεση των Αμερικανών αεροπόρων κατέστη δυνατή το 1942 με την εισαγωγή μιας ειδικής νομοθετικής διάταξης, η οποία προέβλεπε την ποινή του θανάτου ή κάθειρξη για δέκα ή παραπάνω έτη για οποιεσδήποτε αεροπορικές επιθέσεις κατά του άμαχου ιαπωνικού πληθυσμού ή κατά των στρατιωτικών και πολιτικών εγκαταστάσεων. Τον Μάιο του 1945, καθώς οι αμερικανικοί βομβαρδισμοί είχαν προκαλέσει απώλειες εκατοντάδων χιλιάδων άμαχων πολιτών στην Ιαπωνία, ο διοικητής της Στρατιωτικής Αστυνομίας εξέδωσε διαταγή για την άμεση εκτέλεση των αιχμάλωτων αεροπόρων, παρακάμπτοντας τις δικαστικές διαδικασίες. Αμέσως μετά τη διαταγή αυτή, εκτελέστηκαν 27 Αμερικανοί αιχμάλωτοι στη στρατιωτική περι-

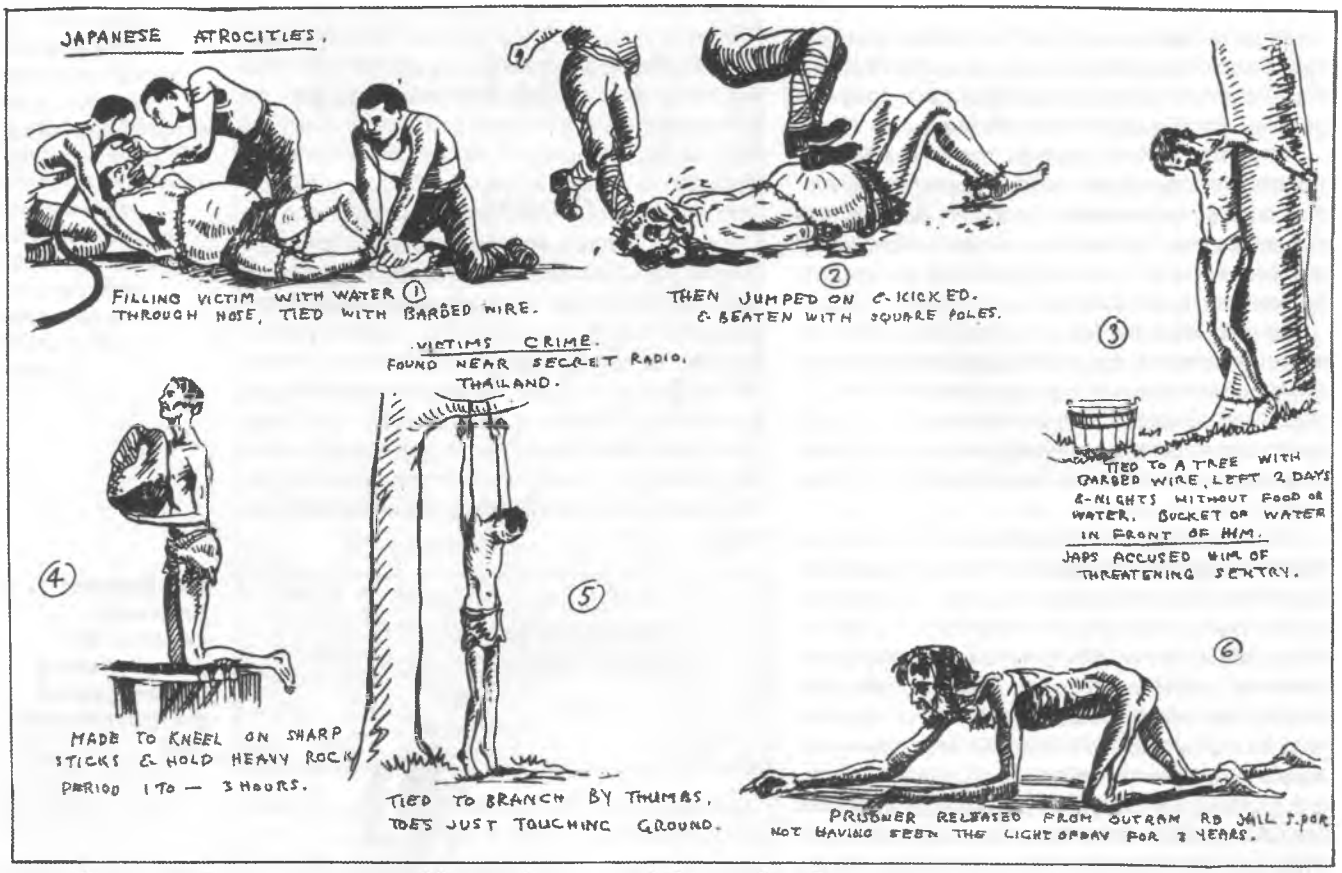

Σχέδια που απεικονίζουν τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλλαν οι Ιάπωνες τους αιχμάλωτους στρατιώτες της Κοινοπολιτείας.

φέρεια Τοκάι, 43 στην περιοχή ευθύνης του στρατηγού Χάτα και 24 στην περιφέρεια Φουκουόκα.

Εκτελέσεις πιλότων των Συμμάχων πραγματοποιήθηκαν εκ νέου και σε άλλες περιστάσεις, με συνοπτικές πλέον διαδικασίες και χωρίς κανένα αίσθημα ανθρωπισμού. Τον Δεκέμβριο του 1944 συνελήφθησαν τρεις Αμερικανοί πιλότοι στο Χάνκοβ της κεντρικής Κίνας. Οι Ιάπωνες δεσμοφύλακές τους πρώτα τους ανάγκασαν να παρελάσουν στους δρόμους της πόλης, όπου τους ξυλοκοπούσαν και τους έβριζαν ενώπιον του τοπικού πληθυσμού. Κατόπιν τους περιέλουσαν με βενζίνη και τους έκαψαν ζωντανούς. Η ενέργεια αυτή είχε την προσωπική έγκριση του διοικητή της 34ης Στρατιάς.

Σε εξώφυλλο αμερικανικού περιοδικού του 1942 οι Ιάπωνες εμφανίζονται ως δαιμονικές νυχτερίδες.

Επίσης, στις αρχές Φεβρουαρίου του 1945 ένα αεροσκάφος Liberator της RAF κατέπεσε στη νότια Βιρμανία. Το πλήρωμα του αεροσκάφους, δύο αξιωματικοί και επιπλέον τέσσερις άνδρες, αιχμαλωτίστηκε από την τοπική ιαπωνική φρουρά του Παϊπόν. Οι αιχμάλωτοι πιλότοι απεστάλησαν στη φυλακή του Μαιούνγκνια, όπου υπέστησαν βασανιστήρια κατά την ανακριτική διαδικασία. Μετά την ανάκριση, η οποία απέβη άκαρπη για τους Ιάπωνες, οδηγήθηκαν κοντά σε ένα ποτάμι, όπου εκτελέστηκαν με αποκεφαλισμό. Μετά την εκτέλεσή τους τα πτώματά τους εξυβρίστηκαν, καθώς χρησιμοποιήθηκαν από τους Ιάπωνες στρατιώτες για ασκήσεις ξιφομαχίας εκ του συστάδην.

Σε άλλες περιπτώσεις Αμερικανοί αεροπόροι σκοτώθηκαν με δηλητηριώδεις ενέσεις μετά την αιχμαλωσία τους. Τον Μάιο του 1945 ένας Αμερικανός πιλότος συνελήφθη κοντά στη Σαϊγκόν, μετά την κατάρριψη του αεροσκάφους του. Αρχικά περιορίστηκε στη φυλακή της Κεμπέι Τάι (Kempei Tai), της ιαπωνικής μυστικής στρατιωτικής αστυνομίας. Μερικές ημέρες μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας ανάκρισης, δέχθηκε κατόπιν αναισθησίας ένεση με υπερβολική δόση νοβοκαΐνης από ιατρικό προσωπικό, η οποία προκάλεσε τον θάνατό του.

Τον Ιούλιο του 1945 συνελήφθησαν επτά Αμερικανοί αεροπόροι, το αεροσκάφος Β-24 των οποίων είχε καταρριφθεί πάνω από την Ιαπωνία. Οι αεροπόροι περιορίστηκαν στη ναυτική βάση του Σελετάρ, όπου μερικές ημέρες αργότερα θανατώθηκαν με αποκεφαλισμό, επειδή δεν υπήρχε αρκετό διαθέσιμο προσωπικό για την περιφρούρησή τους.

4 Εγκλήματα πολέμου του Αξονα κατά της Ελλάδας

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

Κατά τη διάρκεια του Ελληνογερμανικού πολέμου (6 Απριλίου-31 Μαΐου 1941) ο Γερμανικός Στρατός κατόρθωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα να ελέγξει την ηπειρωτική Ελλάδα και στο τέλος Μαΐου να επιτύχει, με μια τολμηρή επιχείρηση, την κατάληψη της νήσου Κρήτης. Κατά την προέλαση του Γερμανικού Στρατού δεν σημειώθηκαν έκτροπα σε βάρος των Ελλήνων στρατιωτών ή των άμαχων πολιτών. Η Luftwaffe είχε πραγματοποιήσει απλώς επιλεκτικούς βομβαρδισμούς, όπως εναντίον της Λάρισας, των Φαρσάλων και της Λαμίας. Σημειώθηκαν βεβαίως και παρατυπίες, όπως ο βομβαρδισμός του πλωτού νοσοκομείου «Αττική», το οποίο ήταν ελλιμενισμένο στον Καφηρέα. Το πλοίο, το οποίο μετέφερε τραυματίες

Ο Γερμανός φωτογράφος ανέφερε στη λεζάντα: «Αυτό συνέβη στη Λάρισα. Και αυτή η εικόνα παρουσιάζεται σε πολλές ελληνικές πόλεις που υπάκουσαν στις εντολές της υπεύθυνης κυβέρνησης της χώρας και αντέταξαν αντίσταση στη γερμανική προέλαση».

Δημόσιος απαγχονισμός αντιστασιακού στην περιοχή του Ζωγράφου, στην Αθήνα, κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

του πολέμου, έφερε τα διεθνή αναγνωριστικά εμβλήματα που το προσδιόριζαν ως νοσοκομειακό σκάφος, ωστόσο δέχθηκε σφοδρή επίθεση γερμανικών αεροπλάνων. Από τη βύθισή του διασώθηκαν ελάχιστοι από τους επιβαίνοντες, τραυματίες και μέλη του προσωπικού.

Με προσωπική εντολή του Χίτλερ είχε αποφευχθεί ο βομβαρδισμός της Αθήνας, ενώ στις 3 Μαΐου 1941 διατάχθηκε η απελευθέρωση των αιχμάλωτων Ελλήνων στρατιωτών, στους οποίους επιτράπηκε να επιστρέψουν στις εστίες τους. Παράλληλα επιτράπηκε στους αξιωματικούς του ΕΣ να κρατήσουν τα όπλα τους. Οι ενέργειες αυτές αποτελούσαν σαφείς κινήσεις καλής θέλησης, καθώς, για παράδειγμα, ακόμη και στην ηττημένη Γαλλία – η οποία αντιμετωπιζόταν ως ένας από τους σημαντικότερους εταίρους στη σχεδιαζόμενη αναδιάρθρωση της Ευρώπης - είχαν ληφθεί ως αιχμάλωτοι περίπου 1.500.000 αξιωματικοί και στρατιώτες, οι οποίοι είχαν μεταφερθεί σε στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Γερμανία, ώστε να αποσοβηθεί το ενδεχόμενο ανάπτυξης ισχυρού αντιστασιακού κινήματος, όπως και πραγματικά έγινε.

Η γερμανική στρατιωτική παρουσία στην Ελλάδα υπήρξε αρχικά ήπια, καθώς οι Γερμανοί επιδίωκαν να κερδίσουν τη συμπάθεια του ελληνικού πληθυσμού. Ο αρχικά ευμενής, όμως, αυτός τόνος της γερμανικής κατοχής διαταρασσόταν βέβαια από πράξεις αντιποίνων των δυνάμεων κατοχής, όπως αυτά που συνέθησαν στην Κρήτη, αμέσως μετά τη λήξη των συγκρούσεων για την κατάληψη της νήσου. Αφορμή στάθηκε ο ακρωτηριασμός των πτωμάτων ορισμένων Γερμανών αλεξιπτωτιστών, γεγονός για το οποίο θεωρήθηκαν υπεύθυνοι πολλοί κάτοικοι της νήσου, οι οποίοι είχαν συμμετάσχει στην προσπάθεια απόκρουσης των Γερμανών αλεξιπτωτιστών. Καθώς η συμμετοχή πολιτών κατά τακτικού στρατού απαγορευόταν από το διεθνές δίκαιο, η γερμανική πλευρά θεώρησε τη στάση αυτή των Κρητικών χωρικών ως έγκλημα πολέμου. Γι' αυτό τον λόγο έσπευσε να υιοθετήσει την επιβολή, σε ορισμένες περιπτώσεις, αντιποίνων. Το σχετικά άγνωστο αυτό θέμα – των ακροτήτων δηλαδή τις οποίες διέπραξαν μονάδες των Συμμάχων αλλά κυρίως Ελληνες πολίτες στην Κρήτη κατά των γερμανικών μονάδων – παρουσιάστηκε σε μια γερμανική λευκή βίβλο του 1942 με τίτλο Παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου από μέρους των βρετανικών στρατιωτικών αρχών και του αστικού πληθυσμού της Κρήτης. Μεταπολεμικά το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών αναγνώρισε ότι κατά τη διάρκεια της μάχης της Κρήτης είχαν όντως διαπραχθεί ακρότητες σε βάρος των Γερμανών στρατιωτών τόσο από Βρετανούς στρατιώτες όσο και από Κρητικούς.

Οι πρώτες περιπτώσεις εκτελέσεων άμαχων πολιτών από τις γερμανικές μονάδες στον ελληνικό χώρο σημειώθηκαν στον νομό Χανίων της Κρήτης. Στο χωριό Κοντομαρί οι γερμανικές δυνάμεις με επικεφαλής τον υπολοχαγό Τρέμπες συγκέντρωσαν 25 άμαχους πολίτες το απόγευμα της 2ας Ιουνίου 1941. Κατόπιν οδηγήθηκαν σε έναν κοντινό ελαιώνα, όπου παρά κάποιες αρχικές διαπραγματεύσεις μεταξύ του επικεφαλής του εκτελεστικού αποσπάσματος και των αμάχων, τελικά εκτελέστηκαν με τυφεκισμό. Ενας κάτοικος μόνο γλύτωσε, ο Γεώργιος Γαλάνης, ο οποίος κατάφερε να διαφύγει μέσα στην αναταραχή. Η εκτέλεση των άμαχων πολιτών πραγματοποιήθηκε ως πράξη αντιποίνων για τον θάνατο ενός Γερμανού ανθυπολοχαγού τις προηγούμενες ημέρες στην περιοχή, πιθανώς από εντόπιους.

Την ίδια ημέρα πραγματοποιήθηκε, πάλι στον νομό Χανίων, η σφαγή στην Κάνδανο, όπου οι Γερμανοί στρατιώτες υπό τον λοχαγό Νίμπερ εκτέλεσαν ολόκληρο τον άμαχο πληθυσμό του χωριού και ισοπέδωσαν τον οικισμό. Τοποθέτησαν μάλιστα μια ξύλινη επιγραφή, όπου αναφερόταν το εξής κείμενο: «*Ως αντίποινον των από οπλισμένων πολιτών ανδρών και γυναικών εκ των όπισθεν δολοφονηθέντων Γερμανών στρατιωτών κατεστράφη η Κάνδανος*», ενώ σε άλλη δίγλωσση επιγραφή - εν είδει ταφικού μνημείου - αναγραφόταν: «*Εδώ υπήρχε η Κάνδανος. Κατεστράφη προς εξιλασμόν της δολοφονίας 25 Γερμανών Στρατιωτικών*». Επίσης στο Κυρτόμαδο φονεύτηκαν πολλοί Γερμανοί στρατιώτες από τους Κρητικούς. Στις 2 Ιουνίου 1941 γερμανικές δυνάμεις περικύκλωσαν το χωριό και αρχικά συνέλαβαν οκτώ κατοίκους, τους ο-

Αποψη της Λαμίας στις 23 Απριλίου 1941, μετά από τους βομβαρδισμούς της Luftwaffe.

ποίους εκτέλεσαν χωρίς καθυστέρηση. Αμέσως μετά συγκεντρώθηκαν οι κάτοικοι του χωριού, στους οποίους ανακοινώθηκε ότι οι εκτελέσεις ήταν αντίποινα για τις ακρότητες που είχαν σημειωθεί κατά τη μάχη της Κρήτης σε βάρος αιχμάλωτων Γερμανών αλεξιπτωτιστών. Τελικά εκτελέστηκαν 16 επιπλέον κάτοικοι.

Νέα μαζική εκτέλεση αμάχων σημειώθηκε την 1η Αυγούστου 1941 στο χωριό Αλικιανός του νομού Χανίων. Οι Γερμανοί εκτέλεσαν συνολικά 108 αιχμάλωτους χωρικούς από τον Αλικιανό και από τα γειτονικά χωριά (Σκηνές, Φουρνές, Πρασές, Βατόλακος, Κουφού, Νέα Ρούματα, Ορθούνιο κά.).

Η απουσία αξιόλογου αντιστασιακού κινήματος κατά την αρχική περίοδο της Κατοχής διευκόλυνε τους γερμανικούς σχεδιασμούς. Μεμονωμένες ενέργειες, πάντως, αντιμετωπίζονταν με ιδιαίτερη αυστηρότητα, ώστε να καταπνιγεί κάθε απόπειρα συγκρότησης μιας αντιστασιακής τάσης στη γένεσή της.

Από το φθινόπωρο του 1941 παρατηρήθηκε αύξηση της αντιστασιακής δραστηριότητας στην περιοχή της κεντρικής Μακεδονίας. Στον νομό Κιλκίς δρούσε η μικρή αντιστασιακή ομάδα «Αθανάσιος Διάκος». Μετά τον φόνο δύο Γερμανών στρατιωτικών – και τον τραυματισμό ενός τρίτου – σε ενέδρα, διατάχθηκε η επιβολή εκτεταμένων αντιποίνων. Αλλωστε, είχε προηγηθεί η έκδοση μιας γενικής διαταγής από το Αρχηγείο της Wehrmacht στις 16 Σεπτεμβρίου 1941, η οποία θα ίσχυε για όλες τις χώρες της κατεχόμενης Ευρώπης. Σύμφωνα με αυτή τη διαταγή, η οποία αποσκοπούσε στην αποτροπή εμφάνισης αντιστασιακών κινημάτων, θα εκτελούντο 50 άμαχοι πολίτες για τον φόνο κάθε Γερμανού στρατιώτη. Στην περιοχή του Κιλκίς οι γερμανικές δυνάμεις κατέστρεψαν τον Οκτώβριο του 1941 ολοσχερώς τα χωριά όπου έδρευαν τα μέλη των αντιστασιακών ομάδων (Ανω και Κάτω Κερδύλλια, Μεσόβουνο κά.). Συγκεκριμένα, στις 17 Οκτωβρίου 1941 γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις περικύκλωσαν το χωριό Ανω Κερδύλλιον. Αφού ανάγκασαν όλους τους κατοίκους του χωριού να συγκεντρωθούν στην πλατεία, προχώρησαν σε διαχωρισμό των ενήλικων αρρένων από τις γυναίκες και τα παιδιά. Οι άνδρες εκτελέστηκαν, συνολικά 138 άτομα, ενώ επίσης καταστράφηκαν και αρκετά κτίσματα του χωριού. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας σημειώθηκαν εκτελέσεις 84 άμαχων πολιτών στο Κάτω Κερδύλλιον, ενώ ανάλογα περιστατικά σημειώθηκαν στις 20 Οκτωβρίου στο Καλόκαστρο, όπου απαγχονίστηκαν 12 άτομα, στις 23 Οκτωβρίου στο Μεσόβουνο, όπου εκτελέστηκαν 135 άτομα, και στις 25 Οκτωβρίου στο Αμπελόφυτο, όπου εκτελέστηκαν 18 άτομα. Οι θάνατοι των άμαχων πολιτών από τις επιχειρήσεις αυτές ανήλθαν σε 389 άτομα, ενώ ένας μεγάλος αριθμός γυναικών και παιδιών αναγκάστηκε λόγω των συνθηκών να μετοι-

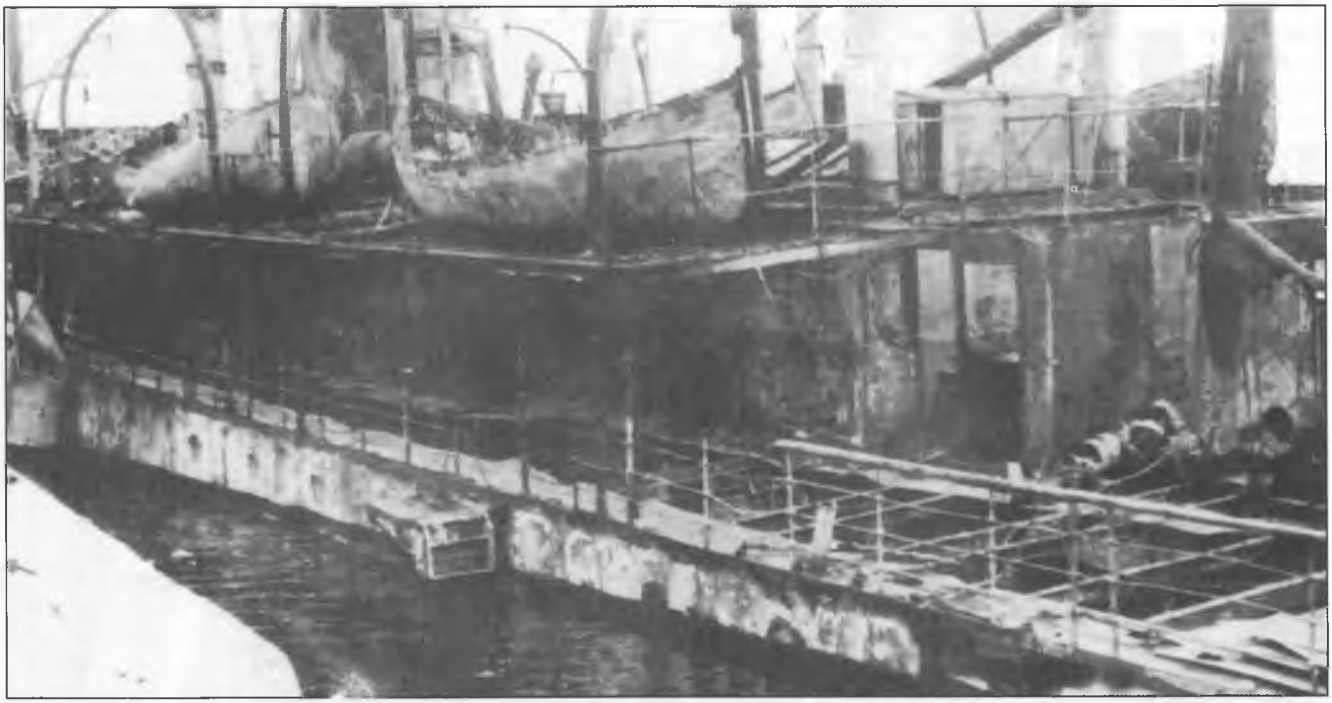

Το μεταγωγικό «Ελλάς» κατεστραμμένο από τη Luftwaffe.

Γερμανοί στρατιωτικοί επιθεωρούν τις αστικές περιοχές που κατέστρεψαν τα γερμανικά αεροπλάνα τον Μάιο του 1941.

κήσει σε άλλους οικισμούς.

Οι γερμανικές αστυνομικές αρχές προέβαιναν συχνά σε διώξεις, συλλήψεις και βασανισμούς άμαχων Ελλήνων πολιτών, σε ορισμένες δε περιπτώσεις ακόμη και σε θανατώσεις χωρίς την προγενέστερη έκδοση καταδικαστικών αποφάσεων. Στην ευρύτερη περιφέρεια των Αθηνών ομαδικές εκτελέσεις άμαχων πολιτών άρχισαν να σημειώνονται από τον Μάιο του 1942, μετά από τη διενέργεια πράξεων δολιοφθοράς. Οι γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις που έδρευαν στην Αθήνα πραγματοποιούσαν σε τακτά διαστήματα αποκλεισμούς ολόκληρων συνοικιών, κατά τους οποίους συνελάμβαναν εκατοντάδες άτομα. Στις επιχειρήσεις αυτές – γνωστές και ως «*μπλόκα*» - ενίοτε εκτελούντο και δεκάδες άμαχοι πολίτες. Οι γνωστότερες τέτοιες περιπτώσεις είναι τα μπλόκα του συνοικισμού της Νέας Κοκκινιάς και του Βύρωνα της Αθήνας. Στις 17 Αυγούστου 1944, μετά από επίθεση αγνώστων σε Γερμανό αξιωματικό, άνδρες της Wehrmacht και των Waffen SS περικύκλωσαν τον συνοικισμό της Νέας Κοκκινιάς, αποκλείοντας κάθε οδό διαφυγής. Κατόπιν διέταξαν τη συγκέντρωση όλων των αρρένων στις δύο πλατείες της περιοχής. Ακολούθησε επίθεση σε πολλές κατοικίες με πολυβόλα, τυφέκια, ακόμη και με όλμους, από τις οποίες σκοτώθηκαν αρκετοί άμαχοι πολίτες. Περίπου 170 κατοικίες, για τις οποίες υπήρχε υποψία ότι αποτελούσαν οχυρά ανταρτών, καταστράφηκαν την ημέρα εκείνη με αυτό τον τρόπο. Οι περίπου 7.000 άρρενες κάτοικοι οδηγήθηκαν πεζοί ως όμηροι στο Χαϊδάρι. Από αυτούς οι περισσότεροι τελικά αφέθηκαν ελεύθεροι, όμως 90 άτομα εκτελέστηκαν την ίδια ημέρα. Στον Βύρωνα το μπλόκο έλαβε χώρα στις 7 Αυγούστου 1944, αφού ένα γερμανικό στρατιωτικό αυτοκίνητο δέχθηκε πυροβολισμούς κατά τη διέλευσή του από τη περιοχή. Μονάδες των Waffen SS συγκέντρωσαν τους άρρενες κατοίκους στην πλατεία, όπου ζητήθηκε από τους συγκεντρωμένους να κατονομαστούν οι ένοχοι της επίθεσης. Καθώς η ευθύνη δεν αναλήφθηκε από κανένα συγκεκρι-

Η Κάνδανος καταστράφηκε από τον Γερμανικό Στρατό στις 2 Ιουνίου 1941.

μένο άτομο, οι Γερμανοί στρατιώτες εκτέλεσαν τελικά 14 άμαχους πολίτες. Υπήρξαν επίσης διάφορα άλλα περιστατικά, κατά το οποία σημειώθηκαν εγκληματικές ενέργειες σε βάρος των άμαχων πολιτών. Στις 29 Απριλίου 1944, για παράδειγμα, εκτελέστηκαν 26 άτομα στον περίβολο της εκκλησίας του Αγίου Σάββα, κοντά στο Πυριτιδοποιείον. Στις 24 Αυγούστου 1944 φονεύτηκαν 24 άτομα στην Καλλιθέα, ενώ σε πολλές περιπτώσεις Ελληνες πολίτες απαγχονίζονταν και τα άψυχα σώματα αφήνονταν επί ημέρες σε κοινή θέα, για να αποτραπεί η αντιστασιακή δραστηριότητα.

Οι Γερμανοί διατηρούσαν πολυάριθμα στρατόπεδα συγκέντρωσης στην ελληνική επικράτεια, όπου παρέμεναν κατά καιρούς έγκλειστοι χιλιάδες Ελληνες πολίτες. Τα σημαντικότερα ήταν αυτό του Χαϊδαρίου στην Αθήνα, της Λάρισας και της Θεσσαλονίκης. Το στρατόπεδο του Χαϊδαρίου περιήλθε σε γερμανικό έλεγχο τον Οκτώβριο του 1943, υπό τον οποίο παρέμεινε έως τον Σεπτέμβριο του 1944. Ο μέσος αριθμός των εγκλείστων ανερχόταν σε 2.000 περίπου άτο-

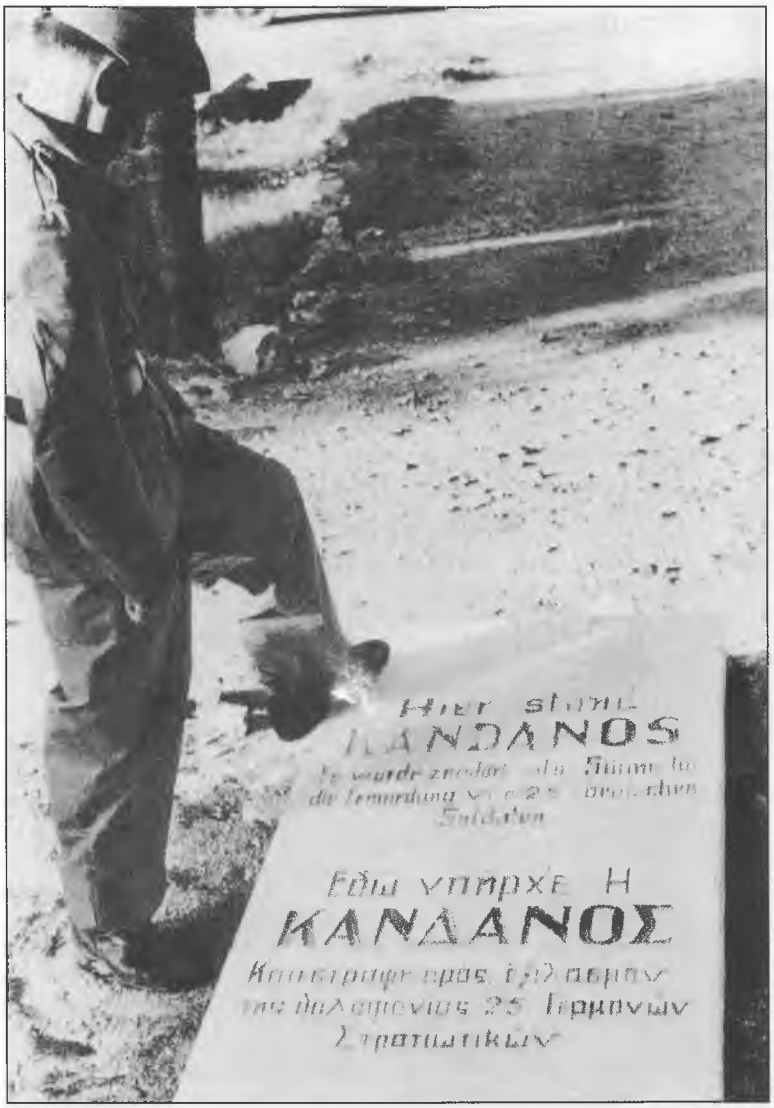

Μετά την καταστροφή της Κανδάνου οι Γερμανοί τοποθέτησαν και δεύτερη επιγραφή, η οποία θυμίζει ταφικό μνημείο.

μα, ενώ από τον Σεπτέμβριο του 1944 παρέμειναν έγκλειστα 200 άτομα, τα οποία τελικά απελευθερώθηκαν από την Ελληνική Χωροφυλακή. Στο στρατόπεδο πραγματοποιήθηκαν ομαδικές εκτελέσεις εγκλείστων σε ορισμένες περιπτώσεις. Την 1η Μαΐου 1944 εκτελέστηκαν στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής 200 κρατούμενοι, λόγω κομμουνιστικών φρονημάτων, ενώ ακολούθησαν και άλλες ομαδικές εκτελέσεις δεκάδων ατόμων.

Η Υπηρεσία Ασφαλείας (SD) στην Ελλάδα, με επικεφαλής τον δρα Βάλτερ Μπλούμε, διατηρούσε στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπως το Μέρλιν 11 και το στρατόπεδο στο Χαϊδάρι. Οι Γερμανοί παρέλαβαν επίσης μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών τον Σεπτέμβριο του 1943 τα στρατόπεδα συγκέντρωσης που διατηρούσαν οι έως τότε σύμμαχοί τους. Στη Λάρισα το στρατόπεδο συγκέντρωσης τον Απρίλιο του 1944 περιελάμβανε 1.300 αμάχους, εκ των οποίων 350 ήταν κομμουνιστές και 100 «*καταδικασθέντες από στρατιωτικά δικαστήρια*».

Μετά την ιταλική συνθηκολόγηση, τον Σεπτέμβριο του 1943, η κατοχή της Ελλάδας – εκτός από την περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης – περιήλθε υπό τον έλεγχο των γερμανικών στρατιωτικών δυνάμεων. Σταδιακά ο τρόπος αντίδρασης των κατοχικών δυνάμεων έναντι των αντιστασιακών ενεργειών κατέστη πιο αυστηρός και ανελέητος. Ενώ παλαιότερα οι Γερμανοί επιτιμούσαν τις ιταλικές δυνάμεις για τη βιαιότητα με την οποία φέρονταν στον άμαχο ελληνικό πληθυσμό, πλέον υιοθετούσαν και οι ίδιοι παρόμοιες βάναυσες συμπεριφορές. Η Wehrmacht εφήρμοζε την αναλογία της εκτέλεσης δέκα άμαχων Ελλήνων πολιτών για τον φόνο κάθε Γερμανού στρατιώτη, ενώ οι μονάδες των Waffen SS τηρούσαν πιστά τις κατευθύνσεις της διαταγής του 1941, η οποία προέβλεπε την εκτέλεση 50 αμάχων για κάθε νεκρό Γερμανό στρατιώτη. Ηταν φανερό ότι οι τακτικές του ΕΛΑΣ - ο οποίος επιδιδόταν σε σποραδικές επιθέσεις χωρίς να υπολογίζει τις συνέπειες στον απροστάτευτο πληθυσμό - προκαλούσαν υψηλότατες απώλειες μεταξύ του άμαχου ελληνικού πληθυσμού.

Από το τέλος του 1943 το γερμανικό επιτελείο μετέφερε ενισχύσεις στην Ελλάδα, καθώς υπήρχε η εκτίμηση ότι οι Σύμμαχοι πιθανόν να πραγματοποιούσαν την αναμενόμενη απόβασή τους στον χώρο της Μεσογείου στην Ελλάδα. Τον τελευταίο χρόνο της στρατιωτικής κατοχής της Ελλάδας (Σεπτέμβριος 1943-Σεπτέμβριος 1944) η καταστολή του αντιστασιακού κινήματος από την πλευρά των Γερμανών έλαβε τον χαρακτήρα μιας αιματηρής εκστρατείας τρομοκράτησης του άμαχου πληθυσμού της υπαίθρου, για τον οποίο υπήρχε η εκτίμηση ότι παρείχε υλική στήριξη στους αντάρτες. Από τον Ιούνιο του 1943 έως το τέλος της Κατοχής οι γερμανικές δυνάμεις διεξήγαγαν οκτώ ευρείες επιχειρήσεις κατά των ελληνικών αντιστασιακών ομάδων («Augustus», «Panther», «Tiger», «Pouma», «Hubertus», «Maigewitter», «Steinadler», «Kreuzotter»). Σύμφωνα με στοιχεία των ιδίων των αρχών Κατοχής, κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων αυτών οι γερμανικές δυνάμεις κατέστρεψαν και λεηλάτησαν περισσότερα από 1.000 χωριά στην ύπαιθρο, ενώ τυφέκισαν, απαγχόνισαν ή ξυλοκόπησαν μέχρι θανάτου περισσότερους από 25.000 άμαχους Έλληνες πολίτες.

Η προσπάθεια των γερμανικών αρχών κατοχής συναντούσε σοβαρές τακτικές δυσκολίες λόγω της ιδιομορφίας του φυσικού τοπίου, το οποίο προσφερόταν για εφαρμογή τακτικών ανταρτοπολέμου. Σε αναφορά του ο στρατηγός Χούμπερτ Λαντς (Hubert Lanz), διοικητής του 22ου Σώματος Στρατού, επισήμανε αυτά ακριβώς τα δεδομένα: «*Το έδαφος ήταν εξαιρετικά κατάλληλο για ανταρτοπόλεμο. Βουνά υψώνονταν και από τις δύο πλευρές του δρόμου, ενώ στις απότομες δασωμένες πλαγιές βρίσκονταν χωριά και μεμονωμένα αγροτόσπιτα. Οι αντάρτες και αυτοί που τους βοηθούσαν παραμόνευαν παντού*».

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1943, μετά την αναστάτωση που προήλθε λόγω της ιταλικής συνθηκολόγησης, σκοτώθηκε στη Λιβαδειά ένας Γερμανός στρατιώτης από Ελληνες αντάρτες, ενώ τραυματίστηκαν μερικοί

άλλοι. Τις επόμενες ημέρες οι Γερμανοί επιδόθηκαν σε περιορισμένα αντίποινα σε βάρος των πολιτών. Στις 10 Σεπτεμβρίου συνέλαβαν πέντε τυχαίους πολίτες, και αφού τους έκλεισαν σε ένα οίκημα, τους σκότωσαν με χειροβομβίδες. Την επόμενη ημέρα συνέλαβαν περί τους 1.500 κατοίκους, τους οποίους έθεσαν σε προσωρινή κράτηση. Το απόγευμα εκτέλεσαν δέκα αιχμαλώτους απαγχονίζοντάς τους στην κεντρική πλατεία της πόλης. Παρόμοια μέτρα έλαβαν οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής στην πόλη και στις 5 Ιανουαρίου 1944, όταν συνελήφθησαν ως όμηροι 200 κάτοικοι. Τρεις ημέρες αργότερα 50 από αυτούς εκτελέστηκαν με πολυβόλα, κοντά στην οδό Λιβαδειάς-Αθηνών.

Μεταξύ των γερμανικών εγκλημάτων πολέμου διακρίνονται ιδιαίτερα τρεις περιπτώσεις: η καταστροφή του Κομμένου στον νομό Αρτας, των Καλαβρύτων στον νομό Αχαΐας και του Διστόμου στον νομό Φωκίδας. Η καταστροφή του Κομμένου σημειώθηκε τον Αύγουστο του 1943. Στις 12 Αυγούστου είχε διέλθει από το χωριό ένα γερμανικό επιβατικό αυτοκίνητο, το οποίο μετέφερε τρεις Γερμανούς αξιωματικούς. Οι Γερμανοί αξιωματικοί αντιλήφθηκαν την παρουσία ένοπλων ανταρτών του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ στο χωριό. Μερικές ημέρες αργότερα, στις 16 Αυγούστου 1943, οι γερμανικές δυνάμεις επέστρεψαν, αναζητώντας τις δυνάμεις των ανταρτών. Η επιχείρηση άρχισε πολύ νωρίς το πρωί, στις 05.30, και δεν έληξε παρά το μεσημέρι, μετά από επτά ώρες. Οι γερμανικές δυνάμεις ανήκαν στην 1η Μεραρχία Ορεινών Κυνηγών «Edelweiss» υπό τον στρατηγό Στέτνερ, η οποία έδρευε στη Φιλιππιάδα της Ηπείρου. Σε πρώτη φάση περικύκλωσαν το χωριό, ώστε να αποκλείσουν κάθε δυνατότητα διαφυγής των κατοίκων. Αμέσως άρχισε η επίθεση κατά των άμαχων κατοίκων. Από τους 680 κατοίκους του χωριού δολοφονήθηκαν σχεδόν οι μισοί, 317 άτομα. Μεταξύ των νεκρών συγκαταλέγονταν και 74 παιδιά ηλικίας 1-10 ετών. Οι Γερμανοί επίσης κατέστρεψαν 180 σπίτια του χωριού.

Στην περιοχή των Καλαβρύτων της Αχαΐας η αμφιλεγόμενη συμπεριφορά της αντιστασιακής οργάνωσης του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ έναντι Γερμανών αιχμαλώτων προκάλεσε τη μεγαλύτερη καταστροφή σε βάρος του άμαχου πληθυσμού κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Στις 16 και 17 Οκτωβρίου 1943 μονάδες του ΕΛΑΣ συνεπλάκησαν με ομάδα Γερμανών στρατιωτών στην Κερπινή στην περιφέρεια Καλαβρύτων. Οι αντάρτες κατάφεραν να αιχμαλωτίσουν 86 Γερμανούς στρατιώτες. Ο Γερμανός στρατιωτικός διοικητής ζήτησε την άμεση απελευθέρωση των αιχμάλωτων στρατιωτών και απείλησε ότι σε αντίθετη περίπτωση θα εφήρμοζε το διάταγμα περί αντιποίνων, το οποίο ίσχυε για όλη την κατεχόμενη Ευρώπη. Οι Γερμανοί θα εκτελούσαν δέκα άμαχους Ελληνες πολίτες για κάθε νεκρό Γερμανό στρατιώτη. Ακολούθησε μια περίοδος διαπραγματεύσεων μεταξύ των ανταρτών του ΕΛΑΣ και της γερμανικής πλευράς. Στις διαβουλεύσεις αυτές, προ του αδιεξόδου και προς αποφυγήν σφαγής του άμαχου πληθυσμού, μετείχαν και φορείς της Εκκλησίας,

Η δίγλωσση επιγραφή την οποία ανήρτησαν οι Γερμανοί στην κατεστραμμένη Κάνδανο, δικαιολογώντας την ενέργειά τους.

ώστε να επιτευχθεί η απελευθέρωση των Γερμανών αιχμαλώτων και να αποφευχθεί η εκτέλεση των άμαχων κατοίκων. Ωστόσο, οι επιτελείς του ΕΛΑΣ δεν δέχονταν να απελευθερώσουν τους Γερμανούς αιχμαλώτους, θεωρώντας ότι μια τέτοια ενέργεια θα έβλαπτε την πολιτική τους κατά την περίοδο της Κατοχής.

Καθώς οι διαπραγματεύσεις οδηγήθηκαν τελικά σε αδιέξοδο, στις 7 Δεκεμβρίου οι αντάρτες του ΕΛΑΣ εκτέλεσαν τους 85 Γερμανούς αιχμαλώτους, προβαίνοντας μάλιστα σε ειδεχθείς ακρωτηριασμούς, σε ορισμένες περιπτώσεις κατά παράβαση των κανόνων του διεθνούς δικαίου.

Οι γερμανικές δυνάμεις είχαν κινηθεί με ημερομηνία αναχώρησης την 5η Δεκεμβρίου 1943 από την Τρίπολη, το Αίγιο και την Πάτρα, συγκλίνοντας προς την ορεινή περιοχή των Καλαβρύτων. Επικεφαλής είχε τεθεί ο αντισυνταγματάρχης Γιούλιους Βόλφιγκερ. Στις 6 Δεκεμβρίου, μετά από ένα ατύχημα του Βόλφιγκερ, διοικητής ορίστηκε ο Χανς Εμπερσμπέργκερ, διοικητής του συντάγματος Αιγίου.

Στις 6 Δεκεμβρίου 1943 οι Γερμανοί εισήλθαν στα Καλάβρυτα, χωρίς να συναντήσουν οποιαδήποτε αντίσταση από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Ο Γερμανός διοικητής διαβεβαίωσε τους κατοίκους ότι δεν επρόκειτο κανείς να πάθει τίποτε και ότι ο στόχος τους ήταν η εξόντωση των δυνάμεων των ανταρτών. Την ημέρα εκείνη καταστράφηκαν απλώς ορισμένες κατοικίες που ανήκαν σε αντάρτες.

Τις επόμενες ημέρες οι Γερμανοί πραγματοποίη-

σαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην ευρύτερη περιοχή. Στις 7 Δεκεμβρίου τμήματα πεζών έλαβαν θέσεις κοντά στο χωριό Ρογοί, όπου τοποθέτησαν πολυβόλα και όλμους. Την επόμενη ημέρα το χωριό καταστράφηκε ολοσχερώς, ενώ εκτελέστηκαν και 65 κάτοικοί του, μεταξύ των οποίων και παιδιά. Την ίδια ημέρα ένα άλλο γερμανικό απόσπασμα κατέλαβε την Κερπινή, την οποία κατέστρεψε, σκοτώνοντας 38 άνδρες. Ακολούθως καταστράφηκαν η Ανω και η Κάτω Ζαχλωρού, όπου σκοτώθηκαν επιπλέον 19 άνδρες. Στη συνέχεια έφθασαν στη Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου και σκότωσαν 16 άτομα, μοναχούς, επισκέπτες και υποτακτικούς, ενώ εκτέλεσαν άλλους εννέα μοναχούς, στη θέση Ψηλός Σταυρός. Στις 9 Δεκεμβρίου οι γερμανικές δυνάμεις κατέλαβαν το χωριό Σούβαρδο, όπου έβαλαν φωτιά και σκότωσαν πέντε άνδρες, ενώ το ίδιο συνέβη και στο χωριό Βραχνί, όπου εκτελέστηκαν έξι άνδρες. Στη στάση της Κερπινής εγκαταστάθηκε γερμανική διμοιρία. Στη θέση αυτή εκτελέστηκαν άλλοι τέσσερις άνδρες. Ηδη πριν πραγματοποιηθεί η σφαγή των Καλαβρύτων οι γερμανικές δυνάμεις είχαν εκτελέσει 162 άτομα.

Το πρωί της 13ης Δεκεμβρίου 1943 άνδρες της 117ης Μεραρχίας Ορεινών Κυνηγών, οι οποίοι ανήκαν στην Ομάδα Μάχης Εμπερσμπέργκερ (Ebersberger), περικύκλωσαν εκ νέου τα Καλάβρυτα. Το σύνολο των κατοίκων οδηγήθηκε στο εσωτερικό του τοπικού δημοτικού σχολείου. Οι κάτοικοι διατάχθηκαν να πάρουν μαζί τους μια κουβέρτα και τρόφιμα μιας ημέρας. Στο σχολείο πραγματοποιήθηκε διαχωρισμός μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι άνδρες και οι έφηβοι - συνολικά 696 άτομα - οδηγήθηκαν συντεταγμένοι σε φάλαγγες σε έναν κοντινό λόφο, κοντά σε μια σπηλιά, στη θέση Ράχη του Καππή. Τα γυναικόπαιδα παρέμειναν στο σχολείο, αγωνιώντας για την τύχη των συγγενών τους. Στις 14.34 με μια πράσινη και ύστερα μια κόκκινη φωτοβολίδα, οι οποίες εκτοξεύτηκαν από το ξενοδοχείο «Μέγας Αλέξανδρος», δόθηκε το σύνθημα της εκτέλεσης των άμαχων αιχμαλώτων. Οι άτυχοι άνδρες εκτελέστηκαν με πυρά από τα πολυβόλα.

Από την εκτέλεση επέζησαν τελικά μόνο 13 άτομα, τα οποία θάφτηκαν κάτω από τα πτώματα των συγχωριανών τους. Η κωμόπολη καταστράφηκε ολοσχερώς, καθώς από τα 500 περίπου κτίσματα, μόνον οκτώ απέμειναν ανέπαφα. Στην απόρρητη αναφορά της Ομάδας Μάχης Εμπερσμπέργκερ (αριθ. 583/43, I/749, με ημερομηνία 22-12-1943) τα γεγονότα περιγράφονται ως εξής: «*Η ομάδα μάχης Ebersberger προήλασε σε τρία τμήματα προς τα Καλάβρυτα (Διαταγή I. / 749 της 3.12.1943 υπ. 8217, αριθ. 541/43 απόρρ.). Μόνο κατά την πρώτη και τη δεύτερη ημέρα υπήρξε μικρή επαφή με τον εχθρό. Από τη δεύτερη ημέρα της επιχείρησης ο εχθρός εγκατέλειψε συστηματικά την περιοχή. Οι προσπάθειες να τεθεί ο εχθρός σε καταδίωξη πάνω από την Υψηλή Ράχη απέτυχαν. Η ομάδα μάχης επέστρεψε στις 15.12.43 μετά από εφαρμογή αντιποίνων στον χώρο της επιχείρησης πίσω στο Αίγιο. Κατά την επιστροφή άφησε μια διμοιρία κυνηγών σε επιφυλακή στον Σιδηροδρομικό Σταθμό Κερπινής.*

Στις 20.12.43 επέστρεψε η διμοιρία κυνηγών. Δεν συνάντησε κανενός είδους εχθρό στους κυριότερους δρόμους βορειοανατολικά των Καλαβρύτων.

Στο 1: Η ομάδα μάχης αναφέρει:

α. Στις 5.12.43 ο αναφέρων αρχηγός της ομάδας μάχης δέχθηκε επίθεση από πυρά MG και τυφεκίων και από απόσταση 150 μέτρων. Κακή εχθρική απόδοση πυρός. Μετά από μερικές ανταλλαγές πυρών ο εχθρός υποχωρεί και εμφανίζεται πάλι σε περιφερειακά υψώματα. Μερικές βολές διπλής αναφλέξεως του πυροβολικού αρκούσαν για να τους εκδιώξουν οριστικά. Ταυτόχρονα η γραμμή προελάσεως δέχθηκε επίθεση από την πλευρά της Σέλισσας από μεγάλη απόσταση και χωρίς καμιά επιτυχία με πυρά από MG και τυφέκια.

Σύγκρινε με την εχθρική διαταγή λαφυραγώγησης στο Δερβένι! Στις 6.12.43 μια ομάδα της σε νυκτερινή επιφυλακή ευρισκόμενης διμοιρίας κυνηγών στη Μαμούσα ήλθε σε επαφή με μερικούς οπλισμένους και απομακρυνόμενους αντάρτες. Πιθανώς τραυματίστηκαν δύο από αυτούς.

β. Από ατυχήματα: 1 νεκρός, 2 υπαξιωματικοί/2 στρατιώτες σοβαρά τραυματίες και ελαφρά τραυματίες.

γ. Παρατηρήθηκαν: 2 βαριά τραυματίες

δ. Ρώγη, Κερπινή, Σιδ. Σταθμός Κερπίνης, Ανω

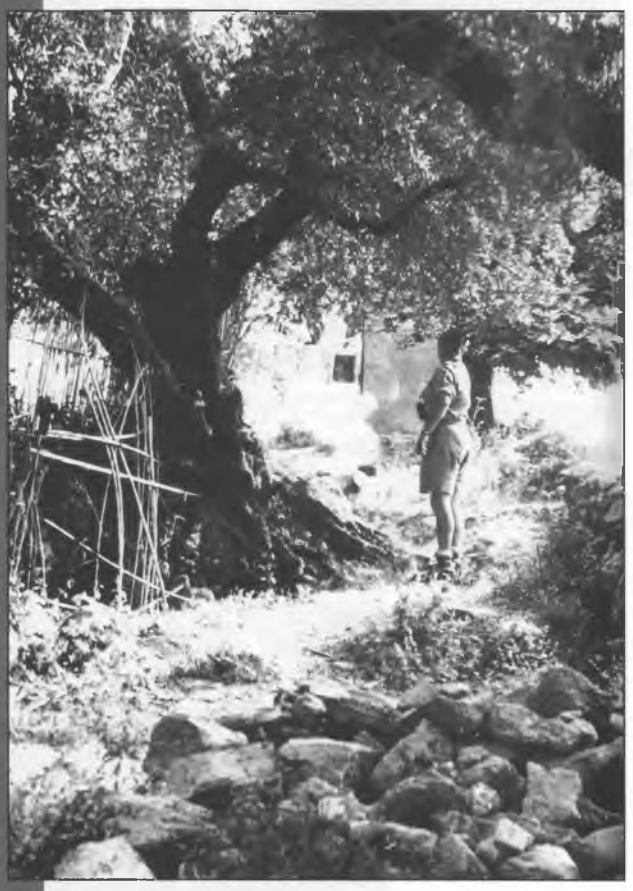

Ζαχλωρού, Κάτω Ζαχλωρού, Ζοβάρντο, Βραχνή, Καλάβρυτα, Μονή Μεγ Σπηλαίου, Μονή Αγ Λαύρας, Αγ. Κυριακή, Αυλές, Βισόκα, Φτερή, Κλαπτσούνα, Πυργάκι, Βαλίτσα, Μελίσσια.

Εκτελέστηκαν 674 άνδρες.[...]

στ. Από τη Σελίσσα και τη Μαμούσα παρουσιάστηκε σύμπας ο ανδρικός πληθυσμός με άσπρες σημαίες μπροστά στα ένοπλα τμήματα. Εδώ, όπως και σε άλλες περιοχές, ο πληθυσμός δεν θέλει να έχει καμιά σχέση με τους αντάρτες. Σε μερικές περιπτώσεις μεγάλη φιλικότητα και εκδηλώσεις συμπάθειας προς τους Γερμανούς στρατιώτες. Απέναντι σε όλα αυτά υπάρχει το γεγονός ότι η μεγάλη μάζα των κατοίκων των Καλαβρύτων έβρισαν και απείλησαν τους Γερμανούς αιχμαλώτους του Λόχου Schober. Πριν από την εφαρμογή των αντιποίνων και πριν από τη λήψη της διαταγής τα αντίποινα να εφαρμοστούν με τη μεγίστη δυνατή οξύτητα, ο αρχηγός της ομάδας μάχης προσπάθησε να γλυτώσει. Ενεργεί δυνάμεις για μια αντικίνηση. Ο βαθμός προθυμίας, όμως, για μια δραστική αντίσταση κατά των ανταρτών ήταν τόσο μικρός, ώστε παρά των πολλών φιλογερμανικών εκδηλώσεων να

Η σκηνή της εκτέλεσης των άμαχων πολιτών στο χωριό Κοντομαρί της Κρήτης στις 2 Ιουνίου 1941

Ερευνα των Γερμανών στο χωριό Κοντομαρί της Κρήτης για Βρετανούς αιχμαλώτους και Κρήτες συνεργούς τους.

μη συμφέρει η επιείκεια.

Οταν πλέον διατάχθηκε η οξεία μορφή αντιποίνων, ο αρχηγός και η ομάδα μάχης ακολούθησαν τη διαταγή όχι μόνο πειθαρχημένα, αλλά και με πλήρη πίστη. Στα μέρη κοντά στα Καλάβρυτα η ομάδα συνάντησε μόνο λίγες γριές γυναίκες [...]».

Εντωμεταξύ στην Κρήτη η επίταση της αντιστασιακής δραστηριότητας, σε συντονισμό με το αρχηγείο της Μέσης Ανατολής, προκάλεσε από την πλευρά των Γερμανών νέα μαζικά αντίποινα σε βάρος του άμαχου πληθυσμού. Τον Σεπτέμβριο του 1943 σημειώθηκαν στην περιοχή του χωριού Σύμη της περιφέρειας Βιάννου της ανατολικής Κρήτης συγκρούσεις ανάμεσα στις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις και μιας ελληνικής αντιστασιακής ομάδας υπό τον οπλαρχηγό Εμμανουήλ Μπαντουβά. Από τη σύγκρουση σκοτώθηκαν αρκετοί Γερμανοί στρατιώτες, ενώ αιχμαλωτίστηκαν άλλοι 14. Τα γερμανικά αντίποινα ήταν εκτεταμένα. Στις 14 Σεπτεμβρίου ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις της Wehrmacht υπό τον λοχαγό Μί-

Γερμανοί στρατιώτες στο κατεστραμμένο Δίστομο της Φωκίδας τον Ιούνιο του 1944.

λερ περικύκλωσαν τα χωριά της περιφέρειας Βιάννου. Εισέρχονταν στα χωριά και συνελάμβαναν αδιακρίτως τους άμαχους πολίτες, εκτελώντας τελικά 461 άτομα, μεταξύ των οποίων και γυναίκες και παιδιά. Χάρη στην παρέμβαση του μετέπειτα αρχιεπισκόπου Κρήτης Ευγενίου Ψαλιδάκη αποτράπηκε η εκτέλεση 800 επιπλέον κατοίκων της περιφέρειας, οι οποίοι είχαν εγκλειστεί από τους Γερμανούς στο Γυμνάσιο Βιάννου.

Το βράδυ της 26ης Απριλίου 1944 ομάδα Κρητικών ανταρτών με σύνδεσμο τον Βρετανό αξιωματικό Πάτρικ Μάικλ Λη Φέρμορ πέτυχε να απαγάγει τον αντιστράτηγο φον Κράιπε, ο οποίος μεταφέρθηκε τελικά από βρετανικό κλιμάκιο στο Κάιρο της Αιγύπτου. Η ενέργεια αυτή, που υπαγορεύτηκε από τους Βρετανούς, είχε ως συνέπεια τον θάνατο εκατοντάδων άμαχων Ελλήνων κατά τους επόμενους μήνες, αφού πολύ συχνά οι Γερμανοί επικαλούντο ως δικαιολογία τη συμμετοχή κατοίκων στην επιχείρηση απαγωγής του Κράιπε, για να δικαιολογήσουν τις επιχειρήσεις αντιποίνων. Ετσι, οι γερμανικές δυνάμεις κατέστρεψαν πολλά χωριά (Γερακάρι, Γουργούθι, Καρδάρι, Βρύσες, Σμυλές, Ανω Μέρος, Κρύα Βρύση και Σαχτούρια), προκαλώντας τον θάνατο 350 περίπου ατόμων, καθώς και την καταστροφή πολλών κατοικιών.

Στις 13 Αυγούστου 1944 οι Γερμανοί προέβησαν στην καταστροφή των Ανωγείων στην επαρχία Μυλοποτάμου, ενός από τα κέντρα της αντίστασης. Αφού αρχικά περικύκλωσαν το χωριό με ισχυρές δυνάμεις, συνέλαβαν τους περίπου 2.500 κατοίκους, τους οποίους εκτόπισαν σε περιοχές του νομού Ρεθύμνης. Αφού εκκένωσαν το χωριό με αυτό τον τρόπο, κατέστρεψαν με δυναμίτη τις κατοικίες, μετατρέποντας τα Ανώγεια σε έναν σωρό ερειπίων. Οι νεκροί άμαχοι από την επιχείρηση στα Ανώγεια και την ευρύτερη περιοχή ανήλθαν σε 155 άτομα. Η ενέργεια αυτή δικαιολογήθηκε από τον στρατηγό, διοικητή του Φρουρίου Κρήτης, Μύλλερ με την ακόλουθη ανακοίνωση: «*Επειδή η πόλις των Ανωγείων είναι κέντρον αγγλικής κατασκοπείας εν Κρήτη και επειδή οι Ανωγειανοί εξετέλεσαν τον φόνον του λοχίου φρουράρχου Γενί Γκάρε και της υπ' αυτόν φρουράς και επειδή οι Ανωγειανοί εξετέλεσαν το σαμποτάζ της Δαμάστας, επειδή εις Ανώγεια ευρίσκουν άσυλον και προστασίαν οι αντάρτες των διαφόρων ομάδων αντιστάσεως και επειδή εκ των Ανωγείων διήλθον και οι απαγωγείς με τον Στρατηγόν φον Κράιππε χρησιμοποιήσαντες ως σταθμόν διακομιδής τα Ανώγεια, διατάσσομεν την ισοπέδωσιν τούτων και την εκτέλεσιν παντός άρρενος Ανωγειανού όστις ήθελεν ευρεθή εντός του χωρίου και πέριξ αυτού εις απόστασιν ενός χιλιομέτρου. Ο Στρατηγός Διοικητής Φρουρίου Κρήτης, Χανιά 13 Αυγούστου 1944*».

Στις 22 Αυγούστου 1944 δύναμη 800 περίπου Γερμανών στρατιωτών περικύκλωσε το χωριό Γερακάρι. Το πρωί της επόμενης ημέρας συγκέντρωσαν στην

πλατεία του χωριού όλους τους κατοίκους. Κατά τη διαδικασία της έρευνας συνέλαβαν και εκτέλεσαν χωρίς αφορμή 36 άνδρες, ενώ οι υπόλοιποι κάτοικοι μεταφέρθηκαν στο Ρέθυμνο, όπου περιορίστηκαν σε στρατόπεδο. Στις 28 Αυγούστου 1944 γερμανικές δυνάμεις απέκλεισαν το χωριό Μαλάθυρος. Αφού συνέλαβαν 61 κατοίκους, τους εκτέλεσαν αμέσως, ενώ την επόμενη ημέρα εκτέλεσαν επιπλέον 12 αιχμάλωτους πολίτες.

Στις 5 Μαΐου 1944 το 7ο Σύνταγμα της 4ης Μεραρχίας Polizei των SS επιτέθηκε στο χωριό Κλεισούρα στη δυτική Μακεδονία, το οποίο κατέστρεψε σε επιχείρηση αντιποίνων για τη δράση των αντιστασιακών ομάδων. Κατά την επιχείρηση φονεύτηκαν 215 άνδρες, γυναίκες και παιδιά.

Λίγες ημέρες μετά τη συμμαχική απόβαση στη Νορμανδία ακολούθησε η σφαγή στο Δίστομο της Φωκίδας. Στις 10 Ιουνίου 1944 μια μονάδα του 7ου Μηχανοκίνητου Συντάγματος Πεζικού της 4ης Μεραρχίας των SS Polizei, που τελούσε υπό τις διαταγές του ταγματάρχη των SS Φριτς Λάουτενμπαχ, είχε αναλάβει την επιχείρηση εκκαθάρισης της περιοχής από τη Λιβαδειά έως την Αράχωβα, όπου δρούσαν ομάδες ανταρτών. Το γερμανικό απόσπασμα δέχθηκε επίθεση λίγο έξω από το χωριό από ομάδα ανταρτών του ΕΛΑΣ. Στις συμπλοκές που ακολούθησαν σκοτώθηκαν επτά Γερμανοί στρατιώτες. Η γερμανική μονάδα επέστρεψε στο χωριό, όπου εκτέλεσε με αγριότητα

Η ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΝΟΜΑΡΧΗ ΒΟΙΩΤΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΔΙΣΤΟΜΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΝΟΜΑΡΧΟΥ
Αριθ. Εμπ. Πρωτ. 101
Εν Λεβαδεία τη 13η Ιουνίου 1944
ΠΡΟΣ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΝΙΚΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΝ ΑΘΗΝΑΣ

Λαμβάνω την τιμήν ν' αναφέρω τα ακόλουθα.

Από δύο ημερών διανύω τις δραματικότερες, τις πλέον μαρτυρικές στιγμές της ζωής μου. Τα συμβαίνοντα εις την περιφέρειά μου κατά τας δύο τραγικάς αυτάς ημέρας αι οποίαι είναι ασφαλώς προάγγελοι επικείμενων προσεχώς τρομεράς εντάσεως αιματηρών γεγονότων, υπερβαίνουν εις ωμότητα και αγριότητα και αυτήν την νύκτα του Αγίου Βαρθολομαίου και αυτούς τους Σικελικούς εσπερινούς.

Είναι απερίγραπτος και άνευ προηγουμένου η ενεργηθείσα σφαγή από μέρους των οργάνων των αρχών Κατοχής κατά του άμαχου πληθυσμού της υπαίθρου, κατά τας προλαβούσας αυτάς δύο ημέρας. Υπερχίλιοι άνθρωποι, μεταξύ των οποίων πολλαί γυναίκες, παιδιά και βρέφη έπεσαν από τα βλήματα των ελαφρών και βαρέων πολυβόλων τα οποία εκρότων στρεφόμενα προς πάσα κατεύθυνση όπου ανύποπτος ο ανθρώπινος στόχος πρόβαλε. Λυσσαλέα η αγριότης δεν εφείσθη ούτε των νηπίων, τα οποία άταφα έτι εσφίγγοντο σπασμωδικά στοργικά εις τους άψυχους κόλπους των μητέρων των.

Ολόκληρο χωρίον, το Δίστομο, κατεστράφη, όχι δια πυρός. Αλλα δι' αθρόας των κατοίκων παντός φύλλου και ηλικίας εκτελέσεως. Εκ των δισχιλίων κατοίκων του ολιγότεροι των χιλίων εναπέμειναν από προχτές και αυτοί έξαλλοι. Αλλόφρονες, πλανώνται ανά τας απροσίτους κρύπτας των ορέων, ούτε σκέψιν τολμώντες προς επάνοδον εις τα ίδια.

Ιστορώ τα γεγονότα εξ αρχής:

Την πρωία της 10ης τρέχοντος Γερμανικές αρχές επέταξαν τα υπ' αριθ. 33207 και 24321 ιδιωτικά αυτοκίνητα ανήκοντα το μεν πρώτον εις τον Εμμανουήλ Χασούραν και Αθανάσιο Κόρμπον, το δε δεύτερον εις την Γλυκερία χήρα Σπύρου Πελεκάνου και εις τον Τριαντάφυλλον Παπαευσταθίου, εντός των οποίων επεβίβασαν περίπου πεντήκοντα Γερμανούς Στρατιώτες ενδεδυμένους με πολιτικές ενδυμασίες, τας οποίας είχαν αποσπάσει από τους εγκαθείρκτους των εδώ φυλακών. Τα αυτοκίνητα αυτά ωδηγούντο υπό Ελλήνων οδηγών, των Σπυρίδων Πελεκάνου ή Κουρκουτάν, και Λουκά Ζάχον. Τα εν λόγω αυτοκίνητα με ιούς μεταμφιεσμένους εις μαυραγορίτες και χωρικούς Γερμανούς στρατιώτες, τα όπλα των οποίων είχαν τοποθετηθεί κατά τρόπον ώστε να μη είναι δυνατόν να φαίνονται, ξεκίνησαν με κατεύθυνση προς Αμφισσα την 6ην πρωινή. Μετά ημίσεια ώρα ξεκίνησαν ακολουθούντα τα πρώτα εικοσάς περίπου αυτοκινήτων πλήρη Στρατού. Προφανώς οι Γερμανοί είχαν πληροφορίας ότι οι άτακτοι ενεδρεύουν εις τινά σημεία της δημοσίας οδού. Και την ενέδρα του βράχου και της λόχμης ηθέλησαν να την επηρεάσουν με την τροχήλατο αυτήν παγίδα. Τα φέροντα τους με πολιτική αμφίεση Γερμανούς στρατιώτες αυτοκίνητα έφθασαν την 10ην πρωινή εις Δίστομο, οι κάτοικοι του οποίου με τον Πρόεδρο της Κοινότητος επικεφαλής τούς επεφύλαξαν ευχάριστον υποδοχή. Εις ερώτηση του επικεφαλής Αξιωματικού εάν ενεφανίσθησαν κατά τας ημέρας εκείνας αντάρτες εις το χωρίον, οι κάτοικοι απήντησαν καταφατικώς. Πράγματι τας τελευταίας ημέρας είχε παρατηρηθεί ζωηρά περί το χωρίον κίνησις των ανταρτών, οι όποιοι, χολωμένοι διότι οι κάτοικοί του δεν έστεργαν να ενταχθούν εις την κομμουνιστική οργάνωση δεν έπαυαν να κακοποιούν τους ζωηρότερα ανθιστάμενους εις τις αξιώσεις των. Επί πλέον απειλές εκσφενδονίζοντο ότι θα έκαιαν, διά Γερμανικών χειρών το χωρίον. Μετ' αρκετή οινοποσία, οι Γερμανοί επιβάντες των αυτοκινήτων των ξεκίνησαν προς την διατεταγμένη πορεία των.

Προ της αναχωρήσεώς των, όμως, ειδοποίησαν τους κατοίκους ότι θα επέστρεφαν μετά μικρόν και τόνισαν την αξίωσίν των να εύρουν συγκεντρωμένους όλους εις τας οικίας των, κατά την επιστροφή των.

Η αξίωσης αυτή και ο τρόπος καθ' ον διετυπώθη ενέβαλεν εις απαισιοδόξους σκέψεις τους κατοίκους, τινές των οποίων - δυστυχώς ολίγοι - έσπευσαν να απομακρυνθούν, μετά της οικογενείας των - του χωρίου.

Εν τω μεταξύ, τα συνεχίζοντα την πορεία των Ελληνικά αυτοκίνητα τα φέροντα τους μεταμφιεσμένους Γερμανούς στρατιώτες έφθασαν εις το μέσον της οδού, ήτις ενώνει το Δίστομο μετά του χωρίου Στείρι. Εκεί ακριβώς, εις θέση Καταβόθρα εδέχθησαν αιφνιδίως τα πυρά ομαδόν των εντεύθεν και εκείθεν της οδού και επί υψωμάτων ενεδρευόντων ατάκτων, ως και τα βλήματα των όλμων των. Τα αυτοκίνητα υποστάντα βλάβη εις τους τροχούς σταμάτησαν και ξεπήδησαν εξ αυτών οι Γερμανοί, οι οποίοι, εντός δύο πυρών τώρα, ήνοιξαν πυρ κατά της αμφιπλεύρου ενέδρας. Η φθορά όμως τούτων, λόγω της μειονεκτικής θέσεώς των υπήρξε σημαντική, θα απέβαινε δε συντριπτική αν ή ακολουθούσα μακρόθεν Γερμανική δύναμις δεν επενέβαινε εις την συμπλοκή διά των πυρών του πυροβολικού της. Και υπήρξαν τόσον εύστοχοι αι βολαί, ώστε οι άτακτοι εξαναγκάσθηκαν να τραπούν εις φυγή και εν τέλει να εξαφανιστούν.

Εκ των υποστάντων τον αιφνιδιασμό μεταμφιεσμένων Γερμανών στρατιωτών έξι εφονεύθησαν, εκ των οποίων εις Αξιωματικός, και δέκα πέντε τουλάχιστον πληγώθηκαν μάλλον βαρέως. Επίσης εφονεύθη και ο Ελλην οδηγός του επιταχθέντος αυτοκινήτου Σπυρίδων Πελεκάνος ή Κουρκουτάς. Εκ των ανταρτών έπεσαν δέκα πέντε και ισάριθμοι πληγώθηκαν.

Μετά την συλλογήν των νεκρών και τραυματιών των και την δια-

Άνδρες του Γερμανικού Στρατού πραγματοποιούν έρευνες για αντάρτες σε ελληνικό χωριό της υπαίθρου (Συλλογή Χάγκεν Φλάισερ).

κομιδήν των μεν εις Λεβάδειαν, των δε εις Αμφισσαν, ο Γερμανικός στρατός, αφού επυρπόλησε τα επιταχθέντα ελληνικά αυτοκίνητα, ίνα μη περιέλθουν εις χείρας των ανταρτών, διέκοψε την πορείαν του και επανεστράφη ευθύς εις Δίστομον. [...]

Οι στρατιώται αποβιβασθέντες των αυτοκινήτων έτρεξαν διασκορπισθέντες πανταχού με το όπλον εις το ένα και το περίστροφον εις το άλλον χέρι, να εκτελέσουν τας δοθείσας διαταγάς. Δαίμονες εξορμούντες εις καταστροφήν θα ήσαν ολιγώτερον άγριοι και περισσότερον ήπιοι. [...]

Ομάδες στρατιωτών εισήρχοντο εις τα σπίτια και εξετέλουν με αταραξία, άνευ οίκτου, ασυγκίνητα, ανάλγητα, τους ενοίκους των. Δεν εφείσθησαν ουδενός. Ο πατήρ πρώτος, η σύζυγος κατόπιν, και ακολούθως τα τέκνα οιασδήποτε ηλικίας. Βρέφη 2, 5, 7 μηνών εκρεουργούντο δι' αποκοπής της καρωτίδος. [...] Περί την δύσιν του ηλίου η φονική δραστηριότης εχαλαρώθη. Διά δύο λόγους! Πρώτον διότι επήρχετο η νυξ και ο στρατός υπεχρεούτο να επιστρέψη εις Λεβάδειαν και δεύτερον διότι δεν υπήρχον θύματα. Είχον απομείνει ελάχιστοι γέροι, μόλις αριθμούμενοι εις τα δάκτυλα αμφοτέρων χειρών, οι οποίοι μόλις ανεχώρησαν εκ Διστόμου τα Γερμανικά αυτοκίνητα εξήλθον περίτρομοι της κρύπτης των. Οι περισσότεροι εξ αυτών, όταν αντίκρυσαν το μακάβριον θέαμα, όταν είδον εν όλη τη εκτάσει της την τρομεράν σφαγήν, υπέστησαν ισχυρόν κλονισμόν συνοδεύοντα διασάλευσιν των φρενών. [...]

Ηδη ασχολούμαι διά την εξεύρεσιν χώρου διά την διατροφήν των μεταφερθέντων τραυματιών, συναντώ δε τρομεράς δυσχερείας. [...] Σήμερον μου ανακοινούται μία πρώτου μεγέθους αναλγησία... των ατάκτων. Το Υγειονομικόν υλικόν, το οποίο απέστειλα διά τους τραυματίας, όσον επερίσσευσε – αρκετά μεγάλη ποσότης – κατεσχέθη. Επίσης ζητείται υπό της Κομμουνιστικής οργανώσεως παράδοσις μεγάλης ποσότητος εκ των τροφίμων του Ερυθρού Σταυρού τα οποία έστειλα χθες. [...]

Προσεχείς νέας αιματοχυσίας θεωρώ αφεύκτους. Τούτο διότι η νέα Φρουρά εννοεί να τρομοκρατήση τον κόσμον κατά την γνώριμόν της μέθοδον. Και ακόμη διότι αι ανταρτικαί οργανώσεις θα πυκνώσουν, ως έχουν διαταγάς, τας ενέδρας των. Επί πλέον, διότι αι Κομμουνιστικαί οργανώσεις, εντός της πόλεως εξερεθίζουσι ζωηρότατα την Γερμανικήν αρχήν. [...]

Διά την τραγωδίαν του Διστόμου διεμαρτυρήθην εντονώτατα κατ' επανάληψιν εις τον εδώ Διοικητήν των Σωμάτων εφόδου. [...]

Εν τέλει εζήτησα και μου υπεσχέθη ότι θα δώση αυστηράς διαταγάς εις τους υπ' αυτόν αξιωματικούς όπως εφ' εξής οι στρατιώται των προσεκτικότεροι σέβονται την ζωήν και την περιουσίαν των κατοίκων. [...]

Ο Νομάρχης
Ι. Γεωργόπουλος

ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΚΑΤΟΧΙΚΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΑΛΛΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΣΦΑΓΗ ΣΤΟ ΔΙΣΤΟΜΟ

Ευθύς ως επληροφορήθην, εκ τηλεγραφήματος του Νομάρχου Λεβαδείας προς το Υπουργείον Εσωτερικών, περί των διαδραματισθέντων εις την κωμόπολιν του Διστόμου γεγονότων, έσπευσα να επισκεφθώ τον Στρατηγόν Schimana, εις ον ανεκοίνωσα τας πληροφορίας ταύτας.

Ο κ. Schimana υπεσχέθη να ζητήση επειγόντως σχετικάς πληροφορίας, μου είπεν όμως ότι, κατά την γνώμην του, ήτο αδύνατον να συνέβησαν τοιαύτα πράγματα, τοσούτο μάλλον καθ' όσον ο επί κεφαλής του μεταβάντος εις Δίστομον γερμανικού τμήματος, ον και μοι κατωνόμασεν, ήτο αξιωματικός ευγενούς χαρακτήρος και φιλάνθρωπων αισθημάτων και κεκηρυγμένος εναντίον της επιβολής αντιποίνων, τα οποία, ως είπεν ο κ. Schimana, ουδέποτε θα διέτασσεν εξ ιδίας πρωτοβουλίας ο αξιωματικός ούτος, εφ' όσον δηλαδή δεν είχεν «*ιδικήν περί τούτου διαταγήν του στρατηγού του*».

Πράγματι ο κ. Schimana μου ανεκοίνωσε την επομένην τα έξης:

«*Τα γεγονότα έλαβον χώραν ουχί ως εγώ τα εξέθηκα, ήτοι ότι εγένετο σφαγή ολοκλήρου σχεδόν του πληθυσμού της κωμοπόλεως λόγω αντιποίνων, τα οποία απεφάσισεν ο τοπικός Διοικητής, εξοργισθείς διά την επίθεσιν, ην ενήργησαν αντάρται κατ' αυτοκινήτων μεταφερόντων γερμανικόν ανιχνευτικόν τμήμα, ήτις κατέληξεν εις τον φόνον δύο αξιωματικών, εξ ων εις ταγματάρχης των SS, αλλ' ότι εις το χωρίον Δίστομον είχον οχυρωθή αντάρται, οίτινες επυροβόλησαν εναντίον εισερχομένου εις το χωρίον τούτο γερμανικού τμήματος και ότι κατόπιν τούτου εγένετο μάχη εντός του χωρίου, καθ' ην εφονεύθησαν, ως ήτο επόμενον ή μοιραίον, και άτομα εκ του πληθυσμού, άτινα όμως δεν ήσαν πλέον των 145 και ουχί 700-800, ως ανέφερεν ο Νομάρχης*».

Κατόπιν τούτου, και διά να εξακριβώσω την αλήθειαν, εκάλεσα τηλεγραφικώς τον Νομάρχην Λεβαδείας κ. Γεωργόπουλον, όπως έλθη εις Αθήνας. Εν τω μεταξύ ο Νομάρχης είχεν υποβάλη και έγγραφον έκθεσιν περί των γεγονότων, εις την οποίαν εχρωμάτιζε ζωηρώς τον φρικιαστικόν τρόπον, καθ' όν εγένετο η σφαγή του άμαχου πληθυσμού, τονίζων ότι και βρέφη ακόμη κατεσφάγησαν ή εφονεύθησαν διά λακτισμάτων υπό των εκμανέντων Γερμανών στρατιωτών.

Ο Νομάρχης, ελθών ενταύθα μετά δύο ή τρεις ημέρας, επεβεβαίωσε πλήρως τα γεγονότα ταύτα.

Μετά τούτο επεσκέφθην και πάλιν τον κ. Schimana, εις τον όποιον εδήλωσα ότι τα γεγονότα είχον λάβη χώραν ως αρχικώς τα είχον εκθέση και εξέφρασα προς αυτόν την βαθυτάτην λύπην της Κυβερνήσεως διά την υπό των γερμανικών στρατευμάτων άνευ δικαιολογίας σφαγήν του αθώου άμαχου πληθυσμού και την καταστροφήν της κωμοπόλεως Διστόμου.

Ο Στρατηγός Schimana απήντησεν ότι έχει και αυτός νεωτέρας πληροφορίας, καθ' ας τα πράγματα δεν συνέβησαν ούτως ως ούτος τα εξέθηκε κατά την πρώτην συνάντησίν μας, αλλ' ούτε και ακριβώς ως τα είχον εκθέση εγώ. Προσέθηκεν ότι ο επί κεφαλής του ενεργήσαντος την επίθεσιν τμήματος αξιωματικός ετιμωρήθη ήδη αυστηρώς.

Απήντησα ότι η τιμωρία των υπευθύνων θα έπρεπε να είναι σκληρά, όσον και αν τούτο δεν πρόκειται να έχη ως αποτέλεσμα την επανόρθωσιν τοιούτων ανεπανορθώτων καταστροφών και εζήτησα εν τέλει από τον Στρατηγόν Schimana, όπως χρησιμεύση τουλάχιστον η τραγωδία του Διστόμου εις το να μη επαναληφθώσιν εφεξής τοιαύται πράξεις του Γερμανικού Στρατού εις βάρος αθώων Ελλήνων, εκδιδομένων υπό τούτου σχετικών διαταγών προς τας υπ' αυτόν δυνάμεις.

Εν Αθήναις τη 25η Ιουνίου 1944
Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως
Ι. ΡΑΛΛΗΣ

Η φωτογραφία θεωρείται ότι απεικονίζει άνδρες της 117ης Μεραρχίας Πεζικού να αναπαύονται, ενώ στο οπίσθιο τμήμα διακρίνονται τα φλεγόμενα Καλάβρυτα (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

το σύνολο των κατοίκων, 250 άτομα και κατέστρεψε τις κατοικίες. Η αναφορά, ωστόσο, την οποία υπέβαλε ο Λάουτενμπαχ περιείχε αρκετές και σημαντικές ανακρίβειες, γεγονός που προκάλεσε τη διεξαγωγή ανακριτικής έρευνας σε βάρος του από την ίδια τη Wehrmacht. Η διαδικασία κινήθηκε όταν διαπιστώθηκε ότι η αναφορά του Λάουτενμπαχ ερχόταν σε αντίφαση με μια άλλη αναφορά που είχε υποβάλει ο Γκέοργκ Κοχ, στέλεχος της μυστικής στρατιωτικής αστυνομίας (Geheime Feldpolizei), που συνόδευε τους Γερμανούς στρατιώτες κατά την επιχείρηση στο Δίστομο.

Τον Αύγουστο του 1944 ο 2ος Λόχος του 7ου Συντάγματος πυρπόλησε την πόλη του Καρπενησίου, που εν πολλοίς χρησίμευε ως βάση των ανταρτών. Κατά την επιχείρηση αυτή δεν υπήρξαν νεκροί μεταξύ του άμαχου πληθυσμού, καθώς οι κάτοικοι είχαν προλάβει να διαφύγουν στις παρακείμενες ορεινές τοποθεσίες.

Η μόνη δίκη που διεξήχθη στη Δυτική Γερμανία μεταπολεμικά για τα εγκλήματα πολέμου στην κατεχόμενη Ελλάδα πραγματοποιήθηκε το 1951 στο Αουγκσμπουργκ. Ο κατηγορούμενος Ρίχαρντ Σ. (περίπτωση 288) για την αυθαίρετη εκτέλεση έξι άμαχων Κρητικών κηρύχθηκε αθώος με το αιτιολογικό ότι το διεθνές δίκαιο καλύπτει την εκτέλεση υπόπτων κατά τη διάρκεια του Αντάρτικου, «*εφόσον βρίσκονταν κοντά στη γερμανική γραμμή του πυρός και δεν ήταν πάραυτα σαφές ότι ήσαν υπεράνω πάσης υποψίας*». Οσον αφορά τη σφαγή των Καλαβρύτων, η οποία είχε ρητά χαρακτηρισθεί έγκλημα στο πινάκιο 7 των δικών της Νυρεμβέργης, η Εισαγγελία του Μπόχουμ είχε άλλη άποψη. Δεκαετίες αργότερα διέκοψε τις ανακρίσεις σε βάρος του κατηγορούμενου Φραντς Γιούπε θεωρώντας το έγκλημα νόμιμο αντίποινο στο πλαίσιο του πολεμικού δικαίου.

Αμέσως μετά τον πόλεμο το Υπουργείο Ανοικοδομήσεως εκτίμησε τα θύματα από τα γερμανικά και ιταλικά αντίποινα σε 30.000 άνδρες και γυναίκες. Σύμφωνα με την ίδια πηγή 5.000 επιπλέον Ελληνες πολίτες σκοτώθηκαν σε «ομαδικές σφαγές» από τα κατοχικά στρατεύματα. Τα αριθμητικά δεδομένα για τους νεκρούς λόγω της κατοχικής παρουσίας και της αντιστασιακής δράσης παρουσιάζουν πολύ συχνά προβλήματα ερμηνείας, καθώς και σαφείς αντιφάσεις. Σε άκρως απόρρητη, πάντως, έκθεση της γερμανικής Στρατιάς Ε, αναφέρεται ότι κατά την περίοδο Ιουνίου 1943 - Σεπτεμβρίου 1944 φονεύθηκαν 25.435 Ελληνες πολίτες. Από αυτούς 20.650 ήταν μέλη αντιστασιακών οργανώσεων, οι οποίοι σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων με τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής, ενώ οι υπόλοιποι 4.785 ήταν άμαχοι πολίτες, οι οποίοι εκτελέστηκαν σε επιχειρήσεις αντιποίνων.

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ

Η παραμονή του Ιταλικού Στρατού στην Ελλάδα ως δύναμης κατοχής συνήθως αντιμετωπίζεται από την ιστοριογραφία, αλλά και από τη συλλογική αντίληψη, ως μια φάση σχετικά ήπιας συμπεριφοράς των κατοχικών στρατευμάτων έναντι του ελληνικού πληθυσμού. Στην πραγματικότητα η εικόνα αυτή αποτελεί σε μεγάλο βαθμό περισσότερο μεταπολεμική κατασκευή, ιδίως με δεδομένη την άκριτη ενίοτε απόδοση όλων των εγκληματικών ενεργειών στον Γερμανικό Στρατό κατοχής, συνεπεία του έντεχνα προβεβλημένου μύθου της ευγενούς συμπεριφοράς του Ιταλικού Στρατού κατοχής προς τους Ελληνες, αλλά και της δαιμονοποίησης της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας. Η συνύπαρξη των Ιταλών στρατιωτών με τον υποτελή ελληνικό πληθυσμό δεν υπήρξε μια αρμονική εμπειρία συνετής κατοχής, αλλά αφενός μια οργανωμένη απόπειρα εθνολογικής αλλοίωσης συγκεκριμένων περιοχών, αφετέρου μια βίαιη αντιμετώπιση του άμαχου πληθυσμού.

Μετά την κατάρρευση της ελληνικής αντίστασης και την ολοκλήρωση της κατάκτησης του ελληνικού κράτους, τον Μάιο του 1941, με την κατοχή και της Κρήτης, η Ελλάδα διαιρέθηκε σε τρεις διοικητικές ζώνες. Η ιταλική στρατιωτική παρουσία αφορούσε το μεγαλύτερο μέρος της χώρας, δηλαδή το σύνολο της ηπειρωτικής Ελλάδας, εκτός από την κεντρική Μακεδονία, όπου υπήρχε γερμανική διοίκηση, την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, όπου υπήρχε βουλγαρική διοίκηση (εκτός από τον Εβρο, όπου υπήρχε γερμανική παρουσία) και την Αθήνα, όπου υπήρχε μικτή ιταλογερμανική παρουσία. Οι Ιταλοί ήταν επίσης παρόντες στα νησιά του Αιγαίου (εκτός της Λήμνου, της Λέσβου, της Χίου και της Μήλου), καθώς και στην ανατολική Κρήτη. Τα Δωδεκάνησα αποτελούσαν ιταλική κτήση από το 1912, ενώ τα Επτάνησα, πλην των Κυθήρων, προσαρτήθηκαν επισήμως στο ιταλικό κράτος με την έναρξη της κατοχής.

Ηδη από την έναρξη της ιταλικής επίθεσης κατά της Ελλάδας, τον Οκτώβριο του 1940, η Ιταλία εγκαινίασε μια πολιτική τρομοκρατικών μέτρων σε βάρος του άμαχου ελληνικού πληθυσμού. Μετά τις πρώτες αποτυχίες του Ιταλικού Στρατού στο μέτωπο της Βορείου Ηπείρου, ο Μουσολίνι εξέδωσε διαταγές προς τη Βασιλική Αεροπορία (Regia Aeronautica) να πραγματοποιήσει συνεχείς βομβαρδισμούς στην ελληνική εδαφική επικράτεια, απηχώντας μια παλαιότερη απειλή του να καταστρέψει και να ισοπεδώσει όλα τα αστικά κέντρα με πληθυσμό άνω των 10.000 ατόμων. Καθώς, μάλιστα, στην Ελλάδα δεν υπήρχαν σημαντικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις ή συγκροτήματα βιομηχανικής παραγωγής στα μετόπισθεν των ελληνικών θέσεων ή γενικά στην επικράτεια, η Ιταλική Αεροπορία επέλεξε εσκεμμένα ως στόχους της διάφορες πόλεις της Ελλάδας. Την περίοδο αυτή σημειώθηκαν βομβαρδισμοί της Αρτας, της Κέρκυρας, της Λάρισας, της Θεσσαλονίκης, των Πατρών και του Πειραιά. Σκοπός των βομβαρδισμών, σύμφωνα με τη διαταγή του ίδιου του Μουσολίνι, ήταν «*η αποδιοργάνωση της ζωής των πολιτών στην Ελλάδα και η πρόκληση πανικού παντού*».

Κατά την περίοδο των 29 μηνών -έως τον Σεπτέμβριο του 1943- που διήρκεσε η ιταλική κατοχή στην Ελλάδα, υπήρξαν πολυάριθμα περιστατικά εκτελέσεων και σφαγών σε βάρος του ελληνικού λαού. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τη γερμανική κατοχή, τον Οκτώβριο του 1944, συστάθηκε τον Ιούνιο του 1945 το Ελληνικό Εθνικό Γραφείο Εγκλημάτιών Πολέμου, το οποίο θα εξέταζε τις επιχειρήσεις των κατοχικών δυνάμεων. Η ιταλική κατοχή, συγκεκριμένα, προκάλεσε εκτεταμένες ανθρώπινες απώλειες. Πολυάριθμοι αξιωματικοί του Ιταλικού Στρατού κατηγορήθηκαν μεταπολεμικά για την πραγματοποίηση συνοπτικών εκτελέσεων, την εκτέλεση ομήρων, καθώς και για πολλές σφαγές αμάχων τους πρώτους οκτώ μήνες του 1943. Η δράση των ιταλικών δυνάμεων κατά του άμαχου ελληνικού πληθυσμού αφορά τις περιοχές της Θεσσαλίας, της Ηπείρου, της Αιτωλοακαρνανίας και της δυτικής Μακεδονίας. Τα ιταλικά εγκλήματα ήταν τριών ειδών: α) εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, β) πολιτικά εγκλήματα και γ) εγκλήματα οικονομικής φύσης.

Με τον όρο πολιτικά εγκλήματα οι ελληνικές Αρχές ουσιαστικά αναφέρονταν στο σχέδιο εδαφικού διαμελισμού της Ελλάδας, μέσω της υποκίνησης των αλβανικών διεκδικήσεων στο θέμα της Τσαμουριάς, καθώς και στο συστηματικό πρόγραμμα αφελληνισμού των Ιονίων Νήσων, που είχε επιβάλει η ιταλική διοίκηση από το 1941. Αλλωστε μακροπρόθεσμος στόχος της ιταλικής πολιτικής ήταν η τελική διάλυση του ελληνικού κράτους και η υπαγωγή του σε ένα οργανωτικό πλέγμα υπό την ιταλική επικυριαρχία. Με τον όρο εγκλήματα οικονομικής φύσης η ελληνική πλευρά αναφερόταν στην εκμετάλλευση της κατεχόμενης Ελλάδας από την ιταλική στρατιωτική διοίκηση. Για την ελληνική πλευρά ο λιμός που σημειώθηκε τον χειμώνα του 1941-42 και την αμέσως επόμενη περίοδο ήταν συνέπεια της γενικής κατοχικής πολιτικής των Ιταλών. Από τον λιμό αυτό υπολογίζεται ότι πέθαναν τουλάχιστον 100.000 άτομα. Ο πληθωρισμός, στον οποίον κατέφυγαν οι κατοχικές Αρχές, γερμανική και ιταλική, ώστε να αντιμετωπιστούν τα έξοδα κατοχής, θεωρήθηκε επίσης έγκλημα πολέμου. Η κατάρρευση της ελληνικής οικονομίας την περίοδο της Κατοχής υπήρξε σε μεγάλο βαθμό απόρροια της κατοχικής πολιτικής των Ιταλών πρωτευόντως.

Ο Ιταλικός Στρατός κατοχής επέδειξε ιδιαίτερα βίαιη συμπεριφορά προς τον άμαχο πληθυσμό προτού αντίστοιχες ενέργειες πραγματοποιηθούν από τις γερμανικές δυνάμεις στην Ελλάδα, κατά την επίταση των επιχειρήσεων εναντίον των ανταρτών κατά τα έτη 1943-1944. Οι Ιταλοί στρατιώτες επέδειξαν έντονη σκληρότητα προς τους Ελληνες πολίτες, καθώς και έντονη τάση για λεηλασίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι λεηλασίες των Ιταλών στρατιωτών σε βάρος των αγαθών των άμαχων Ελλήνων αποτελούσαν

συνήθη πρακτική. Προτού καταστρέψουν τα χωριά ή ζητήσουν τον βομβαρδισμό τους, οι Ιταλοί αξιωματικοί κατά κανόνα έδιναν την άδεια στους στρατιώτες των μονάδων τους να προβούν όχι μόνο σε λεηλασία των κτισμάτων, αλλά και των νεκρών άμαχων Ελλήνων πολιτών.

Η συμπεριφορά των Ιταλών στρατιωτών αμέσως μετά τη συνθηκολόγηση του Ελληνικού Στρατού και την κατάρρευση της αντίστασης στην ηπειρωτική Ελλάδα, τον Απρίλιο του 1941, υπήρξε αμιγώς εκδικητική. Οι Ιταλοί φέρθηκαν με μεγάλη σκληρότητα προς τον άμαχο ελληνικό πληθυσμό κατά την προέλαση των μονάδων τους, σε αντίθεση με τους Γερμανούς, οι οποίοι αρχικά τήρησαν ευμενή στάση.

Στα Επτάνησα επικεφαλής της νέας πολιτικής διοίκησης ορίστηκε ο Πιέρο Παρίνι. Ο Παρίνι απαγόρευσε τη χρήση της ελληνικής νομοθεσίας, επιβάλλοντας την άμεση αντικατάστασή της με την ισχύουσα ιταλική. Οι Ελληνες δικαστικοί και δημόσιοι υπάλληλοι, οι οποίοι αρνήθηκαν να συμμορφωθούν με την παράνομη -από άποψης διεθνούς δικαίου- μεταβολή, γνώρισαν διώξεις. Οι ιταλικές αρχές επίσης αρνήθηκαν να επιτρέψουν την αποστολή επισιτιστικής βοήθειας από διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις έως το 1943, όταν έφθασαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα μέσω του Ερυθρού Σταυρού. Στα Επτάνησα γενικώς εφαρμόστηκε πολιτική εθνικής και πολιτιστικής γενοκτονίας κατά του ελληνικού στοιχείου σε όλες τις βαθμίδες της καθημερινότητας και της κοινωνικής ζωής. Οι πολίτες αποτρέπονταν από τη δημόσια χρήση της ιταλικής γλώσσας, ενώ η ιταλική γλώσσα κατέστη επίσημη γλώσσα των Επτανήσων. Στο εκπαιδευτικό σύστημα οι Ελληνες διευθυντές των σχολικών ιδρυμάτων αντικαταστάθηκαν με Ιταλούς αξιωματούχους, ενώ και το πρόγραμμα διδασκαλίας αντικαταστάθηκε με αυτό που ήταν σε χρήση στην Ιταλία. Οι μεταβολές αυτές προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του ελληνικού πληθυσμού, με αποτέλεσμα διώξεις κατά καθηγητών, μαθητών και των οικογενειών τους. Καθ' όλη την περίοδο της ιταλικής κατοχής στα Επτάνησα συνελήφθησαν και εκτοπίστηκαν ή μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης-στα νησιά Παξοί, Οθωνοί και Λαζαράτοι-περισσότεροι από 3.500 Ελληνες πολίτες. Σε αυτά τα στρατόπεδα συγκέντρωσης σημειώθηκαν ποικίλα βασανιστήρια κατά των κρατουμένων.

Η σημαντικότερη, όμως, και πλέον επικίνδυνη για το ελληνικό έθνος πολιτική των ιταλικών κατοχικών αρχών ήταν η απόπειρα γλωσσικής και πολιτιστικής αφομοίωσης, η οποία επιχειρήθηκε στα Επτάνησα, στην Ηπειρο και τη Θεσσαλία με το θέμα των Βλάχων και φυσικά στα Δωδεκάνησα, που αποτελούσαν βεβαίως ήδη τμήμα του ιταλικού κράτους. Η πολιτική αυτή αποτελούσε σαφή παραβίαση των διεθνών συνθηκών, σύμφωνα με τις οποίες οι στρατιωτικές δυνάμεις κατοχής όφειλαν να σέβονται την εθνική ταυτότητα του κατεχόμενου λαού. Από αυτή την άποψη η ιταλική κατοχή υπήρξε πιο επώδυνη και πολύ πιο επιζήμια, ιδίως μακροπρόθεσμα, από την αντίστοιχη γερμανική. Ο χαρακτήρας της ιταλικής κατοχής προσέγγιζε τις αντίστοιχες προσπάθειες της βουλγαρικής στρατιωτικής διοίκησης στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη για εθνολογική και πολιτιστική εξάλειψη του ελληνικού στοιχείου. Η μετατροπή των Ιταλών από τον Σεπτέμβριο του 1943 σε εχθρούς του Γερμανικού Ράιχ οπωσδήποτε αποτέλεσε ευνοϊκή εξέλιξη για την ελληνική πλευρά, αφού πλέον η γερμανική στρατιωτική παρουσία διασφάλιζε την εδαφική ακεραιότητα του ελληνικού κράτους, ενώ παράλληλα -με την κατάληψη των Δωδεκανήσων- έθετε τα θεμέλια για τη μεταπολεμική ενοποίηση των ελληνικών εδαφών.

Κατά την περίοδο της Κατοχής ο Ιταλικός Στρατός διατηρούσε διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Ελλάδα. Η κατασκευή του στρατοπέδου συγκέντρωσης της Λάρισας άρχισε τον Αύγουστο του 1941. Το εν λόγω στρατόπεδο ήταν το μεγαλύτερο στην ιταλική ζώνη κατοχής και σκοπός της κατασκευής του ήταν ο περιορισμός περίπου 1.100 ανδρών του Ελληνικού Στρατού, καθώς και ορισμένων Βρετανών στρατιωτών οι οποίοι είχαν απομείνει στον ελληνικό χώρο μετά την εκκένωση της χώρας από τις συμμαχικές δυνάμεις, τον Απρίλιο και τον Μάιο του 1941. Τους επόμενους μήνες στο στρατόπεδο μεταφέρθηκαν και άλλες κατηγορίες αιχμαλώτων, όπως μέλη αντιστασιακών οργανώσεων, διανοούμενοι, μοναχοί που κατηγορήθηκαν ότι παρείχαν άσυλο σε αντάρτες, συγγενείς ατόμων που συμμετείχαν σε αντιστασιακές δραστηριότητες και δημόσιοι υπάλληλοι. Η μεγάλη πλειοψηφία των εγκλείστων, πάντως, ήταν γυναίκες, ηλικιωμένοι και παιδιά.

Οι συνθήκες διαβίωσης στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Λάρισας ήταν άθλιες. Δεν υπήρχαν κρεβάτια για τους αιχμαλώτους, ούτε επαρκής χώρος για τις κινήσεις τους. Η συγκέντρωση ενός αναλογικά υψηλού αριθμού ατόμων σε έναν τέτοιο χώρο και η έλλειψη υποδομών υγειονομικής περίθαλψης προκάλεσε, όπως ήταν φυσικό, ασθένειες. Η τροφή που παρεχόταν στους εγκλείστους ήταν ελάχιστη, ενώ τα καταναγκαστικά έργα προκαλούσαν περαιτέρω εξάντληση και αποδυνάμωση των αιχμαλώτων. Οι κακουχίες, οι επιδημίες, η πείνα και η βαναυσότητα των φρουρών προκάλεσαν απώλειες εκατοντάδων ανθρώπων. Από τους 1.100 Κρητικούς στρατιώτες που αποτελούσαν τον αρχικό πυρήνα των αιχμαλώτων, τουλάχιστον οι μισοί είχαν πεθάνει έως τα μέσα του 1942. Ο αριθμός των αιχμαλώτων του στρατοπέδου της Λάρισας, ωστόσο, έτεινε να αυξάνεται, αφού κατέφθαναν νέοι έγκλειστοι, κυρίως καταδικασθέντες από ιταλικά στρατιωτικά δικαστήρια. Την περίοδο Μαΐου-Αυγούστου 1942 υπήρξαν 800 νέες αφίξεις αιχμαλώτων, ενώ σε πολλές περιπτώσεις στο στρατόπεδο υπήρχαν σε περιοδική βάση και όμηροι πολίτες, οι οποίοι χρησιμοποιούντο από τους Ιταλούς ως ανθρώπινη ασπίδα για την αποτροπή ελληνικών αντιστασιακών ενεργειών.

Στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας οι ιταλικές κατοχικές δυνάμεις, που υπάγονταν στη Μεραρ-

χία Pinerolo υπό τον στρατηγό Τσεζάρε Μπενέλι με έδρα τη Λάρισα, πραγματοποίησαν πολυάριθμες εκτελέσεις ομήρων, άμαχων πολιτών ως αντίποινα για την εντεινόμενη αντιστασιακή δραστηριότητα. Οι αντάρτες εκμεταλλεύονταν τους ορεινούς όγκους του Ολύμπου και των Μετεώρων, για να προκαλέσουν δολιοφθορές στις κατοχικές δυνάμεις. Εως τη λήξη της ιταλικής κατοχής, τον Σεπτέμβριο του 1943, είχαν εκτελεστεί περισσότεροι από 1.000 άμαχοι όμηροι εντός του στρατοπέδου της Λάρισας.

Οι ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις επιδίδονταν πολύ συχνά σε βασανιστήρια σε βάρος των εγκλείστων, των ομήρων και όποιων άλλων άμαχων πολιτών συλλαμβάνονταν κατά καιρούς, επειδή θεωρούντο ύποπτοι για συμμετοχή ή συνεργία σε αντιστασιακή δραστηριότητα. Στη δίκη του υπολοχαγού Ραβάλι - που υπήρξε ο μόνος Ιταλός αξιωματικός που καταδικάστηκε μεταπολεμικά για εγκλήματα πολέμου στην κατεχομένη Ελλάδα- πιστοποιήθηκαν οι μέθοδοι βασανισμού των άμαχων Ελλήνων. Ξυλοδαρμοί, ακρωτηριασμοί, εξαγωγές δοντιών και ονύχων αποτελούσαν συνήθεις πρακτικές των Ιταλών βασανιστών. Οι Ιταλοί κατηγορήθηκαν επίσης για μαζικούς βιασμούς γυναικών μετά από επιχειρήσεις κατά αντιστασιακών οργανώσεων στην περιοχή της Καστοριάς, καθώς και για εξευτελισμούς ιερέων και μοναχών.

Από τα μέσα του 1942 έως τον Σεπτέμβριο του 1943 η ιταλική κατοχή κατέστη ιδιαίτερα αισθητή στη Θεσσαλία και τη δυτική Μακεδονία. Κατά την τελευταία φάση της ιταλικής κατοχής συστηματοποιήθηκε και επιτάθηκε σε μεγάλο βαθμό η βία κατά των αμάχων, με πρόσχημα τις επιχειρήσεις κατά των ελληνικών αντιστασιακών οργανώσεων. Ο Ιταλικός Στρατός πραγματοποίησε συχνούς βομβαρδισμούς και πυρπολήσεις χωριών της υπαίθρου, καταστροφές δημόσιων κτιρίων και ιδιωτικών οικιών, λεηλασίες αποθεμάτων τροφής και άλλων γεωργικών προϊόντων, ενώ συνήθης πρακτική ήταν η λήψη ομήρων, οι οποίοι εκτοπίζονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης ή κρατητήρια σε αστικά κέντρα. Οι τακτικές αυτές αποσκοπούσαν

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΣΑΜΗΔΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Η εγκληματική δράση των Τσάμηδων σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού προκάλεσε τη φυγή τους στην Αλβανία κατά τον Σεπτέμβριο του 1944, καθώς οι Τσάμηδες φοβούντο αντίποινα από την ελληνική πλευρά.

Ο Νουχί Χατζή Λατήφ, κάτοικος των Τρικορύφων Φιλιατών, παρέμεινε μετά τη φυγή των Τσάμηδων, καθώς δεν είχε συμμετάσχει στις πράξεις βίας κατά των Ελλήνων. Η μαρτυρία του αποτυπώνει την κατάσταση η οποία επικρατούσε στη νότια Ηπειρο κατά τη διάρκεια της Κατοχής και των ακροτήτων του αλβανικού στοιχείου: «*Εμείς οι Μωαμεθανοί δεν είχαμε κανένα παράπονο κατά της Ελληνικής Διοικήσεως, ώστε δεν μπορώ να εξηγήσω διατί άμα τη εχθρική κατοχή όλοι οι Μωαμεθανοί όχι μόνον έγιναν όργανα των Ιταλών και των Γερμανών αλλά και ακόμη περισσότερον διά φόνων και άλλων εγκληματικών πράξεων εξεδήλωσαν την πρόθεσίν των να εξαλείψουν το Ελληνικόν στοιχείον από την περιφέρειαν της Θεσπρωτίας. Τας διαθέσεις των αυτάς δεν τας απέκρυπτον, αλλά τας εξεδήλουν φανερά και μας έλεγαν ότι πρέπει να κάνουμε τα πάντα για να εξαλειφθούν οι χριστιανοί από όλην την Δυτικήν Ελλάδα μέχρι το Κρυονέρι. Είμαι βέβαιος ή μάλλον γνωρίζω καλά ότι τούτο δεν το εσκέφθησαν μόνοι τους οι Μωαμεθανοί της Τσαμουργιάς, αλλά έγιναν όργανα της Αλβανικής προπαγάνδας, η οποία προσεπάθει να προσαρτήση την Θεσπρωτίαν εις την Αλβανίαν. Γνωρίζω ότι ήρχοντο οδηγίαι από την Αλβανίαν να διαμαρτυρώμεθα συνεχώς ότι δήθεν μας κακομεταχειρίζονται οι Ελληνες και ότι υποφέρουμε για να βρεθή η ευκαιρία να επέμβη η Ιταλία υπέρ των Μωαμεθανών και συνεπώς υπέρ της Αλβανίας.*

Την προπαγάνδαν αυτήν την διεξήγε ο εν Τρικορύφω κατοικών Σάκκο Μπράχο, ο εξ Ελαίας (Καλπακίου) Ραμαντά Σέρρη, ο εκ Λιόψης Αχμέτ Τσαπούνη, ο εκ Φιλιατών Μουσά Ντέμης και άλλοι. Ο τελευταίος μάλιστα έχει φιλίες με το καθεστώς του Εμβέρ Χότζα και ως πληροφορούμαι στέλνει υπομνήματα εις την Συνδιάσκεψιν και όλοι όσοι έφυγαν αφού υπηρέτησαν τους Ιταλούς και Γερμανούς δεν αφήκανε χριστιανόν που να μην τον ελήστευσαν και πολλούς από αυτούς εσκότωσαν, τώρα έχουν την προστασίαν του Εμβέρ Χότζα και κάνουν τους αντιφασίστες. Είναι αλήθεια ότι οι χριστιανοί διαρκούσης της κατοχής ετράβηξαν τόσα από αυτούς που χρειάζονται μήνες, όχι μέρες για να διηγηθή κανείς τα παθήματά των, απορεί μάλιστα κανένας ύστερα από τόσες ευεργερσίας που είχαν από την Ελληνικήν Διοίκησιν, πού βρέθηκε τόσον μίσος και κακία διά να εκδηλωθή εναντίον αυτών. Μετά την αποχώρησιν των Γερμανών είναι φυσικόν ότι όλοι αυτοί οι κακούργοι, φοβηθέντες ότι θα έδιναν λόγο των πράξεών των, αφού άρπαξαν ό,τι ήτο δυνατόν να πάρουν, δικά τους και ξένα, πρόβατα, ρουχισμόν, τρόφιμα και άλλα, έβαλαν φωτιά στα σπίτια των για να μη τα βρουν οι Ελληνες και έφυγαν προς την Αλβανίαν, έλεγαν μάλιστα φεύγοντες ότι αφού δεν μπόρεσε να γίνη αλβανική η Θεσπρωτία αυτοί δεν θέλουν να ξέρουν τίποτε γι' αυτήν. Είναι επίσης αλήθεια ότι όταν ανακατελήφθη από τους αντάρτες η Τσαμουργιά (Θεσπρωτία) οι τελευταίοι ούτοι κατώρθωσαν να πιάσουν μερικούς από τους σοβαρώτερον εγκληματίσαντας, τους οποίους αφού εισήγαγον εις το Στρατοδικείον και κατεδικάσθησαν τους εξετέλεσαν, έγινε όμως κανονική δίκη και είχαν δικαίωμα να παρασταθούν και με δικηγόρον, μερικοί δε τούτων και ηθωώθησαν, όπως ο Ντελίκ Χακί εκ Φιλιατών».

Σε μια άλλη μαρτυρία, ο Ντέμης Χακής του Σουάιπ, αναφέρει: «*Προ του πολέμου εις τους Φιλιάταις κατώκουν περισσότεροι από 1.200 Μωαμεθανοί οι οποίοι δεν είχον κανένα παράπονον κατά της Ελληνικής Διοικήσεως, από την οποίαν οφείλω να ομολογήσω ότι περισσοτέρων περιποιήσεων ετύγχανον οι Μουσουλμάνοι ή οι Χριστιανοί. Οταν εκηρύχθη ο πόλεμος της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδος, δυστυχώς πολλοί Μωαμεθανοί δεν ετήρησαν την πρέπουσαν στάσιν και δια τούτο η τότε στρατιωτική Διοίκησις ηναγκάσθη να εκτοπίση τους σημαντικωτέρους παράγοντας εις το εσωτερικόν της Ελλάδος. Οταν έκλεισε η ανακωχή κατά τον Απρίλιον 1941 οι περισσότεροι Οθωμανοί δυστυχώς, ίσως και διότι παρεκινήθησαν από προπαγάνδαν είτε και μόνοι τους, ήρχισαν να συνεργάζωνται αναφανδόν μετά των Ιταλών, των οποίων έγιναν όργανα εις βάρος των Ελλήνων και όχι μόνον τούτο, αλλά και λησμονούντες όσας περιποιήσεις είχον διαρκούσης της Ελληνικής κατοχής, ξεσηκώθησαν εναντίον του Ελληνικού στοιχείου εις βάρος του οποίου έκαμαν πολλά εγκλήματα. Επί κεφαλής της όλης εναντίον του Ελληνικού στοιχείου κινήσεως ήσαν οι αδελφοί Ντίνο, οι οποίοι με πειθώ και βία προσεπάθησαν και επέτυχαν να ξεσηκώσουν ολόκληρο το οθωμανικόν στοιχείον εναντίον του ελληνικού στοιχείου. Πόσοι φόνοι χριστιανών εγένοντο δεν είμαι εις θέσιν να προσδιορίσω. Εγώ όμως γνωρίζω ότι εντός των Φιλιατών και γύρω από τους Φιλιάταις εφονεύθησαν περί τους δέκα χριστιανούς...».*

αφενός στην αποδιοργάνωση της ένοπλης ελληνικής αντίστασης και την καταστροφή των οικονομικών υποδομών της στην ύπαιθρο μέσω των επιθέσεων στις αγροτικές κοινότητες, αφετέρου στην τρομοκράτηση του ελληνικού πληθυσμού και στην εμπέδωση της ιταλικής κατοχικής παρουσίας.

Την 1η Ιουνίου 1943 ομάδα δολιοφθορέων του ΕΛΑΣ, που τελούσε υπό κομμουνιστική ηγεσία, ανατίναξε τμήμα της σήραγγας του Κουρνόβου, καθώς και το τραίνο που διέσχιζε τη σήραγγα. Αποτέλεσμα ήταν ο θάνατος 300 Ιταλών και επτά Γερμανών στρατιωτών, καθώς και 60 Ελλήνων οι οποίοι είχαν συλληφθεί ως όμηροι και βρίσκονταν πάνω στο τραίνο κατά τη στιγμή της έκρηξης. Σε αντίποινα οι ιταλικές δυνάμεις εκτέλεσαν 106 κομμουνιστές ομήρους. Οι γερμανικές και οι ιταλικές δυνάμεις κατοχής προέβησαν το καλοκαίρι του 1943 σε πυρπολήσεις και καταστροφές πολυάριθμων χωριών στην ελληνική ύπαιθρο, στην απόπειρά τους να καταστείλουν το αντιστασιακό κίνημα. Στις 29 Ιουλίου 1943 βομβαρδίστηκαν από μονάδες του ιταλικού πυροβολικού τα χωριά Λαπάτα, Τρεχλό και Μάνεσι της Αχαΐας. Από τους βομβαρδισμούς σκοτώθηκαν 16 άτομα, μεταξύ των οποίων και νεαρά παιδιά.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1943 ο στρατηγός Κάρλο Τζελόζο, γενικός διοικητής των ιταλικών κατοχικών δυνάμεων στην ηπειρωτική Ελλάδα, εξέδωσε διαταγή βάσει της οποίας καθορίζονταν με ακρίβεια οι παράμετροι των ιταλικών στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά των ελληνικών αντιστασιακών ομάδων. Οι Ιταλοί αξιοποιούσαν ένα ευρύ δίκτυο πληροφοριοδοτών, το οποίο βασιζόταν σε μέλη πληθυσμιακών ομάδων τα οποία αυτοπροσδιορίζονταν ως διαφορετικής από την ελληνική εθνικής συνείδησης, δηλαδή τους μουσουλμάνους Αλβανούς της Ηπείρου, τους γνωστούς Τσάμηδες, τους βλαχόφωνους της Πίνδου και της Θεσσαλίας, καθώς και τους σλαβόφωνους της Μακεδονίας. Οι ομάδες αυτές αντιμετώπισαν την ξενική κατοχή στο ελληνικό κράτος ως ευκαιρία ικανοποίησης επεκτατικών φιλοδοξιών, οι οποίες ικανοποιούσαν τον αλβανικό (Τσάμηδες), τον ιταλικό (βλαχόφωνοι) και τον σλαβικό ή τον βουλγαρικό εθνικισμό (σλαβόφωνοι). Σε πολλές περιπτώσεις εντάχθηκαν στις ιταλικές δυνάμεις κατοχής ενεργώντας από κοινού σε επιχειρήσεις κατά των ελληνικών αντιστασιακών οργανώσεων, αλλά και κατά του άμαχου ελληνικού πληθυσμού. Κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Μαρτίου 1943, για παράδειγμα, περισσότεροι από 1.000 σλαβόφωνοι εντάχθηκαν σε ειδικές μονάδες της Μεραρχίας Pinerolo, η οποία δρούσε στην Πίνδο και τη Θεσσαλία. Συνεπώς, η ιταλική στρατιωτική διοίκηση στην κατεχόμενη Ελλάδα λειτουργούσε ως φορέας συστηματικής εθνολογικής αλλοίωσης και πολιτιστικής γενοκτονίας όχι απλώς στα Επτάνησα, αλλά και στην ηπειρωτική Ελλάδα. Μετά την εξάλειψη της ιταλικής στρατιωτικής παρουσίας το 1943, οι ομάδες αυτές -ιδίως οι σλαβόφωνοι -προσανατολίστηκαν στη συμπαράταξη με τις ελληνικές κομμουνιστικές ομάδες.

Ο Ιταλικός Στρατός επέλεγε συγκεκριμένα χωριά της υπαίθρου, στα οποία πραγματοποιούσε εξονυχιστικές έρευνες, καταστρέφοντας κατά τη διαδικασία τα αποθέματα τροφής, ώστε να αποδιοργανώσει τον ανεφοδιασμό των ανταρτών. Σύμφωνα με τη διαταγή του Τζελόζο, «*η πείνα αποτελεί τον χειρότερο αντίπαλο των ανταρτών και επομένως είναι απαραίτητο να τους στερήσουμε κάθε πηγή εφοδιασμού*». Για τους Ιταλούς ιθύνοντες δεν υπήρχε ουσιαστική διάκριση ανάμεσα στον άμαχο πληθυσμό και τις αντιστασιακές ομάδες, καθώς προσδιορίζονταν από κοινού με τον όρο «*εχθρός*», εναντίον του οποίου έπρεπε να ληφθούν οποιαδήποτε μέτρα θα συντελούσαν στην εδραίωση της ιταλικής κυριαρχίας. Με βάση το δόγμα περί συλλογικής ευθύνης, οι Ιταλοί ταύτιζαν τον άμαχο πληθυσμό με τις αντιστασιακές ομάδες και προέβαιναν σε πράξεις αντεκδίκησης ή προληπτικής καταστολής, όπως μαζικές εκτελέσεις ενήλικων ανδρών, εκτοπισμούς γυναικών και παιδιών, απρόκλητες εκτελέσεις μεμονωμένων αμάχων. Πλέον ολόκληρα χωριά της υπαίθρου καταστρέφονταν συστηματικά με βομβαρδισμούς, με επιθέσεις του ιταλικού πεζικού και του πυροβολικού. Η καταστροφή του οικονομικού ιστού της υπαίθρου, ο οποίος βασιζόταν αναγκαστικά για γεωγραφικούς λόγους στην αλληλεξάρτηση των οικιστικών μονάδων, είχε ως συνέπεια την ερήμωση ολόκληρων περιοχών, την καταστροφή της παραγωγής, την πείνα και τελικά τον θάνατο χιλιάδων ανθρώπων στην ελληνική ύπαιθρο.

Οι ακρότητες του Ιταλικού Στρατού διευκολύνονταν από την εσκεμμένη απουσία γραπτών διαταγών για τις επιχειρήσεις κατά του άμαχου ελληνικού πληθυσμού, στοιχείο που επέτεινε την εφαρμογή βίαιων μεθόδων, καθώς απουσίαζε ο καταλογισμός ευθυνών για τα εγκλήματα πολέμου που διαπράττονταν κατά τις επιχειρήσεις αυτές. Η κατοχική βία των Ιταλών αποσκοπούσε πρωτίστως στην υποδούλωση του ελληνικού πληθυσμού και δευτερευόντως στην εξάρθρωση των δικτύων δράσης των αντιστασιακών ομάδων. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ιταλικές ενέργειες μετονομάστηκαν σε «*μέτρα καταστολής*», καθώς εξέλειπε η αιτία πραγματοποίησής τους, όταν απουσίαζε η αντιστασιακή δραστηριότητα. Οι άμαχοι που συλλαμβάνονταν ως όμηροι πλέον αναφέρονται στα ιταλικά έγγραφα ως «*συμπαθούντες*» ή ακόμη και «*στασιαστές*» ή «*συμμορίτες*». Η λεηλασία τροφίμων προσδιορίστηκε ως «*υψηλά πρόστιμα σε είδος τροφής, για διανομή στα* (ιταλικά) *στρατεύματα*». Οι μετονομασίες αυτές δεν ήταν χωρίς νόημα, αφού επέτρεπαν την άσκηση εκτεταμένης βίας αδιακρίτως κατά του άμαχου πληθυσμού και των αντιστασιακών ομάδων.

Τυπικό παράδειγμα εφαρμογής της ανελέητης αυτής πολιτικής υπήρξε η σφαγή στο χωριό Δομένικο της Θεσσαλίας στις 16 Φεβρουαρίου 1943. Μια ιταλική αυτοκινητοπομπή έπεσε σε ενέδρα ανταρτών και είχε απώλειες εννέα ανδρών. Ο στρατηγός Μπενέλι, διοικητής της Μεραρχίας Pinerolo, διέταξε την καταστροφή του χωριού και την εκτέλεση όλων των κατοίκων. Όλοι οι άνδρες του χωριού, ηλικίας 15 έως 80 ετών, εκτελέστηκαν από τους Ιταλούς, ενώ οι γυναίκες και

τα παιδιά εκτοπίστηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Οι Ιταλοί δεν περιορίστηκαν στην καταστροφή του Δομένικου και την εξόντωση του πληθυσμού, αλλά επεξέτειναν τη ζώνη των δραστηριοτήτων τους στα περίχωρα, σκοτώνοντας διάφορα άτομα που συναντούσαν, όπως βοσκούς, περαστικούς και όποιους θεωρούσαν ως ύποπτους συνεργασίας με τις αντιστασιακές δυνάμεις. Οι απώλειες του άμαχου πληθυσμού από την επιχείρηση αυτή των Ιταλών υπερέβησαν τα 150 άτομα.

Τα γεγονότα στο Δομένικο θα επαναλαμβάνονταν εν πολλοίς σε πολλές άλλες τοποθεσίες της κεντρικής και βόρειας Ελλάδας. Στα Σέρβια της κεντρικής Μακεδονίας, ο Ιταλός διοικητής ενέκρινε «*την πραγματοποίηση μιας επιχείρησης αστυνόμευσης, η οποία θα φέρει τον χαρακτήρα μιας ανελέητης, βίαιης και ολοκληρωτικής καταστολής, καταστρέφοντας όλα τα χωριά και τις πόλεις στη ζώνη αυτή, εκτελώντας όλους τους υγιείς άνδρες, οι οποίοι θα θεωρούνται χωρίς διάκριση στασιαστές ή συμπαθούντες*». Η ιταλική επιχείρηση στα Σέρβια και την ευρύτερη περιοχή υπήρξε σκληρή σε τέτοιο βαθμό, ώστε προκάλεσε υπόμνημα διαμαρτυρίας από τη γερμανική στρατιωτική διοίκηση. Οι Γερμανοί, οι οποίοι ανησυχούσαν για τις επιπτώσεις της ιταλικής κατοχικής πολιτικής στη στάση του ελληνικού πληθυσμού, απέναντί τους διατηρούσαν ηπιότερη στάση έναντι του ελληνικού πληθυσμού.

Στις 10 Μαρτίου 1943 ο Τζελόζο εξέδωσε νέα διαταγή, η οποία απευθυνόταν στις ιταλικές στρατιωτικές μονάδες που είχαν αναπτυχθεί για την καταστολή της αντιστασιακής δραστηριότητας στη ζώνη μεταξύ Ελασσόνας και Κοζάνης και στη ζώνη μεταξύ Σιατίστων και Γρεβενών. Η διαταγή προέβλεπε την άμεση αφαίρεση κάθε είδους διατροφικών αγαθών από τον άμαχο πληθυσμό, καθώς και την «*ανελέητη κατάσχεση*» κάθε είδους καταναλώσιμου προϊόντος.

Στις 27 Μαρτίου 1943 η φάλαγγα την οποία διοικούσε ο στρατηγός Ντελ Τζιούντιτσε συνεπλάκη κοντά στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης με ομάδα ανταρτών, οι οποίοι υπέστησαν σημαντικές απώλειες. Μετά την απώθηση των ανταρτών οι ιταλικές δυνάμεις εισήλθαν στη Νεάπολη, όπου εκτέλεσαν 150 άμαχους πολίτες, σε μια πράξη αντιποίνων για την επίθεση των ανταρτών. Τις επόμενες ημέρες οι Ιταλοί επεξέτειναν τις ενέργειες αντιποίνων σε γειτονικά χωριά και οικισμούς. Κατά τη διάρκεια αυτών των επιχειρήσεων αναφέρεται ότι σκοτώθηκαν 280 «*στασιαστές*» -πιθανότατα άμαχοι πολίτες-, ενώ εκτελέστηκαν 170 πολίτες. Στον αριθμό των νεκρών δεν περιλαμβάνονται οι απώλειες των αμάχων που προκλήθηκαν από τον αδιάκριτο βομβαρδισμό των χωριών. Το σύνολο των νεκρών, δηλαδή, της συγκεκριμένης μόνο επιχείρησης στη Νεάπολη και την ευρύτερη περιοχή υπερέβη τα 600 άτομα.

Παρόμοια περιστατικά με ακρότητες κατά του άμαχου πληθυσμού συνέβησαν και σε πολυάριθμες άλλες τοποθεσίες από την άνοιξη έως το καλοκαίρι του 1943, όπως στον Δομοκό της Λαμίας, τα Φάρσαλα της Λάρισας, το Αργος Ορεστικό στη Μακεδονία. Στις 17 Αυγούστου 1943, σε μια τελευταία επίδειξη στρατιωτικής βίας πριν από τη συνθηκολόγηση του Σεπτεμβρίου, οι Ιταλοί κατέστρεψαν τον Αλμυρό στη Μαγνησία, αυτή τη φορά με νέο διοικητή τον στρατηγό Ινφάντε, ο οποίος είχε αντικαταστήσει τον Μπενέλι. Αφορμή για την επιχείρηση υπήρξαν επιθέσεις των ανταρτών κατά των ιταλικών στρατιωτικών δυνάμεων. Σε αντίποινα, οι Ιταλοί εκτέλεσαν περίπου 50 γυναίκες στην πόλη, ενώ εκτόπισαν δεκάδες ομήρους στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Λάρισας. Συνολικά περισσότερα από 400 χωριά και οικισμοί στην ιταλική ζώνη κατοχής υπέστησαν μερική ή ολική καταστροφή από τις ιταλικές δυνάμεις.

Οι Ιταλοί είχαν διευρύνει τον κατάλογο των ατόμων που θεωρούντο υποστηρικτές των αντιστασιακών ομάδων, περιλαμβάνοντας από το 1943 και τις γυναίκες. Η βία που ασκήθηκε σε βάρος των άμαχων γυναικών υπήρξε σημαντική, καθώς σημειώθηκαν πολυάριθμα περιστατικά μαζικών βιασμών σε χωριά της Μακεδονίας, κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων καταστολής των Ελλήνων ανταρτών. Και πάλι, η αντίθεση με τους Γερμανούς είναι εδώ εμφανής, αφού περιστατικά βιασμών από τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις δεν αναφέρονται καθόλου στον ελληνικό χώρο.

Σε γενικές γραμμές, η ιταλική κατοχή στον ελληνικό χώρο υπήρξε η πλέον αποτρόπαιη και επικίνδυνη για την Ελλάδα από τις τρεις ξενικές κατοχές. Από την άποψη της εθνολογικής και πολιτιστικής αλλοίωσης είναι δυνατόν να παραβληθεί με τη βουλγαρική κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Οι Ιταλοί εφήρμοσαν μεθόδους βίαιης καταστολής των ελληνικών αντιστασιακών ενεργειών και τρομοκράτησης του άμαχου πληθυσμού. Σημαντικότερη, ωστόσο, υπήρξε η σαφής πολιτική βούληση της ιταλικής στρατιωτικής διοίκησης να μεταβάλει τα εθνολογικά όρια στην κατεχόμενη Ελλάδα, να επικυρώσει την απόσπαση τμημάτων της ελληνικής επικράτειας προς όφελος εχθρικών προς την Ελλάδα πληθυσμιακών ομάδων (Αλβανών, σλαβόφωνων), αλλά και για να εξυπηρετήσει τη δική της εδαφική επεκτατική πολιτική στην ανατολική Μεσόγειο.

Η ιστορική μνήμη έχει υποστεί αλλοίωση όσον αφορά τα ιταλικά εγκλήματα πολέμου σε βάρος της Ελλάδας, παραποιώντας πολύ συχνά τα δεδομένα ή μεταθέτοντάς τα σε μια πλασματική εικόνα, σύμφωνα με την οποία η Κατοχή υπήρξε αποκλειστικά «γερμανική». Η πολιτειακή μεταβολή στην Ιταλία, που σημειώθηκε τον Σεπτέμβριο του 1943 με την πτώση του φασιστικού καθεστώτος, σηματοδότησε και μια παράλληλη αλλαγή στον τρόπο αντίληψης της ιταλικής στρατιωτικής παρουσίας στις κατεχόμενες από τον Ιταλικό Στρατό περιοχές της Ελλάδας, αλλά και αλλού στον ευρωπαϊκό χώρο. Η μετέπειτα συμπαράταξη της επίσημης ιταλικής κυβέρνησης -στον Βορρά της Ιταλίας υπήρχε το φασιστικό καθεστώς της Ιταλικής Κοινωνικής Δημοκρατίας- με την πολεμική προσπάθεια των συμμαχικών δυνάμεων, συνέβαλε στην εξάλειψη της εικόνας των Ιταλών ως εγκληματιών πολέμου. Η

συμμετοχή πολλών λιποτακτών Ιταλών στρατιωτών σε αντιστασιακές οργανώσεις -στην Ελλάδα, για παράδειγμα, στις τάξεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ- ουσιαστικά λειτουργούσε εξιλεωτικά, αφού οι ίδιοι αυτοί στρατιώτες που εμφανίζονταν πλέον ως μέλη αντιστασιακών οργανώσεων ή μέτοχοι του ευρύτερου αγώνα των Συμμάχων, ήταν σε πολλές περιπτώσεις ένοχοι εγκλημάτων πολέμου. Πρόκειται για μια διαδικασία της ιστορικής μνήμης, αλλά και της ιστοριογραφικής παραγωγής, η οποία χαρακτηρίζεται από επικίνδυνες απλουστεύσεις και εξαιρετικά αβάσιμες γενικεύσεις ή παραποιήσεις. Αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων υπήρξε η υποβάθμιση στον ελληνικό χώρο της ιταλικής στρατιωτικής κατοχής από μια βίαιη διαδικασία συστηματικής καταστολής και εθνολογικής γενοκτονίας σε μια φαντασιακή και εν πολλοίς κατασκευασμένη εικόνα ήπιας συνύπαρξης Ελλήνων και Ιταλών στην κατεχόμενη Ελλάδα.

Σε αυτό το σχήμα η γερμανική παρουσία χρησιμεύει για να διαταράξει τον ήπιο χαρακτήρα της ιταλικής παρουσίας, ενώ δεν λείπουν ακόμη και οι συμπαθητικές αναφορές της ελληνικής ιστοριογραφίας ή ακόμη και της συλλογικής μνήμης για την τύχη, για παράδειγμα, των αιχμάλωτων Ιταλών στρατιωτών της Μεραρχίας Acqui στην Κεφαλλονιά - οι οποίοι εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς - ή γενικά για τους Ιταλούς στρατιώτες. Στην περιγραφή της ξενικής κατοχής της Ελλάδας, δηλαδή, κυριαρχούν, ακόμη και σήμερα τα στερεότυπα του «*καλοκάγαθου*» Ιταλού στρατιώτη και του «*ανελέητου*» Γερμανού στρατιώτη, κατασκευές που οφείλονται στην απλή μεταστροφή στρατοπέδου της ιταλικής πλευράς το 1943 και στη συμπαράταξη με τους νικητές του πολέμου.

Η Αλβανία είχε καταστεί από τον Απρίλιο του 1939 δορυφόρος της φασιστικής Ιταλίας. Οι Τσάμηδες, μουσουλμανική μειονότητα στη Νότιο Ηπειρο με αλβανική εθνική συνείδηση, έσπευσαν να συνεργαστούν εκτεταμένα με τις ιταλικές δυνάμεις κατοχής, στην απόπειρά τους να αλλοιώσουν τον εθνολογικό χαρακτήρα της Ηπείρου και να προεκτείνουν την αλβανική παρουσία και σε νοτιότερα ελληνικά εδάφη. Εθελοντές Τσάμηδες συνέστησαν ήδη από τον Οκτώβριο του 1940, όταν εκδηλώθηκε η ιταλική επίθεση σε βάρος της Ελλάδας, δύο τάγματα, τα οποία τέθηκαν υπό τις διαταγές του Ιταλικού Στρατού. Οι μονάδες αυτές συνεργάστηκαν με τα 15 τάγματα του Αλβανικού Στρατού που συμμετείχαν στην εισβολή μαζί με τον Ιταλικό Στρατό. Αλλοι Τσάμηδες, οι οποίοι είχαν καταταγεί αναγκαστικά στον Ελληνικό Στρατό, βοήθησαν τις δυνάμεις των εισβολέων.

Η αλβανική εφημερίδα «Bashkimi i Kombit», σχετικά με τον εδαφικό ακρωτηριασμό της Ελλάδας από την τριπλή ξενική κατοχή, ανέφερε τον Μάιο του 1941 ότι «*Η Ελλάδα κόπηκε στα δύο*». Οι Ιταλοί και οι Αλβανοί, σε στενή συνεργασία με επιφανείς Τσάμηδες σχεδίασαν στην Παραμυθιά, όπου κατέλυσαν και διέλυσαν τις ελληνικές Αρχές, τον πλήρη αφελληνισμό της περιοχής (3 Μαΐου 1941). Ετσι, σε μικτά χωριά έδωσαν τη διοίκηση αποκλειστικά σε μουσουλμάνους. Ιδρυσαν την Αλβανική Φασιστική Νεολαία και τη «Μιλίτσια» (είδος πολιτοφυλακής) και με διάταγμα της ιταλικής κυβέρνησης διορίστηκαν οι αδελφοί Νουρή Ντίνο και Ναζάρ Ντίνο από την Παραμυθιά, ο μεν πρώτος Υπατος Αρμοστής Θεσπρωτίας, ο δε δεύτερος συνταγματάρχης της «Μιλίτσια». Αργότερα, τον Ιούλιο του 1942 και πάντα υπό την σκέπη των Ιταλών, οι Τσάμηδες συγκρότησαν τη διαβόητη τρομοκρατική οργάνωση Ksilia («Αλβανικό Σύστημα Πολιτικής Διοικήσεως»), η οποία είχε δύναμη 14 ταγμάτων και στόχο την εξολόθρευση του ελληνικού πληθυσμού στην περιοχή της Θεσπρωτίας.

Η δράση των Αλβανών και των Τσάμηδων κατά του ελληνικού πληθυσμού υπήρξε έντονη, πλήρης ακροτήτων. Ολος ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Θεσπρωτίας, από 17-70 ετών, είχε εξοπλισθεί από τους Ιταλούς, οι οποίοι στους περισσοτέρους έδωσαν στρατιωτικές στολές, ενώ περί τους 2.400 Τσάμηδες είχαν ενταχθεί εθελοντές στον Αλβανικό Στρατό.

Στις 19 Φεβρουαρίου 1942 δολοφονήθηκε ο νομάρχης Θεσπρωτίας Γεώργιος Βασιλάκος, ενώ στις 24

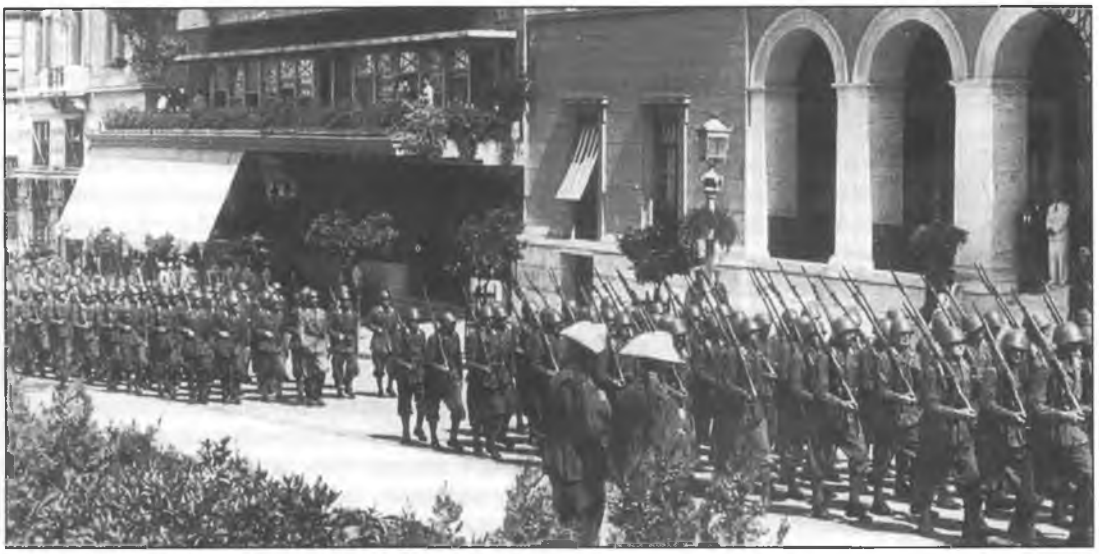

Ιταλικά στρατεύματα παρελαύνουν κατά την είσοδο τους στους δρόμους της Αθήνας. Οι Ιταλοί κατακτητές αποδείχθηκαν, σε πολλές περιπτώσεις, το ίδιο βίαιοι με τους Γερμανούς και τους Βούλγαρους.

Βούλγαροι στρατιώτες και ιερείς φωτογραφίζονται μπροστά από πτώματα εκτελεσθέντων Ελλήνων.

Οκτωβρίου 1942 εκτελέστηκε στην Καλτερίζα ο ιερέας Ανδρέας Βασιλείου (Παπανδρέας). Στις 27 Ιουλίου 1943, μετά την αποτυχία της επίθεσης κατά του χωριού Αγία Κυριακή (Πόποβο), 800 Τσάμηδες της Ksilia, υπό την αρχηγία των αδελφών Ντίνο, σε συνεργασία με ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις, πραγματοποίησαν επιδρομή στα χωριά του Φαναρίου. Λεηλατήθηκαν και πυρπολήθηκαν 519 κατοικίες, φονεύθηκαν 800 κάτοικοι (από αυτούς 231 ήταν γυναίκες που προηγουμένως βιάσθηκαν) και συνελήφθησαν 500 άτομα που στάλθηκαν όμηροι στα Ιωάννινα. Ολοσχερής ήταν η απώλεια του κτηνοτροφικού πλούτου. Περίπου 243 χωριά ερημώθηκαν στη νότια Ηπειρο. Αποκορύφωμα των παραπάνω πράξεών τους ήταν η ομαδική εκτέλεση των 49 Προκρίτων της Παραμυθιάς στις 29 Σεπτεμβρίου 1943, αφού διατάχθηκαν να σκάψουν οι ίδιοι τον τάφο τους.

Το 1943 οι Τσάμηδες συνέστησαν τις παραστρατιωτικές ομάδες Bal Kobetar, οι οποίες πολέμησαν μαζί με τους Ιταλούς και τους Γερμανούς κατά των Ελλήνων και των Συμμάχων. Σε ανταπόκρισή της από τη Νότιο Ηπειρο η αλβανική εφημερίδα «Bashkimi i Kombit» με ημερομηνία 14/3/1944, ανακοίνωνε ότι οι ομοεθνείς Τσάμηδες είχαν προκαλέσει 25.000 εμπρησμούς σπιτιών στον ελληνικό χώρο, που είχαν ως αποτέλεσμα 100.000 αστέγους. Ο Γεράσιμος Πρίφτης, ιδρυτικό στέλεχος του ΕΛΑΣ, σε υπόμνημά του στις 2/10/1944 ανέφερε τα εξής για τη δράση τους: «*Η συντριπτική πλειοψηφία των Τσάμηδων βρίσκονται στο πλευρό των δυνάμεων κατοχής. Εξαπολύουν φονικές επιθέσεις κατά ελληνικών χωριών και λεηλατούν τις περιουσίες των χωρικών. Κατά την επίθεσή τους στο Φανάρι τον Αύγουστο του 1943 έκαψαν 30 χωριά, σκότωσαν 500 Ελληνες και κράτησαν άλλους 500 ως ομήρους*».

Τα επισήμως καταγεγραμμένα εγκλήματα των Τσάμηδων σε βάρος του άμαχου ελληνικού πληθυσμού για την περίοδο 1941-1944 είναι τα εξής: 632 δολοφονίες, 459 απαγωγές, 209 βιασμοί, 2.332 εμπρησμοί κατοικιών, 53 λεηλασίες χωριών, καθώς και αρπαγές σε ζώα (37.556 πρόβατα, 9.825 βοοειδή, 4.148 ίππους και ημιόνους και 30.000 πουλερικά). Μετά την αποχώρηση των γερμανικών δυνάμεων κατοχής σύσσωμος ο πληθυσμός των Τσάμηδων – περίπου 16.000 άτομα - εγκατέλειψε την περιοχή, καθώς λόγω της στάσης τους κατά την περίοδο της Κατοχής θα θεωρούντο ένοχοι προδοσίας κατά του ελληνικού κράτους και ένοχοι για πολυάριθμα εγκλήματα πολέμου.

Η μαζική φυγή των Τσάμηδων, η οποία επισπεύσθηκε χάρη στις ενέργειες του ΕΔΕΣ, πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1944. Σύμφωνα με την Εκθεση του Ελληνικού Συνδέσμου στη Βαλκανική Επιτροπή του ΟΗΕ, όπως δημοσιεύθηκε στον ημερήσιο Τύπο της 14.7.1949: «*Είναι γνωστόν ότι 16-17.000 Τσάμηδες είχον εθελουσίως εγκαταλείψει την Ελλάδα κατά το τέλος του πολέμου και είχον καταφύγει εις την Αλβανίαν εκ φόβου μη κληθούν και δώσουν λόγον προ της Ελληνικής Δικαιοσύνης διά τα εγκλήματα, τα οποία είχον διαπράξει κατά την κατοχήν, εν στενή συνεργασία μετά των Ιταλικών, Αλβανικών και Γερμανικών στρατευμάτων*».

Μετά τη φυγή των Τσάμηδων, το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων των Ιωαννίνων εξέδωσε έως το 1948 συνολικά 1.704 καταδικαστικές αποφάσεις για εγκλή-

ματα πολέμου. Ως αποτέλεσμα επήλθε η τελεσίδικη καταδίκη τους, η στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας με την υπ' αριθμ. Α.Π. 50862/47 απόφαση του Υπουργείου Στρατιωτικών, καθώς και η δήμευση των περιουσιών τους (Β.Δ. 2185/1952 και Ν. 2781/54), οι οποίες διανεμήθηκαν στους πληγέντες Ελληνες κατοίκους της περιοχής, οι οποίοι είχαν υποφέρει από τη δράση των Τσάμηδων.

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Η βουλγαρική κατοχή στις περιοχές της ανατολικής Μακεδονίας και της δυτικής Θράκης - εκτός από μια μικρή ζώνη του νομού Εβρου, στα σύνορα με το τουρκικό κράτος - υπήρξε ιδιαίτερα στυγνή και σκληρή και αποσκοπούσε στην πλήρη εθνολογική μεταβολή της περιοχής και την αφομοίωσή της από τον εθνικό κορμό του βουλγαρικού κράτους. Η βουλγαρική παρουσία στις περιοχές αυτές, η οποία διήρκεσε από τον Απρίλιο του 1941 έως το τέλος του Οκτωβρίου του 1944, προκάλεσε τη μείωση του ελληνικού πληθυσμού σε ποσοστό 25-30%, λόγω των εκτελέσεων, των εκτοπισεων και των γενικότερων μεθόδων γενοκτονίας οι οποίες εφαρμόστηκαν σε βάρος του ελληνικού στοιχείου. Η οικονομία της περιοχής υπέστη μεγάλη ζημία με τη λεηλασία των φυσικών αγαθών, την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών και των παραγωγικών μονάδων. Αλλωστε, το δίκτυο των οδικών και σιδηροδρομικών συγκοινωνιών αποδιοργανώθηκε, πολυάριθμοι οικισμοί και αστικά κέντρα υπέστησαν εκτεταμένες καταστροφές και η ελληνική εκπαίδευση και η λειτουργία των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων καταλύθηκαν. Η βουλγαρική κατοχή υπήρξε ιδιαίτερα επιζήμια για το ελληνικό κράτος και, εκτός από τον κίνδυνο της εθνολογικής αλλοίωσης των ελληνικών εθνικών εδαφών, η περιοχή υπέστη γενική οπισθοχώρηση, για την υπέρβαση της οποίας απαιτήθηκε χρονικό διάστημα ολόκληρων δεκαετιών.

Η βουλγαρική στρατιωτική παρουσία στην περιοχή δεν ήταν τυπικά πολεμική κατοχή, αλλά de facto και διαμορφώθηκε από την είσοδο στρατιωτικών και πολιτικών αρχών της Βουλγαρίας στην ελληνική επικράτεια, χωρίς να έχει υπάρξει προγενέστερη κήρυξη πολέμου του βουλγαρικού κατά του ελληνικού κράτους και κατά σαφή παραβίαση των τότε εν ισχύ κανόνων του διεθνούς δικαίου.

Η Βουλγαρία επιδίωκε ήδη πριν από τον πόλεμο την έξοδό της στην περιοχή του Αιγαίου και την κατάληψη τμημάτων της ελληνικής επικράτειας. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η εξωτερική πολιτική του βουλγαρικού κράτους προσανατολίστηκε στην ιδέα της συμπαράταξης με τις χώρες του Αξονα, ώστε να ικανοποιήσει τις αναθεωρητικές γεωπολιτικές της βλέψεις στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Την 1η Μαρτίου 1941 η Βουλγαρία και η Γερμανία υπέγραψαν από κοινού πρωτόκολλο συνεργασίας, με το οποίο η Βουλγαρία προσχωρούσε στον Αξονα. Ως αντάλλαγμα για τη φιλογερμανική στάση της η Βουλγαρία έλαβε διαβεβαιώσεις για μελλοντική έξοδο στην περιοχή του Αιγαίου, αν και δεν είχε διευκρινιστεί ο ακριβής χαρακτήρας της βουλγαρικής παρουσίας στην περιοχή, γεγονός που προκάλεσε αργότερα τριβές μεταξύ της βουλγαρικής και της γερμανικής πλευράς.

Μετά τη γερμανική εισβολή ο Βουλγαρικός Στρατός εισήλθε στην Ελλάδα, στις 20 Απριλίου 1941, αρχικά με περιορισμένες δυνάμεις, κατόπιν με δύναμη τριών ταξιαρχιών, η οποία έως τις 15 Μαΐου είχε εγκατασταθεί στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Για τη γερμανική πλευρά η βουλγαρική παρουσία αφορούσε απλώς την ανάληψη καθηκόντων στρατιωτικής διοίκησης, συγκεκριμένα, όπως ανέφερε σχετικό υπόμνημα της Wehrmacht, «*ανάθεση της άμυνας των ακτών και των νησιών στα ήδη εγκατεστημένα τμήματα της 1ης Βουλγαρικής Στρατιάς υπό τη διοίκηση της [γερμανικής] 164ης Μεραρχίας Πεζικού*». Οι Γερμανοί αντιτίθεντο αρχικά και στην παρουσία βουλγαρικής πολιτικής διοίκησης, όμως τον Μάιο του 1941 αναίρεσαν τις αντιρρήσεις τους, λόγω της επικείμενης επίθεσης στην ΕΣΣΔ.

Ο εκπεφρασμένος στόχος της βουλγαρικής πολιτικής στην κατεχόμενη περιοχή ήταν η ενσωμάτωσή της στο βουλγαρικό κράτος σε κάθε επίπεδο, διοικητικό, εκκλησιαστικό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό, πληθυσμιακό και οικονομικό, ώστε μετά τη λήξη του πολέμου να καταστεί δυνατή η απρόσκοπτη ενσωμάτωσή της στη Βουλγαρία. Η πολιτική αυτή περιγράφηκε με σαφήνεια σε αναφορές των Αμερικανών γενικών προξένων στην Κωνσταντινούπολη Σ. Χόνακερ και Μπ. Μπέρρυ: «*Από τον Απρίλιο του 1941 η Βουλγαρία επιχείρησε να μεταμορφώσει τις περιοχές με τον τρόπο που η ίδια επιθυμούσε. Οι μέθοδοι που χρησιμοποίησε για να επιτύχει τον στόχο της είναι πλέον κάτι παραπάνω από οικείοι: σφαγές, βίαιοι μαζικοί εκτοπισμοί και πράξεις βίαιης αντεκδίκησης*»- «*Το σύνολο της πολιτικής της βουλγαρικής κυβέρνησης σχετικά με τα εδάφη αυτά είναι να τα καταστήσει το γρηγορότερο δυνατό αναπόσπαστα τμήματα της Βουλγαρίας. Η πολιτική αυτή φαίνεται πολύ καθαρά από τους λόγους στη Βουλή, δημόσιες δηλώσεις των μελών της Κυβέρνησης, από τα άρθρα των εφημερίδων και τα ανακοινωθέντα πολιτικά μέτρα των διαφόρων Υπουργείων, ιδιαίτερα του Υπουργείου Παιδείας*». Στις 3 Μαΐου 1941, με απόφαση του βουλγαρικού Υπουργικού Συμβουλίου, συστήθηκε η νέα διοικητική περιφέρεια του βουλγαρικού κράτους με την ονομασία Αιγηίς (Belomorie).

Οι ελληνικές διοικητικές αρχές αντικαταστάθηκαν σταδιακά από Βούλγαρους αξιωματούχους παρά την αντίθεση των Γερμανών, οι οποίοι προσπάθησαν - αν και σε περιορισμένο βαθμό- να διατηρήσουν τις ελληνικές κρατικές δομές. Οι Ελληνες δημόσιοι υπάλληλοι εκδιώχθηκαν από τα αξιώματά τους και πολλοί από αυτούς εκτοπίστηκαν. Η έκταση της αντικατάστασης των υφιστάμενων εθνικών ελληνικών αρχών από τις νέες του κατακτητή ήταν η μεγαλύτερη που σημειώθηκε σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη, καθώς

κάλυψε όλες τις θέσεις, ακόμη και τις πλέον χαμηλόβαθμες.

Οι Βούλγαροι, τόσο τα μέλη της στρατιωτικής δύναμης όσο και οι επήλυδες υπάλληλοι, αλλά και απλοί πολίτες του βουλγαρικού κράτους, επιδόθηκαν σε έντονη εκμετάλλευση των Ελλήνων κατοίκων, σε διαρπαγές περιουσιών, δολοφονίες, κακοποιήσεις και βιασμούς. Πολυάριθμα έκτροπα συνέβησαν τόσο κατά την προέλαση του Βουλγαρικού Στρατού στην περιοχή, η οποία ολοκληρώθηκε στα μέσα Μαΐου του 1941, όσο και κατά τη διάρκεια της τριετούς κατοχής. Οι Ελληνες γνώρισαν συνεχείς διωγμούς σε όλα τα επίπεδα της καθημερινότητας, ενώ αντιθέτως από την κατάσταση ευνοήθηκαν οι μουσουλμάνοι, αποσπώντας περιουσίες Ελλήνων και οι Αρμένιοι της περιοχής. Οι Ελληνες συλλαμβάνονταν και ακολούθως κακοποιούντο για μια ποικιλία λόγων, όπως απλή ομιλία της ελληνικής γλώσσας, εκδήλωση εθνικού φρονήματος, κυκλοφορία μετά την ώρα απαγόρευσης το βράδυ, τήρηση εθνικών συμβόλων, περίθαλψη ανταρτών και παροχή υλικής βοήθειας σε αντιστασιακές ομάδες.

Σε πολλές πόλεις τα νεκροταφεία αφαιρέθηκαν από την ελληνική δικαιοδοσία και αποδόθηκαν σε Βούλγαρους εποίκους. Οι Ελληνες αναγκάστηκαν να εκκενώσουν ολόκληρους οικογενειακούς τάφους, ενώ οι Βούλγαροι έσπευσαν να απαλείψουν ακόμη και τις ελληνόγλωσσες επιγραφές στα ταφικά μνημεία.

Οι Βούλγαροι εφήρμοσαν την πολιτική επιστράτευση Ελλήνων για παροχή καταναγκαστικής εργασίας, ενίοτε σε εξοντωτικές συνθήκες και για τη διευκόλυνση της βουλγαρικής στρατιωτικής παρουσίας, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στην ίδια τη Βουλγαρία ή στο κατεχόμενο τμήμα της Γιουγκοσλαβίας. Οι Ελληνες πολίτες εργάζονταν για περιόδους που ανέρχονταν σε έξι έως οκτώ μήνες σε προγράμματα κατασκευής δρόμων, σιδηροδρομικών δικτύων, γεφυρών, καθώς και σε ενίσχυση αμυντικών οχυρώσεων. Απασχολήθηκαν επίσης στην καταστροφή ελληνικών αμυντικών οχυρώσεων στην Κομοτηνή. Οσοι Ελληνες δεν παρουσιάζονταν στις βουλγαρικές αρχές στρατολογίας αρχικά πλήρωναν υψηλό χρηματικό πρόστιμο, ενώ αργότερα καταδικάζονταν ερήμην σε φυλάκιση. Μόνο τον Μάιο του 1942 κλήθηκαν 35.000 άτομα για τον σκοπό αυτό. Τα τάγματα εργασίας απασχολούσαν κυρίως νεαρής ηλικίας άνδρες, ωστόσο ίσχυε και πολιτική επιστράτευση για όλους του ενήλικες έως 60 ετών. Οι τελευταίοι εργάζονταν εντός της κατεχόμενης ελληνικής επικράτειας σε δημόσια έργα. Τέλος, εκατοντάδες πολίτες – κυρίως δικηγόροι, τεχνικό προσωπικό και ιατροί – είχαν μεταφερθεί ως όμηροι στο εσωτερικό της Βουλγαρίας, κατάσταση η οποία διήρκεσε έως το 1944.

Φυσικά υπήρχαν και διάφορες υποχρεωτικές ερ-

Ανδρες του Βουλγαρικού Στρατού φεύγουν από φλεγόμενο χωριό στον νομό Ξάνθης. Οι ακρότητες των Βουλγάρων σε βάρος των Ελλήνων υπήρξαν εκτεταμένες.

γασίες και αγγαρείες, οι οποίες επιβάλλονταν στους κατοίκους της υπαίθρου, όπως ανέγερση οικιών για τους Βούλγαρους εποίκους, καθαριότητες και μεταφορά ατόμων στα αστικά κέντρα.

Οι ανθρώπινες απώλειες από τη βουλγαρική κατοχή στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη υπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικές. Οι εκτιμήσεις διαφέρουν μεταξύ τους, όμως φαίνεται ότι περισσότεροι από 30.000 Ελληνες πολίτες έχασαν τη ζωή τους κατά την περίοδο 1941-44, 10.000 υπήρξαν όμηροι στο εσωτερικό της Βουλγαρίας, ενώ περίπου 100.000 απασχολήθηκαν σε καταναγκαστικά έργα. Υπήρξε επίσης άγνωστος αριθ-

Βούλγαρος στρατιώτης κρατά το κεφάλι ενός αποκεφαλισμένου Ελληνα πατριώτη.

μός ατόμων που πέθαναν λόγω του υποσιτισμού τον οποίον εφήρμοζαν συστηματικά σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού οι βουλγαρικές Αρχές. Οι Ελληνες έπαιρναν με δελτίο ελάχιστη ποσότητα τροφίμων, ενώ πολλά διατροφικά είδη, όπως γάλα, μέλι, ρύζι, ζάχαρη και αλάτι διατίθεντο αποκλειστικά για τους Βουλγάρους και για όσους δήλωναν βουλγαρική εθνική συνείδηση. Λόγω των περιορισμών αυτών ο ελληνικός πληθυσμός βρισκόταν σε δεινή θέση. Η κατοχική Επιτροπή Μακεδόνων και Θρακών απευθύνθηκε τότε για το ζήτημα αυτό προς τον Διεθνή, τον Γερμανικό, τον Ιταλικό και τον Ελβετικό Ερυθρό Σταυρό, αρχικά χωρίς αποτέλεσμα. Τον Δεκέμβριο του 1942 αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί επίσκεψη στις περιοχές από Ελβετό εκπρόσωπο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Μετά την άφιξή του στη Σόφια, όμως, δεν του επιτράπηκε να μεταβεί στις ελληνικές περιοχές, για να μη διαπιστώσει το μέγεθος της εφαρμοζόμενης πολιτικής υποσιτισμού. Τελικά στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη κατέφθασε ο πρόεδρος της Βουλής του Καντονίου της Γενεύης, οι επικριτικές αναφορές του οποίου ανάγκασαν τη βουλγαρική κυβέρνηση να διακόψει - προσωρινά όμως - την πολιτική υποσιτισμού εναντίον του ελληνικού πληθυσμού.

Οι Βούλγαροι επιφύλαξαν ιδιαίτερα εχθρική στάση έναντι της ελληνικής Εκκλησίας. Τόσο οι εκπρόσωποί της - κατώτερος και ανώτερος Κλήρος - όσο και οι διοικητικές της δομές και υλικές εγκαταστάσεις τέθηκαν στο στόχαστρο των βουλγαρικών σχεδιασμών. Οι Βούλγαροι ιθύνοντες θεωρούσαν την ελληνική Εκκλησία φορέα ανάπτυξης και ενίσχυσης του ελληνικού εθνικού φρονήματος και ως εκ τούτου πραγματοποίησαν εκτεταμένους διωγμούς εναντίον των στελεχών της, καθώς και εναντίον των απλών Ελλήνων πιστών. Ηδη από τις πρώτες ημέρες της Κατοχής οι ορθόδοξοι ελληνικοί ναοί τέθηκαν σε καθεστώς περιφρούρησης, ώστε να μη καταστούν κέντρα συσπείρωσης του ελληνικού πληθυσμού. Οι Βούλγαροι ανησυχούσαν ότι μετά την κατάλυση των ελληνικών διοικητικών αρχών, η αντίσταση του ελληνικού στοιχείου θα υποθαλπόταν από τη δομή της εκκλησίας, όπως είχε συμβεί κατά τις αρχές του 20ού αιώνα, όταν το ελληνικό κράτος είχε επιτύχει την απελευθέρωση των εδαφών αυτών από τον οθωμανικό ζυγό, αποκρούοντας ταυτοχρόνως τις βουλγαρικές διεκδικήσεις.

Τόσο κατά την προέλαση του Βουλγαρικού Στρατού τον Απρίλιο και τον Μάιο του 1941 όσο και αργότερα πολυάριθμοι ιερείς σκοτώθηκαν, εκτοπίστηκαν ή κακοποιήθηκαν, ενώ πολλοί ελληνικοί ναοί -συνολικά 482- καταστράφηκαν μερικώς ή ολοσχερώς και τα ιερά σκεύη κατασχέθηκαν και συλήθηκαν. Τα εκκλησιαστικά ταμεία και η περιουσία των ιερών ναών κατασχέθηκαν με νόμο του Ιουνίου του 1941.

Οι Βούλγαροι επιδίωκαν τον πλήρη αφελληνισμό της περιοχής και γι' αυτό επιτέθηκαν με σφοδρότητα στην ελληνική Εκκλησία, η οποία αποτελούσε τμήμα της ελληνικής εθνικής διανόησης. Πολυάριθμοι μητροπολίτες απελάθηκαν στη γερμανοκρατούμενη ζώνη, ενώ ευρείες ήταν οι διώξεις που γνώρισε ο κατώτερος κλήρος. Κατά την περίοδο της Κατοχής δολοφονήθηκαν 44 ιερείς, ενώ πολλοί άλλοι κακοποιήθηκαν, ληστεύτηκαν και εξευτελίστηκαν. Η ελληνική Εκκλησία αποφασίστηκε να υπαχθεί στη βουλγαρική σχισματική (εξαρχική) Εκκλησία, ενώ ευρείες ήταν οι αλλαγές σε κάθε τομέα του εκκλησιαστικού βίου. Στις ακολουθίες θα ακολουθείτο πλέον το βουλγαρικό τυπικό, ενώ καθιερώθηκε το βουλγαρικό εορτολόγιο σύμφωνα με το παλαιό ημερολόγιο που ίσχυε στη Βουλγαρία. Στους Ελληνες κληρικούς οι οποίοι απέμειναν στην περιοχή απαγορεύτηκε να τελούν λειτουργίες στην ελληνική γλώσσα, ενώ στην περιοχή κατέφθασαν πολυάριθμοι Βούλγαροι κληρικοί, οι οποίοι ασκούσαν ανθελληνική προπαγάνδα.

Η πολιτική των βουλγαρικών κατοχικών δυνάμεων αποτελούσε σαφή παραβίαση της Σύμβασης της Χάγης του 1907 για το δίκαιο του πολέμου. Η Σύμβαση, την οποία είχε αποδεχθεί το βουλγαρικό κράτος, προέβλεπε ότι η θρησκευτική πίστη και η λατρεία των κατοίκων κατεχόμενων λόγω πολέμου περιοχών θα έπρεπε να γίνονται σεβαστές από τις αρχές κατοχής.

Η βουλγαρική προπαγάνδα προέβαλε τη θέση ότι οι κάτοικοι της περιοχής ήταν ουσιαστικά βουλγαρικής καταγωγής. Σε εφημερίδες που κυκλοφορούσαν οι Βούλγαροι στις κατεχόμενες περιοχές υποστηρίζονταν τέτοιες απόψεις, οι οποίες στόχευαν τον ελληνικό πληθυσμό. Σε ένα άρθρο ενός Βούλγαρου ιερέα τονιζόταν ότι οι κάτοικοι της περιοχής ουσιαστικά εί-

χαν απελευθερωθεί από τον ελληνικό ζυγό: «*Με τη δύναμη του αιώνιου δικαίου, η Βουλγαρία δεν έμεινε λησμονημένη, όπως ήθελαν οι προαιώνιοι εχθροί της. Τα εδάφη της που της τα αφαίρεσαν στο Νεϊγύ (ενν. τη Συνθήκη του Νεϊγύ, με την οποία οι Βούλγαροι παραχώρησαν τη δυτική Θράκη και τμήμα της ανατολικής Μακεδονίας στο ελληνικό κράτος), ήλθε ο καιρός παλι να της επιστραφούν. Εκ νέου ακούγονται τα μελωδικά βουλγαρικά τραγούδια από τα όμορφα κορίτσια της Θράκης, της Δοβρουτσάς και της Μακεδονίας. Εκ νέου ακούγεται η εύηχη βουλγαρική λαλιά από την καταπράσινη Αχρίδα ως τον Δούναβη και από το ηλιόλουστο Μπαλτσίκ ως τα ήσυχα νερά του Αιγαίου*».

Οι Βούλγαροι εφήρμοσαν επίσης με ιδιαίτερο ζήλο έντονη αφομοιωτική πολιτική στους τομείς της γλώσσας, του πολιτισμού και της εκπαίδευσης. Σύμφωνα, άλλωστε, με τις διακηρύξεις του ιδίου του βουλγαρικού Υπουργείου Εθνικής Παιδείας, ο έλεγχος της εκπαίδευσης είναι ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος για τον επιχειρούμενο εκβουλγαρισμό του ελληνικού πληθυσμού, ο οποίος θα ήταν «*ευκολότερος και πιο ολοκληρωμένος, αν ήταν δυνατή η μεταστροφή της εκπαίδευσης προς τη βουλγαρική γλώσσα και τον πολιτισμό*». Προς τον σκοπό αυτό οι Βούλγαροι επιδίωξαν να αντικαταστήσουν τα ελληνικά σχολεία της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με αντίστοιχα βουλγαρικά. Η εκπαίδευση προσαρμόστηκε στα βουλγαρικά πρότυπα, ενώ γινόταν παραποίηση των ιστορικών δεδομένων στην παρεχομένη παιδεία, ώστε να εδραιωθούν στη συνείδηση των Ελληνοπαίδων οι βουλγαρικές εθνικές διεκδικήσεις στην περιοχή. Οι προσπάθειες των Βουλγάρων στον τομέα της εκπαιδευτικής προπαγάνδας τερματίστηκαν τον Ιανουάριο του 1944, χωρίς να έχουν επιφέρει ιδιαίτερα αποτελέσματα.

Με διάταγμα της 12ης Μαΐου 1941 καθιερώθηκε η υποχρεωτική χρήση της βουλγαρικής γλώσσας τόσο στον γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο, ενώ η χρήση της ελληνικής γλώσσας απαγορεύτηκε επί ποινή προστίμου και ξυλοδαρμού. Η επίθεση των Βουλγάρων στον ελληνικό πολιτισμό ήταν έκδηλη από τις πρώτες κιόλας ημέρες της Κατοχής, αφού προχώρησαν σε κλείσιμο των βιβλιοθηκών και όλων των μορφωτικών ιδρυμάτων, κατάσχοντας τα ελληνικά βιβλία, όπου βρίσκονταν, σε δημόσια ιδρύματα ή και σε ιδιωτικές κατοικίες. Τα ελληνικά ιστορικά βιβλία, λεξικά και εγκυκλοπαίδειες κατασχέθηκαν και καταστράφηκαν. Οι ονομασίες πόλεων, χωριών, τοποθεσιών και οδών μεταβλήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από νέες, βουλγαρικές. Επρόκειτο για μια συστηματική πολιτική εσκεμμένης πολιτιστικής γενοκτονίας, αντίστοιχη της οποίας δεν συνέβη στην κατεχόμενη Ευρώπη, παρά μόνο στην Πολωνία από τους Γερμανούς.

Στον τομέα της οικονομίας η βουλγαρική κατοχή επιδίωξε την εξόντωση της ελληνικής παρουσίας και τη ριζική αποδυνάμωση και εξαθλίωση του ελληνικού πληθυσμού. Οι καταθέσεις των ελληνικών τραπεζών κατασχέθηκαν υπέρ του βουλγαρικού Δημοσίου. Επιβλήθηκαν πολυάριθμοι νέοι φόροι, τακτικοί και έκτακτοι, ενώ συνέβησαν κατασχέσεις δημόσιων και ιδιωτικών περιουσιών, οι οποίες μεταβιβάζονταν στο βουλγαρικό Δημόσιο και τους Βούλγαρους επήλυδες κατοίκους. Οι περιουσίες των Ελλήνων που αναγκάστηκαν να φύγουν από τις εστίες τους δημεύτηκαν και αποδόθηκαν σε βουλγαρική ιδιοκτησία και χρήση. Τα εμπορεύματα, τα γεωργικά προϊόντα και η εσοδεία του 1941-42 κατασχέθηκαν ως πολεμική λεία. Στον ελληνικό πληθυσμό επιβλήθηκε αυθαίρετη και επαχθής φορολογία. Η οικονομική δραστηριότητα των Ελλήνων περιορίστηκε, αφού σε πολλές επαγγελματικές ομάδες απαγορεύτηκε η άσκηση του επαγγέλματός τους, όπως, για παράδειγμα, στους ιατρούς, τους δικηγόρους και τους φαρμακοποιούς. Η σύσταση νέων επιχειρήσεων ανεστάλη με ειδικό διάταγμα, ενώ με μια σειρά διοικητικών μέτρων περιορίστηκαν οι δραστηριότητες των ελεύθερων επαγγελματιών και των τεχνιτών. Συνέπεια αυτών των μέτρων της βουλγαρικής διοίκησης ήταν, όπως ήταν φυσικό, η κατακόρυφη αύξηση της ανεργίας μεταξύ του ελληνικού πληθυσμού, γεγονός που προκάλεσε πρόσθετη διαρροή προς τις υπό γερμανική κατοχή περιοχές.

Βούλγαροι στρατιώτες μετά τη σφαγή στο Δοξάτο της Δράμας φωτογραφίζονται με αποκομμένες κεφαλές Ελλήνων.

Οι Βούλγαροι στρατιώτες και επήλυδες πολίτες προέθησαν σε εκτεταμένες λεηλασίες και διαρπαγές πολύτιμων αντικειμένων και οικιακών ειδών από τους Ελληνες πολίτες. Η διαδικασία αυτή επιτάθηκε το 1944, καθώς ήταν πλέον ορατό το ενδεχόμενο αποχώρησης των βουλγαρικών δυνάμεων από την περιοχή, λόγω των δυσμενών για τον Αξονα στρατιωτικών εξελίξεων στο Ανατολικό Μέτωπο. Χιλιάδες φορτηγά και σιδηροδρομικά βαγόνια μετέφεραν μηχανές, τεχνικό εξοπλισμό, έπιπλα, γεωργικά μηχανήματα, αυτοκίνητα, φορτηγά, μοτοσικλέτες και πολυάριθμα άλλα είδη.

Σύμφωνα με στοιχεία που επεξεργάστηκε αμέσως μετά την απελευθέρωση το ελληνικό Υπουργείο Ανοικοδομήσεως, η βουλγαρική κατοχή προκάλεσε καταστροφές σε 74.500 κτίσματα και οικοδομές, με το υ-

Ομαδικός απαγχονισμός Ελλήνων πατριωτών στη Θράκη από τους Βουλγάρους.

ψηλότερο ποσοστό των ζημιών να έχει συμβεί στον νομό Δράμας, όπου υπήρχε και η εντονότερη αντιστασιακή δραστηριότητα από ελληνικές εθνικιστικές οργανώσεις. Εκτός από τα ανθρώπινα δημιουργήματα, οι Βούλγαροι προκάλεσαν καταστροφές ακόμη και στον δασικό φυσικό πλούτο, οι οποίες προσέγγισαν το 25% της προγενέστερης δασικής έκτασης.

Οι Βούλγαροι προέβησαν σε συστηματική εκδίωξη του ελληνικού πληθυσμού από την κατεχόμενη περιοχή, ώστε να ικανοποιήσουν τις επιδιώξεις τους για μεταβολή των εθνολογικών δεδομένων. Ηδη από την αρχή της βουλγαρικής κατοχής σημαντικός αριθμός Ελλήνων πολιτών, ο οποίος υπολογίζεται σε 60-80.000 άτομα, διέρρευσε προς την κεντρική Μακεδονία. Οι βουλγαρικές Αρχές διευκόλυναν την έξοδο του ελληνικού στοιχείου, ενώ αργότερα προέβαλαν εμπόδια σε όσους πολίτες ήθελαν να επιστρέψουν. Οι Βούλγαροι επίσης άρχισαν να απελαύνουν προς τη γερμανική ζώνη κατοχής όσους θεωρούσαν επικίνδυνους για την αρχή τους: έφεδρους αξιωματικούς, πρώην αστυνομικούς, κρατικούς και κοινοτικούς υπαλλήλους, πολιτικά στελέχη – τόσο εθνικιστές όσο και κομμουνιστές – επιστήμονες και ιερείς. Η προγενέστερη εκδίωξη τμημάτων του ελληνικού πληθυσμού ήταν απαραίτητη, ώστε να εγκαινιαστεί απρόσκοπτα η πολιτική εκβουλγαρισμού του υπόλοιπου πληθυσμού, ο οποίος στερημένος της διοικητικής, πολιτικής και πνευματικής του ηγεσίας θα ήταν πιο επιρρεπής στις όποιες απόπειρες εθνολογικής μεταστροφής. Οι Βούλγαροι επίσης έσπευσαν να επιβάλουν την κατάταξη των νέων Ελλήνων στον Βουλγαρικό Στρατό, μέτρο που ουσιαστικά αποσκοπούσε στη διόγκωση του κύματος μετανάστευσης του ελληνικού πληθυσμού. Ταυτοχρόνως, οι Βούλγαροι απαγόρευαν την είσοδο στην κατεχόμενη από αυτούς ζώνη πρώην στρατιωτών του πολέμου με την Ιταλία και τη Γερμανία, διότι θεωρούσαν ότι η παρουσία των τελευταίων θα αποτελούσε παράγοντα τόνωσης του εθνικού φρονήματος. Οι στρατιώτες αυτοί, τελικά, έσπευδαν σε μεγάλο ποσοστό να επανδρώσουν τις ένοπλες εθνικιστικές ομάδες που δρούσαν στην περιοχή κατά της βουλγαρικής κατοχής.

Με τον νόμο «*Περί υπηκοότητας στις απελευθερωθείσες κατά το 1941 χώρες*» (5 Ιουνίου 1942) η βουλγαρική διοίκηση καθόριζε ότι όλοι οι Ελληνες και Γιουγκοσλάβοι υπήκοοι θα γίνονταν αυτομάτως υπήκοοι του βουλγαρικού κράτους, εκτός εάν μετανάστευαν από τη ζώνη κατοχής. Ο νόμος προκάλεσε κύμα φυγής μεταξύ του ελληνικού στοιχείου, τελικά όμως η ισχύς του ανεστάλη το 1943 λόγω αντίδρασης του Γερμανού πληρεξουσίου στην Αθήνα Γκύντερ φον Αλτενμπουργκ. Πάντως, συνολικά κατά τη διάρκεια της Κατοχής περισσότεροι από 150.000 Ελληνες εγκατέλειψαν την περιοχή της ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης, αριθμός ιδιαίτερα υψηλός.

Η βουλγαρική κατοχή υπήρξε, βεβαίως, πρωτίστως παράγοντας ακροτήτων σε βάρος του άμαχου ελληνικού πληθυσμού με τη μορφή οργανωμένων αντιποίνων για τις αντιστασιακές ενέργειες, αλλά και βίαιης καταστολής του ελληνικού εθνικού φρονήματος. Οι αντιστασιακές ενέργειες άρχισαν από τον Σεπτέμβριο του 1941, όταν σημειώθηκε ανατίναξη ενός εργοστασίου ηλεκτροφωτισμού στη Δράμα, στις 28 Σεπτεμβρίου 1941. Η έκρηξη ήταν τμήμα ευρύτερου σχεδίου εξέγερσης, η οποία διήρκεσε δύο ημέρες (28-29 Σεπτεμβρίου). Οι ελληνικές αντάρτικες ομάδες επιτέθηκαν στις βουλγαρικές δυνάμεις όχι μόνο στη Δράμα, αλλά και σε χωριά και τοποθεσίες της ευρύτε-

Η ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Το κείμενο της διαμαρτυρίας, το οποίο εκδόθηκε τον Σεπτέμβριο του 1942, βασιζόταν σε στοιχεία που είχαν συλλέξει οι ελληνικές κατοχικές αρχές, καθώς και σε πολυάριθμες μαρτυρίες παθόντων. Το κείμενο υπογραφόταν από την Ακαδημία Αθηνών, το Εθνικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, διάφορους επαγγελματικούς οργανισμούς, καθώς και από εκπροσώπους προσφύγων από τις κατεχόμενες από τους Βουλγάρους περιοχές. Η διαμαρτυρία απευθυνόταν προς τους πληρεξουσίους του Γ' Ράιχ και της Ιταλίας, τους αντιπροσώπους του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού και των εθνικών αντιπροσωπειών αυτού, στη Γερμανία, την Ιταλία, την Ελβετία και τη Σουηδία.

«Η Ακαδημία Αθηνών, το Πανεπιστήμιον, το Πολυτεχνείον, οι ανώτατοι επαγγελματικοί οργανισμοί της Ελλάδος και οι ενταύθα πρόσφυγες εξ Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης δεν ήταν δυνατόν να παραμείνουν ασυγκίνητοι προ των συνεχών δεινοπαθημάτων και μαρτυρίων του ελληνικού πληθυσμού των ανωτέρω επαρχιών υπό την Βουλγαρικήν Διοίκησιν.

Συναισθανόμενοι βαθέως την επιταγήν της εθνικής αλληλεγγύης η οποία συνδέει τα τμήματα του Ελληνικού Λαού μεταξύ των, ήχθημεν πάντες οι υπογεγραμμένοι αντιπρόσωποι εις την απόφασιν να απευθύνωμεν την παρούσαν έκκλησιν δια την σωτηρίαν των κινδυνευόντων αδελφών μας.

Απευθυνόμεθα προς πάντας εν ονόματι της συνδεούσης τους Λαούς πνευματικής φιλίας – εν ονόματι της κοινωνικής και οικονομικής αλληλεγγύης των επαγγελματικών τάξεων – εν ονόματι του Δικαίου, της Δικαιοσύνης και της Ηθικής.

Από 15 σχεδόν μηνών ο ελληνικός πληθυσμός της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης υφίσταται μαρτυρικώς την συστηματικήν προσπάθειαν της Βουλγαρίας προς εκρίζωσιν του επί σκοπώ αλλοιώσεως του εθνολογικού χαρακτήρος των ανωτέρω επαρχιών. Είναι εις πάσας τας αρμοδίας προσωπικότητας γνωστά τα τραγικά γεγονότα τα οποία εις αδιάκοπον συνέχειαν εκτυλίσσονται εκείθεν του Στρυμώνος προς εξόντωσιν των Ελλήνων.

Οι αρχιερείς και οι ιερείς εξεδιώχθησαν. Αι εκκλησίαι εκλείσθησαν. Λειτουργία ελληνιστί απαγορεύεται. Εκκλησιαστικαί τελεταί πρέπει να γίνωνται μόνον εις την βουλγαρικήν, την οποίαν ο πληθυσμός αγνοεί. Τα ελληνικά σχολεία εκλείσθησαν, οι Δήμαρχοι και οι Πρόεδροι των Κοινοτήτων αντεκαταστάθησαν βιαίως διά Βουλγάρων εκ Βουλγαρίας. Η χρήσις της Ελληνικής γλώσσης τιμωρείται διά βαρβάρων μέσων. Ελληνικά ονόματα, ελληνικαί επιγραφαί απαγορεύονται. Οι επιστήμονες και οι πρόκριτοι Ελληνες είναι ως επί το πλείστον πρόσφυγες ενταύθα. Αλλοι απελαύνονται, άλλοι συλλαμβάνονται καθημερινώς υπό παντοίας προφάσεις. Αλλοι απάγονται ως όμηροι εις την Βουλγαρίαν, χιλιάδες ανθρώπων εκακοποιήθησαν και κακοποιούνται χωρίς αιτίαν. Γενική τρομοκρατία βασιλεύει εις όλην την έκτασιν των πολυπαθών τούτων ελληνικών επαρχιών. Τόσον εις τας πόλεις όσον και εις τα χωρία κανείς δεν είναι ασφαλής διά την ζωήν του. Τα κρατητήρια της αστυνομίας είναι διαρκώς πλήρη αθώων Ελλήνων. Δεν υπάρχει μέσον αθέμιτον και απάνθρωπον, το οποίον να μη χρησιμοποιήται εναντίον των προς καταπίεσιν και τυράννησιν. Το ξυλοκόπημα είναι το πλέον πρόχειρον, αλλά συχνά εξ ίσου θανατηφόρον, όπως και τα άλλα. Οι κομιτατζήδες, οι οποίοι κατ' ουσίαν διοικούν τας επαρχίας μας, ασκούν ανενοχλήτως οιανδήποτε κακομεταχείρισιν εναντίον των Ελλήνων, διά να επιτευχθή η σκοπουμένη εξόντωσις του Ελληνικού πληθυσμού.

Αλλ' ο πληθυσμός είναι σχεδόν άνευ ουδεμιάς αναμίξεως, Ελληνικός. Η εκρίζωσίς του είναι διά τούτο έργον δύσκολον δι' ατομικών διώξεων. Καταφεύγουν όθεν οι Βούλγαροι εις την ομαδικήν εξόντωσιν.

Αι ελληνικαί περιουσίαι διηρπάγησαν υπό διαφόρους προφάσεις. Χιλιάδες οικογένειαι Βουλγάρων μεταφέρονται εκ Βουλγαρίας και εποικίζονται εις τας ελληνικάς επαρχίας δαπάναις των ελληνικών περιουσιών. Προ του συστηματικού διωγμού, οι Ελληνες φεύγουν αθρόως προς την λοιπήν Ελλάδα.

Και ως να μη ήρκουν τα μέτρα ταύτα, οι Βούλγαροι εσκηνοθέτησαν κατά το τέλος Σεπτεμβρίου 1941 μίαν πρόφασιν και διενήργησαν τας γνωστάς σφαγάς του Οκτωβρίου π.έ. καθ' όλην την έκτασιν της Ανατολικής Μακεδονίας.

Το αίμα, το πυρ, το πένθος και η φρίκη, εξηπλώθησαν εις όλας ανεξαιρέτως τας πόλεις, κωμοπόλεις και χωρία της Ανατολικής Μακεδονίας, ακόμη κι' εκεί όπου ουδέ καν πρόφασις υπήρξε διά την επέμβασιν των Βουλγάρων.

Τα θύματα, γυναίκες, παιδιά, νεόι, γέροντες, αδιακρίτως τάξεως, ανήλθον εις άνω των 15.000. Αλλαι εκτιμήσεις αναβιβάζουν τον αριθμόν των θυμάτων εις 25.000. Χωρία και κωμοπόλεις επυρπολήθησαν, ουδεμία πόλις έμεινε άνευ θυμάτων.

Κύμα αλλοφρόνων ανθρώπων εξώρμησε κατόπιν των σφαγών προς την γερμανοκρατουμένην Ελλάδα. Με πολλαπλούν κίνδυνον της ζωής των οι πρόσφυγες πολλάκις κολυμβούντες διήρχοντο τον Στρυμώνα διά να σώσουν την ζωήν των. Σήμερον οι πρόσφυγες εκ των βουλγαροκρατουμένων περιφερειών έχουν υπερβή τας 130.000.

Προ της γενικής συγκινήσεως την οποίαν επροξένησαν αι σφαγαί, η Βουλγαρία επροτίμησε εφεξής νέας μεθόδους. Συνεχίζει τώρα την εξόντωσιν του Ελληνικού πληθυσμού διά μέσων ολιγώτερον θορυβωδών, αλλά περισσότερο απανθρώπων, διά της οικονομικής εξαθλιώσεως και του υποσιτισμού. Πάσα οικονομική των Ελλήνων δραστηριότης έχει τεθή υπό δίωξιν. Βαρυτάτη οικονομική πίεσις ασκείται επ' αυτών. Εργασία σχεδόν καμμία δεν επιτρέπεται εις τους Ελληνας, αι διοκτησίαι των απαλλοτριώνονται διά την εκτέλεσιν εξωραϊστικών έργων. Η φορολογία είναι βαρυτάτη. Παλαιοί φόροι εισπράττονται με βαρύτατα πρόστιμα και οι φορολογούμενοι παραχωρούν εις το Βουλγαρικόν Κράτος, αντί φόρου, τα κτήματά των. Ετι χείρον, επεβλήθη αναγκαστική εργασία μέχρι του 45ου έτους της ηλικίας, οι δε ούτω στρατολογούμενοι μεταφέρονται πολύ μακράν των εστιών των και απασχολούνται εις χειρωνακτικήν εργασίαν, τρεφόμενοι κακώς και διαιτώμενοι αθλίως, ούτως ώστε δραπετεύουν, όσοι δύνανται, διά να σωθούν. Εκ των ανδρών τούτων κανείς σχεδόν δεν θα επανακάμψη εις την εστίαν του, όπως δεν επανέκαμψαν δεκάδες χιλιάδες Ελλήνων κατοίκων των αυτών περιφερειών, τους οποίους οι Βούλγαροι ομοίως είχον απαγάγει εις προσωπικήν εργασίαν, όταν και πάλιν κατέλαβον τας αυτάς περιφερείας κατά το έτος 1916 και εφήρμοσαν τας αυτάς μεθόδους εξοντώσεως.

Αλλά και από τα μέτρα ταύτα ακόμη ριζικώτερον είναι το τελευταίον που εφαρμόζεται υπό των Βουλγάρων, ήτοι ο συστηματικός υποσιτισμός των Ελλήνων κατοίκων.

Καταγγέλλομεν την Βουλγαρικήν Διοίκησιν ότι σκοπίμως δεν παρέχει τρόφιμα εις τον Ελληνικόν πληθυσμόν, αλλά μόνο 100 μέχρι 200 γραμμάρια αραβοσιταλεύρου ημερησίως, ενώ εις τους εποικισθέντας Βουλγάρους χορηγεί 300 γραμμάρια σιταλεύρου και άπαντα τα αναγκαιούντα τρόφιμα.

Μία αγωνιώδης κραυγή φθάνει προς ημάς από τας περιφερείας εκείνας: ότι κινδυνεύει να εξοντωθή ο Ελληνικός πληθυσμός, εξ ελλείψεως τροφής».

Τμήμα του Βουλγαρικού Στρατού παρελαύνει στην Ξάνθη. Η βουλγαρική κατοχή υπήρξε ιδιαίτερα δυσμενής για τον ελληνικό πληθυσμό, αφού αποσκοπούσε στη γενοκτονία του Ελληνισμού.

ρης περιοχής, σκοτώνοντας πολυάριθμους Βούλγαρους αξιωματούχους, στρατιώτες, αλλά και Ελληνες που είχαν συνεργαστεί με τον κατακτητή.

Τα βουλγαρικά αντίποινα κατά του άμαχου πληθυσμού σημειώθηκαν από το βράδυ της 28ης Σεπτεμβρίου. Ενοπλοι στρατιώτες και χωροφύλακες άρχισαν να βάλλουν αδιακρίτως κατά περαστικών στην πόλη της Δράμας το βράδυ. Το επόμενο πρωί οι βουλγαρικές Αρχές ενέτειναν τα μέτρα καταστολής. Ανδρες του στρατού κατοχής προέβησαν σε μαζικές συλλήψεις και εκτελέσεις, ιδίως στην περιοχή κοντά στο Ινστιτούτο Καπνού στη Δράμα. Μια μαρτυρία της βουλγαρικής πλευράς - μια έκθεση (14 Αυγούστου 1942) προς το βουλγαρικό Υπουργείο Εσωτερικών και Δημόσιας Υγείας - είναι ενδεικτική για την ανηλεή τρομοκράτηση του άμαχου πληθυσμού και τις συνέπειες της βουλγαρικής κατοχής: «*Η κατάπνιξη της εξέγερσης στοίχισε τη ζωή σε χιλιάδες Ελληνες και μεγάλο μέρος από αυτούς σκοτώθηκε σε σημείο κοντά στο Ινστιτούτο και στο ίδιο το Ινστιτούτο. Οι γύρω χώροι, τα χαντάκια, τα φρεάτια και οι δρόμοι της πόλης ακόμη, είναι γεμάτοι από αποσυντιθεμένα πτώματα. Μόνο στον περίβολο του Ινστιτούτου τάφηκαν εκατοντάδες πτώματα καλυμμένα μόνο με λίγα εκατοστά χώμα, μέσα από το οποίο τα σκυλιά ξεθάβουν ανθρώπινα σωθικά και άκρα. Τη μέρα, όταν ο ήλιος καίει, ο αέρας γεμίζει από τη μυρωδιά των πτωμάτων και όλα αυτά προστιθέμενα στην ανάμνηση των εφιαλτικών ημερών και νυκτών κάνουν την κατάσταση ανυπόφορη τώρα και θα παραμείνει έτσι για πολύ καιρό ακόμη*».

Ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων νεκρών από τις επιχειρήσεις του Βουλγαρικού Στρατού εκτιμάται σε 1.500 άτομα. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη σφαγή στον ελληνικό χώρο κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Από το πρωί της 29ης Σεπτεμβρίου ο Βουλγαρικός Στρατός μετέφερε τη δράση του στην περιφέρεια, προβαίνοντας στην καταστροφή πολλών κοντινών χωριών. Στο Δοξάτο οι κάτοικοι διατάχθηκαν να συγκεντρωθούν στο σχολείο, όπου οι Βούλγαροι επέλεξαν τους άνδρες ηλικίας 17 έως 50 ετών, τους οποίους άρχισαν να εκτελούν τμηματικά από το απόγευμα της ίδιας ημέρας σε ομάδες των δέκα ατόμων. Εως το επόμενο πρωινό είχαν σκοτωθεί περίπου 200 κάτοικοι του Δοξάτου.

Τις επόμενες ημέρες ο Βουλγαρικός Στρατός επεξέτεινε τη ζώνη των αντιποίνων και σε άλλα χωριά, όπου είχαν σημειωθεί επιθέσεις των αντιστασιακών ομάδων. Μόνο στη γεωγραφική περιοχή που εκτείνεται μεταξύ του ποταμού Νέστου και των προπόδων της Ροδόπης καταστράφηκαν 75 χωριά, ενώ σημειώθηκαν εκτεταμένες ληστείες και λεηλασίες σε βάρος του άμαχου ελληνικού πληθυσμού. Συλλήψεις, εκτελέσεις, κακοποιήσεις και βασανιστήρια σημειώθηκαν με θύματα εκατοντάδες Ελληνες. Τα γεγονότα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την ύφεση των αντιστασιακών ενεργειών, κατάσταση που ενίοτε επιτεινόταν από τις έριδες των ελληνικών αντιστασιακών ομάδων, κυρίως από την αμφιλεγόμενη στάση του κομμουνιστικού ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Η κυριότερη αντιστασιακή ενέργεια στην περιοχή σημειώθηκε στις 7 -10 Μαΐου 1944 στη γέφυρα του ποταμού Νέστου, κοντά στο χωριό Παπάδες του Καρά Ντερέ από οργανώσεις εθνικιστών ανταρτών. Οι Ελληνες αντάρτες προκάλεσαν υψηλές απώλειες στους Βουλγάρους, περίπου 150 νεκρούς και τραυματίες. Μετά τη μάχη ο Βουλγαρικός Στρατός προέβη σε εκτεταμένα αντίποινα στον άμαχο πληθυσμό της περιοχής. Δεκάδες χωριά πυρπολήθηκαν, ενώ εκατοντάδες άνθρωποι, άνδρες και γυναικόπαιδα αδιακρίτως, εκτελέστηκαν και εκτοπίστηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Τα αντίποινα επεκτάθηκαν και στον νομό Ροδόπης, όπου τμήμα του Βουλγαρικού Στρατού επιτέθηκε σε ομάδα ανταρτών δύναμης 28 ανδρών, τους οποίους εκτέλεσε μετά την αιχμαλωσία τους.

Η βουλγαρική κατοχή έληξε τον Οκτώβριο του 1944, μετά από τη συμφωνία ποσοστών μεταξύ του Βρετανού πρωθυπουργού Ουίνστον Τσώρτσιλ και του ηγέτη της ΕΣΣΔ Ιωσήφ Στάλιν. Καθώς οι Βούλγαροι δεν διέθεταν την επίσημη πλέον σοβιετική υποστήριξη, αποσύρθηκαν από τα ελληνικά εδάφη. Σε γενικές γραμμές η βουλγαρική κατοχή στις περιοχές της ανατολικής Μακεδονίας και της δυτικής Θράκης υπήρξε ιδιαίτερα επαχθής για τον αυτόχθονα ελληνικό πληθυσμό, καθώς αποτελούσε τμήμα της πολιτικής βίαιου εκβουλγαρισμού των εδαφών αυτών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) T. Anderson: THE CONDUCT OF REPRISALS BY THE GERMAN ARMY OF OCCUPATION IN THE SOUTHERN USSR, UMI Diss. Services, Σικάγο 1995.

(2) O. Bartov: THE EASTERN FRONT 1941-1945: GERMAN TROOPS AND THE BARBARIZATION OF WARFARE, Νέα Υόρκη 1985.

(3) O. Bartov: HITLER'S ARMY: SOLDIERS, NAZIS AND WAR IN THE THIRD REICH, Οξφόρδη 1992.

(4) R.L. Berger: 'NAZI SCIENCE: THE DACHAU HYPOTHERMIA EXPERIMENTS', New England Journal of Medicine, 322:20 (5/1990), 1435-40.

(5) Ch. Browning: ORDINARY MEN: RESERVE POLICE BATALLION 101 AND THE FINAL SOLUTION IN POLAND, Νέα Υόρκη 1993.

(6) Fr. Buscher: THE US WAR CRIMES TRIAL PROGRAM IN GERMANY, 1946-1955, εκδ. Greenwood Press, Νέα Υόρκη 1989.

(7) M. Hastings: A STRANGER TO MYSELF: THE INHUMANITY OF WAR: RUSSIA, 1941-1944.

(8) H. Heer and K. Naumann (εκδ.): VERNICHTUNGSKRIEG: VERBRECHEN DER WEHRMACHT 1941 BIS 1944, Αμβούργο 1995.

(9) K. Jaspers: THE QUESTION OF GERMAN WAR GUILT, Νέα Υόρκη 1948.

(10) A.J. Lucas: WAR ON THE EASTERN FRONT: THE GERMAN SOLDIER IN RUSSIA, Λονδίνο 1991.

(11) W. Manoschek (εκδ.): "ES GIBT NUR EINES FÜR DAS JUDENTUM: VERNICHTUNG: DAS JUDENBILD IN DEUTSCHEN SOLDATENBRIEFEN 1939-1944, Αμβούργο 1995.

(12) A. Mitscherlisch and F. Mielke: DOCTORS OF INFAMY: THE STORY OF THE NAZi MEDICAL CRIMES, Νέα Υόρκη 1949.

(13) R.D. Mueller and G.R. Ueberschaer: HITLERS WAR IN THE EAST, 1941-1945: A CRITICAL ASSESSMENT, Νέα Υόρκη 1997.

(14) M.H. Myerson: GERMANY'S WAR CRIMES AND PUNISHMENT: THE PROBLEM OF INDIVIDUAL AND COLLECTIVE CRIMINALITY, εκδ. Macmillan, Τορόντο 1944.

(15) NAZI CRIMES IN UKRAINE, 1941-1944: DOCUMENTS AND MATERIALS, επιμ. A.F. Vysotsky, Κίεβο 1987.

(16) T. Schulte: THE GERMAN ARMY AND NAZI POLICIES IN OCCUPIED RUSSIA, Οξφόρδη 1989.

(17) C. Streiet: KEINE KAMERADEN; DIE WEHRMACHT UND DIE SOWJETISCHEN KRIEGSGEFANGENEN 1941-1945, Βόννη 1991.

(18) G.R. Ueberschaer (εκδ.): DER MILITARISCHE WIDERSTAND UND SEINE HALTUNG ZU DEN NS VERBRECHEN, Ντάρμσταντ 2000.

(19) A.M. de Zayas: THE WEHRMACHT WAR CRIMES BUREAU, 1939-1945, εκδ. University of Nebraska Press, Λίνκολν 1989.

(20) T. Brook (εκδ.): DOCUMENTS ON THE RAPE OF NANKING, εκδ. University of Michigan Press, Σικάγο 2000.

(21) S. Harris: FACTORIES OF DEATH: JAPANESE BIOLOGICAL WARFARE, 1932-1945, AND THE AMERICAN COVER-UP, εκδ. Routledge, Λονδίνο 1994.

(22) L. Hicks: THE COMFORT WOMEN: JAPAN'S BRUTAL REGIME OF ENFORCED PROSTITUTION IN THE SECOND WORLD WAR.

(23) E.P. Hoyt: JAPAN'S WAR, Da Capo Press, Νέα Υόρκη 1986.

(24) T.P. Maga: JUDGMENT AT TOKYO: THE JAPANESE WAR CRIMES TRIALS, University Press of Kentucky, Νάσβιλ 2001.

(25) L. Rees: HORROR IN THE EAST: JAPAN AND THE ATROCITIES OF WORLD WAR II, Da Capo Press, 2002.

(26) L. Russell: KNIGHTS OF THE BUSHIDO: A SHORT HISTORY OF JAPANESE WAR CRIMES.

(27) Y. Tanaka: HIDDEN HORRORS: JAPANESE WAR CRIMES IN WORLD WAR II, Westview Press, Νέα Υόρκη 1998.

(28) M. Battini: PECCATI DI MEMORIA: LA MANCATA NORIMBERGA ITALIANA, εκδ. Laterza, Ρώμη-Μπάρι 2003.

(29) D. Bidussa: IL MITO DEL BRAVO ITALIANO, εκδ. Il Saggiatore, Μιλάνο 1994.

(30) E. Collotti: 'SULLA POLITICA DI REPRESSIONE ITALIANA NEI BALCANI', στο LA MEMORIA DEL NAZISMO NELL' EUROPA DI OGGI, εκδ. La Nuova Italia, Φλωρεντία 1997.

(31) F. Focardi: "BRAVO ITALIANO" E "CATTIVO TEDESCO": RIFLESSIONI SULLA GENESI DI DUE IMMAGINI INCROCIATE', Storia e Memoria 5:1 (1996).

(32) D. Rodogno: IL NUOVO ORDINE MEDITERRANEO: LE POLITICHE DI OCCUPAZIONE DELL' ITALIA FASCISTA IN EUROPA (1940-1943), εκδ. Bollati Boringhieri, Τορίνο 2003.

(33) Γ. Αντωνιάδης: ΟΙ ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ: ΘΥΣΙΕΣ, ΔΑΚΡΥ ΚΑΙ ΑΙΜΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ 1941-1945, τ. 2, Δράμα 1997.

(34) Σ.Γ Γασπαρινάτος: Η ΚΑΤΟΧΗ, τ. 3, Αθήνα 1998.

(35) Δ. Γατόπουλος: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ, τ. 4, Αθήνα 1949.

(36) Κ. Δοξιάδης: ΘΥΣΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ, Αθήνα 1947.

(37) L. Droulia, H. Fleischer (eds): VON LIDICE BIS KALAVRYTA: WIDERSTAND UND BESATZUNGSTERROR: STUDIEN ZUR REPRESSALIENPRAXIS IM ZWEITEN WELTKRIEG, Βερολίνο 1999.

(38) Γ. Ιατρίδης (επ.): Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1940-1950: ΕΝΑ ΕΘΝΟΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

(39) Η ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΝ ΘΡΑΚΗΝ: ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Αθήναι 1945.

(40) Δ. Μαγκριώτης: ΘΥΣΙΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1941-44, Αθήνα 1949.

(41) M. Mazower: INSIDE HITLER'S GREECE: THE EXPERIENCE OF OCCUPATION, 1941-1944, Yale University Press, Νιου Χέηβεν και Λονδίνο 1993.

(42) Office National Hellenique des Criminels de Guerre (εκδ.): LES ATROCITES DES QUATRES ENVAHISSEURS DE LA GRECE: ALLEMANDS, ITALIENS, BULGARES, ALBANAIS, Αθήνα 1946.

(43) L. Santarelli: 'MUTED VIOLENCE: ITALIAN WAR CRIMES IN OCCUPIED GREECE', Journal of Modern Italian Studies 9 (2004), σσ. 280-99.

(44) Υπηρεσία Τύπου και Πληροφοριών (εκδ.): RUINS OF MODERN GREECE: CITIES AND VILLAGES DESTROYED BY GERMANS, ITALIANS AND BULGARS, 1941-1944, Ουάσινγκτον 1944.

(45) Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας (εκδ.): ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙΣΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940-1945, Αθήνα 1946.

(46) Χ. Φλάισερ: ΣΤΕΜΜΑ ΚΑΙ ΣΒΑΣΤΙΚΑ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ, 1941-1944, τ. 2, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1988, 1995.

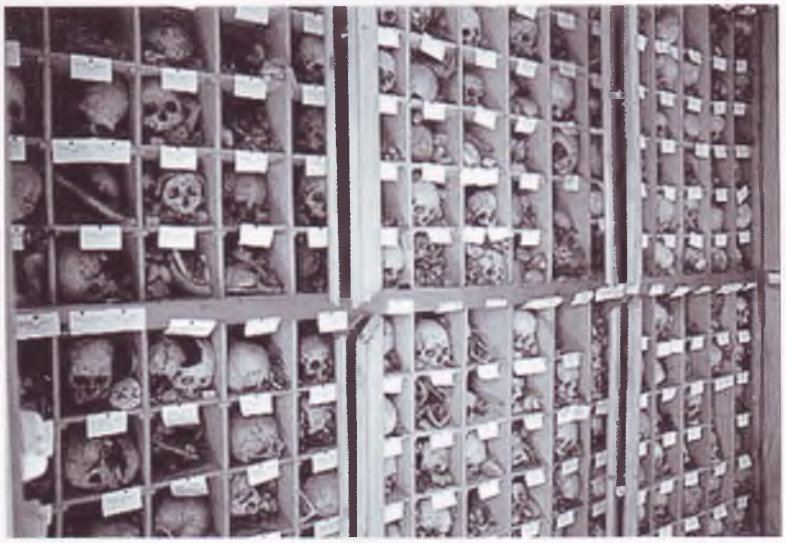

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε η πλέον βίαιη σύγκρουση στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η όξυνση των ιδεολογικών και φυλετικών παθών, η μαζικοποίηση της πολεμικής συμμετοχής, η αξιοποίηση της τεχνολογίας, η εκμετάλλευση των εθνικών φιλοδοξιών και των κοινωνικών αντιθέσεων, συνδυάστηκαν με εκτεταμένες παραβιάσεις του δικαίου του πολέμου από όλους τους αντιμαχομένους. Αν και η σύγχρονη ιστοριογραφική έρευνα έχει στρέψει το ενδιαφέρον της στα πολυάριθμα εγκλήματα πολέμου των νικητών Συμμάχων, παραμένει γεγονός ότι οι ευθύνες του Αξονα είναι βαρύτατες. Ιδιαίτερα η Γερμανία και η Ιαπωνία ήταν, κατά το μεγαλύτερο ίσως ποσοστό, υπεύθυνες για τα δόγματα περί φυλετικού πολέμου και ιστορικής αποστολής των εθνών τους, με στόχο την κυριαρχία σε χώρους ζωτικών συμφερόντων. Η παρούσα μελέτη εξετάζει τα δεδομένα για τα εγκλήματα πολέμου που διέπραξαν οι δυνάμεις του Αξονα, απορρίπτει τις δικαιολογίες οι οποίες προβλήθηκαν, καταδεικνύει τους ενόχους και καταλογίζει ευθύνες. Ταυτόχρονα όμως θέτει υπό αμφισβήτηση το εφεύρημα των νικητών περί συνολικής δαιμονοποίησης των λαών που αποτέλεσαν τη "συμμαχία του κακού".

ISBN 978-960-6740-02-2

9 789606 740022 >

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ

ΟΙ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ"